

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo

URBANISTIČKI PLAN URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI

za period od 2016. do 2036. godine

NACRT

Nosilac pripreme:
VLADA KANTONA SARAJEVO
Nosilac izrade:
ZAVOD ZA PLANIRANJE RAZVOJA KANTONA SARAJEVO
Sarajevo, decembar/prosinac 2023. godine

Nosilac izrade:	ZAVOD ZA PLANIRANJE RAZVOJA KANTONA SARAJEVO
	Direktor: Faruk Muharemović, Mr. dipl.ing.arh.
Sektor za prostorno planiranje:	Edin Jenčiragić, Mr.dipl.ing.arh.
Voditelji Plana:	Edin Jenčiragić, Mr.dipl.ing.arh. Dr.sci. Jasmin Taletović, dipl.ing.geod Mr.sci. Zina Ruždić, dipl.ing.arh. Aida Beširević, Mr. dipl.ing.građ. Ermina Čatić, dipl.ecc. Dr.sci. Nataša Pelja Tabori, dipl.ing.arh. Dr.sci. Ismet Krzović, dipl.ing.arh. Adnan Šabeta, dipl.politolog Merima Kapetanović, dipl.ing.arh
Radni tim po oblastima:	
Prirodni izvori i uslovi:	Muhamed Đozić, prof.geografije Maida Zejnić, Mr.reg.prost.planer Tatjana Ristanović Toholj, dipl.prost.planer Ajla Beganović Rosan, Mr.reg.prost.planer
Stanovništvo:	Emina Kašmo, dipl.ecc. Mr.sci.Vedad Viteškić, Mr.dipl.ing.arh. Ajla Beganović Rosan, Mr.reg.prost.planer Prof.dr. Alma Pobrić (vanjski saradnik)
Karakteristike razvoja centara:	Edin Jenčiragić, Mr.dipl.ing.arh. Mr.sci. Vedad Viteškić, Mr.dipl.ing.arh. Ajla Beganović Rosan, Mr.reg.prost.planer
Privreda:	Samira Zubović, Mr.dipl.ing.arh. Ermina Čatić, dipl.ecc. Maida Zejnić, Mr. reg.prost.planer
Stanovanje:	Dr.sci.Nataša Pelja Tabori, dipl.ing.arh. Merima Kapetanović, dipl.ing.arh. Azra Krnić Tanković,Mr.dipl.ing.arh. Enisa Čustović, Mr.dipl.ing.arh.
Mješovita namjena:	Merima Kapetanović, dipl.ing.arh. Ajla Gegić, Mr.dipl.ing.arh.
Društvena infrastruktura:	Damir Lukić, dipl. ing.arh. Mr.sci. Vedad Viteškić, Mr. dipl.ing.arh. Ajla Beganović Rosan, Mr.reg.prost.planer Emir Škrijelj, Mr.dipl.ing.arh.
Poljoprivredno zemljište	Fikret Jakupović, dipl.ing.šum. Tatjana Ristanović Toholj, dipl.prost.planer Mirna Lujnović, Mr. biologije-ekologije
Šume:	Fikret Jakupović, dipl.ing.šum. Prof.dr. Sead Vojniković (vanjski saradnik)

Prirodno i kulturno historijsko naslijeđe	Mr.sci. Zina Ruždić, Mr. dipl.ing.arh. Dr. sci. Ismet Krzović, dipl.ing.arh. Tatjana Ristanović Toholj, dipl.prost.planer
Urbane zelene površine:	Mr.sci. Vanja Bradarić, dipl.ing.hort. Prof.dr. Sead Vojniković (vanjski saradnik)
Turizam, sport i rekreacija:	Aida Halilagić, Mr. dipl.ing.arh. Ervin Prašljivić, Mr.dipl.ing.arh
Saobraćaj:	Aida Beširević, Mr.dipl.ing.građ. Hajrudin Omerbegović, Mr. dipl.ing.saobr. Nedim Đuzo, Mr. dipl.ing.građ. Aldijana BajrićMušibegović, Mr. dipl.ing.građ.
Telekomunikaciona infrastruktura:	Emina Šehbajraktarević-Alagić Mr.dipl.ing.el.
Vodna infrastruktura:	Sanela Kodžić, Mr.dipl.ing.građ. Amila Hadžiahmetović, Mr.dipl.ing.građ. Ajla Beganović Rosan, Mr.reg.prost.planer
Energetska infrastruktura:	Dinija Kaljanac, Mr. dipl.ing.maš. Dženana Mehanić, dipl.ing. el. Amina Milišić, Bsc.ing.el. Hamid Lihic, dipl.ing.el. (vanjski saradnik)
Komunalni objekti i površine i upravljanje otpadom:	Merima Kapetanović, dipl.ing.arh. Ilda Tanjo, Mr. biologije-ekologije Mirna Lujnović, Mr. biologije-ekologije
Zaštita i unapređenje okoliša:	Ilda Tanjo, Mr. biologije-ekologije Mirna Lujnović, Mr. biologije-ekologije
Područja posebne namjene:	Damir Lukić, dipl.ing.arh. Merima Kapetanović, dipl.ing.arh.
Mjere zaštite stanovništva i dobara od prirodnih i drugih nesreća:	Midhat Zametica, Mr. dipl.ing.arh. Muhamed Đozić, prof.geografije Sanela Kodžić, Mr. dipl.ing.građ.
GIS analiza i kartografska obrada:	Dr. sci. Jasmin Taletović, dipl.ing.geod. Adnan Šabeta, dipl.politolog Mr.sci. Vedad Viteškić, Mr. dipl.ing.arh. Maida Zejnić, Mr.reg.prost.planer Arijana Zulčić, geometar Muhamed Đozić, prof. geografije Ajla Beganović Rosan, Mr.reg.prost.planer

SADRŽAJ:

A. TEKSTUALNI DIO.....	17
UVOD.....	17
I.A. POLAZIŠTA, ANALIZA I KRITERIJI PROSTORNOG UREĐENJA.....	18
1. KANTON SARAJEVO U EVROPSKOM I REGIONALNOM URBANOM SISTEMU	18
1.1. POLOŽAJ BIH I KANTONA SARAJEVO U EVROPSKOM URBANOM SISTEMU	18
1.2. PROSTORNI PLAN SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE (PP SRBIH) ZA PERIOD 1981-2000. GODINE	25
1.3. ŠIRE I UŽE UTICAJNO PODRUČJE SARAJEVSKE REGIJE.....	26
1.3.1. Šire uticajno područje-Ekonomske regije	26
1.3.2. Uže uticajno područje-Sarajevska regija.....	27
1.4. PROSTORNI PLAN KANTONA SARAJEVO ZA PERIOD 2003. DO 2023.GODINE	30
2. ANALIZA I OCJENA POSTOJEĆEG STANJA I MOGUĆI PRAVCI RAZVOJA	31
2.1. Prirodno geografske karakteristike terena.....	31
2.2. Stanovništvo/Demografija	32
2.3. Karakteristike razvoja centara.....	33
2.4. Stanovanje.....	34
2.5. Karakteristike privrednog razvoja.....	35
2.6. Društvena infrastruktura	36
2.7. Poljoprivredno zemljište	36
2.8. Šume i šumsko zemljište.....	37
2.9. Urbano zelenilo /Urbane zelene površine	37
2.10. Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe	38
2.11. Turizam, sport i rekreacija (prostorni aspekt).....	39
2.12. Karakteristike razvoja infrastrukturnih sistema	40
2.12.1. Saobraćajna infrastruktura	40
2.12.2. Telekomunikaciona infrastruktura	41
2.12.3. Vode, vodne površine i vodna infrastruktura	42
2.12.4. Energetska infrastruktura	44
2.12.5. Komunalna infrastruktura i upravljanje otpadom	45
2.13. Specijalna namjena	47
2.14. Zaštita i unapređenje okoliša.....	48
2.15. Mjere zaštite stanovnika i materijalnih dobara	49
3. POLAZIŠTA I KRITERIJI PROSTORNOG UREĐENJA.....	50
3.1. GRANICA OBUHVATA PLANA.....	52
3.2. NIVO URBANIZIRANOSTI KAO KRITERIJ ZA PROSTORNU ORGANIZACIJU	52
3.3. UPRAVLJANJE PROSTOROM I INSTRUMENTI ZEMLJIŠNE POLITIKE	54
3.4. RACIONALNO KORISTENJE PROSTORA I ODRŽIVI RAZVOJ.....	56
3.5. POSTOJEĆE STANJE I NULTA KARTA.....	57
3.5.1. Jasno izražene razlike između planiranih rješenja, sadašnjeg stanja u prostoru i važećeg Urbanističkog plana	58
3.5.2. Konflikti u prostoru-uzurpirane površine	59
3.5.3. Negativne pojave tranzicijskog perioda.....	60
IB. RAZVOJNI PRAVCI I SISTEMI PROSTORNOG UREĐENJA	61
4. GENERALNI KONCEPT PROSTORNOG UREĐENJA	61
4.1. PRAVCI RAZVOJA I PROSTORNI KONCEPT URBANOG PODRUČJA.....	61

4.2. PROSTORNI SISTEMI I URBANE FUNKCIJE	64
4.3. KARAKTERISTIKE RAZVOJA CENTARA	64
4.4. TIPOLOGIJA I PROSTORNA STRUKTURA URBANOG PODRUČJA	65
I.C. OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROSTORNOG UREĐENJA.....	67
5.1. Opći ciljevi.....	69
5.2. Posebni ciljevi.....	70
6. PROJEKCIJA URBANOG UREĐENJA / OSNOVNA ORGANIZACIJA PROSTORA	84
6.1. STANOVNIŠTVO.....	84
7. NAMJENA, KORIŠTENJE, UREĐENJE I ZAŠTITA POVRŠINA.....	85
7.1. STANOVANJE (S).....	89
7.1.1. ZONE STANOVANJA	90
7.1.2. Urbanističko - tehnički uvjeti prema zonama	92
7.2. MJEŠOVITA ZONA (M)	93
7.3. PRIVREDA (P).....	95
7.3.1. PROSTORNI RAZMJETAJ PRIVREDE	95
7.3.2. EKONOMSKI POKAZATELJI RAZVOJA PRIVREDE.....	97
7.4. DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA (D).....	98
7.5. TURIZAM, SPORT I REKREACIJA(SR).....	99
7.6. URBANE ZELENE POVRŠINE (Z)	103
7.6.1. PODJELA URBANIH ZELENIH POVRŠINA	104
7.6.2. REGULATORNA PRAVILA ZA URBANE ZELENE POVRŠINE	108
7.7. POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE (PZ).....	115
7.8. ŠUME I ŠUMSKO ZEMLJIŠTE (Š).....	116
7.9. POSEBNA NAMJENA (PN).....	118
7.10. POVRŠINE INFRASTRUKTURNIH SISTEMA (IS).....	119
7.10.1. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA.....	119
7.10.2. TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA	128
7.10.3. VODNA INFRASTRUKTURA	133
7.10.3.2. Odvodnja i tretman otpadnih voda.....	136
7.10.4. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA (E)	138
7.10.5. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA I UPRAVLJANJE OTPADOM (K)	144
7.11. VODE I VODNE POVRŠINE (V)	151
7.11.1. ZAŠTITA VODA	151
7.11.2. ZAŠTITA OD VODA.....	152
8. OGRANIČENJA, REŽIMI ZAŠTITE PROSTORA I MJERE ZAŠTITE STANOVNIKA.....	154
8.1. ZAŠTITA I REVITALIZACIJA KULTURNO-HISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLIJEĐA	154
8.2. ZAŠTITA I UNAPREĐENJE OKOLIŠA	155
8.2.1. Zrak	155
8.2.2. Voda.....	157
8.2.3. Zemljište	158
8.2.4. Buka i vještačko osvjetljenje.....	158
8.2.5. Biodiverzitet.....	158
8.3. MJERE ZAŠTITE STANOVNIKA I MATERIJALNIH DOBARA	159
8.4. MJERE ZAŠTITE PRAVA LICA SA SMANJENIM TJELESNIM SPOSOBNOSTIMA	160
8.5. PREVENCIJA, OGRANIČAVANJE EFEKATA OD PRIRODNIH NEPOGODA I KATASTROFA	161
LITERATURA	164

PRAVNI OKVIR.....	167
B. GRAFIČKI PRILOZI.....	168
B.0. IZVODI IZ PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE	168
B.0.1. IZVOD IZ URBANISTIČKOG PLANA URBANO PODRUČJE GRADA SARAJEVO ZA URBANO PODRUČJE HADŽIĆI za period od 1986. - 2015. godine – SINTEZNA KARTA NAMJENA POVRŠINA	168
B.0.2. IZVOD IZ IZMJENA I DOPUNA PROSTORNOG PLANA KANTONA SARAJEVO – B faza, za period 2003. – 2023. godine – SINTEZNA KARTA	168
B.1.1. Sintezni prikaz korištenja prostora, infrastrukturnih sistema, režimi zaštite i ograničenja u prostoru – PREGLEDNA KARTA URBANISTIČKOG PLANA URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI za period 2016. - 2036. godine - NACRT PLANA R 1:10.000.....	168
B.2.1. Sintezni prikaz korištenja prostora, infrastrukturnih sistema, režimi zaštite i ograničenja u prostoru - DETALJNI PRIKAZ URBANISTIČKOG PLANA URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI za period 2016. - 2036. godine - NACRT PLANA R 1:5.000	168
C. ODLUKA O PROVOĐENJU URBANISTIČKOG PLANA ZA URBANO PODRUČJE HADŽIĆI za period od 2016. do 2036. godine.....	168

PREGLED SLIKA

Slika 1. Pozicija Bosne i Hercegovine u Evropi	19
Slika 2. Dunavska i Jadransko-jonska makro-regija	21
Slika 3. Četiri stuba i dvanaest prioriternih područja Strategije dunavske regije - EUSDR	21
Slika 4. Četiri stuba i 10 prioriternih područja Strategije jadransko-jonske regije - EUSAIR.....	22
Slika 5. Osnovna saobraćajna mreža EU (TEN)	23
Slika 6. Pan-Evropski saobraćajni koridor	24
Slika 7. Ključna vodna područja i pripadajući podslivovi u Bosni i Hercegovini	25
Slika 8. Izvod iz Prostornog plana SRBiH.....	26
Slika 9. Šire uticajno područje (Položaj Kantona Sarajevo u BiH).....	27
Slika 10. Sarajevska regija-uže uticajno područje.....	29
Slika 11. Izvod iz Prostornog plana Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023 godine.....	31
Slika 12. Nivoi urbaniziranosti.....	54
Slika 13. Ciljevi održivog razvoja (Sustainable Development Goals).....	57
Slika 14. Karta konflikata (odnos građevinskog zemljišta i aktivirane gradnje na negrađevinskomezemljištu)	60
Slika 15. Potencijalni pravci i razvoja i prostorni koncept urbanog područja.....	64
Slika 16. Postojeća gasna mreža i pravci širenja.....	140
Slika 17. Sistem upravljanja otpadom.....	148

PREGLED TABELA

Tabela 1. Površina centralnih djelatnosti po stanovniku (m ² /st) po nivoima centara	64
Tabela 2. Stanovništvo urbanog područja Hadžići	85
Tabela 3. Starosna struktura stanovništva.....	85
Tabela 4. Domaćinstva urbanog područja Hadžići	85
Tabela 5. Bilans površina.....	88
Tabela 6. Osnovni urbanističko-tehnički parametri za stanovanje - po zonama.....	92
Tabela 7. Raspodjela kretanja motornim vozilima prema motivu kretanja u jutarnjim vršnim časovima	123

Na osnovu člana 18. stav 1. tačka b) Ustava Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 1/96, 2/96, 3/96, 16/97, 14/00, 4/01, 28/04, 6/13 i 31/17), člana 177. Zakona o prostornom uređenju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 24/17 i 1/18), Skupština Kantona Sarajevo, na sjednici održanoj _____, donijela je

URBANISTIČKI PLAN URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI NACRT

KLJUČNI POJMOVI

Izrazi i pojmovi koji se upotrebljavaju imaju sljedeće značenje:

ADAPTACIJA je metodološki postupak revitalizacije, predstavlja osmišljavanje funkcije naslijeđa čija je prvobitna funkcija prevaziđena.¹

AMBIJENT je ugođaj, odnosno atmosfera određenog prostora.

ARBORETUM je uređen prostor sa zbirkom drveća razvrstanih po taksonomskim ili ekološkim principima, koji se koristi prvenstveno u svrhu obrazovanja, nauke i zaštite vrsta.

ARHITEKTURA je vještina projektovanja i izgradnje građevina koje se razlikuju u pogledu njihove veličine, namjene i složenosti.

ATIKA je niski zid iznad vijenca klasične fasade.

ATRIJ je centralni otvoren prostor koji se nalazi unutar zgrade.

BADŽA je dio krovne konstrukcije koja se pojavljuje kao istak iznad nakošene krovne površine.

BALKON je u odnosu na fasadnu ravan konzolno istaknuti otvoreni dio viših dijelova građevine (iznad prizemne ili suterenske etaže).

BIODIVERZITET predstavlja različitost među živim organizmima iz svih izvora, uključujući, između ostalog, kopnene, morske i druge vodene ekosisteme i ekološke komplekse kojima pripadaju. Ovo uključuje raznolikost unutar vrsta, između vrsta i ekosistema.

BUKA je svaki zvuk čija vrijednost prelazi dozvoljeni nivo propisan zakonima, obzirom na vrijeme i mjesto gdje nastaje i sredinu u kojoj ljudi rade i borave.

BLOK je sklop građevina omeđen uličnom mrežom.

BOTANIČKA BAŠTA je posebno formirana zelena površina sa bogatom kolekcijom biljaka koje su raspoređene po određenim principima (po pripadnosti određenom arealu iz različitih prirodnih staništa, po taksonomskim kategorijama, po namjeni i sl.) koja služi prvenstveno za naučna istraživanja, obrazovanju, zaštiti ugroženih vrsta. Podrazumijeva niz objekata za namjene poput staklenika, laboratorija, herbarijuma i sl. kao i svih potrebnih instalacija i opreme.

BRUTO GRAĐEVINSKA POVRŠINA je ukupna površina svih etaža građevine u koju su uračunate i površine na kojima se nalaze vanjski i pregradni zidovi.

¹ „International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites“, 1964. Venecijanska povelja u čl. 5. naglašava značaj dodjeljivanja društveno korisne namjene spomenicima.

CFD ANALIZA (CFD – *Computational Fluid Dynamics*) je računaska dinamika fluida koja numerički računa trodimenzionalne jednačine kretanja zraka zajedno sa jednačinom transporta pasivnog skalara (polutanta) uz pomoć višeprocenske radne stanice.

DISPOZICIJA je raspored, razmještaj, organizacija ili orijentacija funkcionalnih prostorija unutar građevine. Dispozicija unutar parcele je način smještaja građevine unutar građevinske parcele.

DISTANCA predstavlja udaljenost između dvije građevine, ili građevine od saobraćajnice, korita rijeke i sl.

DOGRADNJA je svako proširenje postojeće građevine, ne više od 50%, kojim se zauzima zemljište ili prostor u odnosu na tu građevinu, ako dograđeni dio čini građevinsku i funkcionalnu cjelinu sa građevinom uz koju se dograđuje.²

DOKSAT / ERKER / ISTAK je zatvoreni dio građevine koji se proteže kroz jednu ili više etaža iznad prizemlja ili suterena. Konzolno je istaknut u odnosu na zidnu ravan prizemne ili suterenske etaže, odnosno građevinsku liniju.

EKOSISTEM je prirodna jedinica živih organizama koja se dinamično mijenja, podrazumijeva njihove zajednice i abiotički okoliš.

EMISIJA znači ispuštanje u okoliš supstanci, jedinjenja, organizama ili mikroorganizama koji su posljedica ljudskih aktivnosti, kao i vibracija, toplote, mirisa, buke ili svjetlosti koje proizvodi jedan ili više izvora u postrojenju i ispušta u zrak, vodu i tlo.

ENERGIJSKA EFIKASNOST u osnovi znači upotrebu manje količine energije za obavljanje određene funkcije i predstavlja odnos između potrošene energije i ostvarenog učinka u uslugama, robi ili energiji.

ETAŽA je prostor građevine koji se nalazi između uzastopnih podnih konstrukcija.

FASADA je naziv za vanjski vidljivi dio građevine (skup objedinjenih vertikalnih elemenata zgrade koji razdvajaju unutrašnji dio zgrade od spoljašnjeg prostora).

FRONT građevine ili parcele predstavlja prednju, glavnu ili najistaknutiju stranu (fasadu) građevine ili parcele.

GABARIT je spoljna mjera građevine ili njenog volumenom naglašenog dijela.

GALERIJA u sastavu građevine je duga i uska prostorija obično visokog stropa, dok galerija kao samostalna građevina predstavlja javni objekat u funkciji kulturnih potreba.

GARAŽA je građevina ili dio građevine namijenjen za ostavljanje motornih vozila.

GRADILIŠTE je zemljište, uključujući i privremeno zauzeto zemljište, kao i zemljište potrebno za omogućavanje primjene odgovarajuće tehnologije građenja, zajedno s objektom koji se gradi.³

GRADITELJSKA CJELINA je historijski grad ili naselje odnosno njegov dio koji odražava cjelinu urbanog ili ruralnog života, a što je sve značajno po urbanističko-arhitektonskim, ambijentalnim, kulturno-historijskim, umjetničkim, etnološkim i drugim vrijednostima.⁴

GRADSKO JEZGRO se odlikuje sedimentacijom kulturnih slojeva, koncentracijom reprezentativnih građevina i naglašenim funkcijama centraliteta prostora.

GRADSKA/URBANA RENTA je instrument usaglašavanja razvojne i zemljišne politike koja treba da podstiče i generira razvoj funkcionisanja gradskih sistema.

GRAĐENJE podrazumijeva bilo koje zahvate u prostoru i svako drugo privremeno ili trajno djelovanje ljudi kojim se uređuje ili mijenja stanje u prostoru, a obuhvata izvođenje pripremnih radova, građevinskih radova (uključujući građevinsko-zanatske radove), ugradnju i montažu opreme, te druge zahvate u prostoru. Građenjem se smatraju i radovi

² Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

³ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁴ Marasović T. "Zaštita graditeljskog naslijeđa", 1983. str. 11. Navedena je definicija graditeljske cjeline.

rekonstrukcije, dogradnje, nadogradnje, promjene namjene, sanacije, revitalizacije, konzervacije, izgradnje privremenih građevina i uklanjanje građevina.⁵

GRAĐEVINA je građevinski objekat trajno povezan sa tlom koji se sastoji od građevinskog sklopa i ugrađene opreme, koji u okviru tehnološkog procesa zajedno čine tehnološku cjelinu, kao i samostalno postrojenje trajno povezano sa tlom.⁶

GRAĐEVINSKA LINIJA je linija definisana planskim dokumentom koja utvrđuje dio građevinske parcele na kojoj je moguće izgraditi građevinu, odnosno linija koju ne može preći ni najistureniji dio građevine. Građevinskom linijom je utvrđena udaljenost objekta od regulacione linije i pravac pružanja uličnog pročelja. Unutar građevinskih linija investitor može definisati tlocrt građevine.⁷ Gabarit građevine (u okviru građevinske parcele) može definisan sa više građevinskih linija međusobno diferenciranih po etažama.

GRAĐEVINSKA PARCELA je zemljište na kojem je predviđeno građenje građevine i uređenje površina koje će služiti toj građevini koje ima pristup na saobraćajnicu u skladu sa uvjetima iz planskog dokumenta, ili zemljište na kojem se nalazi građevina i uređene površine koje služe toj građevini.⁸

GRAĐEVINSKO ZEMLJIŠTE je neizgrađeno i izgrađeno zemljište namijenjeno za izgradnju objekata, a koje se nalazi van zona gradskog građevinskog zemljišta, i gradsko građevinsko zemljište u gradovima i naseljima gradskog karaktera, koje je planovima za prostorno uređenje i urbanističkim planovima namijenjeno za izgradnju, a obuhvata izgrađeno i neizgrađeno zemljište.⁹ Građevinsko zemljište ne podrazumijeva isključivo izgradnju građevina različitih namjena, nego i uređenje zemljišta bez izgradnje građevina.

GUSTINA NASELJENOSTI je broj stanovnika na površini određenog područja (prostornog obuhvata), izražava se u broju stanovnika po mjernoj jedinici za površinu (hektar, kvadratni kilometar).

HISTORIJSKA GRAĐEVINA je građevina koja posjeduje arhitektonske, umjetničke, kulturno-historijske, etnološke, tehničke i druge vrijednosti.¹⁰

INFRASTRUKTURA predstavlja tehničke strukture i sisteme koji podržavaju društvo i kojima se povećava kvalitet života korisnicima na određenom području (u određenoj zoni).

INSTALACIJE su vodovi i uređaji koji vrše opskrbu energijom, vrše dopremu vode i evakuaciju otpadne vode, služe za grijanje i klimatizaciju, zaštitu od požara i telekomunikacije.

INTERPOLACIJA je gradnja na građevinskoj parceli koja se nalazi u izgrađenom uličnom potezu, odnosno unutar uobičajenog gradskog prostora.

JAVNA POVRŠINA je zemljišna ili vodena površina koja je planskim dokumentima, ili na osnovu planskih dokumenata, određena numerički i grafički ili samo grafički, a namijenjena je za obavljanje javnih funkcija djelatnosti i aktivnosti koje su kao takve dostupne neodređenom broju fizičkih ili pravnih lica.¹¹

JAVNI GRADSKI SAOBRAĆAJ je zajednički prevoz putnika odnosno usluga koja je dostupna za korištenje.

KARTA KATEGORIZACIJE KVALITETA ZRAKA predstavlja kartografski prikaz područja na kojima je, mjerenjima i metodama procjene na osnovu standardiziranih matematičkih modela, izvršen proračun kategorije kvaliteta zraka.

KOEFICIJENT IZGRAĐENOSTI (Ki) je odnos bruto građevinske površine i površine građevinske parcele.

⁵ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁶ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁷ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁸ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁹ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

¹⁰ Marasović T. "Zaštita graditeljskog nasljeđa", 1983. str. 11. Preuzeta je definicija historijske građevine.

¹¹ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

KOGENERACIJSKO POSTROJENJE označava postrojenje u kojem se odvija kogeneracija, odnosno istovremena proizvodnja toplotne i električne i/ili mehaničke energije. Kogeneracijsko postrojenje može obuhvatiti i vršne kotlove, ukoliko čine jednu jedinicu koju nije moguće fizički razdvojiti.

KONCEPT podrazumijeva "gabarit" objekta, osnovnu masu volumena, siluetu ili skulpturalni lik objekta. To dalje podrazumijeva nekoliko dominantnih uslova: karaktera objekta, kvantuma prostora, konkretnih uslova lokacije, principa prostornog uobličavanja i idejne prostorne koncepcije rješenja problema, te same namjene prostora.¹²

KONSOLIDACIJA je saniranje konstrukcije sa primjenom tradicionalnih ili savremenih metoda. Saniranje konstrukcije treba ostati nevidljivo kako ne bi ugrozilo vrijednosti građevine.¹³

KONSTRUKCIJA je graditeljski odnosno strukturni kao i estetski element građevine.

KONZERVACIJA je izvođenje radova kojima se oštećena ili nedovršena građevina štiti od daljeg propadanja, a do sticanja uvjeta za njenu sanaciju, rekonstrukciju ili dovršenje radova na nezavršenoj građevini.¹⁴

LINIJSKO ZELENILO (uz saobraćajnice i vodotoke) je kategorija zelenila pod kojom se podrazumijevaju svi elementi biološke komponente u vidu dužih ili kraćih linijskih (trakastih ili tačkastih) poteza duž saobraćajnica, vodotoka, pješačkih i biciklističkih staza. Osnovni gradivni element linijskih sistema su stablašice u formi drvoreda.

LOĐA je otvoreni natkriveni dio građevine, ima samo jednu otvorenu stranu dok su ostale omeđene spoljnim zidovima građevine.

MATEMATIČKI MODEL DISPERZIJE predstavlja matematički model korišten u svrhu proračuna nivoa koncentracije i depozicije, te prekoračenja graničnih i ciljnih vrijednosti kvaliteta zraka koji nastaju kao rezultat emisija u zrak na određenom području.

MATERIJALIZACIJA predstavlja izbor i kombinaciju elementarnih prirodnih tvari kao i tvornički stvorenih građevinskih fabrikata od kojih se grade građevine.

MEZANIN je međusprat koji se nalazi između prizemlja i prvog sprata.

DALJINSKO GRIJANJE ili daljinsko hlađenje je distribucija termalne energije u obliku pare, vruće vode ili ohlađene tečnosti od centralnog proizvodnog izvora kroz mrežu do većeg broja zgrada ili mjesta s ciljem grijanja ili hlađenja prostora ili za procesno grijanje ili hlađenje.

MONITORING znači sistemsko mjerenje ili procjenjivanje stanja prema prostornom i vremenskom rasporedu.

NADOGRADNJA je izgradnja jedne ili više etaža, kao i preuređenje krovišta, odnosno potkrovlja na postojećim građevinama, kojim se dobija novi stambeni, poslovni ili drugi korisni prostor.¹⁵

NASELJE je nastanjen, izgrađen, prostorno i funkcionalno objedinjen dio naseljenog mjesta.¹⁶

NASELJENO MJESTO je teritorijalna jedinica koja, po pravilu, obuhvata jedno ili više naselja, sa područjem koje pripada tom naseljenom mjestu. Naseljena mjesta mogu biti gradskog, mješovitog i seoskog karaktera.¹⁷

NASLIJEĐE je skup artefakata koji su nastajali od prahistorije do danas, a koji imaju dokumentarnu, historijsku, naučnu, umjetničku, etnografsku ili drugu vrijednost za identitet zajednice.

¹² Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

¹³ Sanković-Simčić V. "Revitalizacija graditeljske baštine", 2000. str. 28. Konsolidacija se navodi kao postupak u okviru konzervacije.

¹⁴ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

¹⁵ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

¹⁶ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

¹⁷ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

NIZ je dominantno linearna, izdužena građevinska cjelina od najmanje tri međusobno prislonjene građevine približno jednakih gabarita i oblikovanja.

OBLIKOVANJE je strukturiranje, kreiranje, dizajniranje, uređivanje i modeliranje građevina, pri čemu do posebnog izražaja dolaze aspekti konstrukcije, materijalizacije i forme.

OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE znače obnovljive nefosilne izvore energije (vjetar, sunce, geotermalni izvori, talasi, plima/oseka, hidroenergija, biomasa, deponijski gas, gas iz postrojenja za preradu otpada i biogas).

ODRŽIVI RAZVOJ podrazumijeva korištenje prostora uz očuvanje okoliša, prirode i trajnog korištenja prirodnih dobara, te zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa i drugih prirodnih vrijednosti, zadovoljava potrebe sadašnjih generacija, bez ugrožavanja jednakih mogućnosti za zadovoljavanje potreba budućih generacija.

OKOLIŠ je prirodno okruženje ljudi, životinjskog i biljnog svijeta, gljiva i organizama i njihovih zajednica, koje omogućava njihovo postojanje i njihov dalji razvoj: zrak, vode, tlo, zemljište, energija, te materijalna dobra i kulturno naslijeđe, kao dio okruženja kojeg je izgradio čovjek; svi u svojoj raznolikosti i ukupnosti uzajamnog djelovanja.

OKOLINSKA DOZVOLA je rješenje kojim se propisuju mjere i uslovi zaštite okoliša tokom izgradnje i rada određenog pogona ili postrojenja, koja se izdaje na osnovu provedenog postupka utvrđivanja mjera zaštite okoliša.

OTPAD znači sve materije ili predmete koje vlasnik odlaže, namjerava odložiti ili se traži da budu odložene u skladu sa jednom od kategorija otpada navedenoj u listi otpada i utvrđenoj u provedbenom propisu.

PARK je biotehnički i planski oblikovana zelena površina, veća od 1 ha, koja je namijenjena za javno korištenje. Uređuje se, oprema i održava u cilju okoliša, rekreacije, ostvarivanja socijalnih, kulturnih i obrazovnih funkcija parka i unapređenja ukupne slike grada.

PARKING je otvoreni prostor namijenjen za ostavljanje vozila za vrijeme dok ne učestvuju aktivno u saobraćaju, predstavlja skup parking mjesta na nekom prostoru.

PARK-ŠUMA predstavlja najvišu kategoriju gradskog zelenila, čije su funkcionalno-oblikovne karakteristike određene prirodnim obilježjima. To su najveći masivi zelenila, koji predstavljaju čvrste tačke čitavog sistema urbanog zelenila. U funkciji su zadovoljavanja društvenih potreba za upražnjavanjem odmora i rekreacije, pri čemu biološka, sanitarno-higijenska i estetsko dekorativna uloga dolaze do punog izražaja.

PARTER je prostor u kojem se nalaze sadržaji u prizemlju građevine i koji je u istom nivou sa okolnim terenom.

PAVILJON je manja građevina u funkciji korištenja javnih otvorenih prostora, a može biti i kao zasebna građevina u sklopu bolničkog, hotelskog, sajamskog i izložbenog kompleksa.

PEJZAŽ je ograničeno područje koje sadrži određene strukture i karakteristike, specifične divlje vrste i prirodne sisteme zajedno sa specifičnim karakteristikama kulturnog naslijeđa, gdje zajedno egzistiraju i uzajamno djeluju sile prirode i elementi vještačkog okoliša.¹⁸

PODRUM (Po) je dio građevine potpuno ukopan ili je ukopan više od 50% svoga volumena u konačno uređeni zaravnani teren i čiji se prostor nalazi ispod poda prizemlja, odnosno suterena.¹⁹

POMOĆNI OBJEKAT predstavlja garaža za lična vozila, nadstrešnica, ljetna kuhinja, šupa za smještaj ogrjeva i alata, ostava i slični objekti.²⁰

POSLOVNI OBJEKAT je građevina sa isključivom poslovnom namjenom.²¹

POTKROVLJE / MANSARDA (Pk) odnosno (M) je dio građevine čiji se prostor nalazi iznad zadnjeg sprata i neposredno ispod kosog ili zaobljenog krova.²²

¹⁸ Zakon o zaštiti prirode, Službene novine FBiH, br. 66/13, čl. 8

¹⁹ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²⁰ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²¹ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

PRIZEMLJE (P) je dio građevine čiji se prostor nalazi neposredno na površini, odnosno najviše 1,5m iznad konačno uređenog i zaravnanog terena mjereno na najnižoj tački uz fasadu građevine, ili čiji se prostor nalazi iznad podruma i/ili suterena (ispod poda sprata ili krova).²³

PROCENAT IZGRAĐENOSTI je odnos tlocrtnih površina svih građevina na građevinskoj parceli i ukupne površine građevinske parcele, a izražava se u postocima.

PROSTOR je sastav prirodnih i fizičkih struktura na površini zemlje, odnosno na, iznad i ispod površine tla i vode dokle dopiru neposredni uticaji ljudske djelatnosti.²⁴

PROSTORNI PLAN u skladu sa društveno-privrednim, prirodnim, kulturno-historijskim i prirodnim vrijednostima razrađuje načela prostornog uređenja i utvrđuje ciljeve prostornog razvoja, te organizaciju, zaštitu, korištenje i namjenu prostora.

PROSTORNO PLANIRANJE kao interdisciplinarna djelatnost je institucionalni i tehnički oblik za upravljanje prostornom dimenzijom održivosti, kojom se, na osnovu procjene razvojnih mogućnosti u okviru zadržavanja posebnosti prostora, zahtjeva zaštite prostora i očuvanja kvaliteta okoliša, određuju namjene prostora, uvjeti za razvoj djelatnosti i njihov razmještaj u prostoru, uvjeti za poboljšanje i urbanu sanaciju izgrađenih područja, te uvjeti za ostvarivanje planiranih zahvata u prostoru.²⁵

REGULACIONA LINIJA utvrđuje pojedinačne parcele i razdvaja površine različitih namjena u odnosu na javnu površinu, ulicu, vodotok ili druge građevine od kojih mora biti odvojena zbog funkcionalnih, estetskih ili zaštitnih razloga.²⁶

REGULACIONI PLAN donosi se za pretežno izgrađena urbana područja na osnovu urbanističkog plana, kao i za područja od općeg interesa za razvoj privrede ili izgradnju objekata društvene infrastrukture na osnovu urbanističkog plana ili dokumenta višeg reda, pri čemu je nužno detaljno definisati uvjete projektovanja i izgradnje novih objekata, kao i rekonstrukciju postojećih. Regulacionim planom se po dijelovima prostora, odnosno cjelinama i potcjelinama određuju urbanistički uvjeti (standardi) za građenje i uređenje prostora.

REHABILITACIJA podrazumijeva vraćanje oštećenog ili uništenog dobra graditeljskog naslijeđa u stanje u kojem je to dobro bilo prije oštećenja i uništenja.²⁷

REKONSTRUKCIJA je izvođenje radova na postojećoj građevini, kojima se: mijenjaju konstruktivni elementi koji bi mogli uticati na stabilnost građevine ili njenih dijelova; uvode nove instalacije ili ugrađuje nova oprema u građevinu; mijenja namjena, tehnološki proces ili vanjski izgled građevine, te mijenjaju uvjeti pod kojima je, na osnovu odobrenja za građenje, izgrađena građevina. Ne smatraju se rekonstrukcijom radovi na zamjeni instalacija i opreme koji se izvode prema uvjetima utvrđenim u odobrenju za građenje. Rekonstrukcijom građevine smatraju se i radovi kojima se oštećena građevina, čije oštećenje prelazi 60%, dovodi u stanje prije oštećenja, ako je oštećenje nastalo kao posljedica starosti građevine ili kao posljedica elementarnih nepogoda, tehničkih katastrofa i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja.²⁸

RESTAURACIJA ima za cilj da sačuva i da otkrije estetske ili historijske vrijednosti spomenika, a zasniva se na poštovanju stare materije i autentičnih dokumenata.²⁹

²² Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²³ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²⁴ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²⁵ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²⁶ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²⁷ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²⁸ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

²⁹ „International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites“, 1964. Venecijanska povelja (članovi 9. 10. 11. 12. i 13.) pridaje posebnu pažnju restauraciji spomenika.

REVITALIZACIJA je postupak vezan za urbanistički i društveni pristup napuštenim historijskim cjelinama i njihovom funkcionalnom oživljavanju.³⁰

SANACIJA su građevinski i drugi radovi na oštećenim građevinama kojima se građevina dovodi u stanje prije oštećenja (elementarne nepogode, klizišta, tehničke katastrofe, ratna dejstva).³¹

SAOBRAĆAJ predstavlja kretanje pješaka i vozila, bilo pojedinačno ili grupno, u svrhu zadovoljenja dnevnih, periodičnih ili posebnih potreba.

SKVER je tip zelene površine dimenzija 0-2000 m², kojeg karakteriše parterno estetski uređena površina, koja ne mora nužno imati izraženu vegetacijsku komponentu. Vegetacijska komponenta zastupljena je kroz elemente prve druge i treće vegetacione etaže (drveće, trava, grmlje), sa ili bez urbane opreme.

SPRAT je dio građevine čiji se prostor nalazi između dva poda iznad prizemlja.³²

STAMBENI OBJEKAT je građevina sa isključivom namjenom stanovanje.³³

STAMBENO POSLOVNI OBJEKAT je građevina sa stambenom i poslovnom namjenom.³⁴

STEPEN URBANIZACIJE predstavlja udio gradskog stanovništva i zastupljenost gradskog načina života, a iskazuje se statističkim pokazateljima na nivou države odnosno nekog drugog vida teritorijalne organizacije.

STRATEŠKA PROCJENA UTICAJA NA OKOLIŠ je sistematski proces vrednovanja okolinskih posljedica predloženih planova, programa ili strategija kako bi se još u ranoj fazi donošenja odluka uz ekonomska i društvena uključila i okolinska razmatranja.

SUTEREN (S) je dio građevine čiji se prostor nalazi ispod poda prizemlja i ukopan je do 50% svoga volumena u konačno uređeni i zaravnani teren i da je najmanje jednom svojom fasadom izvan uređenog terena.³⁵

TEKUĆE ODRŽAVANJE GRAĐEVINE podrazumijeva radove koji ne utiču na konstrukciju građevine, zaštitu okoline, namjenu, promjenu dimenzija i vanjskog izgleda (manji popravci, malterisanje, bojenje fasade i njihovo dovođenje u prvobitno stanje, zamjena i bojenje građevinske stolarije, ustakljivanje postojećih otvora, izrada pokrova i manjih dijelova krovne konstrukcije, zidanje pregradnih zidova, zamjena i opravka oštećenih instalacija, zidanje porušenih dimnjaka i sl.) odnosno kojima se ne mijenjaju uvjeti utvrđeni urbanističkom saglasnosti i odobrenjem za građenje.³⁶

TERASA je ravan otvoreni prostor koji je natkriven ili nenatkriven, nalazi se na terenu uz neku građevinu, na etažama u sklopu građevine ili na njenom krovu.

TLOCRTNA POVRŠINA predstavlja sve zatvorene, otvorene i natkrivene konstruktivne nadzemne dijelove građevine na građevinskoj parceli.

TRG je otvoreni prostor okružen građevinama i stjecište je važnih gradskih ulica. Prema prostoru trga su često orijentisane javne građevine.

ULICA je javna površina unutar naselja namijenjena saobraćaju vozila i pješačkom kretanju.

ULIČNO PLATNO nastaje analitičkim posmatranjem kontinuiteta fasada niza građevina koje se pretežno nalaze u gusto izgrađenim dijelovima grada.

URBANA KOMASACIJA PREPARCELACIJA je temeljni pravni „instrument“ provođenja urbanističkog plana i detaljne planske dokumentacije, kao i za uređenje građevinskog zemljišta, a kojim se preoblikuju postojeće zemljišne (katastarske) parcele u nove građevinske parcele u skladu sa donesenom planskom dokumentacijom (detaljnou ili planom

³⁰ Sanković-Simčić V. "Revitalizacija graditeljske baštine", 2000. str. 28-29. Kao jedna od intervencija se navodi revitalizacija.

³¹ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

³² Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

³³ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

³⁴ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

³⁵ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

³⁶ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

parcelacije) i to na području u obuhvatu planskog dokumenta, a kojom se stvaraju uslovi za nesmetanu izgradnju stambenih, privrednih i javnih objekata, saobraćajne, komunalne i društvene infrastrukture. Urbana komasacija je postupak kojim se formiraju (spajaju) građevinske čestice u jednu smisleniju cjelinu, a formiraju u skladu s planskom dokumentacijom i kojim se sređuju postojeći vlasnički odnosi.

URBANA KONSOLIDACIJA urbanih područja je raščlanjivanje prostora prema vrsti i obliku potrebne intervencije u prostoru, odnosno kriteriji kojim se procjenjuje stabilnost područja obzirom na fizičku strukturu i namjenu i opremljenost prostora adekvatnim javnim i društvenim površinama i sadržajima, te prema tome utvrđuje skala u rasponu od visoko konsolidiranih do nisko konsolidiranih područja. Urbana konsolidacija podrazumijeva stepen potrebnih intervencija u odnosu na konsolidiranost područja, te se na osnovu toga definišu urbanističke procedure i urbanistička pravila.

URBANA MATRICA je mreža javnih površina, pretežno ulica, koja određuje razmještaj drugih namjena u prostoru.

URBANA MORFOLOGIJA se ispoljava kao fizički oblik gradova a sastoji se od uličnih obrazaca, veličina i oblika zgrada, arhitekture i gustoće izgrađenosti.

URBANA OBNOVA je skup planerskih, graditeljskih i drugih mjera kojima se obnavljaju ili rekonstruišu u estetskom smislu zapašteni kao i u funkcionalnom smislu prevaziđeni dijelovi urbanog područja kao i pripadajući infrastrukturni sistemi. Obnova podrazumijeva dovođenje na viši tehnološki nivo kako postojećih tako i novih struktura.³⁷

URBANA OPREMA / MOBILIJAR su objekti, oprema i uređaji koji služe za trajno uređenje naselja, odnosno građevina i javnih površina u naseljima, ili se privremeno postavljaju u skladu sa elaboratima, propisima i aktima kojima se odobrava njihovo postavljanje na javnim površinama koje nisu privedene namjeni utvrđenoj planskim dokumentom. U urbanu opremu spadaju: komunalni objekti i uređaji u općoj upotrebi (javni satovi, telefonske govornice, fontane, skulpture, spomenici, planovi grada, javni nužnici, poštanski sandučići, klupe, žardinjere, korpe za smeće i dr.), javna rasvjeta, reklame, natpisi, panoi, izlozi, ograde, ljetne bašte, tende, rashladni uređaji, montažni objekti tipa „kiosk“ u kojima se privremeno obavlja poslovna djelatnost, tezge za prodaju štampe, knjiga, cvijeća, ukrasnih predmeta i sl., stajališta javnog prevoza i dr.³⁸

URBANA TIPOLOGIJA proizilazi iz urbane morfologije i predstavlja diferencijaciju i ustanovljavanje pojedinih cjelina koje imaju svoja obilježja kao zasebne karakteristike.

URBANISTIČKI PLAN se donosi za urbano područje, a granice područja za koje se izrađuje definišu se Prostornim planom. Urbanističkim planom detaljnije se razrađuju opredjeljenja iz Prostornog plana.

URBANISTIČKI PROJEKAT se donosi na osnovu regulacionog plana ili dokumenta višeg reda i definiše idejna urbanistička i arhitektonska rješenja u granicama određenog obuhvata, odnosno arhitektonsko-urbanističkog kompleksa sa detaljnim uvjetima za projektovanje i građenje novih objekata, kao i rekonstrukciju postojećih.

URBANITET predstavlja složen skup fizičkih, socioloških i psiholoških obilježja koja određuju stepen kvaliteta gradskog odnosno urbanog prostora kao i kolektivnih karakteristika stanovništva i naposljetku individualnih osobina pojedinaca. Mnoštvo ljudi i izgrađenih struktura kao i interakcije ljudi u javnom prostoru su primarne odlike urbaniteta. Identitet, ambijent i način života su važna određenja koja determinišu urbanitet grada. Nadalje to su i

³⁷ Nužnost identifikacije zona obnove i sanacije je propisana legislativom: Uredba o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata, Službene novine FBiH br. 63/04, 50/07 i 84/10, čl. 50; Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10, 45/10, 85/21, 92/21, čl. 20; Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, 1/18, čl. 20.

³⁸ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

postojanje i brojnost raznovrsnih usluga i sadržaja kulture.³⁹ Fizičke strukture, odnosno način izgradnje ispoljavaju se preko osnovnih elemenata poput zgrada, ulica, trgova i parkova kao i njihovih međusobnih odnosa što sve predstavlja važnu karakteristiku urbaniteta. Na urbanitet imaju značajan uticaj historijski slojevi i faze razvoja grada.

URBANIZAM je naučna disciplina i djelatnost koja se bavi proučavanjem i uređivanjem gradova kao i planiranjem njihova razvoja.

URBANIZIRANOST na nivou grada odnosno u okvirima urbanog područja predstavlja ocjenu skupa planerskih, građevinskih, ekonomskih, organizacijskih i drugih mjera koje su realizovane ili se preduzimaju na nivou grada s ciljem unapređenja svih ili pojedinih gradskih funkcija i sistema.

URBANO MJERILO je percepcija prostornih odnosa u gradu a odnosi se prije svega na širinu ulica i dimenzije uličnog rastera, veličine objekata, kompoziciju gradskih cjelina, međusobne distance između pojedinih sadržaja kao i veličinu otvorenih javnih i zelenih površina.

URBANO PODRUČJE se odlikuje velikom gustoćom naseljenosti i izgrađenosti kao i preovladavanjem gradskog načina života u usporedbi s okolnim područjima.

UREĐENO GRAĐEVINSKO ZEMLJIŠTE je zemljište na kojem su izvršeni radovi pripreme zemljišta za građenje i opremanje, a u skladu sa planom prostornog uređenja.

UVUČENA ETAŽA je najviša etaža čija površina iznosi najviše 75 % tloctne površine građevine, i čija je fasada uvučena u odnosu na prednju fasadu građevine.

UŽE URBANO PODRUČJE obuhvata dio naselja koje je intenzivno izgrađeno ili je planom predviđeno da tako bude izgrađeno i obrazuje se u svrhu utvrđivanja režima građenja, posebnih uvjeta pri izdavanju lokacijske informacije, odnosno donošenja urbanističke saglasnosti, odobrenja za gradnju i sl.⁴⁰

VIJENAC je gornja kota stropne konstrukcije najviše etaže građevine.

VIKEND KUĆA je građevina sa jednom ili dvije nadzemne etaže bruto razvijene površine do 200 m² (u površinu ulaze pomoćne prostorije) namijenjena isključivo povremenom i privremenom boravku ljudi.⁴¹

VISINA GRAĐEVINE mjeri se od konačno zaravnog i uređenog terena uz fasadu građevine na njegovom najnižem dijelu do gornjeg ruba stropne konstrukcije zadnjeg sprata, odnosno do vrha sljemena krova, ako se radi o kosom krovu ili do vrha atike kod ravnog krova.⁴²

ZAGAĐENJE podrazumijeva direktno ili indirektno uvođenje, kao posljedicu ljudske djelatnosti, supstanci, vibracija, toplote, mirisa, ili buke u zrak, vodu ili tlo koje mogu biti štetne po zdravlje čovjeka ili imovinu, ili kvalitet života u okolišu kao i svaki poremećaj količine određenih hemijskih ili bioloških supstanci ili fizičkih osobina u odnosu na prirodne vrijednosti.

ZAMJENSKA GRAĐEVINA je nova građevina izgrađena na mjestu ili u blizini prethodno uklonjene građevine, a koja u pogledu namjene, izgleda i gabarita ne odstupa bitno od ranije građevine.

ZAŠTITA OKOLIŠA podrazumijeva sve odgovarajuće aktivnosti i mjere koje imaju za cilj prevenciju od opasnosti, štete ili zagađivanja okoliša, reduciranje ili odstranjivanje štete koja je nastala i povrat na stanje prije izazvane štete.

ZAŠTITNA ZONA je površina zemljišta, vodna površina ili zračni prostor, koji je definisan planskim dokumentima ili na osnovu planskih dokumenata numerički i grafički i namijenjena

³⁹ Perković Z. „Urbanitet i antiurbane tendencije“, Revija za sociologiju, Vol. 17, No. 1-2, 1987. str. 136. Vidjeti pobliže o temeljnim određenjima grada i urbaniteta.

⁴⁰ Određivanje užeg urbanog područja propisuje Zakon o prostornom uređenju KS, Službene novine KS br. 24/17, čl. 9.

⁴¹ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁴² Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

je za zaštitu života i zdravlja ljudi, bezbjednost i funkciju građevina, površina ili prostora, u skladu sa odredbama zakona i posebnih propisa donesenih na osnovu tih zakona, u skladu sa stručnim pravilima koja se primjenjuju u odgovarajućoj oblasti.⁴³

ZAŠTITNI POJAS je površina zemljišta, vodna površina ili zračni prostor, koji je definisan planskim dokumentima ili na osnovu planskih dokumenata numerički i grafički i namijenjena je za zaštitu života i zdravlja ljudi, bezbjednost i funkciju infrastrukturnih linijskih sistema u skladu sa odredbama zakona i posebnih propisa donesenih na osnovu tih zakona, u skladu sa stručnim pravilima koja se primjenjuju u odgovarajućoj oblasti.⁴⁴

ZAŠTITNO ZELENILLO su zelene površine koje u gradskoj urbanoj matrici imaju prvenstveno zaštitnu ulogu u stabilizaciji terena, putem regulisanja vodnog režima i sprečavanja erozivnih procesa, poboljšanju mikroklimе područja, zaštiti od buke, prašine, čađi i drugih zagađivača, zaštiti izvorišta, rezervoara, infrastrukturnih koridora i sl.

ZELENE I REKREACIONE POVRŠINE podrazumijevaju: javne zelene površine (park-šume, parkovi, drvoredi, skverovi, travnjaci, zelenilo uz saobraćajnice i sl.); zelene zone, odnosno pojasevi, koji imaju različite rekreacione i zaštitne namjene; zelene površine stambenih, odnosno urbanih cjelina; zelene površine posebne namjene (groblja, botanički i zoološki vrtovi, sl.); površine za rekreaciju i masovni sport na otvorenom prostoru (igrališta, izletišta, šetališta, sportski tereni, kupališta, vježbališta, strelišta, kros i trim staze i sl.); zelene površine uz obale rijeka i jezera.⁴⁵

ZEMLJIŠTE obuhvata fizički prostor: tlo, klimu, hidrologiju, geologiju, vegetaciju u obimu koji utiče na mogućnost njegovog korištenja, te rezultate prošle i sadašnje aktivnosti čovjeka, kao i društveno-ekonomske parametre.

ZOOLOŠKI VRT je posebno uređen prostor sa elementima koji simuliraju staništa raznih životinja, namijenjen njihovom čuvanju i izlaganju te zaštiti vrsta u cilju obrazovanja, relaksacije posjetilaca, turizma i sl.

⁴³ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁴⁴ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

⁴⁵ Zakon o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, Službene novine KS br. 24/17, čl. 2.

A. TEKSTUALNI DIO

UVOD

Izradi Urbanističkog plana urbanog područja Hadžići (u daljem tekstu Plan) pristupilo se na osnovu Odluke o pristupanju izradi Urbanističkog Plana objavljene u "Sl. Novinama Kantona Sarajevo", br. 48/16 od 01.12.2016. godine. Ovom Odlukom su definisani Nosilac pripreme: Vlada Kantona Sarajevo i Nosilac izrade: Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo.

Urbanistički plan, kao jedan od najvažnijih razvojnih dokumenata, koji ima za cilj da riješi konflikte u prostoru, nudeći optimalna rješenja, interesa stanovnik, oblikujući plansko-strateška opredjeljenja od javnog interesa.

Prva faza izrade Plana je Prostorna osnova i ista je usvojena je na 47. sjednici Vlade Kantona Sarajevo (Zaključak Vlade Kantona Sarajevo br. 02-04-38556-16/21 od 21.10.2021.godine) sa zaključkom da se pristupi izradi sljedeće faze Plana.

Prostorna osnova se sastoji iz dva dijela:

I dio obuhvata izradu snimka postojećeg stanja i dijagnosticiranje problema u prostoru i uređenju prostora; zatim njegovu analizu i ocjenu te mogućnosti daljeg razvoja, kao i definisanja općih i posebnih ciljeva prostornog razvoja, nakon čega se pristupilo izradi drugog dijela Prostorne osnove.

II dio obuhvata izradu osnovne koncepcije urbanog razvoja, odnosno smjernice planiranog razvoja urbanog područja.

Konceptualno opredjeljenje se bazira na principima racionalnog korištenja prostora u smislu maksimalnog iskorištenja već formiranih izgrađenih prostornih cjelina, kao i postojeće, javne komunalne privredne i saobraćajne infrastrukture, privrednih i društvenih kapaciteta, a u smislu unapređenja stanja na tim područjima (urbana sanacija, rekonstrukcija i transformacija)uz planiranje novih sadržaja i prateće infrastrukture s ciljem unaprijeđena održivog razvoja urbanog područja.

Pri izradi koncepta urbanog uređenja osnovno opredjeljenje je ,svakako, i optimalan raspored privrednih, društvenih i javnih sadržaja u širem i užem urbanom području, zatim zelenih površina vodeći računa o tome da se prostori koji nisu bili predmet gradnje u prethodnom periodu ne uređuju pojedinačnim zahvatima, nego integralno pri čemu su date smjernice i urbani parametri za oblikovanje prostornih cjelina. U narednim fazama izrade Plana će se predložiti i rokovi za realizaciju planskih opredjeljenja. Ovo, svakako, podrazumijeva i racionalno i plansko očuvanjezemljišta i rezervisanje prostora u planskom i postplanskom periodu za potrebe razvoja kako urbanog područja(infrastrukturni i saobraćajni koridori), te određenih prostornih cjelina/površina za budući razvoj (površine kojima će se definisati namjena, smjer i obim širenja i uvjeti za opremanje urbanom opremom i opremanje građevinskog zemljišta).

Nakon usvojene Prostorne osnove pristupilo se izradi II faze plana koja obuhvata Prednacrt-Nacrt.U okviru ove faze se provode i procedure javnih uvida i javnih rasprava (Nacrt plana).

Kroz izradu Prostorne osnove, te nakon njenog razmatranja od strane Savjeta plana⁴⁶ i usvajanja na Vladi Kantona Sarajevo došlo se do zaključka da bi, bilo potrebno, u cilju dodatnog sagledavanja planskih opredjeljenja utvrđenih Osnovnom koncepcijom urbanističkih planova i/ili definisanja alternativnih rješenja za specifične oblasti, izraditi

⁴⁶ Vlada KS je u februaru 2021. godine donijela Odluku o formiranju Savjet plana za praćenje izrade četiri urbanistička plana na području KS („Sl. novine KS“ br. 11/21, 21/21 i 41/21.)

određeni broj ekspertiza., a u skladu s članom 12., stav 3. Uredbe⁴⁷. U navedenom članu Uredbe je navedeno da ukoliko se za određenu oblast od prostornog značaja za planiranje ne raspolaže odgovarajućim informacijama, vrše istraživanja u cilju izrade posebnih studija, elaborata i ekspertiza pojedinih oblasti, s ciljem rješavanja nekih konkretnih problema.

Saglasnost i smjernice za predmetne ekspertize je dao Savjeta urbanističkih planova i Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite koji je i finansirao njihovu izradu. Izrađene ekspertize iz oblasti: obnovljivi izvori energije, termomineralne, termalne i mineralne vode, demografija/stanovništvo, uticaj urbane morfologije na strujanje zraka, privreda i saobraćaj, bile su bitne za izradu ove faze planova, te su smjernice i zaključci iz istih, u obimu adekvatnom za planski dokument, implementirane u Prednacrt-Nacrt Plana.

Demografska ekspertiza je dala ocjenu potencijalnih prednosti i prijetnji za demografski razvoj i kvalitetno sprovođenje urbanističkih planova, a ostalim ekspertizama su definisale mjere unapređenja stanja za predmetne oblasti i njihovu orijentaciju u prostoru, u svrhu unapređenja stanja u prostoru, kao i podizanja kvaliteta života na ovom području.

Na početku tekstualnog obrazloženja Plana dat je pojmovnik upotrebljene terminologije u Planu i Odluci radi lakšeg praćenja i razumijevanja teksta, kao i sadržaj obrađenih poglavlja.

I.A. POLAZIŠTA, ANALIZA I KRITERIJI PROSTORNOG UREĐENJA

1. KANTON SARAJEVO U EVROPSKOM I REGIONALNOM URBANOM SISTEMU

1.1. POLOŽAJ BIH I KANTONA SARAJEVO U EVROPSKOM URBANOM SISTEMU

Bosna i Hercegovina (BiH) je država u jugoistočnoj Evropi, u središnjem dijelu Balkanskog poluotoka i graniči s Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom. Po svom uređenju je složenadržava i čine je dva entiteta: – Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska, te Brčko distrikt. Glavni i najveći grad države je Sarajevo.

⁴⁷ Uredba o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata („Službene novine FBiH“ br. 63/04, 50/07 i 84/10)

Slika 1. Pozicija Bosne i Hercegovine u Evropi

Okvirni dokumenti Evropske unije (EU) u oblasti prostornog uređenja su Evropska gradska povelja (EGP, 1993.), Evropske Perspektive prostornog razvoja (ESDP, 1999) i Teritorijalna Agenda (TA, 2011), Urbana agenda za EU (Amsterdamski pakt 2016), Eurocities strateški okvir 2014-2020 (ka urbanoj agendi za gradove), Okvirna direktiva o vodama EU i td. Ovi dokumenti predstavljaju smjernice za kreiranje nacionalnih politika prostornog uređenja, a to su: policentrični razvoj, jednakost u pristupu infrastrukturi i znanju i odgovorno upravljanje prirodnim i kulturno-historijskim naslijeđem.

Na osnovu Sporazuma u Amsterdamu 2007. ESDP postaje obvezujući okvir za sljedeće politike Vijeća Evrope: politiku kompetitivnosti, regionalnu politiku, zajedničku poljoprivrednu politiku, okolinsku politiku i odluke koje podrazumijevaju transevropske mreže (Faludi, 2018). Teritorijalna agenda (2011) je usklađena sa „Evropom 2020 – Strategijom za pametan, održiv i inkluzivan rast i razvoj“ (CEC, 2010).

Neosporno je da prostorne strategije u bilo kojem mjerilu moraju uzeti u obzir širi kontekst (Faludi, 2018), te se nužno prilikom planiranja nacionalnih politika moramo referirati i na one internacionalne, makroregionalne, evropske, pa i globalne, a što je definisano i Uredbom⁴⁸ u kojoj je navedeno da smjernice planiranog prostornog razvoja mogu da sadrže načela, ciljeve prostornog razvoja i planska opredjeljenja temeljena, između ostalog, na relevantnim dokumentima Ujedinjenih naroda, Vijeća Evrope, Evropske unije i dr.

Prostorni razvoj Kantona Sarajevo (KS) bazira se na načelima i ciljevima planskih opredjeljenja Evropske unije kroz poštivanje:

1. Strateškog okvira evropskog prostornog i održivog razvoja,
2. Kriterija regionalnog razvoja Dunavske i Jadransko-jonske makroregije,
3. Smjernica razvoja evropskih saobraćajnih i infrastrukturnih koridora,
4. Evropske direktive o korištenju, zaštiti i upravljanju vodnim resursima.

1. Strateški okvir evropskog prostornog razvoja (ESDP)

Politike prostornog razvoja promovišu održivi razvoj putem ujednačene strukture naselja. Tri cilja politike odnosno smjernica za prostorni razvoj EU:

⁴⁸ Uredba o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata, Službe novine FBiH br. 63/04, 50/07 i 84/10

1. razvoj ujednačenog i policentričnog sistema gradova i novi urbano-ruralni odnos,
2. osiguranje jednake dostupnosti infrastrukture i znanja i
3. održivi razvoj, oprezno gospodarenje i zaštita prirodne i kulturne baštine.

Urbana agenda za EU (Amsterdamski pakt 2016)-lista prioriteta:

1. Uključivanje migranata i izbjeglica,
2. Kvalitet vazduha,
3. Urbano siromaštvo,
4. Stanovanje,
5. Cirkularna ekonomija,
6. Posao i vještine u lokalnoj ekonomiji,
7. Adaptacija klime (uključujući zelena infrastrukturna rješenja),
8. Energetska tranzicija,
9. Održiva upotreba zemljišta i rješenja temeljena na prirodi,
10. Urbana mobilnost,
11. Digitalna tranzicija,
12. Inovativne i odgovorne javne nabavke.

Eurocities strateški okvir 2014-2020 (Ka urbanoj agendi za gradove)

Identifikovano je pet oblasti fokusa koje su u velikom stepenu usklađene sa strateškim prioritetima EU i obezbjeđuju snažni strateški operativnih okvira EUROCITIES:

1. Gradovi kao pokretači kvalitetnih radnih mjesta i održivog rasta,
2. Inkluzivni, raznovrsni i kreativni gradovi,
3. Zeleni, slobodni i zdravi gradovi,
4. Pametni gradovi,
5. Urbane inovacije i upravljanje u gradovima.

Kao jedna od zemalja zapadnog Balkana, na Bosnu i Hercegovinu (BiH), se odnosi nedavno donesena *Strategija za „Vjerodostojnu perspektivu proširenja i pojačanu suradnju EU-a sa zapadnim Balkanom”⁴⁹. U okviru EU dvije makroregije se isprepliću preko teritorije BiH: Dunavska i Jadransko – jonska. Ovakav strateški položaj BiH daje pravo i obavezu da primjenjuje dvije makro EU strategije: Strategiju za dunavsku regiju (EUSDR) i Strategija za Jadransku i jonsku regiju (EUSAIR). BiH se nalazi u blizini transevropskih mreža i koridora, ali je, za sada mnogi od njih tek tangiraju.

2. Dunavska i Jadransko–jonska makroregija

U skladu sa temeljnim ciljevima razvoja, posebno regionalnog razvoja EU utemeljene su različite inicijative sa svrhom povezivanja i postizanja sinergije u pojedinim područjima koja su po nekom elementu međusobno više povezana.

U slučaju Dunavske i Jadransko-jonske makroregije radi se prvenstveno o geografskoj i povijesnoj povezanosti, a djelimično i o kulturološkoj⁵⁰.

⁴⁹ Evropska komisija je u februaru 2018. godine usvojila Strategiju za „Vjerodostojnu perspektivu proširenja i pojačanu suradnju EU-a sa zapadnim Balkanom”

⁵⁰Prva slična inicijativa je realizovana 2009. godine kada je ustrojena Baltička regija, a zatim 2011. godine Dunavska regija. Stvaranje Jadransko-jonske regije započelo je još 2000. godine kada je pokrenuta međuvladina Jadransko-jonska inicijativa za jačanje regionalne saradnje, promovisanje političke i ekonomske stabilnosti, a sve sa željom da se stvori podrška za procese evropskih integracija.

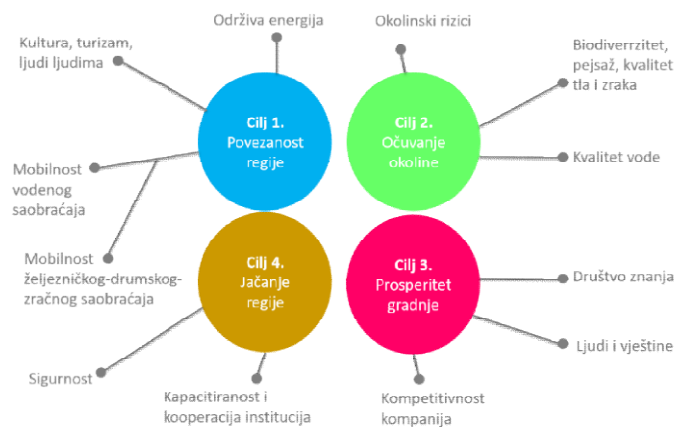
Slika 2. Dunavska i Jadransko-jonska makro-regija

Dunavska regija

Dunav je druga evropska rijeka po veličini; najduža rijeka Evropske unije i najinternacionalnija rijeka svijeta.

Dunavska makroregija obuhvata četrnaest zemalja dunavskog riječnog sliva od čega su devet članice EU (Austrija, Bugarska, Češka, Hrvatska, Mađarska, Njemačka: pokrajine Baden-Württemberg i Bavarska, Rumunija, Slovačka i Slovenija), a ostalih pet država partnera su: BiH, Crna Gora, Moldavija, Srbija i Ukrajina.

Glavni cilj utemeljenja ove makroregije jest prosperitet i poboljšanje kvaliteta života za oko 120 miliona stanovnika koji žive u obuhvaćenim državama i njihovim područjima (što čini oko 24% stanovništva EU). U proceduri javnih konsultacija Evropske komisije sa sudionicima Dunavske strategije od jeseni 2009. do juna 2010. godine utvrđena su četiri glavna cilja/stuba saradnje u EUSDR i dvanaest prioriternih područja Strategije, koja su prikazana na slici broj 3.

Slika 3. Četiri stuba i dvanaest prioriternih područja Strategije dunavske regije - EUSDR⁵¹

Jadransko-jonska regija

⁵¹Izvor <https://danube-region.eu/about/the-danube-region/> (pristupljeno dana 18.2.2020.

Jadransko-jonska regija⁵² obuhvata osam zemalja i to četiri države članice EU: Hrvatska, Grčka, Italija i Slovenija i četiri države koje nisu članice EU: Albanija, BiH, Crna Gora i Srbija.

Strategija Jadransko-jonske regije, između ostalog ima za cilj zaštitu mora, obalnog i kopnenog okoliša i eko-sistema. Dodatni cilj je da se od država kandidata i potencijalnih kandidata za ulazak u EU očekuje bolje integrisanje i saradnja. Strategija se temeljina četiri stuba- EUSAIR i deset prioriternih područja koja su prikazana na slici broj 4:

Slika 4. Četiri stuba i 10 prioriternih područja Strategije jadransko-jonske regije - EUSAIR⁵³

3. Razvoj evropskih saobraćajnih i infrastrukturnih koridora

Cilj stvaranja jedinstvene saobraćajne mreže je poboljšanje infrastrukture i povezivanje različitih vrsta prijevoza u multimodalni saobraćaj širom EU.

Transevropska saobraćajna mreža

Smjernice nove saobraćajne politike EU⁵⁴ su u Uredbi koja je polazište za, do sada, najtemeljitiije reforme infrastrukturne politike, a kojom se želi povezati postojeća rascjepkana mreža evropskih saobraćajnica (željeznica, cesta, zračnih luka, morskih i riječnih luka, te unutarnjih plovnih puteva) u jedinstvenu transevropsku saobraćajnu mrežu (*Trans - European Network – Transport, TEN-T*). Uspostavljanje i razvijanje transevropskih mreža je predviđeno Ugovorom o Evropskoj zajednici, a one uključuju:

- Transevropske prijevozne mreže (TEN-T) koje obuhvaćaju cestovni i intermodalni prijevoz, plovne putove i pomorske luke te evropsku mrežu brzih željeznica,
- Transevropske energetske mreže (TEN-E) koje obuhvaćaju sektore električne energije i plina,
- Transevropske telekomunikacijske mreže (eTEN) koje obuhvaćaju telekomunikacijske mreže utemeljene kao uslužne djelatnosti.

Saobraćaj, transport i komunikacije su jedno od prvih područja zajedničkih politika EU, a u cilju je oformiti zajedničko saobraćajno-transportno tržište.

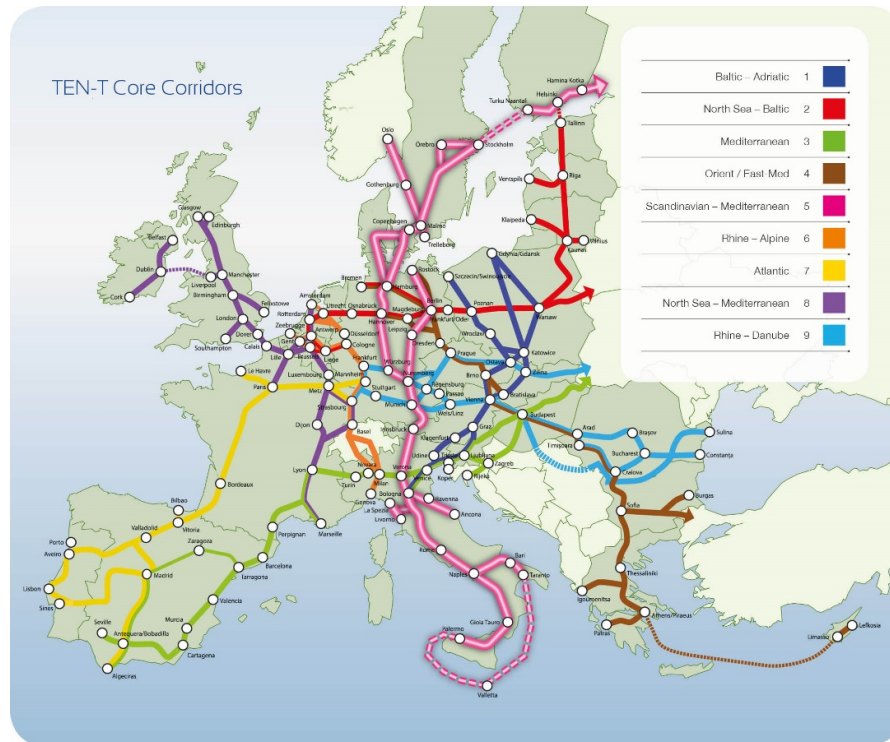
Obzirom da transport ima negativne uticaje okoliš (zrak, vodu, tlo buka, vizualna degradacija prostora i otpad), EU raznim mjerama nastoji ublažiti ili riješiti ove uticaje, te pokušava da,

⁵² Strategija EU za jadransku i jonsku regiju (EUSAIR) je pokrenuta u oktobru 2014.

⁵³ Izvor http://www.dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_koordinacija/IPA_programi/ipa2/jadranski/ (pristupljeno dana 28.3.2020.

⁵⁴ Na skupu pod nazivom „TEN-T Days“ u gradu Talinu u Estoniji, Evropska komisija i ministri prometa zemalja članica Evropske unije donijeli su konačnu odluku o smjernicama nove saobraćajne politike EU.

kroz direktive i smjernice u saobraćajno-transportnom i komunikacijskom sektoru, integrira model „održive mobilnosti”.

Slika 5. Osnovna saobraćajna mreža EU (TEN)

Definisano je devet koridora Osnovne saobraćajne mreže EU kao okosnica za spajanje 94 glavne evropske luke i 38 ključnih zračnih luka sa željeznicom i cestama u glavnim gradovima evropskih zemalja, te razvoj 15 hiljada kilometara željezničke infrastrukture kapacitirane na postizanje zadovoljavajućih brzina za putničke i teretne vozove, kao i 35 graničnih prijelaza. Ovih devet koridora prioritet su saobraćajne politike EU: Baltičko-jadranski, Sjeverno more-Baltik, Mediteranski, Bliski istok-Istočni Mediteran, Skandinavsko-mediteranski, Rajnsko-alpski, Atlantski, Sjeverno more-Mediteran, Rajna-Dunav.

Integriranje prometne mreže BiH u regionalnu i TEN-T mrežu je jedan od osnovnih zadataka koji se predstavljaju pred našom zemljom kako bi se postigli standardi infrastrukture i prometa jednaki onima u zemljama EU i omogućilo slobodno kretanje roba, usluga i ljudi, a što bi BiH učinilo funkcionalnom unutar EU makroregija kojima pripada.

Bosna i Hercegovina (BiH) u saobraćajnoj mreži Evrope

S obzirom na geosaobraćajni položaj BiH, postojeći kao i budući saobraćajni koridori EU bitno utiču na njen razvoj. BiH se ne nalazi na koridorima Osnovne saobraćajne mreže EU (TEN), već ulazi u mrežu Pan-Evropskih saobraćajnih koridora, konkretno na Pan-Evropski koridor V.

Pan-evropska saobraćajna mreža nastala je iz razloga što su se države Zapadne Evrope saobraćajno htjele povezati sa državama središnje, istočne i jugoistočne Evrope, u cilju stvaranje jedinstvene saobraćajne mreže Evrope: Trans-Evropske saobraćajne mreže (TEN), Pan-Evropskih saobraćajnih koridora, Mreže TINA (Pan-Evropski prometni koridori + dodatne infrastrukturne komponente), 4 Pan-Evropska prometna područja, Euro-Azijske veze (TRACEA).

Pan-Evropski saobraćajni koridor V⁵⁵ spaja sjeverozapadnu i jugoistočnu Evropu. Prolazi kroz Italiju, Sloveniju, Hrvatsku, Mađarsku, Slovačku, Ukrajinu i BiH. Glavni krak proteže se od Venecije preko Trsta i Ljubljane do Budimpešte. Na tom kraku je i ogranak koji počinje u Kopru (Slovenija) i u Divaci (Slovenija) se priključuje na glavni krak. Osim toga ogranka Koridor V ima još tri grane koridora:

- Koridor Va – Bratislava – Žilina – Košice – Uzgorod – Lavov,
- Koridor Vb -Rijeka – Zagreb – Budimpešta,
- Koridor Vc – Ploče – Mostar – Sarajevo – Osijek – Budimpešta.

Inoviranje evropske transportne politike na BiH prostorima treba da se odvija kroz izgradnju tri evropska cestovna i jedan državni cestovni pravac i to:

- Evropski longitudinalni cestovni pravac: Trst-Rijeka-Bihać-Travnik-Sarajevo-Goražde-Skoplje-Istanbul.
- Evropska cesta: Baltan-Virovitica-Okučani-Banja Luka-Jajce-Bugojno-Livno-Split.
- Brza cesta prema Jadranskom moru: Mostar-Dračevo-Gradina-Neum.

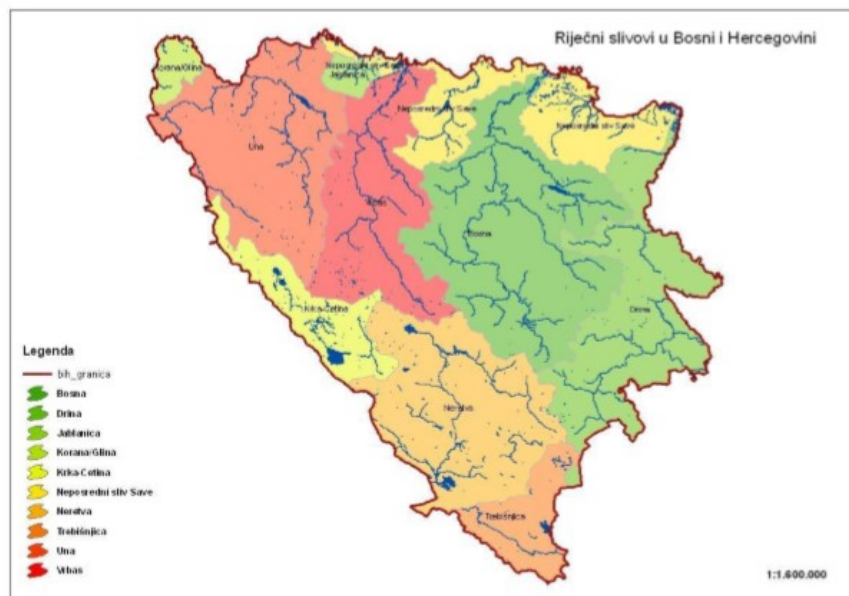
Slika 6. Pan-Evropski saobraćajni koridor

4. Okvirna direktiva o vodama EU

Okvirna direktiva o vodama EU (ODV EU – 60/EC/2000) uspostavlja pravni okvir za zaštitu i poboljšanje statusa svih voda i zaštićenih područja, uključujući i ekosisteme zavisne o vodi, sprječava njihovo propadanje i osigurava dugoročno, održivo korištenje vodnih resursa. Direktiva propisuje inovativni pristup za upravljanje vodama na osnovu slivova, koji su prirodne geografske i hidrološke jedinice.

Unutar BiH razlikujemo dva ključna vodna područja: crnomorsko (Sliv rijeke Save), koje obuhvata cca 75% ukupne površine BiH podijeljena na 7 podslivova, i jadransko, koje zauzima cca 25% podijeljeno na 3 podsliva.

⁵⁵Prvi sastanak koridora V održan je u Trstu u decembru 2004.godine, uz sudjelovanje tehničkih i institucionalnih predstavnika svih država koje čine taj koridor, odnosno Hrvatske, Slovenije, Mađarske, Slovačke, Ukrajine te Bosne i Hercegovine., uz Italiju koja je predsjedavala Nadzornim odborom. Sastanci Nadzornog Odbora održavaju se u Trstu najmanje dva puta godišnje.

Slika 7. Ključna vodna područja i pripadajući podsivovi u Bosni i Hercegovini

1.2. PROSTORNI PLAN SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE (PP SRBiH) ZA PERIOD 1981-2000. GODINE⁵⁶

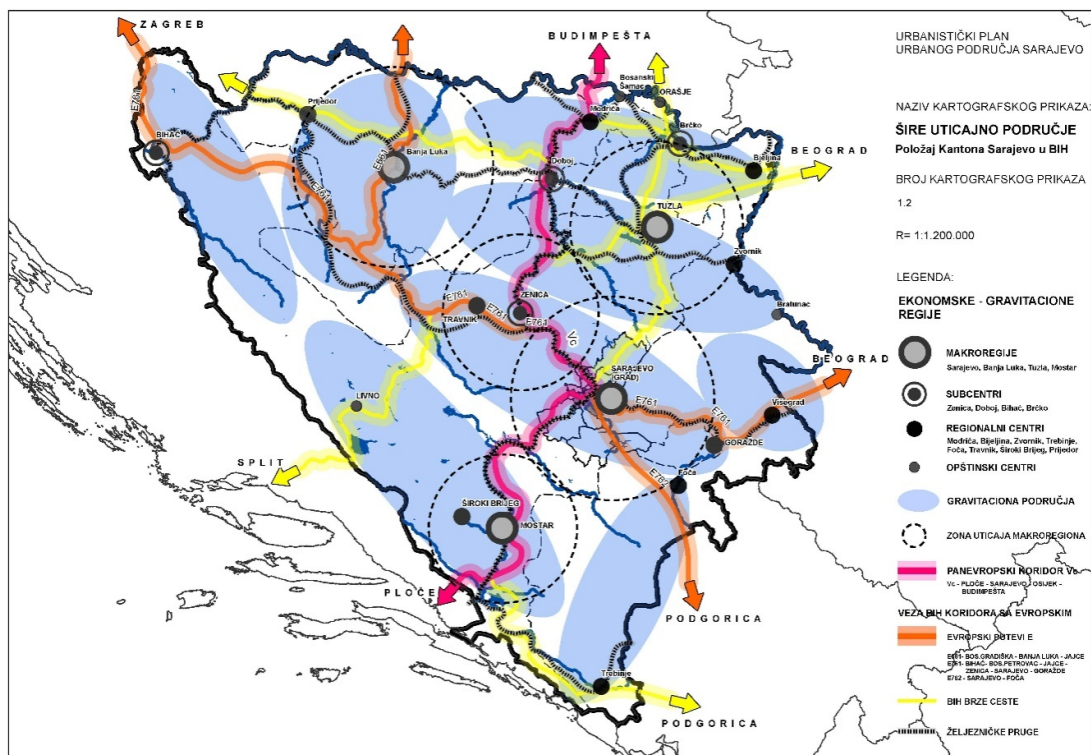
Prostorni plan Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (PP SRBiH) za period 1981-2000. godine donesen je u januaru 1982. godine, a sublimirao je sva tadašnja iskustva prostornog planiranja u bivšoj Jugoslaviji (SFRJ). Rađen je u skladu sa Zakonom o prostornom uređenju iz 1974.g. koji je baziran na švajcarskim i francuskim zakonima. Planom je definisano da se cjelishodnim korištenjem, unapređivanjem i zaštitom prostora, trebaju stvarati uslovi za što skladniji, dinamičniji, stabilniji materijalni i društveni razvoj SRBiH. Navedenim planom je utvrđena obaveza donošenja društvenih, prostornih i urbanističkih planova opština i grada Sarajeva, da bi se obezbijedio kontinuitet u prostornom planiranju kao jednom od osnovnih načela ove društvene funkcije.

S obzirom na niz društveno – ekonomskih zbivanja koja su se desila od usvajanja PP SRBiH, pa do danas može se konstatovati da je relativno nizak nivo realizacije planiranih opredjeljenja, koja su planirana za duži vremenski period implementacije. Na teritoriji Kantona Sarajevo realiziran je cestovni pravac E-73, odnosno Koridor Vc.

U skladu sa članom 115. Zakona o prostornom uređenju Federacije BiH⁵⁷ njegova važnost je produžena do donošenja novog Prostornog plana, u dijelu koji nije u suprotnosti sa Ustavom Federacije BiH.

⁵⁶Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu i Urbanistički zavod BiH, 1980.

⁵⁷ „Službene novine FBiH“, br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10, 45/10

Slika 9. Šire uticajno područje (Položaj Kantona Sarajevo u BiH)

Najznačajniju ulogu sa aspekta saobraćajne infrastrukture ima panevropski koridor Vc (evropski E73 pravac), a u cilju što kvalitetnijeg povezivanja šireg prostora BiH sa transevropskim mrežama i koridorima.

Značajni saobraćajni koridori brzih cesta su:

- Bihać-Bosanski Petrovac-Mrkonjić Grad-Jajce-Sarajevo-Goražde,
- Banja Luka-Doboj-Modriča-Brčko-Bijeljina,
- Travnik-Bugojno-Kupres-Livno,
- Zavidovići-Tuzla-Srebrenik-Orašje,
- Sarajevo-Olovo-Kladanj-Živinice-Tuzla-Bijeljina.

Planiranje i realizacija navedenih koridora će omogućiti kvalitetniju konekciju na transevropsku mrežu i boljem povezivanju sa tržištem EU. Razvijanje savremene i djelotvorne infrastrukture na cijelom prostoru BiH uključuje BiH u evropske razvojne pravce i vizije.

1.3.2. Uže uticajno područje-Sarajevska regija

Sarajevo - glavni grad BiH i njeno administrativno, kulturno i obrazovno središte je smješteno na prostoru Sarajevskog polja. Ujedno, to je i sjedište Kantona Sarajevo. Sarajevo je dolinom rijeka Lašve i Vrbasa povezano je sa Zapadnom Evropom, a dolinama rijeka Miljacke i Prače sa Istočnom Evropom. Ovim prirodnim koridorima danas prolaze putne komunikacije kako drumske tako i željezničke, a njihovom modernizacijom Sarajevo bi se brže povezal sa susjednim državama i cjelovitije valoriziralo svoje kulturno-historijsko naslijeđe.

Koridor Vc je glavni faktor integracije Sarajeva i BiH u evropske saobraćajne puteve na sjeveru i sa morem na jugu. Vazdušnim saobraćajem Sarajevo je povezano sa cijelim svijetom.

Novi status Sarajeva podrazumijeva koncept razvoja baziran na nekoliko odrednica:

- Međudržavni nivo koji Sarajevo stavlja u mrežu centara internacionalnih gradova;
- Promjena nivoa funkcija centraliteta proisteklih iz nove uloge u državi;
- Formiranje Sarajevske uže i šire regije na bazi mreže i sistema naselja, te njihovih pojedinačnih i uzajamnih uloga u privrednom razvoju ovog područja.

Iako politički ustroj države sa entitetima i kantonima predstavlja limitirajući faktor, integralni pristup privrednog razvoja užeg i šireg metropolitanskog područja Sarajeva kao i opredjeljenja EU opravdavaju regionalni pristup u organizaciji prostora temeljenog na policentričnom razvoju (decentralizaciji baziranoj na mreži i sistemu naselja). Prostorna organizacija i urbano uređenje uže i šire regije Sarajeva se temelji na više kriterija:

- Zrakasti sistem organizacije prostora sa klasifikacijom razvojnih saobraćajnih pravaca;
- Prostorna organizacija bazirana na osovinskoj urbanizaciji i razvoju pojedinih područja;
- Jasna diferencijacija centra regije (urbanog jezgra prostora) i gravitirajućih konurbacijskih prostora.

Na osnovu datih kriterija je proizašla i prostorna organizacija sa jasno definisanim urbanim centrom prostora, šest zrakastih razvojnih pravaca sa gradacijom nivoa urbaniziranosti i radne zone kapacitirane shodno prostornim mogućnostima osovinskih pravaca.

Šest razvojnih pravaca

Razvojni pravci su prvenstveno vezani za postojeće i planirane saobraćajne pravce koji tangiraju lokalne centre uže i šire zone gravitacijskog područja Sarajeva. Formiranje novih urbanih zona u kontaktnom području razvojnih pravaca omogućava stvaranje preduslova za decentralizaciju urbanih centara (regionalni centri). Ovakav prostorni koncept na bazi povećanja broja stanovnika i privrednih aktivnosti na razvojnim pravcima omogućava i stvaranje adekvatnih funkcija centraliteta na ovim područjima. Na ovaj način se naglašava policentrični razvoj, pokreće proces decentralizacije, povećava nivo urbaniteta i kvalitet življenja u užem i širem gravitacionom okruženju.

Općinski centri koji se nalaze na zrakastim razvojnim pravcima predstavljaju osnovu za formiranje složene urbane cjeline na bazi mreže i sistema naselja. Iz svega navedenog je proizašlo šest razvojnih pravaca podijeljenih u tri kategorije:

- a) Primarni razvojni pravci,**
 1. Ilijaš-Breza-Visoko prema Zenici kao subcentru ekonomske makroregije,
 2. Hadžići-Tarčin-Konjic prema Mostaru kao centru ekonomske makroregije,
- b) Sekundarni razvojni pravci,**
 3. Semizovac-Olovo-Kladanj prema Tuzli kao centru ekonomske makroregije,
 4. Kreševo-Kiseljak-Fojnica prema Travniku kao regionalnom centru,
- c) Tercijarni razvojni pravci,**
 5. Pale-Rogatica prema Goraždu kao regionalnom centru ekonomske makroregije,
 6. Istočno Sarajevo-Trnovo prema Foči-regionalnom centru ekonomske makroregije.

Navedeni pravci su podijeljeni u tri kategorije bazirane na klasifikaciji (važnosti) saobraćajnih koridora kao i razvojnim mogućnostima tangiranih urbanih naselja. Različite kategorije su u direktnoj vezi sa mogućnošću prostornog razvoja i urbanizacije, otvaranja

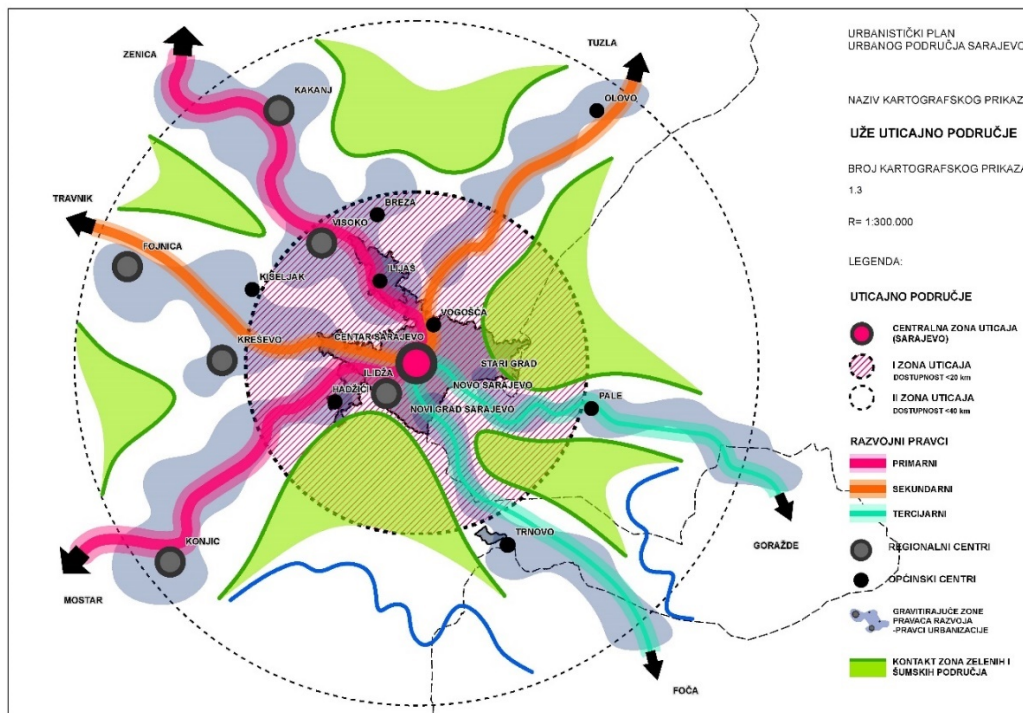
radnih mjesta shodno prirodnim i stvorenim resursima, a samim tim i mogućnošću stvaranja adekvatnije ponude funkcija centraliteta na nivou općinskih centara.

Razvojni pravci 1. i 2. su direktno vezani za koridor Vc što ovim prostorima daje poseban razvojni značaj. Na ovim pravcima se nalaze naseljena mjesta na veoma malim distancama što daje mogućnost za distribuciju novih privrednih kapaciteta, urbaniziranje i nadgradnju općinskih centara sa višim nivoom centralnih sadržaja.

Razvojni pravci 3. i 4. su vezani za magistralne saobraćajnice i to sjeveroistok prema Tuzli i sjeverozapad prema Fojnici. Razvojni pravac prema sjeveroistoku je znatno razuđeniji prostor, ali sa veoma raznolikim morfološkim karakteristikama i prirodnim vrijednostima što mu daje širok spektar razvojnih mogućnosti. Razvojni pravac prema sjeverozapadu predstavlja naselja na relativno kratkim saobraćajnim dionicama sa veoma karakterističnim historijskim i prirodnim vrijednostima (termalne i mineralne vode).

Iako su razvojni pravci 5. i 6. vezani za evropske koridore prema Srbiji i Crnoj Gori, na ovim pravcima se nalaze manja urbana naselja na većim distancama koja ne mogu odgovoriti pozitivnim trendovima opće urbanizacije i znatnog povećanja stanovništva. Ovu ulogu će preuzimati ishodišni regionalni centri Goražde i Foča.

Razvojne mogućnosti svih pravaca će se bazirati na: prostornim karakteristikama i mogućnostima za pozitivni trend opće urbanizacije, prirodnim resursima, mogućnosti reaktiviranja industrijske proizvodnje uz primjenu najboljih raspoloživih tehnologija, razvoj turističke privrede na bazi prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa, razvoju trgovačkih i servisnih usluga i načelima održivog razvoja.

Slika 10. Sarajevska regija-uže uticajno područje

Na osnovu kategorizacije navedenih razvojnih pravaca projekcijom Urbanističkog plana je definisano nekoliko bitnih opredjeljenja:

- Formiranje sekundarnog centra na području Stup-Azići sa kvalitetnom saobraćajnom pristupačnošću kako gradskim saobraćajnicama tako i sa koridora Vc;

- Reaktiviranje važnosti transverzalnih pravaca za kvalitetniju konekciju Sarajeva na razvojne pravce šireg urbanog područja naročito;
- Definisane radnih zona za nove privredne kapacitete shodno prostornim mogućnostima na svim razvojnim pravcima.

1.4. PROSTORNI PLAN KANTONA SARAJEVO ZA PERIOD 2003. DO 2023.GODINE

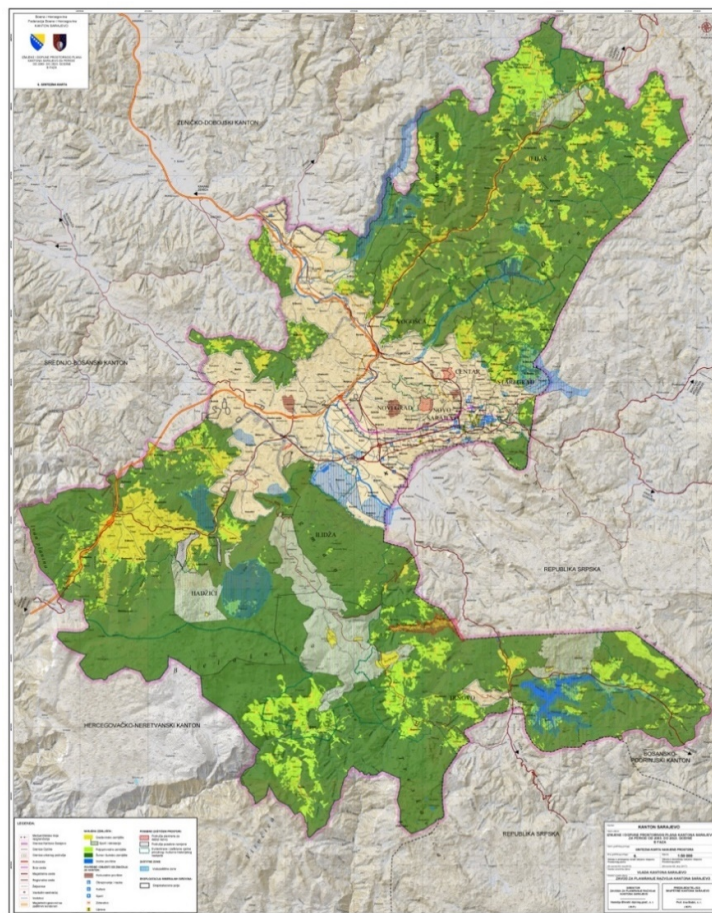
Prostornim planom Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine i njegovim Izmjenama i dopunama data su planska i strateška opredjeljenja prostornog uređenja, ciljevi prostornog razvoja, te definisana organizacija, uređenje, korištenje i namjena prostora, zaštita prirodnih i stvorenih dobara, mjere unapređenja stanja u prostoru, te drugi elementi od važnosti za KS kao što su svrsishodno korištenje, namjena, obnova i sanacija građevinskog i drugog zemljišta. Prostornim planom je utvrđena obaveza izrada četiri urbanistička plana na području Kantonu Sarajevo (urbano područje Sarajevo: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža i Vogošća, urbano područje Hadžići, urbano područje Ilijaš, urbano područje Trnovo) i definisani obuhvati za iste.

U skladu sa važećom legislativom za oblast prostornog uređenja stvorena je obaveza usaglašavanja plana prostornog uređenja užeg područja sa planom prostornog uređenja šireg područja, tako da se Urbanističkim planom preuzimaju opredjeljena data Prostornim planom i detaljnije razrađuju. Izradom urbanističkih planova se precizno definišu namjene, te način i uslovi korištenja zemljišta u obuhvatu planova.

Planom su data strateška opredjeljenja i date glavne postavke izrade Plana kroz definisane opće ciljeve kako slijedi:

- Humani razvoj i poštivanje ljudskih prava,
- Promoviranje posebnosti kvaliteta okoline i očuvanje prepoznatljivog ambijenta,
- Dostupnost materijalnim sredstvima i energiji,
- Dostupnost kulturi, obrazovanju, znanju, zdravstvu i socijalnoj zaštiti,
- Rekonstrukcija, unapređenje i razvoj saobraćajne, energetske, vodoprivredne i telekomunikacione infrastrukture,
- Uključivanje stanovnika u proces planiranja,
- Profiliranje prostora Kantona Sarajevo kao ambijenta unosnog poslovanja,
- Stvaranje ambijenta ugodnog življenja,
- Profiliranje Kantona Sarajevo kao regionalne i evropske metropole,
- Unaprijeđenje razvojnih i integrativnih funkcija Kantona Sarajevo,
- Pretpostavljanje ubrzanijeg demografskog, kulturno-ekonomskog i socijalnog razvoja ovoga metropolitanskog područja u odnosu na Bosnu i Hercegovinu u cjelini,
- Usklađivanje politike racionalnog korištenja prostora,
- Održivi razvoj bazirati na kompatibilnosti okoliša sa ekonomskog, kulturno-socijalnog i prostornog aspekta,
- Reduciranje nepovoljnih uticaja u okolišu.

Kanton Sarajevo, središte metropolitanskog područja, u kome se nalazi glavni grad države BiH Sarajevo, treba da vrši uticaj na ukupan razvoj države, integrišući bosanskohercegovački prostor u funkcionalnu cjelinu sa kulturološkom i etničkom prepoznatljivošću. Integrativne funkcije Sarajeva uskladiti sa decentralizovanom politikom i političkom organizacijom BiH.

Slika 11. Izvod iz Prostornog plana Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023 godine

Iz općih ciljeva proizašli su posebni ciljevi prostornog uređenja, kao i planska i strateška opredjeljenja prostornog uređenja Kantona. Odlukom o provođenju su date i mjere za provođenje planskih rješenja i opredjeljenja i utvrđeni uslovi korištenja, izgradnje, uređenja i zaštite prostora i dobara, te je na taj način omogućena realizacija Plana.

2. ANALIZA I OCJENA POSTOJEĆEG STANJA I MOGUĆI PRAVCI RAZVOJA

2.1. Prirodno geografske karakteristike terena

Urbano područje Hadžići se nalazi u JI dijelu Bosne i Hercegovine i jugozapadnom dijelu Kantona Sarajevo. Zahvata površinu od 25,3 km² koje je situirano u slivu rijeke Zujevine i njenih pritoka. Prema sjeverozapadu, sjeveru i istoku graniči sa urbanim i vanurbanim područjem Sarajeva, a prema jugu i zapadu graniči sa vanurbanim područjem Hadžića.

Cijelo područje karakterišesavremenifluvio-akumulacioni reljef, nastao fluvio-akumulacionim procesima rijeke Zujevine, koja kao lijeva pritoka Bosne teče pravcem jugoistok-sjeverozapad.

Predstavljeno je aluvijalnim terasama i aluvijalnim sedimentima kvartara, a prisutne su i deluvijalne naslage porijeklom iz brdsko-planinskog oboda. U ovim naslagama zastupljeni se šljunci, drobine, gline i pijesci (al) i drobine(d) na terenima iznad 550m.n.v.

Uorografskom pogledu, pripada brsko-planinskom i dolinskom tipu reljefa sa kotama između 516 m.n.v. kod Mostarskog Raskršća do 1246 m.n.v. na koti Golo brdo planine Igman.

Gledano uopšteno može se reći da teren urbanog područja Hadžića predstavlja izrazito brski teren, sa 66,1% terena od 550 do 700 m.n.v.

Najbolju sliku terena područja sa svojim jako izraženim pravcima rasjedanja, pokazuje analiza terena prema ekspoziciji ili kardinalnoj orijentaciji. Na ravne dijelove UP Hadžića otpada 3,8% terena, na sjeverne (SZ,S,SI) ekspozicije otpada 45,0%, na istočne strane terena orijentisano je 16,2% terena, na južne obronke (JI,J,JZ) orijentisano je najviše prostora (25,4%) dok je na zapad orijentisano 9,6% terena.

Na osnovu seizmotektonske karte BiH, šire područje Sarajeva izdvojeno je pod 7⁰Merkalijeve skale (MSC).

Stabilni tereni (ST) su najviše zastupljeni sa 86,0% (21,8 km²) teritorije a u pogledu pogodnosti za građenje ovi tereni imaju veoma povoljne i povoljne terene za građenje.,Uslovno stabilni tereni (UST) zauzimaju 13,6% (3,5 km²)prostora i sa aspekta povoljnosti za građenje to su uvjetno povoljni tereni.Nestabilnih terenena ima 0,4% (0,1 km²). To su tereni nepovoljni za građenje i izrazito nepovoljni tereni za građenje, koji se nalaze na klizištima što sa aspekta urbanizacije prostora ne predstavlja limitirajući faktor ukoliko se precizno definišu uslovi za gradnju na takvim terenima..

Na urbanom području Hadžića nalazi se kamenolom „Hadžići“, sa desne strane puta Sarajevo-Mostar, udaljen oko 20 km od Sarajeva, odnosno 1,5 km od Hadžića. U tom kamenolomu vrši se eksploatacija dolomita i krečnjačkih dolomita.

Na lokaciji Mostarskog raskršća vrši se eksploatacija podzemne pitke vode iz bušotina BS-1 i OB-1. Ova ležišta pitke vode se prihranjuju vodom iz rijeke Zujevine.

Od perspektivnih mineralnih nalazišta treba istaći nalazište dubokih pitkih voda uz rijeku Zujevinu od Donjih Hadžića do Mostarskog Raskršća i prostor oko rijeke Zujevine i Krupe, između naselja Lokve i Kasatići.

Prostor urbanog područja Hadžićakarakterišu dva klimatska tipa. Do 600 m nadmorske visine zastupljena je kontinentalna klima, dok se iznad te visine izdvaja kontinentalno-planinski tip klime koji se nalazi na obroncima planine Igman (Golo brdo 1246 m.n.v.).

Osnovni meteorološki parametri kontinentalnog tipa klime su da je: srednja godišnja temperatura zraka 8,2⁰C, dužina perioda sa srednjom temperaturom od 15⁰C je 78 dana, dominantni pravci vjetra su iz sjeveroistočnog i jugoozapadnog kvadranta, projektna temperatura za grijanje je -21⁰C koja se proteže desnom obalom rijeke Zujevine i -20⁰C koja se proteže lijevom obalom rijeke Zujevine, projektna temperatura za ventilaciju je +32,5⁰C, dužina sezone grijanja je 231 dan a dužina perioda vegetacije 222 dana, dužina perioda pod snijegom je 69 dana, početak sezone grijanja je 24.09. a završetak sezone grijanja je 12.05.

Najtopliji mjesec je juli sa srednjom god.temp. koja se kreće od17,80C, apsolutna maksimalna temperatura je +36,6⁰Cdokjeapsolutnaminimalnatempertura -25,0⁰C.

2.2. Stanovništvo/Demografija

Na području Općine Hadžići u 2016. godini živi ukupno 24.264 stanovnika, a na njenom urbanom području živi 11.805 stanovnika, tako da stepen urbanizacije iznosi 48,7%.

Površina urbanog područja Hadžića iznosi 25,3 km². Gustina naseljenosti (st/km²) urbanog područja Hadžića u 2016. godini je oko 467 stanovnika po km².

U urbanom području Hadžića u 2016. godini živi 3.883 domaćinstva i povećao se za 3,8% broj domaćinstava u odnosu na 2013. godinu kada je živjelo 3.741 domaćinstava.

Ukupna analiza postojećeg stanja se može svesti na sljedeće:

A. Općinu Hadžići karakterizira kontinuiran rast broja stanovnika blažim intenzitetom, te se može očekivati i u narednom periodu nastavak trenda povećanja stanovnika.

- B. S obzirom da se starosni sastav stanovništva poboljšava (indeks starosti stanovništva na području urbanog područja Hadžići je znatno smanjen, a povećava se učešće mladog stanovništva), te se može očekivati u narednom periodu nastavak trenda povećanja stanovnika u urbanom području Hadžići.
- C. Prirodni priraštaj je pozitivan, te vitalni indeks upućuje na još uvijek značajne vitalne karakteristike stanovništva urbanog područja Hadžići, i uz značajno povećanje površine urbanog područja, te uz mogućnost ekonomskog rasta, broj stanovnika se može značajno povećati.
- D. Obzirom da je indeks starenja stanovništva za urbano područje Hadžića nešto veći od 40% granične vrijednosti, može se reći da se radi o relativno staroj populaciji sa izrazitom tendencijom smanjenja indeksa starenja.
- E. Prosječan broj članova u domaćinstvu urbanog područja Hadžići u 2016.godini je iznosio 3,04 člana i u odnosu na popis iz 2013.godine nije se bitno promijenio.

Prostorna stanovništva unutar granica urbanog područja Hadžići ima razučenu distribuciju stanovništva te će demografska transformacija stanovništva uveliko ovisiti o dinamici rasta lokalnih centara te potencijal prerastanja lokalnog centra Hadžići u rejonski centar kao gravitirajućeg prostora ekonomskog razvoja. Različita dinamika mladog i starog stanovništva prouzrokuje promjene učešća starosnih grupa u ukupnom stanovništvu. U protekle četiri godine dolazi do promjena u starosnoj strukturi u pravcu povećanja učešća mlađeg stanovništva, a do smanjenja starijeg stanovništva iznad 65 godina. Urbana transformacija strukturnih karakteristika društveno-ekonomskog razvoja ovog prostora će odrediti daljnji razvoj a što je za očekivati i smanjenje indeksa starenja stanovništva koji je trenutno veoma visok ali značajno smanjen u predhodnim godinama. Privlačnost ovog prostora je prvenstveno u stanovništvo čije je domaćinstvo veličine 3,04 člana i gusnine naseljenosti cca 467 st. po km², što upućuje na mogućnost traženja za kapacitetima stanovanja mješovitog stanovanja sa centralnim sadržajima kojem bi se podigao nivo centralnih sadržaja sa pratećom i umjerenom gustinom naseljenosti.

Na demografsku distribuciju stanovništva kao i njenu konačnu projekciju se neće moći bitno uticati bez prostornog potencijala i urbanu transformaciju prostora što znači određeni nivo atraktivnost prostora je neophodan radi populacijskog punjenja i poticanja ekonomskih aktivnosti u datomokruženju.

2.3. Karakteristike razvoja centara

Planiranje i razvoj gradskih urbanih centara (policentričnog urbanog sistema) kao otvorenog i dinamičnog sistema predstavlja odgovarajuću fleksibilnost i prilagodljivost njihove fizičke strukture zahtjevima veličine i strukture potreba stanovništva, razvoja djelatnosti društvene infrastrukture i unaprijeđenja prostome organizacije kao faktora kvaliteta življenja i osnovu za kvalitetno funkcionisanje gradskih sistema.

Najveća koncentracija centralnih sadržaja u urbanom području Hadžići, preko 53%, je u mjesnoj zajednici Hadžići gdje je i najveći broj stanovnika, oko 4.100, tako da se može reći da je tu formiran lokalni centar kome gravitiraju stanovnici ostalih mjesnih zajednica.

Analizom prostornog razmještaja kapaciteta, strukture i tendencije razvoja pojedinih djelatnosti, te postojećeg stanja razmještaja funkcija u prostoru i karakteristika centara, ustanovljene su kategorije centara u urbanom području Hadžića: Lokalni centar i centri mjesnih zajednica.

Shodno povećanjem broja stanovnika u planiranom stanju prostornog obuhvata Općine Hadžići neophodno je planirati centar većeg nivoa kome će gravitirati mjesne zajednice.

2.4. Stanovanje

Urbano područje Hadžići zauzima površinu od 2.529,62ha, na kojem živi 11.805 stanovnika. Evidentirano je 4.199 objekata koji zauzimaju površinu od 37,29 ha i koji formiraju stambene zone/cjeline koje zauzimaju površinu od 432,93ha. Od ovih objekata 83 su registrovana kao devastirana, 18 kao vikend objekti i 108 kao stambeno-poslovni objekti. Površine pod stambenim objektima zauzimaju 1,47% teritorije urbanog područja, a stambene zone/cjeline zauzimaju površinu od 17,11% teritorije urbanog područja.

Površine pod objektima stanovanja su uglavnom koncentrisane grupacije objekata, a na pojedinim dijelovima šireg urbanog područja postoji manji broj disperznorapoređenih pojedinačnih objekata ili manjih grupacija. Površine pod individualnim stambenim objektima se većim dijelom nalaze na padinskim dijelovima, te uz uz lokalne putne pravce, a naslanjaju se i na površine drugih namjena: društvene, privredne, komunalne i javne infrastrukture. Objekti kolektivnog stanovanja se nalaze u užem urbanom području i formiraju zone/cjeline kolektivnog stanovanja sa pratećim sadržajima. Prosječna spratnost individualnih objekata je od P-P+2, a kolektivnih P+2-P+7.

Od 82 kolektivna objekta 20 je stambeno-poslovnih i prizemlje istih zauzima površinu od 1,18 ha , a od 4.066 individualnih stambenih objekata 88 je stambeno-poslovnih i prizemlje istih zauzima površinu od 1.34 ha, tako da u konačnici BGP kolektivnih objekata iznosi 63.915,46m², a individualnih objekata iznosi 704.003,77m².

Urbano područje je definisano Prostornim planom Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine i njegovim Izmjenama i dopunama i izvršene su korekcije granica u odnosu postojeći Urbanistički plan, te je granica urbanog područja proširena u naseljenim mjestima Dupovci, Miševići, Ušivaj i Žunovnica, a izuzet je manji dio starog obuhvata u naseljenim mjestima Grivići, Vrančići i Drozgozmetva. Najveći dio izuzetog dijela se nalazi u naseljenom mjestu Grivići, a Planom su na tom dijelu bile predviđene površine namijenje za individualno stanovanje i površine specijalne namjene, te šumsko i poljoprivredno zemljište.

Ovo područje zauzima površinu od 2.529,62 ha, a ukupna površina urbanog područja definisana prethodnim planom iznosi oko 1.650 ha, što znači da je obuhvat povećan za 1,53 puta.

Površine pod objektima stanovanja urbanog područja iznose 432,93 ha i to površine pod kolektivnim stanovanjem iznose 12,77 ha, dok pod individualnim stanovanjem 411,12ha, a površine mješovitog stanovanja iznose 9,04ha. Iz ovih podataka je vidljivo da je po tipu stambene izgradnje najzastupljenija individualna stambena izgradnja i iznosi čak 95% ukupne stambene gradnje.

Površina pod objektima stanovanja iznosi 37,29 ha. Odnos individualnog i kolektivnog stanovanja iznosi 94,5% : 5,5%, a u Urbanističkom planu iz1986. godine je odnos individualnog i kolektivnog stanovanja bio 90% : 10%. , kao i u projekciji za 2015.godinu.

Ukupna površina građevinskog zemljišta u Urbanističkom planu iz1986. godine je 456,11ha. Učešće stambenih zona prema Urbanističkom planu iz1986. godine u ukupnom građevinskom zemljištu je iznosilo 47%, a u odnosu na urbano područje 8,7%, a stambene zone ovog Plana zauzimaju površinu od 17,11% teritorije urbanog područja.

Gustina naseljenosti u Općini Hadžići prema popisu iz 2013 godine 87,5 st/km², a prema procjeni u 2016 godini 88,90 st/km², dok gustina naseljenosti (st/km²) urbanog područja Hadžići u 2016. godini je 466,60 stanovnika po km², a gustina naseljenosti (st/km²) urbanog područja Hadžići u 2013. godini 459,40 stanovnika po km². Iz ovih parametara je, također, vidljivo da raste broj stanovnika na ovom području, a u reciprocitetu i gustine naseljenosti, što je još jedan od pokazatelja da na ovom području u posljednjem periodu došlo do intenzivnije izgradnje.

Na osnovu procjena Zavoda na ovom području u 2016. godini ima 3.741 domaćinstvo, što znači da cca 1,10 domaćinstava ide na jedan stambeni objekat.

Prema Urbanističkom planu iz 1986. godine prosječno je bilo 1,07 domaćinstvo prema stanu. Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša ima podatke za bespravnu gradnju za period 2006.-2015. godina, ali se oni vode za teritorij čitave Općine i ne zna se koji broj od ovih objekata otpada na urbano područje Hadžića, obzirom da nemaju prostorni podatci o istim.

Planom definisati područja i obim stambene izgradnje, odnosno njihov razmještaj u urbanom području po tipovima stambene izgradnje, a u skladu sa prirodnim i stvorenim uslovima, te projiciranim gustinama naseljenosti u svrhu zadovoljenja potreba stanovanja na ovom području i racionalnog korištenja prostora kao ograničenog resursa. Predviđene površine organizovati kao prostorno funkcionalne cjeline/jedinice/zone sa definisanim kompatibilnim namjenama i namjenama koje nisu dozvoljene, te jasno definisanim urbanističkim standardima i uslovima za izgradnju ovih objekata.

Kako bi se što lakše pokrenuo normalan razvoj urbanog područja neophodno je usvojiti dugoročna planska i strateška i opredjeljenja, striktno provoditi mjere važeće legislative, te plansko korištenje prirodnih i stvorenih resursa u skladu s tim.

2.5. Karakteristike privrednog razvoja

Na području općine Hadžići djeluje 1.099 registrovanih poslovnih subjekata, što je manje za 3% u odnosu na 2013. godinu. Najveći broj registrovanih poslovnih subjekata je u sektoru trgovine. Poreski prihodi općine Hadžići u 2016. godini su povećani za 26,9% u odnosu na 2015. godinu, što predstavlja povećanje za 2,9% u učešću u poreskim приходima Kantona Sarajevo za 2016. godinu. Broj radno sposobnog stanovništva Općine Hadžići je porastao za 3,2% u odnosu na 2013. godinu. Broj zaposlenih u Općini Hadžići je povećan za 9,8% u odnosu na 2013. godinu. Broj nezaposlenih osoba u općini Hadžići je smanjen za 1,3% u odnosu na 2013. godinu.

Promatrajući strukturu privrede prema djelatnostima, sa aspekta prostornog razmještaja zaključuje se da Površine namijenjene za privrednu djelatnosti zauzimaju 3,84% teritorije urbanog područja općine Hadžići. Najveću površinu zauzima Proizvodna namjena (P1) - proizvodnja, skladištenje, trgovina na veliko i proizvodno zanatstvo, koja zauzima 74,46 ha (što čini 2,94% površine urbanog područja općine). Na Poslovnu namjenu (P2) – poslovna privreda, trgovina na malo, trgovački kompleksi i uslužno zanatstvo otpada 5,83 ha (0,23%), dok je za Ugostiteljstvo, turizam i hotelijerstvo namijenjeno 1,11 ha (0,04%). Što se tiče djelatnosti Eksploatacija mineralnih sirovina evidentiran je kamenolom Hadžići gdje se vrši eksploatacija dolomita i krečnjačkih dolomita, čija površina iznosi 15,88 ha, i zauzima 0,62 % u ukupnoj površini urbanog područja Hadžića.

Kada je u pitanju Proizvodnja, Općina Hadžići ima prepoznat potencijal u prehrambenoj industriji jer općina već raspolaže značajnim kapacitetima za preradu i proizvodnju hrane. Također u ovoj oblasti, obzirom na raspoloživost vlastite sirovinske baze, značaj potencijal ima i drvoprerađivačka industrija. Dok u oblasti Poslovanja (P2), urbano područje Hadžića je na niskom nivou razvijenosti sa malom površinom koja se koristi u ove namjene. Privreda Općine Hadžići je u proteklom periodu zabilježila značajan rast, što se posebno odnosi na porast prehrambene industrije, drvo-prerađivačke industrije i građevinarstva. Osnovne prednosti proizvodnog prostora Općine Hadžići su velike proizvodne površine, apsolutno čistog i nezagađenog zemljišta sa uspostavljenom infrastrukturom, putnom mrežom, elektrifikacijom, vodovodom i slično. Na teritoriji općine Hadžići egzistira ukupno šest industrijskih zona: Industrijska zona „Mostarsko raskršće“, Industrijska zona „Mrđanović

polje“, Industrijska zona „Garovci - Donji Hadžići“, Industrijska zona „Tehnički remontni zavod“ i Industrijska zona „PC ZUJEVINA“

Na urbanom području Hadžići postoji više različitih vrsta zanatskih udruženja, kao što su pekari, krojači, obučari, kožari, zlatari, kovači, brijači, zidari i drugi. Najveći dio tradicionalnih zanatskih aktivnosti odvija se u sklopu tržnog centra i samostalnih radnji.

Na osnovu navedenih pokazatelja evidentno je odsustvo odgovarajućih prostornih kapaciteta kada je u pitanju Ugostiteljstvo, hotelijerstvo i turizam (P3) u smislu ugostiteljsko turističkih sadržaja, smještajnih kapaciteta za razvijanje turizma u urbanom dijelu Hadžića a evidentna je i potreba za boljom i unaprijeđenijom infrastrukturom. Na razvoj područja klasifikacije djelatnosti koje je ekvivalent namjene označene kao P3 tj. turizma kao grane privrede direktno utiču hotelski i drugi oblici smještajnih kapaciteta (hosteli, kampovi i dr.) kao i ugostiteljsko turistički sadržaji. Turistička odredišta u općini Hadžići nalaze se u van urbanom dijelu općine, ali bez obzira na to neophodno je planirati i osigurati smještajne kapacitete u samom urbanom dijelu općine Hadžići te na taj način uticati na privlačenje većeg broja turista na ovo područje.

2.6. Društvena infrastruktura

Od ukupnih kapaciteta društvene infrastrukture najveću površinu zauzima obrazovanje (predškolsko, osnovno i srednje) 64,2%, zatim zdravstvo, 13,3%, te javna uprava 9,6%. Najmanju površinu zauzimaju kapaciteti socijalne zaštite 2,0%.

Upoređujući stanje prostornih kapaciteta društveneneinfrastrukture po pojedinim oblastima na urbanom području Hadžići, ocjena je da su po površini prostora po stanovniku nezadovoljavajući. Najdeficitarniji kapaciteti su u oblasti kulture i socijalne zaštite.

Kapaciteti društvene infrastrukture treba usmjeravati u područja intezivne koncentracije stanovništva kako bi se obezbijedilo ravnomjerno zadovoljenje potreba stanovništva.

2.7. Poljoprivredno zemljište

Poljoprivredno i ostala neuređenazemljišta urbanog područja Hadžićikarakteriše različita rasprostranjenost. Razvrstano je u šest bonitetnih kategorija (I-VI). Pomenute bonitetne kategorije po osnovu proizvodnih potencijala zemljišta i prikladnosti za kultivisanje, grupisane su u dvije agrozone:

- I agrozona – zona intenzivne poljoprivredne proizvodnje i najvrijednijeg poljoprivrednog zemljišta. Zastupljena je u nizijskom području i u riječnim dolinama, pogodna za ratarsko-povrtlarsku proizvodnju, proizvodnja mlijeka i mesa, te proizvodnju voća.

- II agrozona – uključujezemljišta osrednjih potencijala i manje prikladna za kultivisanje, bonitetnih kategorija V i VI. Ovo zonu karakteriše smjenjivanje oraničnog tla, livada i voćnjaka, te izraženiji erozioni procesi koji su glavni ograničavajući faktori njihovog intenzivnijeg korištenja u ratarskoj proizvodnji.

Ostalo zemljište uključuje neuređeno zemljište - zapušteno poljoprivredno ili šumsko zemljištekoje se iz gospodarskih, socijalnih, prirodnih (požari, poplave, erozije tla...) ili nekog drugog razloga ne koristi i nije se moglo svrstati ni u jednu drugu namjenu.

Problem poljoprivrednog sektora su neobrađene oranice, a prisutna je i tendencija smanjenja zasijanih poljoprivrednih površina. Dominantno učesće imaju površine u privatnom sektoru. Neažurnost i neusklađenost zvaničnih evidencija o površinama (katastar, grunt), nepostojanje zvaničnih podataka o broju vlasnika zemljišta, o broju poljoprivrednih gazdinstava, usitnjen posjed itd. otežava preciziranje konkretnih razvojnih pravaca u ovoj oblasti. Deficit u

obradivom zemljišnom prostoru, struktura poljoprivrednog posjeda (usitnjenost i fragmentarnost) koja ograničava izbor proizvodnje i primjenu produktivnijih tehnika i tehnoloških postupaka, raspoloživost kategorija zemljišta, predstavljaju limitirajuće faktore u planiranju razvoja proizvodnje hrane.

Poljoprivredno zemljište kao ograničen i praktično neobnovljivi prirodni resurs ima izuzetan značaj, zbog poremećenih odnosa prirodne ravnoteže i velikih potreba grada za „slobodnim“ površinama. Vrednovanje poljoprivrednog zemljišta nalaže savremen pristup određivanja njegovih osnovnih funkcija i namjena. Pravci i opredjeljenja razvoja i širenja urbanog područja, ranijom planskom dokumentacijom, angažovali su za druge namjene (zone stanovanja, rada, infrastrukturne sisteme itd.) najkvalitetnije poljoprivredno zemljište što je uslovalo smanjenje površina istog. Utvrđivanjem prostorne organizacije poljoprivrednog i ostalog zemljišta definisat će se pravci razvoja.

2.8. Šume i šumsko zemljište

Prema kartiranju na osnovu ortofoto snimka iz jula 2017. godine isključivo na površinu šuma unutar urbanog područja Hadžići otpada oko 1371 ha. Ukupna površina šuma i šumskih zemljišta zemljišta ŠGP Igmansko za odjele koji su u potpunosti unutar ili svojim dijelom ulaze u urbano područje Hadžića. Ovi odjeli se nalaze u okviru GJ Igman sa 160,6 ha i GJ Zujevina sa 996,6 ha. Mora se napomenuti (prema trenutačno dostupnim podacima) da su 34 odsjeka minirani na ukupnoj površini od 962 ha.

Uočljiva je razlika između zbirnih podataka suma o površinama državnih šuma i privatnih šuma u katastru koja iznosi 1.227 ha i stvarnog stanja 1.371 ha. Ova razlika od 144 ha se može objasniti da dio prostora koji se vode u katastru kao poljoprivredno zemljište prešao progresivnim sukcesionim procesima u šumu.

Velika većina ovih šuma je male produktivnosti. Tako unutar urbanog područja Hadžića na šume kojim gospodare KJP Sarajevo šume na visoke šume otpada 214 ha, na šumske kulture (koje su uglavnom zapuštene) 327 ha, dok na izdanačke šume 601 ha. Ostala razlika otpada na različita šumska zemljišta i šumske goleti, uglavnom neproduktivnog karaktera ili uzurpacije zemljišta.

Ukupna površina državnih šuma u urbanom području Hadžića iznosi 1.157,1 ha. Privatne površine šuma u okviru urbanog područja Hadžića iznose 220 ha, uglavnom veoma degradiranih i izdanačkih šuma bukve i šuma kitnjaka i običnog graba. Također su tu prisutni degradirani oblici šuma - šikare i šibljacka podesnih za pošumljavanje.

S obzirom na visinsko zoniranje šireg područja Kantona i pojavu određenih trajnih i klimatogenih oblika vegetacije zbog posebnih ekoloških uvijeta u ovom području su prisutni različiti derivati šuma (uključujući i šikare i šibljacke):

- kitnjaka i običnog graba (*Quercus-Carpinetum illyricum*) najčešće sa dominacijom običnog graba ili kasnije pretvorene u šikare ljeske i drugih grmova;
- montane šume bukve na karbonatnim supstratima (*Fagetum montanum illyricum*) najčešće kao izdanačke šume;
- šume medunca i crnog graba (*Quercus-Ostryetum carpinifoliae*) kao izdanačke;
- šume crnoga graba i crnoga jasena (*Fraxino orni – Ostryetum*) kao izdanačke.

2.9. Urbano zelenilo /Urbane zelene površine

Pod urbanim zelenim površinama podrazumijevaju se svi javni i privatni otvoreni prostori, prvenstveno pokriveni vegetacijom, koji su direktno (npr. aktivna i pasivna rekreacija,

odmor, relaksacija i sl.) ili indirektno (npr. pozitivan učinak na urbanu sredinu) na raspolaganju korisnicima.

U dosadašnjim razvojno-planskim dokumentima urbane zelene površine su imale generalnu podjelu na: zelenilo općeg i ograničenog korištenja i zelenilo specijalne namjene.

Dalja gradacija zelenila u okviru ove generalne podjele razlaže se na:

-zelenilo općeg korištenja: park-šume, parkovi, skverovi, zaštitno zelenilo, linijsko zelenilo i zelenilo uz objekte kolektivnog stanovanja. Ovo zelenilo predstavlja pretežnu namjenu (osim blokovskog zelenila koje se javlja kao prateća namjena uz stanovanje), gdje svi korisnici imaju slobodan pristup.

-zelene površine ograničenog korištenja predstavljaju prateću namjenu unutar urbanističkih cjelina individualnog stanovanja, sporta i rekreacije, društvene i komunalne infrastrukture, privrede i sl.

-u zelenilo specijalne namjene spadaju površine botaničkih bašti, zoološki vrtovi, arboretumi i sl. koji, pored ostalih, imaju naučno edukativnu ulogu za čije je upravljanje i održavanje potrebno stručno vođenje i imaju kontrolisan pristup.

Analizirajući stanje urbanih zelenih površina može se konstatovati da ne postoji definisana strategija razvoja sistema zelenih površina grada, jasna politika finansiranja istih, adekvatna zakonska regulativa, kao ni realizacija planiranih zelenih površina.

Stanje zelenila na urbanom području Hadžića ukazuje da postoje značajni problemi i ograničenja koji znatno umanjuju njegov kvalitet i funkcije, te zahtijevaju da se utvrde aktivnosti na kojima bi se stanje i dalji razvoj zelenila uskladili sa potrebama ukupnog razvoja.

Na području općine Hadžići zelenilo općeg korištenja park-šume, parkovi nisu registrirani, a ukupna površina skverova iznosi samo 0,22 ha. Pream analizi ni stanje zelenila ograničenog korištenja (stanovanje, privreda, sport i rekreacija, društvena infrastruktura i dr.) ne zadovoljava zadane standarde i ocjenjuje se uglavnom kao nezadovoljavajuće.

Međutim treba imati u vidu da geografski položaj urbanog područja Hadžića, odnosno blizina Parkova prirode Igman i Bjelašnica i šumskih masiva koji se pružaju do urbanog područja ne stvara potrebu za planiranjem većih „masiva“ urbanog zelenila tipa park-šume, parkova. Ove površine šume omogućavaju ostvarivanje osnovnih zaštitnih funkcija zelenila u smislu proizvodnje kisika, stvaranja povoljnijeg mikroklimata, povezivanje urbanog i vanurbanog zelenila. Takođe veoma važno obilježje Hadžića predstavlja način stanovanja, pretežno individualno sa većim parcelama, te treba preispitati motiv dolaska stanovnika na javne zelene površine. To u svakom slučaju ne znači da treba zanemariti sociološko-edukativno-kulturološku ulogu javnih zelenih površina. Zbog toga kroz izradu projekcije Urbanističkog plana Hadžići treba planirati neke od kategorija zelenila općeg korištenja, ravnomjerno raspoređenih i lako dostupnih na teritoriji općine. Formirati normative i uslove za uređenje ovih površina, ali i predložiti smjernice i normative za formiranje i opremanje zelenila ograničenog korištenja, koje treba tretirati kao ravnopravan sadržaj sa ostalim infrastrukturnim sistemima.

Ovdje se velika pažnja treba povesti definisanju normativa za uređenje zona sporta i rekreacije, privrednih društvenih i komunalnih objekata, koji se nalaze u samom centru općine a u blizini zona stanovanja.

Kroz planiranje linijskih sistema uz primarne ali i sekundarne saobraćajnice stvara se mogućnost uvezivanja svih kategorija u jedinstven sistem i omogućava njihova laka dostupnost.

2.10. Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe

Kulturno historijsko naslijeđe je skup artefakata koji su nastajali od prahistorije do danas, a koji imaju dokumentarnu, historijsku, naučnu, umjetničku, etnografsku ili drugu vrijednost za

identitet zajednice. Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo je ustanovio klasifikaciju kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa: 1.Historijska i memorijalna područja; 2.Naseljena područja (cjeline); 3.Fortifikacione cjeline i vojna arhitektura; 4.Objekti stambene i poslovne arhitekture; 5.Javni objekti; 6.Privredni objekti; 7.Sakralni objekti; 8.Prirodna baština.

Kulturno historijsko naslijeđe urbanog područja Hadžići je predstavljeno historijskim i memorijalnim područjima, objektima stambene arhitekture, javnim objektima i sakralnim objektima: Nekropola stećaka Margetino groblje, Hadžići; Nekropola stećaka Grčko groblje, Kasatići; Muslimansko groblje Donji Hadžići; Muslimansko groblje Dupovci; Muslimansko groblje Kopišanji; MorićaGreblje; Muslimansko groblje Musići; Muslimansko groblje Žunovnica; Kašikovića vila u Hadžićima; Zgrada željezničke stanice Hadžići; Srpskopравoslavna crkva sv. Bogorodice u Hadžićima.

U nadležnosti Bosne i Hercegovine su dobra kulturno-historijskog naslijeđa koja je kao nacionalne spomenike proglasila Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. Provedbe odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika realiziraju se putem entitetskih zakona, odnosno, na nivou Federacije Bosne i Hercegovine u skladu sa Zakonom o zaštiti dobara koja su odlukama Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika proglašena kao nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.⁵⁹Prema tom Zakonu nadležnost za provođenje odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika jeste na Federalnom Ministarstvu prostornog uređenja, odnosno na Zavodu za zaštitu spomenika pri Ministarstvu kulture i sporta Federacije Bosne i Hercegovine. U nadležnosti Kantona Sarajevo se nalaze sva ostala dobra kulturno-historijskog naslijeđa, u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturne baštine Kantona Sarajevo.⁶⁰

Prirodno naslijeđe je spoj živih (biotskih) i neživih (abiotskih) komponenti okruženja koje posmatrane svaka zasebno ili u sadejstvu ostvaruju diverzitet, koji se ispoljava kao vrijednost prirodnih fenomena. Prirodne vrijednosti su neizostavno povezane sa prostorom u kome egzistiraju, i kao takve tvore pejzaž odnosno krajolik, a to je prostor, uočen ili zapažen od strane posmatrača, čiji karakter ili izgled je rezultat uticaja prirodnih i čovjekovih djelovanja.Prirodno naslijeđe se razmatra sa stanovišta postojanja geoloških, geomorfoloških, hidroloških, florističkih, dendroloških vrijednosti kao i bogatstva faune, izraženih kroz njihove interakcije utičući na diverzitet pojava koje doprinose vrijednosti krajolika.

Prirodna baština urbanog područja Hadžići je zastupljena pojedinačnim spomenikom prirode Hidrološki spomenik vrela Žunovnice.

2.11. Turizam, sport i rekreacija (prostorni aspekt)

Na području urbanog dijela općine Hadžići evidentiran je jedan Hotel „Seos“.

Prema pokazateljima Općina Hadžići bilježi negativnu stopa rasta u broju ležaja, što direktno utiče i na vrlo mali broj turista u odnosu na Kanton, Grad i druge Općine. Od ukupnog broja domaćih turista koji su posjetili područje KS i Grada u općini Hadžići boravilo je 0,3% turista.

Prema pokazateljima Općina Hadžići bilježi negativnu stopa rasta u broju domaćih turista u odnosu na Kanton, Grad i druge Općine.

Urbano područje Hadžića zahvata površinu od 25,3 km² (2,0%). Na površinama namijenjenim za sport i rekreaciju u urbanom dijelu Hadžića u sklopu planiranog sportsko-rekreacionog centra „Hadžići“ površine od 3,05 ha, postoji fudbalski stadion.

⁵⁹ „Službene novine FBiH“, br. 02/02; 08/02; 27/02; 06/04; 51/07

⁶⁰ „Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 02/00; 37/08

Rekreaciono-turističko područje „Žunovnica“ postojeći ribnjak sa površinom od 1,56 ha, i prava je oaza zelenila kojeg je neophodno rekonstruisati i dopuniti novim sadržajima. Na području Općine Hadžići funkcionišu 24 organizacije i udruženja u sportu - klubovi koji okupljaju oko 1.200 učesnika registrovanih u svim starosnim dobima i u oba spola. Funkcionišu kao škole sporta i rekreacije ili se takmiče na zvaničnim prvenstvima u okviru strukovnih saveza. Ukupna površina zona koje se odnose za sport i rekreaciju 4,61 ha što iznosi 13,62 m² u ukupnoj površini urbanog dijela općine Hadžići. Jedina otvorena sportsko rekreativna površina jeste stadion FK „Radnik“ dok zatvorene sportske i sportsko rekreativne površine nisu evidentirane.

2.12. Karakteristike razvoja infrastrukturnih sistema

2.12.1. Saobraćajna infrastruktura

Statistički podaci i pokazatelji iz oblasti prijevoza i skladištenjana području Kantona Sarajevo za period od 2014. do 2017. godine ukazuju na jasan ukupan trend rasta pokazatelja u prijevozu roba i putnika, uz blago smanjenje prijevoza roba u 2017. u odnosu na 2016. godinu, dok se to ne može konstatovati za gradsko prigradski prijevoz. Uočljiv je trend pada broja ukupno prevezenih putnika pri približno konstantnom ostvarenom broju pređenih kilometara vozila, što se ne može smatrati zadovoljavajućim.

Ukupan broj registrovanih vozila u 2016. godini u Hadžićima je 7.687, a tepen motorizacije u Kantonu Sarajevo je od 1998. godine do 2016. godine imao rast od 210 do 303 registrovanih putničkih motornih vozila na hiljadu stanovnika.

Mrežu cesta i ulica u Urbanom području Hadžići čine: magistralne ceste sa 7,66 km, regionalne ceste 3,13 km, lokalne ceste 86,44 km i nekategorisane ceste 41,60 km, odnosno ukupno 68,18 km. Mreža cesta i ulica nije na adekvatan način pratila urbani razvoj općine. Ovo se posebno odnosi na područja u kojima je, u manjoj ili većoj mjeri, prisutna pojava neplanske izgradnje.

Jedan od najvažnijih parametara koji je proistekao iz anketa domaćinstava u dosadašnjim istraživanjima je mobilnost na području Kantona Sarajevo i ona iznosi 2,09 kretanja po osobi na dan.

Ankete pokazuju da je raspodjela ukupnih dnevnih putovanja po vidu u Sarajevu na sljedeći način: 49% pješaćenje, 22,3% javni gradski prevoz, 22,1% putnički automobil, 0,4% javni međugradski prevoz, 0,3% dvotočkaši, i 5,6% ostali vidovi putovanja, a da je vršni sat između 7,00-8,00 sati prijepodne. Ovaj vremenski period obuhvata 12,4% posmatranih kretanja u toku dana. Za vrijeme jutarnjeg vršnog sata glavni koridor kretanja je pravac između Pazarića i Sarajeva.

Javni prevoz putnika na području Kantona Sarajevo je, u funkcionalnom smislu, baziran na mreži gradskih, prigradskih i dijelom međugradskih linija na kojima najvećim dijelom prevoz putnika vrše KJKP GRAS Sarajevo i Centrotans Sarajevo, a duž trase željezničke pruge dio potreba stanovništva za prevozom u domenu prigradskog saobraćaja zadovoljava i željeznica u gravitacionim područjima naselja Tarčin, Pazarić i Hadžići.

Na području Hadžića se nalaze sljedeći željeznički kapaciteti – stanice Hadžići, Pazarić i Raštelica, te pruga Sarajevo – Čapljina, (Sarajevo – Tunel „Ivan“), i svi su kategorije D4.

Općina Hadžići se nalazi u području koje vazдушnim saobraćajem opslužuje Međunarodni aerodrom Sarajevo, kao najbliži aerodrom.

Problemi parkiranja nisu posebno prisutni na urbanom području Hadžića jer uz poslovne sadržaje postoje izgrađeni parking prostori koji su u funkciji tih sadržaja, a uz kolektivne i individualne stambene objekte takođe postoje izgrađeni parking prostori.

Nažalost do sada nije došlo do realizacije biciklističkih staza na urbanom području Hadžića.

Dosadašnji razvoj i izgradnja površina pješačkog saobraćaja u Sarajevu je dominantno izražen kroz realizaciju pješačkih staza – trotoara prilikom izgradnje postojećih saobraćajnica za motorni saobraćaj. U urbanom području Hadžića ne postoji trenutno pješačka zona.

2.12.2. Telekomunikaciona infrastruktura

Telekomunikacione usluge su esencijalna ljudska potreba u 21. vijeku. Razvoj telekomunikacione mreže i usluge predstavljaju uvjet za razvoj informacionog društva kao i temelj za stabilan ekonomski razvoj. Na urbanom području Hadžići izgrađena je fiksna telekomunikaciona mreža u vlasništvu BH Telecom-a i napajanje optičkim kablom vrši seiz sarajevskog optičkog prstena, a mreža je urađena bakarnim kablovima. Trenutno je u Kantonu Sarajevo fiksna pristupna mreža bazirana u većini na xDSL ili kablovskom pristupu, a signal se do lokalnih čvorišta najčešće dovodi optičkim kablom. U dijelu mreže za pristup unutar KS još uvijek postoji značajan udio bakarne infrastrukture na dijelu između korisnika i pretplatničke centrale koja ne osigurava dovoljne propusne opsege za masovno pružanje širokopoljanskih servisa. Jedino mreže nove generacije mogu zadovoljiti današnje i buduće potrebe u pogledu kapaciteta i kvaliteta. Dok se u svijetu razgovara o 5G mreži u BiH se još uvijek koristi 3G mreža. Nakon usvajanja Politike sektora elektronskih komunikacija za period 2017. - 2021. godine ostvareni su uslovi za dodjelu licenci za rad mobilnih 4G mreža (LTE– *Long Term Evolution*).

Stanje i razvoj TK infrastrukture i usluga u BiH, a tako i u urbanom području Hadžići su u zaostatku u odnosu na razvijeni dio Evrope, međutim primjetan je stalni razvoj i povećanje broja korisnika. U skladu sa općim trendovima opada broj korisnika fiksne telefonije a pristup podatkovnim uslugama teži ka širokopoljanskom pristupu. S obzirom na rapidan porast potražnje za kapacitetom mobilnih usluga izgledno je skorije uvođenje 4G mobilnih usluga. Osnovni problem je nedostatak odgovarajuće zakonske regulative, pravilnika i preporuka koji se odnose na razvoj mobilne telefonije. Općine ne raspolažu bazama podataka o lokaciji i karakteristikama baznih stanica. Operatori nemaju obavezu da dostavljaju godišnje planove razvoja svoje infrastrukture na razmatranje lokalnim vlastima već zahtjeve za odobrenje lokacija baznih stanica dostavljaju pojedinačno. Na ovaj način ne može se sagledati prostor u širem smislu i naći kompromisno rješenje što šteti kako operatorima tako i lokalnoj zajednici. Također nije izvršena kategorizacija dozvoljenih i nedozvoljenih lokacija i objekata za njihovo postavljanje. Operatori kao pogodne lokacije često biraju objekte u neposrednoj blizini obdaništa, bolnica, škola, fakulteta, parkova i šetališta što može da izazove neželjene reakcije lokalnog stanovništva. Antenske stubove operatori po pravilu grade nezavisno na bliskim lokacijama što predstavlja neracionalno, a često i vizuelno neprihvatljivo rješenje.

Telekomunikacione mreže, bilo da se radi o fiksnoj ili mobilnoj mreži imaju izuzetno brz tehnološki razvoj. Osnovni uslov za uvođenje nove tehnologije je izgrađena telekomunikaciona infrastruktura (kablovska kanalizacija, objekti, bazne stanice...). Na području Kantona Sarajevo, prema smjernicama za projektovanje pristupnih mreža, prihvaćeno je pravilo da je kablovska kanalizacija najopštiji oblik infrastrukture koji omogućava jednostavne i brze promjene u strukturi konfiguracije, kao i proširenje kapaciteta pristupne kablovske mreže u urbanoj sredini. U skladu s tim razvoj telekomunikacione infrastrukture bazira se na građenju nove te proširenju i rekonstrukciji postojeće kablovske kanalizacije u svim područjima općina gdje to do sada nije urađeno. Primarna je izgradnja optičke pristupne mreže a na kraju planskog perioda u urbanoj zoni treba da se omogućio optička nit do svakog stana/kuće. U mobilnoj mreži očekuje se prelazak na 4G te na 5G.

2.12.3. Vode, vodne površine i vodna infrastruktura

Zakonska legislativa u oblasti voda uređuje način upravljanja vodama unutar FBiH. Upravljanje vodama obuhvata korištenje voda, zaštitu voda, zaštitu od štetnog djelovanja voda i uređenje vodotoka.

2.12.3.1. Korištenje voda - vodna infrastruktura

Vodosnabdijevanje

Na području općine Hadžići postoje tri sistema javnog vodosnabdijevanja kojim upravlja JKP "Komunalac" d.o.o. Hadžići i to: Hadžići, Pazarić i Tarčin. Od ukupnog broja stanovnika u općini Hadžići, oko 85% korisnika vode koristi sa izvorišta u javnom sistemu vodosnabdijevanja, a ostalih 15% stanovništva se snabdijeva sa nekog od lokalnih izvorišta. Gradski javni vodovodni sistem urbanog područja Hadžića sastoji se od izvorišta (najznačajnija su Krupa, Jelač i Garovci), 10 rezervoara, 5 pumpnih stanica, transportnih i distributivnih cjevovoda.

Mreža se sastoji od cijevi koje su većim dijelom stare i dotrajale, te su korišteni neadekvatni materijali (kao azbestcementne ili PVC cijevi) i mali profili cjevovoda. Potrebno je nastaviti radove na rekonstrukciji i proširenju rezervoara, pumpnih stanica i drugih objekata na vodovodnoj mreži. Ove aktivnosti će uticati na smanjenje gubitaka u vodovodnoj mreži. Izgradnju novih objekata i širenje primarne i sekundarne mreže vršiti prema usvojenoj planskoj dokumentaciji. U cilju zaštite kvaliteta vode, neophodno je sprovesti mjere zaštite koje su propisane u odlukama o zaštiti izvorišta.

Odvodnja otpadnih voda

JKP "Komunalac" d.o.o. Hadžići upravlja sa tri kanalizaciona sistema: Hadžići, Pazarić i Tarčin. Prikupljene otpadne vode iz urbanog područja Općine Hadžići gravitiraju centralnom gradskom kanalizacionom sistemu, odnosno prema Hadžićkom - Blažujskom kolektoru koji otpadnu vodu odvodi do PPOV Butile. Kompletan kolektor Hadžići - Blažuj je opterećen infiltracionim vodama rijeke Zujevine. Otpadne vode sa lokaliteta Igmana i Bjelašnice odvođe se fekalnim kanalom do Hadžićkog kolektora.

Izgradnja separatne kanalizacione mreže znatno zaostaje za izgradnjom vodovodne mreže. Prisutna je mješovita i nepotpuna separatna kanalizacija koju je potrebno razdvojiti na fekalni i atmosferski tip. Na mreži se nalaze brojni nelegalni priključci koji ometaju rad sistema. Odvodnja oborinskih voda značajno zaostaje za odvodnjom otpadnih voda i po dužinama mreže i po površinama pokrivenosti. Stanovništvo koje živi u područjima bez kanalizacionog sistema svoje otpadne vode uglavnom ispušta u septičke jame. Većina septičkih jama su starijeg datuma gradnje, uglavnom vodopropusne, te se neredovno prazne i čiste. Ne postoje podaci o ukupnom broju septičkih jama. Neka područja imaju urađene lokalne seoske kanalizacije, koje se sprovode do najbližeg vodotoka. Veliki problem je pojava izgradnje bespravne kanalizacione mreže koja ugrožava sistem odvodnje otpadnih voda, kao i sanitarnu bezbjednost vodosnabdijevanja.

2.12.3.2. Zaštita voda

Površinske vode

Oblici zagađenja vodotoka na području Općine Hadžići su različiti. Vodotoci u urbanom području Općine Hadžići su opterećeni otpadnim kanalizacionim vodama, iako je dio stanovnika spojen na javni sistem kanalizacije. Pored komunalnih otpadnih voda iz naselja,

značajan uticaj na kvalitet voda imaju industrija, saobraćaj, poljoprivreda i neriješen odvoz smeća. Najveća prijetnja kvalitetu voda rijeke Zujevine i drugih vodotoka, pored otpadnih sanitarnih voda, su brojna odlagališta otpada na samim obalama vodotoka. Izgrađeni dio oborinske mreže na Igmanu i Bjelašnici se ispušta u najbliže uvale bez kontrolisane odvodnje i prethodnog tretmana. Ova praksa u velikoj mjeri ima utjecaja na kvalitet vode izvorišta rijeke Bosne. Pojedina naselja iako koriste javnu vodovodnu mrežu nemaju izgrađene kanalizacije i objekti ispuštaju otpadne vode u septičke jame, ili u najbliže rigole i vodotoke, a što je u suprotnosti sa važećim zakonima u ovoj oblasti. Ne postoji jedinstven katastar zagađivača (septičke jame i drugo). Nedovoljan je inspeksijski nadzor u cilju zaštite voda u KS.

Podzemne vode

Najvažnija izvorišta za Općinu Hadžići su izvorišta: Krupa, Jeleč, Garovci, Bijele vode - Ormanj I, Ormanj II -Grivići, Matići, Malotina, Danac. Podaci o kvalitetu podzemnih voda ne postoje, s obzirom da se ne obavlja sistematsko praćenje kvaliteta podzemnih voda u Kantonu Sarajevo. Potrebno je izvršiti istraživanja kako bi se sagledale kvantitativno-kvalitativne karakteristike izvorišta, odredile optimalne eksploatacione količine, kao i količine prirodno obnovljivih podzemnih voda, te odnosi sa zonama mineralnih, termalnih i termomineralnih voda koje se prostiru na istom području. Na području pokrivenosti javnim vodovodnim sistemom, aktivnosti na planu kontrole kvaliteta vode se provode planski i kontinuirano. Kontinuirano se vrši analiza i ispitivanje kvaliteta vode za piće sa izvorišta kojim upravlja JKP „Komunalac“ d.o.o. Hadžići, od strane Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo. JKP „Komunalac“ d.o.o. Hadžići nema implementiran međunarodni standard HACCP. Zaštita izvorišta je od velikog značaja za održivo i dugoročno vodosnabdijevanje Općine Hadžići. Usvojene su odluke o zaštiti izvorišta na području Općine Hadžići za sva izvorišta koja se koriste za vodosnabdijevanje.

2.12.3.3. Zaštita od voda

Prema odredbama Uredbe o vrstama i sadržaju planova zaštite od štetnog djelovanja voda (“Službene novine FBiH”, broj 26/09) planovi se dijele na planove upravljanja poplavnim rizikom i planove aktivne odbrane od poplava i leda. U navedenim dokumentima dat je prikaz poplavnih područja na području Općine Hadžići.

Najveći broj izgrađenih regulacija u slivu rijeke Bosne se nalazi u užim gradskim centrima, a na nekim vodotocima su objekti izgrađeni i u cilju zaštite industrijskih zona i poljoprivrednih površina. Rijeke u urbanom području Općine Hadžići spadaju u vodotoke bujičnog karaktera, što ima za posljedicu nestabilnost korita, te njegovo produbljivanje i rušenje obala. Rijeka Zujevina ima regulisan duži potez korita na području Općine Hadžića. Korito rijeke Virhice je najvećim dijelom neregulisano osim na nekim kratkim kritičnim dionicama. Na vodotocima II kategorije, radovi na uređenju korita uglavnom podrazumijevaju regulaciju korita rijeka kroz urbane dijelove općinskih centara, te izgradnju nasipa i obaloutvrda na pojedinim dijelovima područja koja su izložena plavljenjima. Radovi na zaštiti od štetnog djelovanja voda rađeni su parcijalno i nisu dovoljni za sigurnu odbranu od poplava. Rizik od poplava uvećava i činjenica da postojeća regulaciona korita nisu održavana dugi niz godina. Projektna dokumentacija na nivou glavnog projekta izrađena je većinski dio toka rijeke Zujevine kroz urbano područje Hadžići.

2.12.4. Energetska infrastruktura

2.12.4.1. Energetika

Od ukupne potrošnje energije u stambenom sektoru Kantona Sarajevo, Općina Hadžići ima udjel od 4,07%. Primarno napajanje gasom za naselje Hadžići je izvedeno preko priključka gasa visokog pritiska 8 (14,5) (bar) GČ Φ 219,1 (mm) iz pravca Ilidže (Osjek) te nakon odvojka za Rakovicu prema PRS 83-67, nastavlja prema Hadžićima sa prečnikom GČ Φ 219,1 (mm), pa se nakon reonske redukcione stanice Donji Hadžići RRS 83, reducira na GČ Φ 168,3 (mm), do gasnih redukcionih stanica u samom naselju. U Općini Hadžići se nalazi sistem daljinskog grijanja kojim upravlja KJKP „Toplane“ Sarajevo, sa prirodnim gasom kao primarnim energentom. Čvrsta goriva se koriste uglavnom za proizvodnju toplotne energije u stambenim jedinicama individualnog karaktera (ugalj i ogrijevno drvo).

Općina Hadžići nema značajnijih vlastitih izvora, kako primarnih, tako i sekundarnih oblika energije, tako da se snabdijevanje energijom i energentima ostvaruje preko sistema za kontinuiranu dobavu i distribuciju, kao i punktova za skladištenje i prodaju tečnih i krutih goriva. Korištenje pojedinih energenata je u zavisnosti od lokacije zone stambenog sektora unutar Općine Hadžići Naime, obzirom na dostupnost pojedinih energenata, odnosno zona u kojima je locirana i razvijena distributivna mreža prirodnog gasa ili centralnog toplifikacionog sistema, zavisi i količinsko (kao i procentualno) korištenje pojedinih vrsta energenata u cilju podmirivanja potreba za toplotnom energijom. Domaćinstva su najbrojnija kategorija i koriste gas tokom cijele godine, ali je većina potrošnje ostvarena u zimskom periodu i u svrhu grijanja. Znatno manji udio se ostvaruje u ljetnom periodu za potrebe kuhanja i pripremu tople sanitarne vode, te je omjer u ukupnoj godišnjoj potrošnji 1:15 u korist zimskog perioda.

Projekcija razvoja energetike u Kantonu Sarajevo realizovati će se kroz sljedeće aktivnosti: povećanje energijske efikasnosti na svim nivoima, korištenje svih vidova obnovljivih izvora energije, izgradnja kogeneracijskih i trigeneracijskih postrojenja, gdje je to energetski, ekonomski i okolinski prihvatljivo za više namjena, te maksimalnim korištenjem otpadne energije i sirovina. Planirati izgradnju, sanaciju i rekonstrukciju distributivnih gasnih mreža i redukcionih stanica (između ostalog i gasovod srednjeg pritiska Hadžići-Igman, te za područja Pazarića i Tarčina), kao i uravnoteženje zimske i ljetne potrošnje prirodnog gasa. U cilju priključenja većeg broja postojećih i planiranih objekata potrebno je izgraditi zamjensku kotlovnice sa većim instalisanim kapacitetom na lokalitetu užeg centra Hadžića, umjesto postojeće u objektu osnovne škole.

2.12.4.2. Elektroenergetika

Prenosna mreža predstavlja kičmu elektroenergetskog sistema, osnovna joj je uloga da poveže potrošnju sa proizvodnjom koje su međusobno prostorno pomjerene. U prethodnom periodu većina potrošača električne energije je bila redovno snabdijevana električnom energijom, iako na urbanom području Sarajeva nema niti jedan značajan izvor električne energije. Električna energija proizvedena u proizvodnim kapacitetima (hidroelektrane i termoelektrane) se preuzima sa prenosne mreže preko visokonaponskih trafostanica 110/x kV i do potrošača distribuira preko srednjenaponske mreže i niskonaponske mreže.

U Elektroprenosu BiH ne postoji ažurirana baza tehničkih podataka koja uključuje i geo lokacije trasa svih dalekovoda. Za neke dalekovode postoje izvorne skice iz vremena izgradnje, koje su u znatnom broju slučajeva zastarjele i ne predstavljaju stvarno stanje trase i okolnih objekata. Trase određenog broja dalekovoda izmijenjene su u odnosu na projektovano izvorno stanje. Kod određenog broja dalekovoda, trase su ugrožene bespravnom gradnjom. Uvažavajući prethodno navedeno, nameće se potreba postojanja jedinstvene baze tehničkih podataka o prenosnoj mreži, odnosno digitalizacija podataka o svim dalekovodima

u vlasništvu Elektroprenosa BiH. Kroz detaljnu plansku dokumentaciju odredit će se precizne trase dalekovoda sa zaštitnim koridorima.

Za obavljanje funkcije prenosa električne energije, Elektroprenos BiH na području Općine Hadžići koristi 12 dalekovoda ukupne dužine 118,96 km (od čega je 77,93 km dužina 110 kV mreže, 22,2 km dužina 220 kV mreže i 18,83 km dužina 400 kV mreže), te 2 transformatorske stanice 110/x kV ukupne instalisane snage 51,5 MVA. Na području Općine Hadžići postoje dvije TS 110/x kV, TS Hadžići i TS Pazarić.

Obnovljivi izvori energije (OIE) predstavljaju osnovnu alternativu fosilnim gorivima. Korištenjem ovih izvora potpomaže se ne samo smanjenje stakleničkih gasova usljed proizvodnje i potrošnje energije, već i smanjenje uvoza nafte i gasa. Sarajevska regija ne može računati na vlastite energijske izvore većih kapaciteta, nego se mora bazirati prvenstveno na korištenju sistema za kontinuiranu dobavu energije, koji su u funkciji šire regije, Federacije BiH i države. U proteklom periodu počelo je uvođenje novih kapaciteta za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora. Potrebno je prevazići barijere za razvoj elektroenergetskog sistema, u cilju obezbjeđivanja kontinuirane, sigurne, ekonomične i okolinski prihvatljive energetske potrebe.

Pozicioniranjem Sarajeva na evropsku kartu modernih gradova, potrebno je obezbijediti infrastrukturu za punionice koje će omogućiti zadovoljavanje različitih zahtjeva za punjenje i učinkovitu integraciju električnih vozila u elektroenergetski sistem.

2.12.5. Komunalna infrastruktura i upravljanje otpadom⁶¹

2.12.5.1. Pijaćni prostori

Pijace se nalazi u sklopu Znanstveno uslužnog centra JKP "Komunalac" Hadžići i ima zatvorene i otvorene površine i zauzimaju površinu od 2.291,61m² (0,010% teritorije urbanog područja) a što iznosi 0,20 m² površine pijaćnog prostora je po stanovniku

U urbanom području egzistira jedna pijaca, te je pokrivenost uslugom snabdijevanja relativno slaba, a obzirom da se građani u posljednje vrijeme snabdijevaju i u tržnim centrima i hipermarketima omogućeno je kontinuirano snabdijevanje građana i poboljšana dostupnost usluge.

Potrebno je unaprijediti i modernizovati postojeću pijacu i formirati nove prostorno funkcionalne cjeline, koje će pored usluge snabdijevanja biti opremljene i drugim uslugama: servisi, zanati, ugostiteljstvo i sl., kao i pijaćne površine za prihvatanje i skladištenje robe za potrebe veleprodaje i sistemski raditi na uklanjanju „divljih pijaca“.

2.12.5.2. Groblja

Na urbanom području nalazi se komunalno groblje „Kopišanjsko“ kojim upravlja JKP „Komunalac“ d.o.o Hadžići, te petnaest grobalja u nadležnosti vjerskih zajednica. Na površine pod grobljima otpada 0,22% od ukupne površine urbanog područja, odnosno 4,57m² površine prostora za sahranjivanje po stanovniku

Sahranjivanje se vrši na 15 grobalja svih konfesija i gradskom groblju „Kopišanjsko“. Za održavanje gradskog groblja nadležno je općinsko komunalno preduzeće, a ostala su u nadležnosti vjerskih zajednicama koji obavljaju i funkciju sahranjivanja .

⁶¹Djelatnost komunalne infrastruktura i upravljanje otpadom je regulisana Zakonom o komunalnim djelatnostima („Službene novine Kantona Sarajevo“ br. 14/16, 34/16, 19/17) i Zakonom o komunalnoj čistoći KS⁶¹ („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 4/2016, 43/2016, 19/2017, 20/18 i 22/19).

Potrebno je obezbijediti adekvatnu površinu i infrastrukturu za sahranjivanje u planskom periodu, te poboljšati i modernizovati primarnu i prateću infrastrukturu na groblju „Kopišanj“. U svrhu racionalizacije prostora, a u skladu sa prostornim mogućnostima predvidjeti mogućnost proširenje postojećih grobalja.

2.12.5.3.Upravljanje otpadom

Kantonalno javno komunalno preduzeće „RAD“ je nadležno za obavljanje komunalnih djelatnosti na polju prikupljanja, odvoza i odlaganja komunalnog otpada. Proizvodni otpad tretiraju generatori te vrste otpada, a za posebne kategorije otpada zadužena su ovlaštena pravna lica i koja se bave prikupljanjem, privremenim skladištenjem, fizičkim tretmanom, manipulacijom i transportom otpada.

Općina u KS su u oblasti upravljanja čvrstim otpadom nadležne za davanje saglasnosti na Operativni plan održavanja čistoće, definisanju vremena za odvoz otpada, određivanju lokacija za postavljanje posuda za prikupljanje otpada i za odlaganje građevinskog otpada i zemlje od iskopa sa gradilišta. Institucije nadležne za uspostavu sistema upravljanja otpadom u KS su: Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša, Ministarstvo komunalne privrede i infrastrukture, Ministarstvo zdravstva, Kantonalna uprava za inspeksijske poslove i Zavod za javno zdravstvo.

U urbanom području najveći proizvođači komunalnog otpada su domaćinstva, privredni i industrijski subjekti i javne institucije. Proračunata količina ukupno proizvedenog otpada na urbanom području iznosi 5.430 t/god., a na bazi prosječne proizvodnje po stanovniku od 460 kg/st/g (Planu upravljanja otpadom KS 2015-2020) i podataka o broju stanovnika (11.805st⁶²).

Prikupljanje i odvoz komunalnog otpada u obuhvatu Plana vrši se u posudama za prikupljanje miješanog komunalnog otpada i posudama za prikupljanje otpada za reciklažu (područje kolektivnog stanovanja), putem korpi i preskontejnera za prikupljanje miješanog komunalnog ili kabastog otpada (privredni objekti), a prikupljanje kabastog otpada od stanovništva na određenim lokacijama pored kontejnera dva puta godišnje. Ukupan broj lokacija na kojima su smještene posude za prikupljanje otpada je 177 od čega je veliki broj njih problematično (manjak posuda, loš pristup vozilima za odvoz), a ukupno je 13 posuda za selektivno prikupljanje otpada..

Regionalni centar za upravljanje otpadom RCUO -Smiljevići

Na području RCUO „Smiljevići“ zbrinjavaju se produkovane količine otpada sa područja 9 općina KS (vlasništvo je KS, upravlja KJKP „RAD“). Obuhvat RCUO je ograden i istom su smješteni upravna zgrada, energana na deponijski plin, sortirница otpada, meteorološka stanica, postrojenje za tretman procjednih voda i drugi objekti. Trenutno se u okviru RCUO provode sljedeće aktivnosti: prilikom odlaganja otpad se sabija, odlaže u etaže i prekriva slojem zemlje, plin se sakuplja i tretira bakljom prije ispuštanja u atmosferu.

Na teritoriji KS registriran je 21 ovlašten operator za upravljanje otpadom i bave se zbrinjavanjem otpadnih ulja i masti, zbrinjavanjem i izvozom akumulatora, prikupljanjem i zbrinjavanjem otpadnih guma, medicinskog i farmaceutskog otpada, prikupljanjem otpadnih vozila, električnog i elektronskog otpada. Uginule i eutanizirane životinje zbrinjava kafilerijska služba KJKP „RAD“. Opasni otpad se, preko ovlaštenih operatora izvozi u druge zemlje na tretman, obzirom da ne postoje firme koje bi se na adekvatan način bavile tretiranjem opasnog otpada. Inertni otpad koji nastaje pri izgradnji ili rušenju objekata i zahvata nema sistemski riješen način zbrinjavanja, te se u tom slučaju formiraju privremene deponije za zbrinjavanje.

⁶²Federalni zavod za statistiku, Popis stanovništva, domaćinstva/kućanstava i stanova u BiH, 2013.g

Nelegalna odlagališta (divlje deponije) - Na ovom Urbanom području evidentirane evidentirano je 14 divljih deponija.

Analiza postojećeg stanja u oblasti upravljanja otpadom ukazuje na loše stanje u sistemu zbrinjavanja otpada (neusaglašenost ingerencija, nepostojanje operativnog informativnog sistema, nedostatak adekvatne infrastrukture i motivacije za uvođenje selektivnog načina prikupljanja otpada). Općina Hadžići nije izradila Plan upravljanja otpadom. U obuhvatu Plana postoji jedan operator koji ima izdatu dozvolu za upravljanje otpadom.

Na velikom broju lokacija evidentan je problem prikupljanje otpada (parkirana vozila koji otežavaju odvoz otpada, loši higijenski uslovi, oštećene posude za prikupljanje otpada, neselektivno odlaganje, neadekvatno označene/edukativni panoi i sl.). Trenutno, bolje rezultate u prikupljanju sekundarnih sirovina ostvaruju privatni operatori. U toku su aktivnosti na izgradnji zelenih otoka i uspostavljanju dvolinijskog sistema prikupljanja otpada te očekuje se povećanje količina selektivno prikupljenog otpada.

Reciklažnih dvorišta kao samostalnih građevina nema osim u obuhvatu RCUO „Smiljevići“, a ne postoji postrojenje za tretman komunalnog otpada sa područja KS.

RCUO ima ograničene kapacitete za prihvatanje količina količinagenerisanog otpada i neki od izgrađenih objekata na deponiji nisu u funkciji (postrojenje za prikupljanje i obradu procjednih voda i postrojenje za prikupljanje i obradu deponijskog bioplina), a kapacitet sortirnice nije u potpunosti iskorišten.

Nastanak divljih deponija je rezultat nedovoljne pokrivenosti domaćinstava uslugama odvoza otpada, nepostojanja adekvatnih lokacija za zbrinjavanje raznih vrsta otpada i nedovoljnog inspekcijuskog nadzora.

Potrebno je obezbijediti svim građanima s ovog područja isti nivo kvaliteta i dostupnosti usluge i sistemski riješiti prikupljanje i tretiranje otpada, uspostaviti sistem odvojenog prikupljanja otpada izgradnjom adekvatne infrastrukture i smanjenje količina otpada koje nastaju na izvoru podizanjem javne svijesti kod građana.

Potrebno je izgraditi RCUO „Smiljevići“ sa adekvatnom infrastrukturom i paralelno sa tim uspostaviti jedinstveni informacioni sistem i bazu podataka u cilju što boljeg planiranja budućih aktivnosti po ovom pitanju

Unaprijeđenje komunalne djelatnosti i upravljanja otpadom u planskom periodu je vezano za poboljšanje nivoa usluge komunalne infrastukture i upravljanja otpadom (samoodrživi sistem, usklađenost sa specifičnim zahtjevima područja i potrebama vezanim za društveni-ekonomski razvoj, prostorno uređenje i urbanu izgradnju na ekološki prihvatljiv način).

2.13. Specijalna namjena

U obuhvatu ovog Plana nema perspektivnih lokacija područja posebne namjene za potrebe Ministarstva odbrane BiH i Ministarstva pravde FBiH. Od neperspektivnih lokacija u obuhvatu Plana se nalaze kasarne „Ušivak“ (Odlukom Vlade Fje BiH predata Crvenom križu KS) i „Žunovnica“ (Odlukom Vlade FBiH predata Općini Hadžići) i zauzimaju površinu od 189, 65ha od čega su izgrađene površine 16,47ha. Obzirom nije izvršena prenamjena kasarni „Ušivak“ i „Žunovnica“ sadržaji u okviru obuhvata (površine i objekti) su ostali isti.

Površine neperspektivnih lokacija, u ovisnosti od veličine i položaja, opremljenosti infrastukturom i postojeće namjene lokacije moguće je prenamijeniti u lokalitete za razvoj privredne, javne i društvene infrastukture (privrednih i poslovnih kompleksa, prometne površine ili za potrebe kluturnih manifestacija, obrazovanja, socijano zbrinjavanje osoba u stanju potrebe i sl, te sporta i rekreacije).

2.14. Zaštita i unapređenje ekološkog okoliša

Na području Urbanog područja Hadžići dolazi do pojave temperaturne inverzije, toplotnih otoka i slabe cirkulacije zraka što rezultira akumuliranjem i pojavom visokih koncentracija zagađujućih supstanci, posebno u zimskom periodu godine. Veliki uticaj na kvalitet zraka imaju emisije zagađujućih supstanci nastale uslijed sagorijevanja fosilnih goriva iz individualnih i kolektivnih objekata, industrijskog sektora i saobraćaja. Intenzivan i nekontrolisan antropogeni utjecaj, nastao uslijed unošenja neprečišćenih otpadnih voda, nekontrolisanog korištenja vodnih resursa, odlaganja otpada i sl., doveo je do degradacije kvaliteta voda vodotoka i njihovih slivnih područja. Nivo pokrivenosti područja vodovodnim sistemom je znatno veći od nivoa pokrivenosti javnom gradskom kanalizacionom mrežom. Odvodnja oborinskih voda značajno zaostaje za odvodnjom otpadnih voda i u nekim područjima utiče na nestabilnost terena. Još uvijek ne postoji adekvatna zaštita svih poplavnih područja. Jedan od vodećih uzroka nastanka poplava je izgradnja građevinskih objekata stambenog, pomoćnog i privrednog karaktera u inundacionim dijelovima vodotoka. Nemogućnost uspostave integralnog sistema održivog upravljanja zemljištem direktno ovisi od nepotpune i u nekoj mjeri neusaglašene zakonske regulative, kao i manjka vertikalne i horizontalne komunikacije između nadležnih institucija. Ne postoji sistem praćenja kvaliteta zemljišta, a što rezultira nedostatkom informacija o stanju i upotrebi zemljišta, o privremenim ili trajnim gubicima zemljišta, kao i o nivou/kvalitetu ispunjavanja zakonskih obaveza. Nije uspostavljen monitoring buke, niti postoji izrađena bazna karta buke, kao ni karta prekoračenja dozvoljenih nivoa buke. Prekoračenja dozvoljenih nivoa buke su užem urbanom području, gdje su stambeni objekti uglavnom uz prometnice. Upravljanje vještačkim osvjetljenjem je nedostatan prvenstveno uslijed nedostatka regulativa koje uređuju uticaj vještačkog osvjetljenja na okoliš i nadležnih institucija koje se bave vještačkim osvjetljenjem na nivou FBiH i Kantona Sarajevo. Nije uočena velika koncentracija vještačke svjetlosti na lokacijama u općini Hadžići. Kanton Sarajevo ne posjeduje mapu biodiverzeta i katastar invazivnih vrsta, sa izuzetkom digitalnog katastra rasprostranjena ambrozije.

Međusobna koordinacija, komunikacija i konsultacije između nadležnih institucija koje se bave segmentima okoliša nisu adekvatne ili ne postoje. Praćenje kvaliteta zraka na području općine Hadžići ne postoji, niti je ikad uspostavljena stanica koja bi pratila kvalitet zraka. Postojeće stanice za mjerenje kvaliteta zraka u KS bilježe rast koncentracija sumpor dioksida (SO₂) tokom grijne sezone, dok su koncentracije lebdećih čvrstih čestica (PM₁₀) izrazito visoke u toku cijele godine. Degradiranost kvaliteta površinskih i podzemnih voda uzrokovana je ispuštanjem netretiranih industrijskih i sanitarno-fekalnih otpadnih voda, masovnom bespravnom gradnjom objekata u zaštićenim zonama, zagađenjem tla, dotrajalom postojećom vodovodnom i kanalizacionom mrežom, ali i niskom sviješću stanovništva. Struktura zemljišnih površina je nepovoljna sa dominirajućom pojavom lošijih bonitetnih klasa tala sklonih eroziji, relativno male plodnosti i izražene sklonosti degradaciji. Najveći uticaj na nestanak zemljišta ima bespravna gradnja i pojava klizišta koja su rezultat lošeg načina korištenja i upravljanja zemljišnim resursima. Problematika zaštite od buke se prije svega ogleda kroz neizrađenu baznu kartu buke i kartu prekoračenja dozvoljenih nivoa buke, neuspostavljen monitoring, nepostojanje prakse sagledavanja nivoa buke prilikom tehničkog pregleda vozila i izdavanja upotrebne dozvole. Identificirana su dva problema iz oblasti vještačkog osvjetljenja: vještačko osvjetljenje nije tretirano prilikom izdavanja okolinskih dozvola na nivou FBiH i Kantona Sarajevo i ne postoji pravni akt kojim se definira nadležna institucija za vještačko osvjetljenje na nivou Kantona Sarajevo i FBiH. Za Urbano područje Hadžići nije urađena mapa biodiverzeta i katastar invazivnih vrsta, sa izuzetkom digitalnog katastra rasprostranjena ambrozije.

Mogući pravci daljeg razvoja u oblasti zaštite okoliša trebaju počivati na principima održivog razvoja, implementaciji seta federalnih i kantonalnih zakona iz zaštite okoliša, te jačanju kadrovskih kapaciteta i međusobne kordinacije nadležnih institucija. S ciljem smanjenja emisije zagađujućih supstanci u zrak neophodno je implementiranje dugoročnih rješenja koja podrazumijevaju uspostavljanje monitoringa kvaliteta zraka, širenje gasnog sistema i sistema daljinskog grijanja, upotrebu visokokvalitetnih energenata u objektima koji se ne mogu priključiti na sistem, te unapređenje javnog prevoza i mreže saobraćajnica. Kvalitet površinskih i podzemnih voda neophodno je zaštititi i poboljšati provođenjem adekvatne zaštite izvorišta vode za piće, racionalnim korištenjem vodnih resursa, tretmanom otpadnih voda, rekonstrukcijom postojeće i izgradnjom nove vodovodne i separatne kanalizacione mreže, efikasnijim kontrolisanjem eksploatacije građevinskog materijala iz riječnih korita i sl. Zbog stalnog antropogenog pritiska na zemljište od krucijalnog značaja je uspostavljanje monitoringa u cilju dobivanja egzaktnih pokazatelja o kvaliteti zemljišta, privremenim ili trajnim gubicima zemljišta, a koji bi bio osnov za donošenje i provođenje validnih odluka i mjera. Sa ciljem zaštite od buke prioritetno je izraditi kartu buke i kartu prekoračenja dozvoljenih nivoa, uspostaviti kontinuirani monitoring buke i praksu sagledavanja nivoa buke prilikom tehničkog pregleda vozila i izdavanja upotrebne dozvole. U cilju zaštite od svjetlosnog zagađenja neophodno je donijeti pravni akt koji reguliše pitanje vještačke svjetlosti sa aspekta zaštite okoliša, izvršiti analizu jačine svjetlosnog zračenja, te nakon toga provesti dodatne mjere smanjenja ili sprječavanja daljnjeg svjetlosnog zagađenja. Očuvanjebiodiverziteta i sprječavanje prorjeđivanja ili potpunog nestajanja vrsta postići će se izradom mape biodiverziteta, inventarizacije rijetkih i ugroženih vrsta flore, faune i fungija, te uspostavljanjem pravne zaštita očuvanih ekosistema sa visokim vrijednostima biodiverziteta, a koji se još odlikuju dovoljnim stepenom očuvanosti.

2.15. Mjere zaštite stanovnika i materijalnih dobara

Obezbjedivanje potreba odbrane i zaštite u planiranju i uređenju prostora je da se doprinese većoj sigurnosti i funkcionisanju prostornih sistema u uslovima rata, zaštititi stanovništva, naselja, industrijskih, infrastrukturnih i drugih objekata i materijalnih dobara kao i prirodnih resursa od ratnih dejstava.

Preventivno planskim i projektno-tehničkim mjerama zaštite i njihovom realizacijom, stepen ugroženosti se može svesti na što manju mjeru.

Najugroženije je uže urbano područje sa svim potencijalima i vrijednostima.

Stepen najveće ugroženosti od *ratnih razaranja i elementarnih nepogoda* imaju:

- Zone stanovanja sa visokim stepenom izgrađenosti - naseljenosti na užem urbanom području,
- Radne zone - za potrebe industrije;
- Kritične tačke saobraćaja i infrastrukturnih sistema - aerodroma, željeznička postrojenja i petlje.

Perspektivne lokacije MO BIH i OS BIH na području općine Hadžići su: Kasarna „Zaim Imamović“, Skladište „Krupa“, Poligon Šavnici.

Neperspektivna lokacija u obuhvatu urbanog područja je Kasarna „SBS“ Žunovnica.

Lokacije predate civilnim strukturama: Kasarna „Ušivak“, Kasarna „Tarčin“.

Zaštita ljudi i materijalnih dobara od ratnih dejstava

Uprkos uložnim naporima i značajnom napretku u rješavanju problema *deminiranja terena*, upravo mine predstavljaju jednu od glavnih opasnosti za sigurnost građana i prepreku za ekonomski i društveni razvoj zemlje. Strategijom protuminskog djelovanja u BiH za period 2009-2019 godina, predviđeno je da BiH od mina bude očišćena do 2019. godine, međutim pretpostavka je da će deminiranje u BiH trajati do 2024.god. pa i duže.

Ukupna sumnjiva površina minskih polja (rizična površina detaljnog istraživanja) napodručju Kantona Sarajevo iznosi 4964,6ha.

Ukupna sumnjiva površina minskih polja (rizična površina detaljnog istraživanja) na području Hadžića iznosi I kateg.84,3ha, II kateg.109,8ha, III kategor.378,9ha.

Kontaminirana područja izazvana ratnim dešavanjima upotrebom municije sa osiromašenim uranijom se nalaze na području Općine Hadžići.

Izgradnja skloništa i drugih objekata

Prostornim planovima obavezno se uređuju i pitanja izgradnje novih i prilagođavanje postojećih skloništa i drugih zaštitnih objekata za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara, u skladu sa *Zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća*.

Na području Kantona Sarajevo je evidentirano ukupno 241 sklonište, površine 41.674,85 m², kapaciteta 37.660 osoba. Na području Hadžića je evidentirano ukupno 4 skloništa, površine 1300m², kapaciteta 650 osoba.

Zaštita ljudi i materijalnih dobara od elementarnih nepogoda

Planska rješenja Urbanističkog plana su zasnovana, pored ostalog i na kriterijumima koji proizilaze iz potrebe zaštite od elementarnih nepogoda.

Potrebno je ograničiti uticaj prirodnih katastrofa primjenom zaštitnih mjera i što je moguće više otkloniti opasnost od *zemljotresa, poplava, erozija, odrona, klizišta i drugih nepogoda*.

Kod izrade urbanističkih planova moguće je, na bazi zoniranja teritorije naselja prema stepenu seizmičke aktivnosti tla u karti seizmičke mikrozonacije eliminisati ili značajno ograničiti dalju izgradnju u ugroženim djelovima naselja.

Potrebe zaštita od *poplava, erozija* zahtjevaju sinhronizovanu i ubranu akciju na sprovođenju preventivnih planskih mjera uređenja slivnih područja rijeka: rijeke Zujevine.

Kroz djelatnost planiranja i uređenja prostora, moguće je uticati na smanjenje posljedica *pomjeranja tla (klizišta, odrona)* prvenstveno preko izbjegavanja takvih zona i naselja za bilo kakvu izgradnju, odnosno planiranja i preduzimanja odgovarajućih preventivnih građevinskih intervencija, pošumljavanja i sl. u zonama gdje je izgradnja prostora neophodna. Na prostoru Hadžići evidentirana su 2 klizišta. Mjere zaštite stanovnika i materijalnih dobara od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja mora biti u skladu sa *Zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća* i drugim propisima.

3. POLAZIŠTA I KRITERIJI PROSTORNOG UREĐENJA

Kao bitne odrednice, za adekvatno urbaniziranje prostora se mogu izdvojiti sljedeći opći kriteriji prostornog uređenja:

- Racionalno korištenje i zaštita prostora u odnosu na postojeći i planirani broj stanovnika i striktno poštovanje zaštite javnog interesa, javnih dobara i javnog prostora;
- Razvoj policentričnog urbanog sistema;
- Vođenje proaktivne i kontinuirane politike zaštite okoline;
- Uspostavljanje instrumenata zemljišne politike;
- Normalizacija ukupnih demografskih procesa, ravnomjeran razvoj i distribucija stanovništva unutar urbanog područja u cilju uravnoteženog urbanog razvoja;
- Uspostavljanje novih odnosa između šireg i užeg urbanog područja uz usklađivanje urbanih funkcija povoljnijim odnosom zona rada i stanovanja, ravnomjernijim razmještajem društvene, saobraćajne i komunalne infrastrukture i uvažavanje optimalnih gustina naseljavanja i koeficijenata izgrađenosti;

- Obnova postojećih prostora u užem urbanom području uspostavom savremenih urbanih standarda i funkcija i unapređenja urbanih standarda na rubnim dijelovima urbanog područja;
- Utvrđivanje preciznih, ali diferenciranih urbanih pravila primjerenih fizionomiji kako užeg, tako i šireg urbanog područja;
- Uspostavljanje optimalnog standarda opremljenosti sadržajima društvene infrastrukture uz optimalno korištenje postojećih kapaciteta i korigovanje dosadašnjih disproporcija u razvoju i razmještanju pojedinih kapaciteta na urbanom području po principu obezbjeđenje jednakopravnog pristupa za sve od infrastrukture do obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite;
- Povećanje ukupne zastupljenosti kolektivnog (višestambenog) stanovanja u odnosu na individualno stanovanje, obzirom da je kolektivna stambena izgradnja sa aspekta ekonomije, korištenja prostora i komunalnog opremanja znatno racionalnija od individualne stambene izgradnje;
- Stvaranje ambijenta održivog razvoja sa racionalnim pristupom korištenju zemljišta vezanog i za tipologiju prostora i osmišljeno upravljanje i očuvanje prirodne i kulturne baštine;
- Rekonstrukcija vlasničkih odnosa javno-privatno sa naglaskom na formiranje efikasnijeg sistema za provođenja urbane komasacije kao važnog dijela za reurbanizaciju prostora bez opterećenja postojećom geometrijom parcela i usaglašavanje interesa korisnika prostora i prioriteta u djelovanju;
- Redefinisanje vlasničke strategije sa naglašenim javnim interesom kroz planska rješenja uz zaštitu privatne svojine i interesa slobodnog tržišta, uz paralelno poticanje privatnih inicijativa u društvenu i urbanu opremu;
- Formiranje efikasnijeg sistema odlučivanja o strateškim projektima sa naglaskom na obaveze nadležnih nivoa vlasti kod operacionaliziranja projekata;
- Aktivno učešće građana u procesu prostornog planiranja, posebno uključivanje mlađih generacija, u proces planiranja čime oni utiču na stvaranje uslova koji oblikuju njihove živote; a što je preduslov za prihvaćanje „evropskih ideja“ od strane građana i istovremeno preduslov za poštivanje planskih rješenja; Uspostavljanje sistema informacija u prostoru u svrhu planiranja, korištenja i zaštite prostora (GIS baza podataka) i na taj način osigurati i javnost i slobodu pristupa podacima i dokumentima prostorno-planskog uređenja u skladu sa važećom legislativom;
- Uspostava integriranog pametnog (Smartcity) grada i urbanog područja uz potpunu integraciju sobračajnih veza i načina korištenja zemljišta uspostavljanjem efikasnih, ugodnih, održivih i privrednih veza između mjesta stanovanja i ostalih sadržaja i funkcija grada vodeći pri tome računa o okolišnim standardima i boljoj informisanosti građana primjenom novih informacionih tehnologija;
- Umrežavanje gradova i regija međusobno povezanih u fleksibilni sistem razmjene usluga i roba sa zajedničkim privrednim i kulturnim interesima u svrhu poboljšanja kvalitete života u istim, te očuvanja i povećanja konkurentnih prednosti;
- Načela, ciljevi prostornog razvoja i planska opredjeljenja, temeljena su na zakonskim odredbama, relevantnim dokumentima Ujedinjenih naroda, Vijeća Evrope, Evropske unije i dr.

3.1. GRANICA OBUHVATA PLANA

Granica urbanog područja definisana Prostornim planom Kantona Sarajevo kao i Odlukom o pristupanju izradi Urbanističkog plana je imala obim od 33,367 km i definisala je površinu od 25,29 km².

U odnosu na navedenu granicu je došlo do pomjeranja granice, odnosno reduciranja površine urbanog područja a na osnovu sveobuhvatne i interdisciplinarnе analize promjena stanja u prostoru, podataka iz analitičko dokumentacione osnove dobivenih od subjekata planiranja.

Izmijenjena granica urbanog područja ima obim od 34,244 km i definiše površinu urbanog područja od 14,64 km².

U obuhvatu urbanog područja se osim samog urbanog središta nalazi prostor sa obje strane rijeke Zujevine, na potezu od naselja Dupovci nizvodno sve do granice Općine, uključujući naselja Dupovci, Garovci, Binježevo, Miševići, Kasatići, Žunovnica i Donji Hadžići.

Granica je promijenjena:

- zbog mjerila u kom se radi urbanistički plan (1: 5.000) u odnosu na mjerilo u kom se radio Prostorni plan Kantona Sarajevo (1:50.000),
- zbog prilagodbe katastarskim česticama i određenim stvorenim uslovima-saobraćajnim pravicima ili regulacijama rijeka, te na mjestima gdje je granica sjekla određene funkcionalne zone,
- na područjima šuma i šumskih zemljišta za koje je stručnom ekspertizom ocijenjeno da sa stanovišta privrednih i proizvodnih posebnosti ovih šuma i samim upravljanjem istim ne trebaju biti uključene u urbano područje nego će činiti suburbani (zaštitni) zeleni pojas.

3.2. NIVO URBANIZIRANOSTI KAO KRITERIJ ZA PROSTORNU ORGANIZACIJU

Urbana obnova sa zasniva na raznim nivoima urbanizacije (urbane konsolidacije) koji su podijeljeni u 4 kategorije prema stabilnosti određenog prostora sa aspekta: adekvatno definisanih fizičkih struktura, kvaliteta funkcionisanja pojedinih sadržaja i namjena u prostoru i nivoa opremljenosti adekvatnim javnim i društvenim površinama i sadržajima.

Prema nivou urbanizacije imamo sljedeće kategorije:

- 1) Visoko urbanizirani prostori;
- 2) Urbanizirani prostori;
- 3) Dijelimično urbanizirani prostori;
- 4) Prostori s niskim nivoom urbanizacije.

Na osnovu navedene podjele gradskog prostora utvrđen je nivo intervencija po zonama, kao i detaljna urbana pravila za svaku zonu određenog nivoa urbanizacije.

1) Visoko urbanizirani prostori

To

sudijeloviurbanogpodručjasadefinisanimfizičkomstrukturuomirazvijenomdruštvenomikomuna
lnominfrastrukturuom. Intervencije u

ovimprostorimamorajubitiadekvatnokontrolisaneiusmjereneli u
određenimpodručjimanisunimoguće, jer bi bitnoumanjilevrijednostpostojeće
gradskestrukture. Ovo područje se odnosina uže urbanopodručje. To su prostori na kojima se

ne planira nova intenzivna gradnja, osim interpolacija manjeg ili većeg obima, kojom se zadržavaju osnovne funkcije prostora, a nova gradnja je moguća u funkciji unaprjeđenja uslova funkcionisanja osnovne namjene, ali ne na račun definisanih prostornih vrijednosti i u svrhu poboljšanja ukupne urbane fizionomije ovog područja.

2) Urbanizirani prostori

To su dijelovi urbanog područja sa pretežno definisanom fizičkom strukturom i razvijenom mrežom ulica, tako da je moguća gradnja bez većih infrastrukturnih zahvata. Urbana pravila se usaglašavaju s postojećim morfološkim uslovima, kojima se nova gradnja mora maksimalno prilagoditi dajući i novu vrijednost prostoru. Za ove dijelove urbanog područja će se urbanim pravilima definisati detaljni urbanističko-tehnički uslovi za gradnju sa naglaskom na mogućnost postojeće preparcelacije i definisanja adekvatne gustine izgrađenostina određenim prostorima. Ovi prostori se uglavnom naslanjaju na uže urbano područje:

- Potez prema bivšem Tehničko-remontnom zavodu,
- Potez između željezničke pruge i magistralne ceste M17 ka Dupovcima,
- Potez između željezničke pruge i regionalne ceste 422a -prema kasarni „Žunovnica“.

Ovi prostori svojom urbanom fizionomijom i sadržajima moraju biti usklađeni sa prethodnom kategorijom obzirom da graniče sa istom, te su u kontaktnim zonama moguće samo interpolacije kojima se zadržavaju osnovne funkcije prostora, a nova gradnja je moguća u funkciji unaprjeđenja uslova funkcionisanja osnovne namjene.

Druga dva poteza ovih karakteristika nalaze se uz magistralne ceste M17 i M5.

3)Dijelimično urbanizirani prostori

To su dijelovi urbanog područja sa dijelimično definisanom fizičkom strukturom i razvijenom, ali nedovoljno kvalitetnom mrežom ulica. Na ovim prostorima je moguća gradnja sa manjim ili većim infrastrukturnim zahvatima. Ovo, su dijelovi šireg urbanog područja koji se uglavnom naslanjaju na urbanizirana područja (kontaktne zone), ali nedovoljno izgrađena i sa izraženijim deficitom dostupnih sadržaja javnog karaktera. Na ovim prostorima je uglavnom prisutna bespravna gradnja.

Intervencije na dijelimično urbaniziranim područjima podrazumjevaju:

- Definisane prostora sa mješovitim namjenama na padinskim i rubnim dijelovima urbanog područja umjerene gustine izgrađenosti;
- Nova gradnja sa zastupljenošću stanovanja umjerene gustine na padinskim dijelovima grada i velike gustine na ravnom terenu;
- Urbana pravila usaglasiti sa pravilima u urbaniziranim područjima;
- Urbana fizionomija ovih područja mora se uskladiti, a specijalno u kontaktnim zonama, sa fizionomijom urbaniziranih područja.

4) Prostori s niskim nivoom urbanizacije

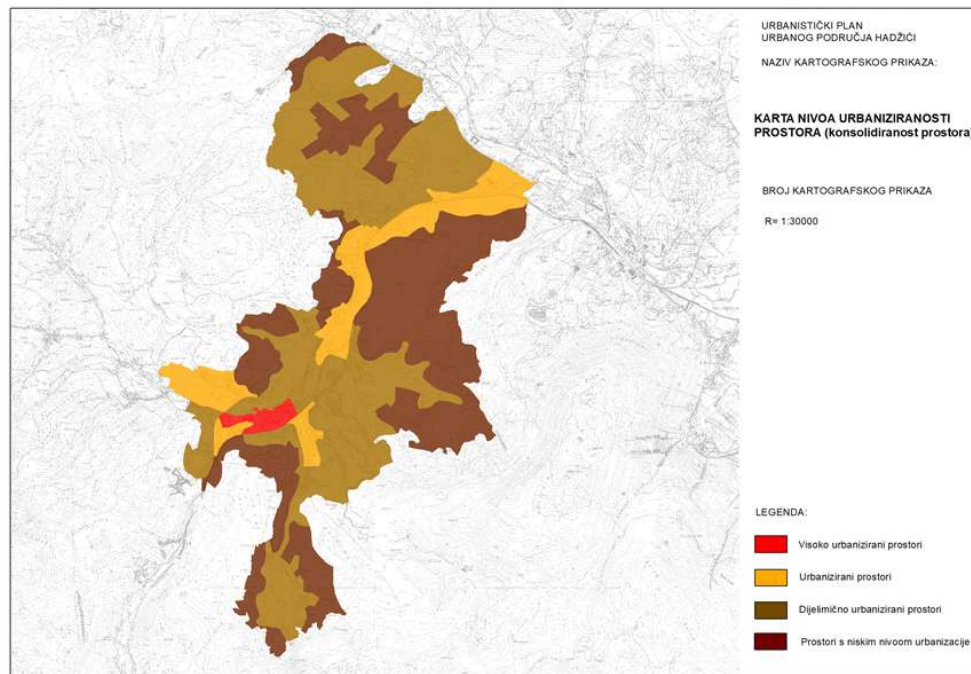
Prostori s niskim nivoom urbanizacije su područja na kojima ne postoji kvalitetna ulična mreža niti mreža drugih javnih prostora ili je postojeća mreža toliko deficitarna da gradnja bez planiranja nove komunalne i društvene infrastrukture nije moguća. To su, uglavnom, rubni dijelovi urbanih područjadisperzno raspoređeni u okviru granice urbanog područja. U ovakva

područja je neophodno unijeti promjene koje bitno mijenjaju karakter područja sa aspekta morfologije, namjene i generalnog funkcionisanja prostora.

Intervencije na neurbaniziranim područjima podrazumjevaju:

- Normiranje nove gradnje povezane s mogućnostima rekonstrukcije urbane mreže;
- Definisanje prostora sa mješovitim namjenama veće gustine izgrađenosti;
- Nova gradnja sa zastupljenošću stanovanja u zavisnosti od potreba za deficitarnim sadržajima društvenog i poslovnog karaktera u kontaktnim područjima;

Urbana pravila, odnosno urbanističko-tehnički uslovi će biti i međusobno usklađeni i precizno definisani sa aspekta tipologije u zavisnosti od: nivoa urbaniziranosti, sadržaja i namjene prostora, kao i konfiguracije terena, te u skladu sa prirodnim i stvorenim uslovima. Bitno je naglasiti da se fizionomija urbanog područja Hadžići, koje se naslanja na urbano područje Grada Sarajeva, mora uskladiti s istim, obzirom da prostorno gledano čine kompaktnu cjelinu, a specijalno zbog uvezanosti mrežom saobraćajne infrastrukture.

Slika 12. Nivoi urbaniziranosti

3.3. UPRAVLJANJE PROSTOROM I INSTRUMENTI ZEMLJIŠNE POLITIKE

Zemljišna politika je sastavni dio ukupne razvojne politike urbanog središta, koja ima za cilj da omogući društvenu i ekonomsku maksimizaciju korištenja građevinskog zemljišta. Razvojnou politikom, odgovarajućim planskim dokumentima (prostorni i urbanistički plan, detaljni planski dokumenti), treba osigurati zemljište za urbani razvoj, a s druge strane instrumentima zemljišne politike omogućiti realizaciju planova i odgovarajućim regulativnim mjerama rješavati pitanja od strateškog značaja za urbani razvoj, obzirom da je zemljište ograničen resurs (i po kvantitetu i po kvalitetu).

Vrijednost zemljišta u urbanom središtu raste kao posljedica urbanog rasta, odnosno ukupne izgradnje, izgradnje infrastrukture, komunalne opremljenosti i sl., a vlasnik pojedinačne

parcele koja je u sastavu građevinskog zemljišta ima pravo njenog korištenja u skladu sa zadatim urbanističkim uslovima na predmetnom lokalitetu.

Gradska renta se može definisati kao dio vrijednosti zemljišta koji je nastao kao rezultat povoljnosti lokacije i ulaganja u njeno opremanje. Instrumentima zemljišne politike treba izuzeti uvećanu vrijednost zemljišta koja nastaje kao posljedica urbanizacije i prenijeti je u društvene fondove da bi se pokrili sve veći troškovi izgradnje i funkcionisanja urbanog središta, da bi se omogućio brži razvoj i poboljšali i izjednačili uslovi življenja i rada na cjelokupnom urbanom području.

Renta je, između ostalog, instrument usaglašavanja razvojne i zemljišne politike koja treba da podstiče razvoj i generator je funkcionisanja urbanih sistema.

Zakonska regulativa definiše naknadu za korištenje građevinskog zemljišta, odnosno rentu. Općine Kantona Sarajevo donose odluke o građevinskom zemljištu kojom se utvrđuju granice građevinskog zemljišta, zone koje diferenciraju rentu (u prilogu odluke), način dodjele, pravo prvenstva, zone, kriterije utvrđivanja naknada, a posebno način raspodjele sredstava na općine i KS, kao i odnos prema Fondu za građevinsko zemljište Kantona Sarajevo.

Postoje tri vrste naknada vezane za građevinsko zemljište:

- Naknada za dodjelu građevinskog zemljištaje iznos koji se plaća za ustupljeno državno zemljište, ali na neodređen rok, uz definisanje naknade prema pogodnostima za rad i korištenje.
- Naknade za uređivanje građevinskog zemljišta plaćaju se po pravilu po m² objekta koji će se graditi na osnovu stvarnih ili pretpostavljenih troškova uređivanja i uz definisanje određenih izuzeća (socijalne kategorije, objekti od posebnog interesa za zajednicu).
- Naknada za korištenje (danas se ne naplaćuje) građevinskog zemljišta koja se plaća mjesečno za sve objekte, a visina naknade se određuje u KM po m² korisnog prostora i to za stanovanje, poslovanje i proizvodni prostor, a na osnovu rješenja općinskog vijeća.

Naknada za korištenje građevinskog zemljišta ne plaća se za korištenje sopstvene parcele, već za korištenje ostalog građevinskog zemljišta, javnog i drugog, te za korištenje svih izgrađenih resursa urbanog središta.

Vrlo je teško izračunati veličinu rente u nekom gradu ili području (rezultat ukupnih ulaganja sadašnjih i prethodnih generacija u cijelom vijeku postojanja naselja), te je logično je da je u urbanom središtu svaka stambena i poslovna zgrada višestruko skuplja od istovjetne zgrade na širem području, izvan visoko iskazane tražnje u naseljima.

Poželjno bi bilo da se oblast uređenja i korištenja građevinskog zemljišta reguliše na tržišnim osnovama, te da se odvoji tržišni dio od socijalnog segmenta (posebni fondovi za socijalno osjetljive kategorije).

Renta je izuzetno složena kategorija čija veličina se teško može egzaktno izmjeriti, zbog toga što je u pitanju odnos ponude i tražnje i ulaganja u zemljište i gradove u čitavom dugom nizu stotina godina. Ipak, na bazi prethodnih modela mjerenja rente i novih pokušaja, moguće je okvirno sagledati veličinu ovih sredstava generisanih zbirnim djelovanjima rentnih diferencijala na odnosnom prostoru.

Bitno je ustanoviti ukupne stambene, poslovne i proizvodne površine u svakoj općini, kako bi se svakoj od tih površina odredio odgovarajući iznos rente.

Dio rente koji logično i teorijski pripada državi, tj. lokalnoj zajednici, mora se što je moguće preciznije opredijeliti i najvećim dijelom zahvatiti kako bi se osigurala izvorna sredstva za prostu i proširenu reprodukciju tehničke infrastrukture.

3.4. RACIONALNO KORISTENJE PROSTORA I ODRŽIVI RAZVOJ⁶³

Racionalno korištenje zemljišta kao bitan segment održivog razvoja treba biti bazirano na stručnim i naučnim osnovama sagledavajući sve funkcije i ograničenja u prostoru, te izrazito vrijedne prostore u skladu sa EU i međunarodnim standardima i smjernicama, o urbanom i teritorijalnom planiranju.

Racionalno korištenje i namjena prostora

Prostor je ograničen resurs i treba ga planski koristiti i urediti na način da se maksimalno usklade zahtjevi svih korisnika prostora, a što se osigurava se izradom i provedbom planskih dokumenata, kao i kroz uspostavu mehanizma pomoću kojih se mogu vrednovati ekonomski, socijalni i prirodni resursi na jednakoj osnovi i sistem klasifikacije korištenja zemljišta koji u potpunosti odražava prirodnu i ekološku vrijednost zemljišta

Potrebno je uspostaviti ravnotežu izgrađenih i prirodnih područja, te osigurati racionalno korištenje resursa, a na način da se odnos u bilansu osnovnih namjena i načina korištenja prostora ne mijenja na štetu izrazito vrijednih prirodnih resursa, nego da se racionalno iskoristi već zauzeti/izgrađeni prostor i unaprijede uslovi općeg korištenja na tom području (zaustavljanje nepotrebnog zauzimanja prostora za formiranje novih građevinskih zona) i maksimalno iskorištenje postojećih infrastrukturnih mreža, odnosno njihova obnova, rekonstrukcija i modernizacija. Prostorno planiranje je proces kojim se oblikuje budućnost lokalne zajednice, kao i njenog okruženja na način da se uravnoteže kratkoročne potrebe s dugoročnim ciljevima na polju konkurentne ekonomije, postizanja visokog kvaliteta života i dugoročno očuvanje kvaliteta okoliša. Planskim rješenjima usaglašenim sa potrebama čovjeka i zajednice, obezbijedit će se uslovi za održiv razvoj prostornih i životnih cjelina.

Održivi razvoj

Održivi razvoj je okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne izvore bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti. te je i u definisan pojam održivog razvoja: *“Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava sadašnje potrebe, a istovremeno ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.”*

Kao bivša republika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, BiH je postala ugovorna strana svih konvencija i sporazuma koje je ratificirala SFRJ (MVPBiH, 2016.), a od 1992. godine je postala članica Ujedinjenih naroda, te je iskazala spremnost da preuzme i dijeli odgovornosti koje se tiču zaštite okoliša.

⁶³Održivo integrisano planiranje upotrebe zemljišta (SILUP), Internationale Conference in Beijing, May 2004 China.
Teritorijalna agenda Europske unije 2020 (TA2020)
UN Agendu 2030 za održivi razvoj: „Promijenimo naš svijet“.

Tri glavne komponente održivog razvoja:

- društvo,
- ekonomija,
- okoliš.

Ove tri stavke su i stupovi održivog razvoja, s ciljem uspostave privredne efikasnosti (ekonomskog razvoja), društvene odgovornosti (socijalnog napretka) i zaštite okoliša. Planiranje bazirano na održivom razvoju mora biti prihvatljivo, izvedivo i pravedno.

Slika 13. Ciljevi održivog razvoja (Sustainable Development Goals)

Veliki gradovi prolaze četiri ciklusa urbanog razvoja: urbanizacija, suburbanizacija, dezurbanizacija i reurbanizacija. Održivi grad znači grad koji je održiv u svojoj ekonomskoj, okolišnoj i društvenoj dimenziji.

U prilog teorija koje smatraju da se održivi razvoj pokazao nedostižnim konceptom su argumenti kojima se tvrdi da isti služi samo kao pokriće za inače štetne politike. Nasuprot tome održivi razvoj je ključ za kontrolisanje klimatskih promjena i društvene inkluzije. Jedan od problema održivog razvoja je da je isprva koncipiran kao proces koji treba da pridonese ravnoteži ili balansu između društvenih, ekonomskih i okolinskih faktora, gdje je apostrofirana oblast ekonomskog razvoja, kao dio održivog razvoja, koja ostaje neograničena, odnosno cilj uspostavljanja balansirano modela održivog razvoja je održavanje visokog i stabilnog nivoa ekonomskog rasta i zapošljavanja. Iz ovog razloga smatra se da je korisniji pristup uspostave integriranog modela održivog razvoja koji tri elementa: ekonomiju, društvo i okolinu stavlja u korektniji odnos – ekonomska aktivnost je uključena u društvo (jedan od oblika društvene aktivnosti, društveni život je smješten u okolinski okvir (aktivnosti odvijaju u nekom prostoru) čime se uspostavlja pravednija međuovisnost između tri elementa i pridonosi dostizanju odgovarajućeg nivoa ekonomskog razvoja sa visokim i stabilnim nivoom zapošljavanja.

3.5. POSTOJEĆE STANJE I NULTA KARTA

Kao polazna osnova za analizu prostornih mogućnosti i projekciju prostornog uređenja urbanog područja Hadžići je definisanje „nulte karte“ utvrđivanjem postojećeg (zatečenog) stanja na terenu i uporednim pokazateljima sa namjenom površina koja je utvrđena važećom prostorno-planskom dokumentacijom u tri koraka.

- Prvi korak podrazumijeva evidentiranje namjene zemljišta utvrđenog dosadašnjom prostorno-planskom dokumentacijom i to: građevinskog zemljišta koje je planirano za izgradnju objekata, građevinskog zemljišta koje je planirano za uređenje (parkovskih i sportsko-rekreativnih površina), šumskog i poljoprivrednog zemljišta koje nije uzurpirano

bespravnom gradnjom, zemljišta sa posebnim režimom upravljanja i zaštite i površine posebnih namjena.

- Drugi korak je evidentiranje površina uzurpiranih bespravnom gradnjom na zemljištima koja nisu planirana za izgradnju građevina UP-om 1986. godine.
- Treći i četvrti korak se odnose na izradu karte konflikata i nulte karte, a na osnovu dobivenih podataka u prethodna dva koraka. Izrada karte konflikata je odnos bespravne gradnje i važećih namjena prostora i izgrađenog i neizgrađenog građevinskog zemljišta. Izrada nulte karte predstavlja utvrđivanje faktičkog stanja na terenu i polaznu osnovu za analizu prostornih mogućnosti i projekciju prostornog uređenja urbanog područja Hadžići.

3.5.1. Jasno izražene razlike između planiranih rješenja, sadašnjeg stanja u prostoru i važećeg Urbanističkog plana

Analiza i ocjena postojećeg stanja, kao i evidentiranje promjena u prostoru u odnosu stanja na terenu i projekcijom predviđenih namjena, upućuju na sljedeće zaključke:

granica urbanog područja je definisana Prostornim planom Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine i njegovim Izmjenama i dopunama i izvršena je korekcija granice u odnosu postojeći Urbanistički plan Grada Sarajeva za urbano područje Hadžići za period od 1986. do 2015. godine („Sl. novine KS“, br. 5/90),

- urbano područje zauzima površinu od 2.529,62 ha, a ukupna površina urbanog područja definisana prethodnim planom iznosila 1.650 ha, što znači da je obuhvat povećan za 1,05 puta,
- područje u obuhvatu Plana većim dijelom je izgrađeno,
- evidentirana je izgradnja na poljoprivrednim površinama,
- korišćenje vodnog zemljišta je neadekvatno (neplanska individualna izgradnja uz samo korito rijeka dodatno otežava već usložnjenu situaciju prirodnog stanja vodotoka. Radi zaštite od plavljenja lokalno stanovništvo je samoinicijativno vršilo radove na zaštiti dijela obale kao što su: odlaganje krupnog otpada i olupina kao i krupnijeg kamenog materijala.)
- nije realizovana ili je tek djelimično realizovana Planom predviđena infrastrukturna mreža (saobraćaj, vodovod i kanalizacija,..)
- neracionalnost u korištenju zemljišta i (ne)opremljenost saobraćajnom i komunalnom infrastrukturuom, a specijalno na područjima stihijske i neplanske (bespravne gradnje), mada se dešava i u područjima pokrivenim planskom dokumentacijom,
- dominantna izgradnja objekata porodičnog stanovanja u širem urbanom području,
- nema podataka o tipu izgrađenih objekata individualnog stanovanja u smislu da li su vikend ili stambeni, a prikupljeni podaci o objektima su podaci iz FGU baze podataka,
- neravnomjernost razvoja i prostorne distribucije društvenih, pa i komercijalnih sadržaja.

Stvorene-zatečene razlike

Kada se sagleda postojeće stanje u prostoru, odnosno faktičko stanje na terenu, može se reći da postoje mnoga opredjeljenja utvrđena prethodnim Planom koja nisu realizovana ili nisu realizovana u skladu sa planom utvrđenim namjena. To se prvenstveno odnosi na bespravnu, uglavnom individualnu, stambenu gradnju koja je zauzimala prostore koja nisu utvrđena kao građevinska zemljišta, ali isto tako i u okviru građevinskog zemljišta nisu ispoštovane planirane namjene.

Kad su u pitanju privredne zone u postratnom periodu su mnogi proizvodni pogoni ugašeni, a nakon privatizacije su te zone pretvorene u mješovite zone privredno-poslovno-stambene namjene. U postratnom periodu je jako malo prostora vezanih za privredu ponovo aktivirano. Kada je u pitanju društvena infrastruktura ona je deficitarna u rubnim područjima Plana. Organizacija prostora (namjena površina) i distribucija sadržaja predviđena prethodnim Planom nije u cijelosti realizovana, a dio je neplanski realizovan na područjima druge namjene.

Planirane razlike

U skladu sa novim državnim uređenjem i promjenama koje su nastale kao posljedica ovog uređenja u društveno- političkoj i privrednoj sferi, kao inovim uslovima tržišta i vlasničkim odnosima (vlasničkom statusu zemljišta) stvaraju se i novi uslovi i načini realizacije pojedinih sadržaja, te se ostvarivanje planom određenih namjena prostora treba realizirati efikasnom sinhronizacijom svih aktera (korisnika prostora) – od planerskih do upravljačkih u svrhu kontrole realizacije planskih rješenja.

Obzirom na promjenu granice, te utvrđivanje namjena na prostorima koja nisu bila obuhvaćena prethodnim Planom, kao i unaprjeđenja stanja u prostoru i na području koje je bilo obuhvaćeno prethodnim Planom, a u svrhu povećanja kvaliteta i standarda života, po principu jednaka dostupnost usluga za sve korisnike prostora projekcijom su predviđene mješovite, multifunkcionalne zone pretežno stambene ili pretežno poslovne namjene, sa pratećim komaptibilnim sadržajima društvene infrastrukture sa elementima poslovanja i stanovanja obzirom da su isti deficitarni na ovakvim područjima, te uvođenja zona sporta i rekreacijedisperznorasporođenih u obuhvatu Plana, kao i urbanih zelenih površina. Projekcijom Plana je granica urbanog područja smanjena 1,72 puta u odnosu na granicu utvrđenu Prostornim planom Kantona Sarajevo i njegovim Izmjjenama i dopunama, a 1,13 puta u odnosu na granicu utvrđenu prethodnim Urbanističkim planom.

3.5.2. Konflikti u prostoru-uzurpirane površine

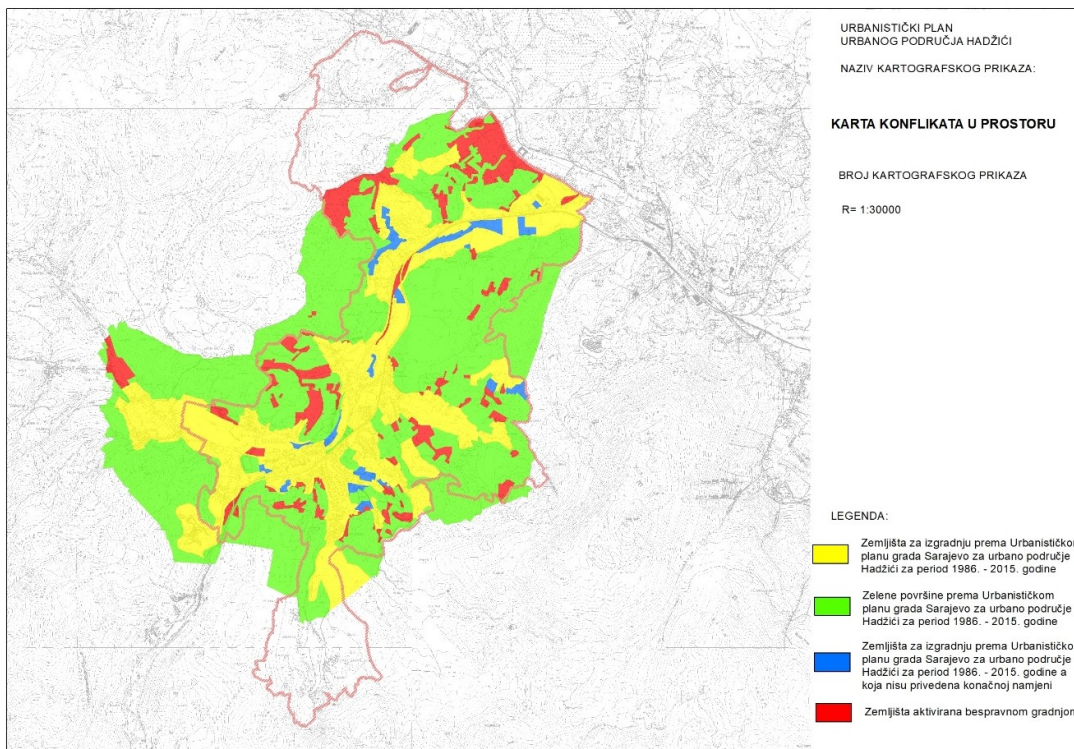
Kao jedan od segmenata veoma važan za analizu stvarnog (faktičkog) stanja na terenu jesu uporedni pokazatelji gradnje na građevinskom zemljištu sa negativnim trendom realizacije objekata na zemljištima koja nisu predviđena za gradnju (zelene površine: šumska i poljoprivredna zemljišta, parkovi, vodna dobra i dr.). Na osnovu preklapanja građevinskog zemljišta utvrđenog prethodnim Planom sa postojećim stanjem izgrađenosti u urbanom području dobila se jasna slika i precizniji podaci o izgrađenim površinama koje nisu u okviru namjene građevinskog zemljišta.

Površine koje nisu u granicama građevinskog zemljišta, a na njima su realizovani objekti uglavnom su vezani za:

- Nelegalno izgrađene objekte od kojih je veći dio Odlukama o legalizaciji od 1986 godine do danas legalizovan;
- Nelegalno izgrađeni objekti za koje je podnešen zahtjev za legalizaciju. Takvih zahtjeva prema evidenciji ima preko 35000 na području Kantona Sarajevo;
- Manji dio objekta koji su realizovani do 1986. godine i našli su se u nekoj od negrađevinskih zona, a njihov status ni do danas nije riješen na adekvatan način;
- U periodu od 1986. godine do danas je kod donošenja odluka za izradu detaljne dokumentacije dolazilo i do dijelimičnih, ali tehnički opravdanih izmjena (pomjeranja) obuhvata, te se i na ovim lokalitetima našao neznatan broj objekata gore navedenog karaktera.

Ukupna površina prostora za gradnju utvrđenog Urbanističkim planom Grada Sarajeva za urbano područje Hadžići za period od 1986. do 2015. godine iznosi 508,37ha, a do toga

33,98ha nije privedeno konačnoj namjeni. Ovim Planom su 992,33ha bila utvrđena kao zelene površine. Ukupna površina prostora aktiviranog neplanskom izgradnjom iznosi 145,18ha.

Slika 14. Karta konflikata (odnos građevinskog zemljišta i aktivirane gradnje na negrađevinskom zemljištu)

3.5.3. Negativne pojave tranzicijskog perioda

Društvene, socijalne i demografske promjene kao posljedice ratnog perioda, promjena političkog ustroja države i priroda svjetske globalizacije su donijele niz negativnih efekata koji su uzrokovali i naglašene prostorne konflikte.

Privatizacija proizvodnih i privrednih subjekata u Sarajevskoj kotlini je veće privredne površine pretvorila u mnoštvo manjih parcela i prostornih struktura koje su zbog svoje geometrije, oblika, razmještaja i privatnog karaktera postale prava kočnica adekvatnog urbaniziranja prostora. Privatni kapital i sile ekonomije tržišta zanemaruju dugoročne kvalitativne razvojne procese i interese, a stavljaju u prvi plan kratkoročni profit (brza stambena gradnja). Formalna privatizacija bez konkretnih obaveza i uslova koji će u narednom periodu zaštititi i razvojne procese vezane za javni interes takođe je uzrokovala slabljenje i devalviranje urbane regulative, a prouzrokovala neefikasno i neracionalno korištenje zemljišta. Vlast i javna birokratija je kroz ovakav trend počela gubiti najvažniji alat i moć vezanu za politiku upravljanja građevinskim zemljištem, isključujući samu sebe iz daljih pregovaranja vezanih za prostorno razvojne procese.

Mnogi gradovi država u tranziciji sa navedenim karakteristikama su stvorile ambijent koji odbija ozbiljne razvojne investicije, jer takav grad i ne vide kao generator ekonomskog razvoja.

Promjena negativnog trenda i karaktera postratnog urbaniziranja grada, zahtjeva sljedeće:

- Definisanje preciznog i jasnog odnosa javno-privatno (pravnom regulativom), kako bi se javnom sektoru što prije počela vraćati moć upravljanja prostorom i stvaranje preduslova za kanalisanje i eliminisanje negativnih efekata tržišta;
- Definisanje detaljnih urbanih pravilakojim se definišu odnosi u prostorukoja će onemogućiti pojavu predimenzinanih fizičkih struktura u prostoru, stvoriti preduslove za racionalno i efikasno korištenje zemljišta i vratiti zakonom utvrđen stručni alat za rad i funkcionisanje javnog sektora;
- Naglasiti važnost urbane komasacije, kao jednog od najbitnijih alata za stručno i adekvatno urbaniziranje prostora bez limitiranja postojećom geometrijom vlasničkih parcela. Zakonska regulativa mora definisati okvir za nesmetano provođenje urbane komasacije uz jasno utvrđen odnos prema vlasničkoj strukturi (javno-privatno);
- Uspostavljanje instrumenata zemljišne politike.

IB. RAZVOJNI PRAVCI I SISTEMI PROSTORNOG UREĐENJA

4. GENERALNI KONCEPT PROSTORNOG UREĐENJA

Projekcijom urbanog razvoja i urbane transformacije područja Hadžići se u osnovi bazira na: racionalnom korištenju raspoloživog prostora, policentričnom razvoju kroz ujednačenu dostupnost različitim društvenim i sportsko rekreativnim sadržajima, podizanju kvaliteta gradskog prevoza i utvrđivanjem adekvatnih urbanističkih normativa za izgradnju.

4.1. PRAVCI RAZVOJA I PROSTORNI KONCEPT URBANOG PODRUČJA

Projekcijom korištenja, uređenja i zaštite područja obuhvaćenog planom izražava se prostorna dimenzija, u cilju sticanja potpunog uvida u stepen racionalnosti i prostorne usklađenosti planiranih aktivnosti u odnosu na prirodne uslove i prostorne resurse. Predložena projekcija urbanog uređenja se bazira i na opredjeljenjima iz prethodnog plana, te se ovim planom namjene pojedinih prostora upotpunjavaju, razrađuju, redefinišu ili preuzimaju kao ranija opredjeljenja.

Pravci razvoja ovog područja su uglavnom longitudinalni, kako zbog bitnih saobraćajnica, tako i zbog morfologije terena. Saobraćajnice su osnove razvoja i formiranja ovog urbanog područja, odnosno centra Općine.

Ova projekcija proizilazi iz sljedećih razvojnih pravaca i prepoznatljivih namjena /funkcijskih prostora:

LONGITUDINALNI PRAVCI:

1. Uže urbano područje, prostor kao koncentracija niza funkcija javnog i društvenog značaja

Uže urbano područje se formiralo između željezničke pruge Ploče-Sarajevo-Doboj i rijeke Zujevina i uz regionalnu cestu R442a, te je tu koncentracija administrativnih i javnih sadržaja. Ovaj prostor, koji se nalazi u nizinskom dijelu urbanog područja, posjeduje prostore izraženih centralnih funkcija, ali je iste potrebno unaprijediti i upotpuniti u smislu urbanih funkcija novim sadržajima (komercijalnih, rekreativnih i zelenih površina), uređenjem samih

površina i zaštitom vrijednih površina i građevina unutar njih. U okviru ovog područja su prostori koji imaju značajnog potencijala za razvoj centralnih sadržaja i sadržaja prema kojima će ova područja koja će se u skladu s uspostavljenom tipologijom uskladiti ili odrediti. Na ovim područjima je naglasak na izgradnji koja se mora zasnivati pored izgradnje objekata, na izgradnji i uređenju javnih površina: ulica-pješačkih ulica i trgova, parkova i sl., te uklapanju i integraciji novih sadržaja s postojećim.

2. Razvoj poslovnih zona i formiranje identifikacijskog i fizionomijskog fronta šireg urbanog područja duž magistralne ceste M-17 kao okosnice razvoja urbanog područja

Ovaj izrazito longitudinalni pravac razvoja šireg urbanog područja, koje se proteže u pravcu jugozapad-sjeveroistok, je pogodan za formiranje poslovnih zona, a ujedno je područje u kojem treba voditi računa o stvaranju slike urbanog i užeg urbanog područja, te treba voditi računa o identifikaciji i fizionomiji ovog fronta šireg urbanog područja, obzrom da je to ujedno i prilaz užem urbanom području i centru Općine. Pored postojećih i planiranih poslovnih sadržaja, privrednih zona, na ovom potezu su postojeće i planirane i zone mješovite stambene izgradnje, kao i stambeno-poslovne zone, u kojima je moguća realizacija određenih sadržaja društvene infrastrukture u svrhu podizanja urbanih standarda. Spoj urbanističkih i arhitektonskih rješenja, te način uređenja, a specijalno na prelazu iz jedne u dugu zonu vodeći računama o mjerama zaštite sastavni su dio razvojnog procesa ovog područja.

3. Razvoj poslovnih zona i transformacija poslovno-proizvodnih postojećih sadržaja identifikacijskog i fizionomijskog fronta šireg urbanog područja duž magistralne ceste M-5, kao i gravitirajućih površina zbog blizine autoceste A1 (koridor Vc)

Ovaj izrazito longitudinalni pravac razvoja šireg urbanog područja, koji se proteže u pravcu istok - zapad, pogodan je za formiranje privrednih i poslovnih zona, a ujedno je područje u kojem treba voditi računa o identifikaciji i fizionomiji ovog fronta šireg urbanog područja. Pored postojećih i planiranih poslovnih sadržaja i privrednih zona, na ovom potezu su postojeće i planirane i zone individualne stambene izgradnje, kao i stambeno-poslovne zone, u kojima je moguća realizacija određenih sadržaja društvene infrastrukture u svrhu podizanja urbanih standarda. Obzirom na specifičan položaj ovog područja u odnosu na centar Općine i njegove funkcije, na ovom područje moguća je realizacija centralnih sadržaja potrebnih širem području, što ovo područje može dovesti u rang lokalnog centra. Spoj urbanističkih i arhitektonskih rješenja, te način uređenja, a specijalno na prelazu iz jedne u dugu zonu vodeći računama o mjerama zaštite sastavni su dio razvojnog procesa ovog područja.

Razvoj ovih longitudinalnih pravaca značajan je radi podizanja kvalitete prostornih, ambijentalnih i drugih vrijednosti na kojima se mogu bazirati razvojni procesi ovog dijela urbanog područja, a na kojima se formira urbana matrica/potez i koja stvara kvalitetnu sliku o samoj fizionomiji ovog područja obzirom da ovim područjem prolaze dvije magistralne ceste. U skladu s ovim poseban akcent treba staviti na redistribuciju urbanih funkcija i oblikovanje javnih prostora i površina u duž magistralnih ceste.

RADIJALNI PRAVCI

Radijalni pravci značajni za karakterizaciju pojedinih urbanih zona, odnosno prostornih cjelina, i gusto izgrađenih područja kojima dominiraju stambene zone bez definisanih

poručjadruštveni i javnih sadržaja na kojima je neophodno formiranje javnih površina i prostora.

1. Jačanje i disperzija javnih i društvenih sadržaja na rubnim dijelovima urbanog područja

Projekcija sadrži prijedloge uspostave ove urbane funkcije, obzirom na neravnomjernu distribuciju ovih sadržaja u okviru urbanog područja, u svrhu razvoja mreže javne i društvene namjene na rubnim i padinskim područjima, kao i pratećih komercijalnih sadržaja u svrhu podizanja urbanih standarda ovih područja koja su uglavnom pokrivena individualnom stambenom gradnjom. Realizacijom ovih sadržaja i dobrom saobraćajnom povezanosti sa okolinom podići će se vrijednost ovih stambenih zona.

2. Jačanje i uspostava mreže sportsko-rekreacijskih i zelenih zona na rubnim dijelovima urbanog područja

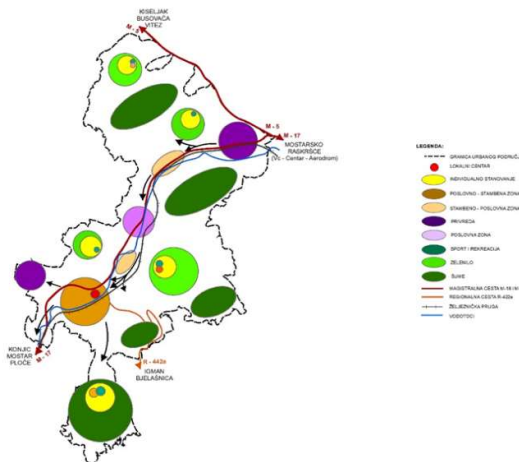
Uspostava mreže zona za sport i rekreaciju sa pratećim sadržajima, te zelenih površina disperznoraspoređenih u okviru urbanog područja, u svrhu ravnomjernosti i dostupnosti usluge svim žiteljima urbanog područja. Dobar saobraćajni pristup i izgradnja adekvatnih kompartibilnih sadržaja u funkciji sporta i rekreacije će omogućiti njihovu samoodrživost i podići će generalno urbani standard ovog urbanog područja i kvalitet života na njemu.

3. Redefinisanje sadržaja neperspektivne vojne imovine kao područja za planski razvoj privrede i rezervisanje područja za dalji razvoj

Neperspektivne vojne lokacije će se prenamijeniti u područja za razvoj privrede, te kao područja pogodna za zbrinjavanje u slučaju više sile („migrantska kriza“). Tretiranjem dijela kasarne „Žunovnica“ kao područje za razvoj privrede, obzirom da je već opremljeno komunalnom infrastrukturom i dobro saobraćajno povezano sa željeznicom i magistralnom cestom M17, će zahtijevati minimalna ulaganja u opremanje zemljišta, a ekonomski će osnažiti Općinu i animirati ovaj dio šireg urbanog područja.

Pri tome treba voditi računa o identifikaciji i fizionomiji ovog fronta šireg urbanog područja, obzirom na kontaktne zone mješovitog stanovanja.

Spoj urbanističkih i arhitektonskih rješenja, te način uređenja, a specijalno na prelazu iz jedne u drugu zonu vodeći računa o mjerama zaštite sastavni su dio razvojnog procesa ovog područja. Ova područja se tretiraju i kao područja za dalji razvoj do konačnog privođenja namjeni.

Slika 15. Potencijalni pravci i razvoja i prostorni koncept urbanog područja

4.2. PROSTORNI SISTEMI I URBANE FUNKCIJE

Urbane funkcije su proizvod urbanih potreba, a urbane potrebe proizvod individualnih i društvenih potreba stanovnika urbanog područja. Prostorna organizacija kroz definisanje pojedinih namjena zemljišta i infrastrukturnih sistema predstavlja osnovu za prostornu distribuciju urbanih funkcija ovog područja.

Sistem urbanih potreba se prepoznaje kroz nekoliko osnovnih urbanih funkcija koje svaki grad/urbano područje mora da razvija i organizuje kako bi mogao da egzistira kao društveno-prostorni sistem. Osnovne urbane funkcije su: stanovanje, rad/proizvodnja, rekreacija, saobraćaj i centralne funkcije (funkcije društvenog standarda – kultura, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita; usluge, uprava, zaštita, poslovanje), mješovite zone, zone zelenila, zone sporta i rekreacije, saobraćaj i infrastruktura, poljoprivredne površine, šume, vode i vodne površine.

4.3. KARAKTERISTIKE RAZVOJA CENTARA

Planiranje i razvoj urbanih centara (policentričnog urbanog sistema) kao otvorenog i dinamičnog sistema, što predstavlja odgovarajuću fleksibilnost i prilagodljivost njihove fizičke strukture zahtjevima veličine i strukture potreba stanovništva, razvoja djelatnosti društvene infrastrukture i unapređenja prostorne organizacije kao faktora kvaliteta življenja i osnovu za kvalitetno funkcionisanje gradskih sistema.

U skladu sa usvojenim ciljevima, prvi kriterij je dispozicija sadržaja čija je koncentracija u samom urbanom jezgru dostizala i preko 50% ukupnih kapaciteta.

Drugi kriterij je ravnomjernija opremljenost mjesnih zajednica, što će znatno uticati na poboljšanje zadovoljavanja potreba stanovništva.

Treći kriterij je planska usmjerenost sadržaja da se smanji stihijski ramještaj pojedinih djelatnosti, koji je neovisan o potrebama i razmještaju stanovništva, a u cilju je boljeg organizovanja i funkcionisanja sistema urbanih centara.

Osnovu za formiranje urbanih centara predstavljaju centralne djelatnosti koje čine komercijalne djelatnosti: trgovina, ugostiteljstvo, uslužno zanatstvo i finansijske, poslovne i tehničke usluge, i društvene djelatnosti: predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, visoko obrazovanje, nauka i istraživanje, zdravstvo, socijalna zaštita, kultura, javna uprava, vjerski objekti i diplomatsko-konzularna predstavništva.

U urbanom području Hadžići će se formirati jedan rejonski centar kome će gravitirati mjesne zajednice.

Saglasno nivou centra i njegovom gravitacionom području određuju se kapaciteti ovih djelatnosti ukupno i po stanovniku.

Tabela 1. Površina centralnih djelatnosti po stanovniku (m^2/st) po nivoima centara

Djelatnost	m^2/st	
	Rejonski centar	MZ
Trgovina	0,11	0,20
Ugostiteljstvo	0,20	0,20

Uslužno zanatstvo	0,06	0,10
Finansijske, poslovne, tehničke usluge	0,18	0,10
Komercijalne	0,55	0,60
Predškolsko obrazovanje	0,00	0,13
Osnovno obrazovanje	0,00	0,50
Srednje obrazovanje	0,11	0,00
Visoko obrazovanje, nauka i istraživanje	0,14	0,00
Zdravstvo	0,06	0,04
Socijalna zaštita	0,02	0,01
Kultura	0,11	0,12
Javna uprava	0,04	0,04
Vjerski objekti	0,01	0,10
Diplomatsko-konzularna predstavništva	0,03	0,00
Društvene	0,52	0,90
Sveukupno	1,07	1,50

U konceptu razvoja sistema centara predviđa se disperzija kapaciteta centralnih djelatnosti, gdje se, eventualno, pored rejonskog može formirati i jedan lokalni centar.

4.4. TIPOLOGIJA I PROSTORNA STRUKTURA URBANOG PODRUČJA

Kvalitetna slika grada i urbanih struktura prvenstveno zavisi od tipološkog definisanja i gradacije urbanih formi primjerenih za određene prostorne cijeline. Projekcijom Plana se postojeći detaljni planovi u najvećoj mjeri uklapaju u tipologijsko određenje pojedinih gradskih područja. Ipak iako sporadično, tipologija određenih prostora je narušena sa ekstremnim zahvatima na pojedinim mikrolokalitetima, a koji prave preveliki kontrast fizičke strukture u prostoru.

Tipologija određenih prostora zavisi od više faktora:

1. Konfiguracije, odnosno morfologije terena (ravni, kosi teren);
2. Veličine, oblika i pozicije parcele u prostoru;
3. Namjene objekta: individualno stanovanje, kolektivno stanovanje, poslovni objekti, objekti društvenih djelatnosti itd;
4. Prema dominantnoj spratnosti i mogućoj gradaciji spratnosti;
5. Konteksta okruženja, odnosno postojeće tipologije u koju se interpolira objekat;
6. Koeficijenta izgrađenosti pojedinačnih parcela.

Iz navedenog razloga Urbanističkim planom se jasno definišu urbana pravila u određenim zonama, a koji će u znatnoj mjeri reducirati mogućnost planiranja i gradnje tipologije neprimjerene za određena područja.

Urbanistički pokazatelji za obuhvate detaljnih planova

Preporučeni koeficijent izgrađenosti prostornih obuhvata (planova) većih od 10,0 ha:

- Za stambene zone na ravnim terenima do 1,0 na padinskim dijelovima do 0,8;
- Za stambeno-poslovne zone: (lokalni i reonski centri) na padinskim dijelovima do 1,0 na ravnim terenima do 1,4;
- Za poslovno-stambene zone: (reonski i sekundarni centri):na padinskim dijelovima do 1,2 na ravnim terenima do 1,6.

Urbanistički pokazatelji za pojedinačne građevinske parcele

Koeficijenti izgrađenosti (K_i) u zavisnosti od veličine parcela (P_p), gabarita i tipologije objekata:

a) koeficijent izgrađenosti (K_i) za građevine manje (niske) spratnosti:

- $P_p=350\text{ m}^2-750\text{ m}^2$, $K_i=0,8 - 1,4$ (ravni teren) i $K_i= 0,7 - 1,2$ (kosi teren),
- $P_p=750\text{ m}^2-1500\text{ m}^2$ $K_i=1,5 - 1,9$ (ravni teren) i $K_i= 1,3 - 1,7$ (kosi teren),

b) koeficijent izgrađenosti (K_i) za građevine srednje i više spratnosti:

- $P_p=1500\text{ m}^2 - 2000\text{ m}^2$, $K_i=2,0 - 2,3$ (ravni teren) i $K_i=1,8 - 2,1$ (kosi teren),
- $P_p=2000\text{ m}^2 - 2500\text{ m}^2$, $K_i=2,4 - 2,7$ (ravni teren) i $K_i=2,2 - 2,5$ (kosi teren),
- $P_p=2500\text{ m}^2 - 3000\text{ m}^2$, $K_i=2,7 - 3,0$ (ravni teren) i $K_i=2,5 - 2,8$ (kosi teren).

c) koeficijent izgrađenosti (K_i) za građevine srednje, više i visoke spratnosti:

- $P_p=3000\text{ m}^2 - 4000\text{ m}^2$, $K_i=2,8 - 3,2$ (ravni teren) i $K_i= 2,8-3,0$ (kosi teren),
- $P_p=4000\text{ m}^2 - 6000\text{ m}^2$, $K_i=3,2 - 3,4$ (ravni teren) i $K_i= 3,0-3,2$ (kosi teren),
- $P_p=6000\text{ m}^2 - 8000\text{ m}^2$, $K_i=3,4 - 3,6$ (ravni teren) i $K_i= 3,2-3,4$ (kosi teren),

Navedeni parametri predstavljaju okvirne koeficijente, koji su detaljno razrađeni u Odluci o provođenju plana za slobodnostojeće, dvojne i građevine u nizu, kao obavezujući parametri.

Detaljna razrada navedene podjele je utvrđena urbanim pravilima, a kojima se shodno konfiguraciji terena, veličini i obliku parcele jasno definišu parametri pojedinačnih parcela i to: spratnost, procenatizgrađenosti, koeficijent izgrađenosti, minimalne distance, procenat zelenila na parceli itd. Koeficijent izgrađenosti i spratnost na određenoj parceli su u direktnoj (proporcionalnoj) vezi sa veličinom i oblikom parcele (prostorna mogućnost parcele). Iznimni slučajevi koji odstupaju od utvrđenih parametaraće se, takođe, definisati posebnim poglavljem ovog Plana.

Različite spratnosti i gabariti objekata su mogući, ali uz manja odstupanja koja ne narušavaju ukupni vizuelni doživljaj određenih lokaliteta, osim ako se ne radi o prostorima gradskih/općinskih centara. U ovim zonama poslovne ili stambene vertikale ostaju kao mogućnost prikladne tipologije za formiranje poteza urbaniteta sa akcentom u određenom dijelu grada. I vertikalni akcenti moraju biti uklopljeni u preporučeni koeficijent izgrađenosti pojedinačnih parcela date zone.

Kod unošenja novih (drugačijih) volumenskih formi koje odstupaju od dominantne tipologije određene zone, neophodno je voditi računa o: primjerenom dimenzioniranju objekta, adekvatnom oblikovanju i volumenizaciji objekta, kao i kvalitetu urbanističko-arhitektonske kompozicije koja donosi drugačiji pečat, ali sa mjerom koja ne negira okolne fizičke strukture.

Kada su u pitanju padinski dijelovi grada/urbanog područja (kosi teren) izgradnja mora biti prema tipologiji koja kvalitetnije korespondira s konfiguracijom terena, što podrazumjeva terasasti način izgradnje koji prati smjer pada terena.

Kombinacija individualne i kolektivne gradnje u zonama individualnog i mješovitog stanovanja na padinama je moguća sa gradacijom spratnosti od 3 do 6 nadzemnih etaža, odnosno da:

- kolektivni (višestambeni) objekti budu kaskadno tretirani,
- spratnost kolektivnih (višestambenih) objekata nije izrazito drugačija,
- koristiti kombinaciju različitih volumena, koji će razbiti dojam predimenzionisanih horizontalnih i vertikalnih gabarita kolektivnih (višestambenih) objekata u zoni individualne gradnje (zone mješovitog stanovanja).

I.C. OPĆI I POSEBNI CILJEVI PROSTORNOG UREĐENJA

Opći i posebni ciljevi prostornog razvoja proizilaze iz ciljeva utvrđenih planom šireg područja, te strateških opredjeljenja razvojnih dokumenata kako državnih, entitetskih, kantonalnih, tako i međunarodnih (smjernice Evropske perspektive prostornog razvoja - ESDP, Vodeći principi za održivi prostorni razvoj evropskog kontinenta, potpisane i ratificirane konvencije, povelje i dr.). Generalno, osnovni postulat planiranja razvoja prostora, kao ograničenog resursa kojim treba racionalno i pažljivo upravljati, je da se prostornim razvojem obezbjedi i omogućiti održiv i skladan integralni prostorni razvoj koji obuhvata društvenu, ekonomsku i okolišnu dimenziju.

Smjernice prostornog razvoja defisanim međunarodnim strategijama:

Evropske prostorne razvojne perspektive (European Spatial Development Perspeciv eESDP, European Commission, Potsdam 1999), upućuju n asmjernice za:

- razvoj uravnoteženog i policentričnog sistema gradova,
- uspostavljanje novog odnosa između urbanih i seoskih područja
- obezbjeđenje jednakopravnog pristupa od infrastrukture do obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite
- osmišljeno upravljanje i očuvanje prirodne i kulturne baštine

Vodeća načela za trajni prostorni razvoj evropske cjeline (GuilgingprinciplesforSuistainableSpatial Development ofthe European Continent, CEMAT, Hannover 2000) odnose se na:

- Prostornu strategiju u duhu održivog prostornog razvoja koja se oslanja na prijedloge prostorno razvojnih mjera za urbana područja, poljoprivredno i šumsko zemljište i evropske koridore;
- Potrebu aktivnog učešća građana u procesu prostornog planiranja, posebno uključivanje mlađih generacija u process planiranja čime oni utiču na stvaranje uslova koji oblikuju njihove živote; ovo je preduvjet za prihvaćanje «evropskih ideja» od strane građana i istovremeno preduvjet za poštivanje planskih rješenja.

Teritorijalna agenda Evropske unije 2020.g. - teritorijalna kohezija je glavni zajednički cilj regionalnog i urbanističkog razvoja, te su definisani teritorijalni prioriteti za razvoj EU :

- Promoviranje policentričnog i uravnoteženog teritorijalnog razvoja;
- Ohrabivanje integriranog razvoja u gradovima, ruralnim i specifičnim područjima;
- Teritorijalna integracija u prekograničnim i transnacionalnim funkcionalnim regijama;
- Osiguravanje globalne konkurentnosti regija bazirane na jakim lokalnim ekonomijama;
- Unaprijeđivanje teritorijalne povezanosti za pojedince, zajednice i preduzeća;
- Upravljanje i povezivanje ekoloških, pejzažnih i kulturnih vrijednosti regija.

Europska povelja o gradu iz 1993. dio je programa o politici razvoja gradova CLRAE (Conference on Local and Regional Authorities of Europe - Konferencije o lokalnim i regionalnim organima vlasti u Europi).

Povelja se temelji se na radu Vijeća Europe o politici razvoja grada – inspirisanom Europskom kampanjom za preporod gradova koju je Vijeće Europe organiziralo od 1980. do 1982. Ova kampanja, tokom koje su državne vlasti i javnostu cijeloj Europi posvetili pažnju nekim ključnim pitanjima poboljšanja života u gradovima i usmjerila se na sljedeća područja:

- Poboljšanje fizičkog stanja gradskog okoliša;
- Obnavljanje postojećega stambenog fonda;
- Stvaranje društveno i kulturno povoljne atmosfere u gradovima;
- Razvoj zajednice i sudjelovanje javnosti.

Okvirna direktiva o vodama EU (Direktiva 2000/60/EC Evropskog Parlamenta i Vijeća od 23. oktobra 2000).

Okvirna direktiva o vodama jekoja je osnovni pravni i temeljni instrument politike voda u EU i koja se odnosi na površinske vode, tranzitne (prelazne) vode, vode obalnog mora i podzemne vode, a u smislu integralnog uštravljanja vodom i obezbjeđivanja svih subjekata u društvenoj oragnizaciji se provode kroz 11 ključnih direktiva koje su navedenu dijelu Pravni okvir.

Formulirani ciljevi ODV dati su u jednom složenijem obliku, sa ukupno 53 stava u Preambuli Direktive od kojih ćemo navesti neke, u cilju spoznaje glavnih ciljeva upravljanja, od kojih su ključe za oblast planiranja i zaštite prirodnih resursa:

- Stav (11): „Kako je utvrđeno članom 174. Ugovora, politika Zajednice u oblasti životne sredine je da doprinosi da se izvršavaju ciljevi očuvanja, zaštite i poboljšanja kvaliteta koline, razumne i racionalne upotrebe prirodnih resursa i da bude zasnovana na principu predostrožnosti i principima preduzimanja preventivne akcije da bi šteta po okolinu bila ispravljena na izvoru i da zagadivač treba da plati.“;
- Stav (16): „Potrebna je dalja integracija zaštite i održivog upravljanja vodom u druge oblasti od interesa za Zajednicu;
- Stav (25): „Trebada se uspostave zajedničke definicije za status vode u odnosu na kvalitet i kvantitet koji je relevantan sa aspekta zaštite životne sredine;
- Stav (33): „Postizanje dobrog statusa vode, kao cilj, treba da važi za sve riječne slivove, tako da mjere koje se odnose na površinske i podzemne vode pripadaju istom ekološkom, hidrološkom i hidrogeološkom sistemu, budu koordinirane.“;
- Stav (35): „U riječnim slivovima gdje upotreba voda može imati prekogranične uticaje, zahtjevi za postizanje ciljeva zaštite životne sredine ustanovljeni ovom Direktivom, a posebno svi programi mjera, treba da budu koordinirani za cijeli distrikt (vodno područje) riječnog sliva. Za slivove koji se prostiru izvan granica Zajednice, zemlje članice će nastojati da osiguraju odgovarajuću koordinaciju sa relevantnim zemljama nečlanicama. Ova Direktiva treba da doprinese primjeni obaveza Zajednice prema internacionalnim konvencijama o zaštiti i upravljanju vodama, a naročito UN Konvencije o zaštiti i korištenju prekograničnih vodotoka i međunarodnih jezera, odobrene Odlukom Vijeća 95/308/EC, i svih sporazuma koji slijede na osnovu nje.“;

Dugoročni stateški cilj Europske unije u području upravljanja vodama, je osigurati raspoloživost voda dobrog kvaliteta za održivo i pravično korištenje, uzimajući u obzir potrebe ljudi i prirodnih ekosistema o kojima ovise (Europska komisija, 2012., str. 3.), a koji je utvrđen Planom očuvanja evropskih vodnih resursa (Evropska komisija, 2012.g) i koji je usklađen sa Strategijom Europa 2020. (Europska komisija, 2010.g).

Strateški ciljevi i smjernice iza KEAP-a i Strategije razvoja Kantona Sarajevo ciljevi i opredjeljenja iz Strategije razvoja su implementirani u opće i posebne ciljeve urbanog razvoja.

5.1. Opći ciljevi

- Normalizacija ukupnih demografskih procesa, oporavak i razvoj stanovništva;
- Obezbijeđenje ravnomjernije distribucije stanovništva unutar urbanog područja u cilju uravnoteženog urbanog razvoja;
- Podizanje kvaliteta stanovanja na ovom području, kako u pogledu kvaliteta izgradnje, tako i u nivou opremljenosti infrastrukturom i urbanom opremom vodeći računa o zaštiti okoliša,
- Usklađivanje urbanih funkcija povoljnijim odnosom zona rada i stanovanja, ravnomjernijim razmještanjem društvene, saobraćajne i komunalne infrastrukture, a uz potpunije uvažavanje optimalnih gustina naseljavanja i koeficijentata izgrađenosti,
- Uspostavljanje optimalnog standarda opremljenosti sadržajima društvene infrastrukture;
- Razvijanje privrednih zona, tendencija ka održim razvoju te koncentracija privrede na jednom mjestu, zajedničko korištenje infrastrukture, međusobno povezivanje i rješavanje potreba za poslovnim prostorom, trgovinom, uslugama i smještajnim kapacitetima;
- Rekonstrukcija, unaprijeđenje, razvoj i izgradnja infrastrukturnih sistema (saobraćaj, telekomunikacije, vodoprivreda, energetika i ostala komunalna infrastruktura) u funkciji jačanja opštih uslova razvoja svih djelatnosti u prostoru;
- Podizanje kvalitete površinskih vodotoka i povećanje stepena sigurnosti odbrane od poplava prvenstveno na vodotoku Zujevine;
- Održati nivo eksploatacije za GVTPV (Grupa vodnih tijela podzemnih voda) koja nisu pod kvantitativnim pritiscima, ili su samo pod potencijalnim pritiscima, dok je za GVTPV koja su uslovno pod pritiskom potrebno predvidjeti mjere dostizanja dobrog statusa;
- Obezbijediti stanovništvo i privredu dovoljnim količinama vode potrebnog kvaliteta kako bi se snabdijevanjem iz centralnog vodovodnog sistema obuhvatila većina stanovništva urbanog prostora uz istovremeno povećanje standarda snabdijevanja, odnosno specifične potrošnje;
- Sistemsko rješenje usluge snabdijevanja unapređenjem usluge, povećanjem kapaciteta, poboljšanjem nivoa usluge i organizacije i uspostavljanjem pravilne mreže ovih prostora, kako bi ova usluga bila svima jednako dostupna uz respektiranje specifičnih potreba na pojedinim područjima;
- Izrada strateškog dokumenta kojim bi se dugoročno definisala politika snabdijevanje, kao i promoviranja domaćih proizvoda, odnosno unaprijeđenjetržišnog plasmana i distribucije domaćih poljoprivrednih proizvoda sa specifičnim obilježjima lokalne zajednice, odnosno formiranje bosanske pijace/tržnice;
- Unaprijeđenje upravljanja grobljima i povećanje kapaciteta i opremljenost groblja adekvatnom infrastrukturom radi minimiziranja štetnih uticaja na okoliš;
- Uspostavljanje integriranog sistema upravljanja otpadom smanjenjem količina otpada za finalno zbrinjavanje i izdvajanje onih kategorija koje se mogu materijalno i energetski iskoristiti u granicama tehničkih mogućnosti, ekoloških i ekonomskih dobiti, te smanjenjem rizika po okoliš i zdravlje ljudi;
- Očuvanje ukupnog kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa kao vrijednosti koje ima veliki značaj za identitet prostora i zajednice;

- Planiranje novih površina svih kategorija zelenila, prema prostornim mogućnostima i potrebama i definisanje normativa i standarda za planiranje, projektovanje i opremanje istih;
 - Očuvanje, zaštita i unapređenje svih postojećih izgrađenih urbanih zelenih površina, kako općeg tako i ograničenog korištenja;
 - Uređenje, planiranje i održavanje izletišta i drugih turistički atraktivnih cjelina i sportsko rekreativnih i turističkih zona kao i uređenje infrastrukture za sport i turizam i povezivanje svih kategorija u jedinstven sistem, tj. „mrežu“ urbanog zelenila;
 - Omogućiti stanovništvu kontinuiranu i kvalitetnu dopremu vode za piće i protivpožarnu zaštitu i odvodnju i tretman otpadnih i oborinskih voda u ciju zaštite sredine i okoliša;
 - Poboljšanje kvalitete života integralnim pristupom u planiranju i upravljanju razvojem sagledavanjem svih uticaja na okoliš pri pripremi, donošenju i provedbi planova i programa, te sprječavanje i reduciranje negativnih uticaja na sve komponente okoliša primjenom posebnih uslova i standarda korištenja;
 - Ograničiti uticaj prirodnih katastrofa primjenom zaštitnih mjera i što je moguće više otkloniti opasnost od poplava, erozija, odrona, klizišta i drugih nepogoda;
 - Usmeravanje razvoja osnovnih urbanih područja u funkciji zadovoljavanja potreba svog i zahtjeva i potreba gravitirajućeg stanovništva vanurbanih područja na nivou opštinskog centra;
 - Svakom stanovniku i stanovniku sa posebnim potrebama, obezbjediti pristup i korištenje društvene infrastrukture, dostupnost kulturi, obrazovanju, znanju, zdravstvu i socijalnoj zaštiti;
 - Održivi turizam sa svim vidovima turizma koji doprinose zaštiti životne sredine, socijalnom i ekonomskom integritetu i unapređivanju prirodnih, stvorenih i kulturnih vrijednosti na trajnoj osnovi;
 - Donošenje planskih dokumenta iz oblasti prostornog uređenja i turizma koji će biti podloga za uspostavljanje integralnog razvoja turizma i ostalih komplementarnih djelatnosti na načelima održivog razvoja turizma uz obezbjeđenja jedinstvenih standarda za pružanje usluga u turizmu, saradnje javnog i privatnog sektora u kreiranju turističkog proizvoda i osiguranje efikasnog korištenja turističkog mjesta.
- Navedeni opći ciljevi vode ka ostvarenju posebnih ciljeva.

5.2. Posebni ciljevi

Posebni ciljevi prostornog razvoja za svaki prostorni plan utvrđuju se na osnovu: rezultata razmatranja postojećeg stanja prostornog uređenja i analiza mogućnosti za usmjeravanje daljeg prostornog razvoja u planskom periodu, opredjeljenja iz dokumenata prostornog uređenja širih područja, ciljeva utvrđenih strateškim dokumentima za konkretno područje, dokumentacije i podataka različitih korisnika prostora (biznis, mala i srednja preduzeća, nevladine organizacije, civilni sektor, međunarodne organizacije i dr.), te zahtjeva za utvrđivanje područja od posebnog značaja i/ili područja sa posebnim režimom zaštite.

POLJOPRIVREDNO I OSTALO ZEMLJIŠTE

- Sačuvati vrijedno poljoprivredno zemljište, posebno prve i druge agrozone, i planirati ga kao zaštitno zelenilo u svrhu poboljšanja kvaliteta životne sredine;
- Sačuvati poljoprivredno i ostalo zemljište i na taj način obezbjediti poboljšanje njihovih opštedruštvenih funkcija, s tim što će se neizgrađena i nepogodna zemljišta

za stanovanje pretvoriti u zaštitno zelenilo i na taj način obezbijediti snažniji prodor u izgrađeno gradsko tkivo;

- Obezbijediti prostor za formiranje zaštitnih zona izvorišta, posebno izvorišta namijenjenih snabdijevanju vodom za piće i druge namjene, zaštitnih pojaseva za uređenje vodotoka i vodnih površina;
- Obezbijediti prostor za formiranje zaštitne zone sporta i rekreacije,
- Obezbijediti prostor za formiranje zaštitne zone privrede;
- Obezbijediti odgovarajuće površine za razvoj privrede, i tako stvoriti uslovi za podizanje novih i prestrukturiranje postojećih kapaciteta, kako bi se izmijenila privredna struktura kao ekološki čistog urbanog područja;
- Obezbijediti odgovarajuće površine za razvoj stanovanja na lokacijama koja graniče sa postojećim stanovanjem ili se za iste pokaže javni interes;
- Obezbijediti odgovarajuće površine za razvoj sporta i rekreacije na lokacijama na kojima se pokaže opravdanost,
- Određene površine poljoprivrednog zemljišta koja su od trajnog dugoročnog interesa za urbani razvoj, a za čije korištenje u planskom periodu ne postoji potreba, utvrditi kao površine rezervisane za dalji razvoj - postplanski period.

ŠUME I ŠUMSKO ZEMLJIŠTE

- Predložiti nove namjene šume i šumskog zemljišta u urbanom području u smislu formiranja zaštitnih šuma ili neke od kategorija urbanog zelenila npr. zaštitno zelenilo, parkovi i sl,
- Prilikom definisanja mjera zaštite, uređenja i unapređenja, predložiti koji su to sadržaji i aktivnosti koji se mogu integrisati i odvijati na ovim lokacijama, bez narušavanja osnovnih zaštitnih funkcija;
- Zaštita svih prirodnih procesa i očuvanje integriteta predjela;
- Očuvanje strukture predjela u skladu sa staništem, trajnim zadržavanjem njegove funkcije i smanjenjem štetnih uticaja na urbana naselja, očuvanjem i unapređenjem šumskog pokrivača u i oko urbanih centara;
- U cilju poboljšanja kvaliteta klime i mikroklime (zraka, smanjenja buke, suzbijanje erozije zemljišta i sprečavanja nastajanja novih klizišta i dr.) definisati mjere zaštite i očuvanja šume i njihove njege;
- Efikasnu zaštitu izvorištavodosnabdjevanja;
- Zaustavljanje erozionih procesa i spriječevanja nastajanja novih klizišta;
- Zaštitu prirodnih i kulturnih dobara;
- Očuvanje šumskih ekosistema u neposrednom gradskom okruženju;
- Podizanje novih ili obnova postojećih šumskih površina u (sub)urbanim područjima uključujući šuma parkove i sl.;
- Kompenzacija nastalih degradacija prirode nastalih pri eksploataciji sirovina (npr. kod površinskih kopova i sl.) kroz rekultivaciju i iniciranje prirodnih sukcesija u prirodi,
- Zaštita šumskih staništa od nelegalne i nekontrolisane sječe i drugih fizičkih aktivnosti koje vode smanjenju šumskih površina unutar urbane zone;
- Zaštita i unaprijeđenje postojećih zaštićenih šumskih staništa (npr. zona vodoizvorišta) u izgrađenim – urbanim i suburbanim područjima: šuma i njihovih regresivnih sukcesivnih stadija, šibljacka, šikara, živica,.. pri planiranju građevinskih objekata, energetskih instalacija, prometnih komunikacija;
- Očuvanje neizgrađenih područja zbog njihovog značaja za komponente predjela (tlo, voda, zrak, vegetacija, flora, fauna) za aktivnosti rekreacije, sporta i turizama;
- Očuvanje kulturno historijskog i prirodnog pejzaža, parkova, zaštićenih prirodnih područja (posebno šuma).

PRIVREDA

- Proširenje lokaliteta na kojima su se razvili jači nukleusi perspektivnih privrednih djelatnosti potrebnih za razvoj Hadžića;
- Korištenju rezervi terena u okviru lokaliteta na kojima se nalaze postojeće industrijsko-prostorne jedinice,
- Transformacija namjene postojećih proizvodnih zona, lociranih unutar centralnih dijelova urbanog područja, u kojima se obavljaju djelatnosti sa negativnim uticajem na okolno urbano područje;
- Dislokacija pojedinih kapaciteta kojima je smanjeno ili onemogućeno širenje i razvoj,
- Proizvodno-programska i strateška transformacija privrednih subjekata,
- Prestrukturiranje u manje funkcionalne proizvodne kapacitete (inkubatori, tehnološki parkovi i sl.);
- Značajna ulaganja u nove sofisticirane tehnologije, te njihovo instaliranje u postojeće fizičke okvire (modernizacija postojećih kapaciteta);
- Ulaganja u razvoj novih tehnologija, koje ne «jedu prostor» - otvorenost prema razvoju novih grana privrede koje će postati novi generatori razvoja i finansijskih tokova;
- Obrazovanje i usavršavanje ljudskih potencijala i primjena novih tehnologija,
- Uvođenje međunarodnih standarda kvaliteta ponude smještaja i usluga (npr. kod kategorizacije hotelski, hostelskih i ugostiteljskih objekata, ekološkim standardima, praćenjemsavremenih tendencija u vrstama turističke ponude);
- Površinama posebne namjene – nove površine koje se u ovom trenutku ne mogu koristiti iz razloga nedefinisanog vlasništva ili neizvjesnosti dekontaminacije kontaminiranih površina, a predstavljaju površine sa postojećom infrastrukturnom premljenošću i na koje treba računati za ovaj ili postplanski period.

KARAKTERISTIKE RAZVOJA INFRASTRUKTURNIH SISTEMA

SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

Posebni ciljevi i smjernice prostornog razvoja FBiH

Bez obzira što Prostorni plan FBiH nije usvojen, uvažavajući činjenicu da je učinjen veliki napor i utrošena značajna sredstva u pripremi i urađenim dosadašnjim fazama, posebno da su urađena značajna sektorska studijska istraživanja, u nastavku su dati bitni elementi za tematsku oblast Saobraćaj, odnosno definisani Posebni ciljevi i smjernice prostornog razvoja FBiH. Ciljevi i smjernice se navode za područje FBiH, a za urbano područje Kantona Sarajevo će biti definisani, između ostalog i na osnovu ovih.

Posebni ciljevi prostornog razvoja FBiH su artikulirani prema Članu 15. Uredbe o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata (Službene novine FBiH br. 63/04 od 12.11.2004. godine) za oblast Saobraćaj su:

- Izgradnja cesta visokog ranga (autocesta i tzv. „brzih cesta“), u skladu sa navedenim u „Strategiji razvoja autocesta i brzih cesta u FBiH“;
- Pобољšanje postojeće mreže cesta, povećanje nivoa usluge, pobољšanja sigurnosti prometa i smanjenja potrebe za budućim ulaganjima;
- Povezati željezničku infrastrukturu FBiH, sa željezničkom infrastrukturom zemalja Jugoistočne Evrope (SEETO);
- Izgradnja novih pruga u skladu sa „Planom investiranja u željezničku infrastrukturu u BiH za period 2010 – 2014. sa projekcijom do 2020.“;

- Poboljšanje karakteristika aerodroma FBiH i usklađivanje sa međunarodnim standardima, preporukama i pravilima, kao i sa domaćim propisima, uz stvaranje uslova za prihvatanje razvoja saobraćaja, obezbjeđenjem potrebnih aerodromskih infrastrukturnih kapaciteta.

Realizacija koncepta multimodalnosti u BiH i uspostavljanje mreže multimodalnih centara koji omogućavaju promjenu vrste transporta, uz korištenje postojeće željezničke mreže BiH kao okosnice.

Razvoj transportnog sistema BiH i FBiH bi, dakle, trebao biti u funkciji održivog razvoja BiH i FBiH. Navedeno podrazumijeva policentričan, uravnotežen i integrisan društveno-ekonomski razvoj, kojim bi se, između ostalog, zadovoljilo zahtjevima za okolinski prihvatljiv, efikasan i siguran protok ljudi i roba. Do navedenog nije moguće doći, isključivo favoriziranjem prednosti pojedinačnih vidova transporta, već je neophodno iskoristiti i sinergijski efekt koncepta intermodalnog transporta, koji je u BiH i FBiH, trenutno, gotovo sasvim neiskorišten.

TELEKOMUNIKACIJE

U narednom planskom periodu u oblasti telekomunikacija očekuje se nastavak dinamičkog razvoja primjenom najsavremenijih telekomunikacijskih tehnologija, a sve u cilju zadovoljavanja potreba korisnika u skladu sa evropskim standardima. Prema Politici sektora elektronskih komunikacija BiH za period 2017-2021. najvažniji ciljevi su:

- Održati konkurentnost na tržištu EK, koji će za posljedicu imati povećanje kvaliteta usluga te zadovoljenje potreba korisnika, te izvršiti prevenciju i zaustavljanje nelojalne konkurencije;
- Ulagati u razvoj EK infrastrukture sa naglaskom na EK infrastrukturu koja omogućava usluge širokopojasnog prijenosa, naročito u slabije naseljenim oblastima i nerazvijenim dijelovima zemlje;
- Povećati investiranje u ovaj sektor;
- Zadovoljiti stepen razvoja EK sistema duž strateški definiranih transportnih koridora u BiH;
- Unaprijediti sistem zaštite svih korisnika EK usluga sa posebnim naglaskom na zaštitu informacija koje oni razmjenjuju putem javnih i privatnih mreža;
- Pratiti trendove i dinamiku razvoja savremenog svijeta kroz usvajanje i primjenu novih tehnologija u oblasti EK i informacionog društva, te harmonizirati regulativu sa EU regulativnim okvirom i regulativom susjednih država;

U cilju jačanja konkurentnosti i razvoja IT-a potrebno je osigurati niz preduvjeta i ostvariti niz strateških ciljeva. Usvajanjem Studije razvoja IT sektora Vlada je odlučila djelovati u realizaciji tri strateška cilja:

- prvi cilj ide u pravcu restrukturiranja obrazovnog sistema,
- drugi cilj i pravac djelovanja je uspostavljanje Tehnološkog parka koji će uključiti fleksibilne i funkcionalne prostore za potrebe IT kompanija kombinirane s prostorima za zgrade IT fakulteta uz prostor za IT istraživačke razvojne centre,
- treći, strateški cilj je formiranje IT razvojnog vijeća, izmjena legislative, osnivanje fondova, obezbjeđivanje poreskih olakšica i subvencioniranje određenih aktivnosti;

S ciljem razvoja EK sektora u narednom periodu potrebno je definisati i preduzeti konkretne korake koji se mogu sažeti u sljedeće bitne aktivnosti:

- Carinske olakšice za svu EK opremu koja se ne proizvodi u BiH;
- Poreske olakšice po progresivnoj stopi u odnosu na veličinu uloženi sredstava za sve operatore EK mreža koji razvijaju pristupnu infrastrukturu;
- Izrada procedura izdavanja odobrenja za građenje, ostvarenja prava puta, odnosno prava na pristup, postavljanje, korištenje i održavanje EK infrastrukture i povezane opreme;
- Budžetska sredstva za podršku naučnim i istraživačkim projektima u oblasti IKT;
- Stimulativne mjere koje će podsticati korištenje i izgradnju EK infrastrukture i povezivanje opreme za potrebe obuka, testiranja i izvođenja naučnih i istraživačkih projekata u oblasti IKT u BiH;
- Jasni propisi kojima će se detaljno urediti uvjeti i procedure za gradnju javnih EK mreža, čime će se ukloniti prepreke za građenje i instaliranje javnih EK mreža;
- Da objekti koji će se ubuduće graditi omogućavaju ulazak više operatora u isti stambeni ili poslovni objekat, što može podrazumjevati određivanje broja ulaza kablovske kanalizacije, razvodnih ormarića i obaveze gradnje unutrašnje kablovske kanalizacije (kanalica) u samom objektu;
- Da projektiranje EK mreža i izvođenje radova na instalaciji EK mreža mogu da vrše isključivo ovlaštena lica, te da se kontrola izgradnje i instaliranja provodi od faze odobrenja projekta do izdavanja upotrebne dozvole;
- Da pri donošenju prostornih planova pravovremeno predvide osnovne koridore EK infrastrukture u naseljenim i nenaseljenim mjestima, kako bi se izbjeglo loše planiranje, bespravno i stihijsko građenje;
- Da se javno objavljuju uvjeti za građenje EK mreža, kako bi potencijalni investitori unaprijed znali koje su im obaveze;
- Gradnju i postavljanje EK infrastrukture i povezane opreme za pružanje javnih EK usluga uključujući i mreže s upotrebom RF spektra, vodeći računa da se ne narušava kvalitet usluga;
- Ukidanje/smanjenje troškova korištenja zemljišta za potrebe gradnje i održavanja EK infrastrukture na cijelom tržištu BiH;
- Da se EK infrastruktura i povezana oprema planira u dokumentima prostornog uređenja i gradi na način da se zadovolji zaštita ljudskog zdravlja i životne sredine,
- Da sve nadležne institucije na zahtjev Agencije pruže pomoć i pokrenu postupke iz svoje nadležnosti protiv nelegalnih operatora EK mreža i usluga;
- Stimulativne mjere za razvoj pristupnih EK mreža, nezavisno od tehnologija pristupa u ruralnim područjima države.

VODE, VODNE POVRŠINE I VODNA INFRASTRUKTURA

Zaštita voda

- Smanjenje tereta zagađenja od urbanih/sanitarnih otpadnih voda i izgradnja sustava za prikupljanje, odvođenje i tretman otpadnih voda;
- Smanjenje količina zagađenja koje dopijeva u površinske i podzemne vode sa uređenih i „divljih“ odlagališta otpada;
- Smanjenje zagađenja od privrednih i poljoprivrednih aktivnosti;
- Smanjenje zagađenja od prometa.

- Prevenciju dalje degradacije kvaliteta podzemnih voda preventivnom zaštitom sadašnjih i potencijalnih izvorišta;

- Provođenje tehničkih i administrativnih mjera zaštite izvorišta u skladu sa Zakonom o vodama i drugim podzakonskim aktima;
- Uspostavljanje zaštitnih zona izvorišta vode za piće;
- Provođenje multidisciplinarnih istraživanja radi utvrđivanja uticaja vezanih za upravljanje šumama na kvantitativno-kvalitativni režim voda;
- Kontinuirana dogradnja ISV baza podataka o svim vodozahvatima bez obzira da li su pod ingerencijom komunalnih preduzeća, pod koncesionim ugovorom ili sl.,
- Smanjenje korištenja pesticida/herbicida u poljoprivrednoj proizvodnji.
- Monitoring kvalitete i kvantiteta površinskih i podzemnih voda, naročito u zonama sanitarne zaštite izvorišta vode za piće;
- Planiranje godišnjih aktivnosti prema prioritetima i realnim mogućnostima;
- Podizanje javne svijesti i pristup informacijama, formiranje jedinstvene baze podataka – uspostavljanje GIS baze podataka.

Zaštita od voda

- Izrada projektne dokumentacije i realizacija projekata uređenja vodotoka i održavanju obala. Projektovanje i realizaciju regulacija korita, maksimalno predvidjeti sa trapeznim poprečnim presjekom, kao hidraulički najpovoljniji presjek. Samo na kratkim potezima regulaciju korita raditi pravougaonim profilom. ;
- Kontinuirano čišćenje riječnih korita, naročito mostovskih otvora od granja i drugog kabastog otpada;
- Uspostavljanje direktne saradnje sa Informacionim sistemom voda nadležnih za vodno područje rijeke save, koje u vrijeme trajanja poplava ima neprekidno dežurstvo radi prikupljanja i prosljeđivanja informacija o vodostajima na pripadajućim vodomjernim stanicama u datim momentima;
- Izrada mapa plavljenja na kojim su prikazane linije do kojih dopire voda – plavne linije te upoznavanje javnosti sa istim.

Vodna infrastruktura

- Za utvrđivanje bilansa voda, potrebno je uspostaviti kvalitetan i kontinuiran monitoring količine vode koja ulazi u sistem i koja se isporučuje potrošačima;
- Sve bunarske bušotine je potrebno snimiti i predvidjeti čišćenje (aerlifting) od naslaga sedre;
- Sanacija i rekonstrukcija javne vodovodne mreže i objekata vodovodnog sistema u cilju smanjenja gubitaka na 20-30%;
- Rješiti imovinsko-pravne odnose na privatnim parcelama, na kojim se nalaze izvorišta (Danac);
- Predvidjeti rekonstrukciju rezervoara koji su u lošem stanju, zamijeniti mjerace protoka i fazonske komade te uspostaviti daljinsko upravljanje na rezervoarima kojima je to potrebno. Pojedine rezervoare je potrebno ponovo hidro i termo izolovati;
- Povećanje akumulacionog - zapreminskog prostora, jer većina rezervoara ima manje zapremine u odnosu na stvarne potrebe;
- Pumpne agregate u bunarima starije od 20 godina je potrebno predvidjeti za zamjenu;
- Izraditi projektnu dokumentaciju za rekonstrukciju postojećih objekata;
- Predvidjeti rekonstrukciju pojedinih djelova transportnih cjevovoda koji su u lošem stanju, te izraditi projektnu dokumentaciju;
- Rješavanje bespravih priključaka;
- Izraditi projektnu dokumentaciju za rekonstrukciju pojedinih dijelova distribucionih cjevovoda;

- Sanacija vodovodnih instalacija u objektima kolektivnog stanovanja;
- Potreban kompletan nadzorno upravljački sistem nad objektima vodovoda. Sadašnji sistem monitoringa, koji podrazumjeva praćenje proticaja samo na nekim tačkama je nedovoljan za uspješno optimiranje pogona objekata. Kompletnim bi se omogućio i uporedni rad sa hidrauličkim simuliranjem rada vodovoda koji bi bio korigiran realnim podacima iz nadzorno-upravljačkog sistema. Ovakav rad posebno postaje značajan sa smanjenjem tehničkih gubitaka i kontinuiranim mjerenjem ulaza i izlaza vode iz vodovodnog sistema;
- Stavljanje lokalnih (seoskih) vodovoda pod nadzor i kontrolu;
- Unapređenja sistema vodosnabdijevanja, stalna edukacija uposlenika;
- Pravce daljnjih aktivnosti treba usmjeriti prije svega na provođenju mjera zaštite izvorišta, odnosno njegovog slivnog područja, u okviru zaštite izvorišta;
- Provođenje mjera i zabrana propisanim Odlukama, monitoring kvaliteta i kvantiteta izvorišta;
- Integralno upravljanje vodnim resursima sa fokusom na zaštitu postojećih i potencijalnih izvorišta, iz čega proizilaze posebni ciljevi:
- Izgradnja spojeva kanalizacionog sistema „Hadžići“, kao i kanalizacioni sistem „Pazarići“ na novoizgrađeni / rekonstruisani kolektor Hadžići – Blažuj, kao i kanalizacija za pojedina naselja kojima gravitira sistem;
- Rekonstrukcija i izgradnja separatne kanizacione mreže;
- Tretman otpadnih voda, putem izgradnje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda,
- Ugradnja separatora naftnih derivata na mjestima za saobraćaj u mirovanju (parkinzi, garaže);
- Održiva upotreba prirodnih resursa, očuvanje biodiverziteta i očuvanje primarnih ekosistema uz omogućavanje prikladnih ekonomskih aktivnosti na specifičnim lokacijama;
- Osiguranje značajnijih sredstava u budžetu općine za ovu oblast, uključujući i osiguranje sredstava sa viših nivoa po osnovu prikupljenih vodnih naknada za korištenje voda;
- Unapređenje informisanja građana i saradnje sa građanima.

Energetika

Realizacija ciljeva odvija se u skladu sa rezultatima „Studije Optimalnog snabdijevanja energijom Kantona Sarajevo“, „Studije opravdanosti snabdjevanja toplinskom energijom iz TE Kakanj područja do/i Sarajevo“, i Sporazumom o Energetskoj zajednici JI Europe, te Direktivama EU, a kroz djelovanja u slijedećim pravcima:

- Osiguranja kontinuiranog, sigurnog i kvalitetnog snabdijevanja energijom/energentima;
- Podsticaj razvoja u oblasti energetike i diverzifikacija izvora,
- Podsticaj za domaća i strana ulaganja;
- Podizanja energijske efikasnosti;
- Tranzicije energetske infrastrukture prema održivoj;
- Uvođenje konkurencije, transparentnosti i spriječavanja neželjenih efekata monopola,
- Zaštita okoliša u skladu sa propisima i domaćim i međunarodnim standardima,
- Ekonomično i racionalno korištenje energije/energenata;
- Osiguranja tržišnog položaja energetike;
- Uvođenja uravnoteženog učešća svih energenata u energetske bilansu;

- Uvođenje maksimalno mogućeg, racionalnog korištenja svih raspoloživih vidova obnovljivih izvora energije;
- Energetska optimizacija sistema u cjelini.

Projekcija razvoja energetike realizovat će se i kroz unapređenje pravnog okvira kroz približavanje standardima okoliša EU, a u cilju postizanja zaštite zdravlja ljudi i okoliša te održivog okolinskog upravljanja.

Za postizanje ovog strateškog cilja predviđena su tri operativna cilja i to: 1. osigurati striktnu provedbu usvojenih propisa i preuzetih međunarodnih obaveza, 2. usaglasiti domaće zakonodavstvo o okolini sa zakonodavstvom EU, 3. integrirati evropske sektorske politike po pitanju okoline u lokalne sektorske politike.

KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

Pijaćni prostori (snabdijevanje)

- Obezbijediti površine za nove objekte za snabdijevanje, obezbijediti adekvatnu prometnu povezanost, te ostalu prateću infrastrukturu;
- Obezbijediti prostore za formiranje specijaliziranih pijaca, obezbijediti adekvatnu prometnu povezanost, te ostalu prateću infrastrukturu;
- Postojeće kapacitete sadržajno i oblikovno upotpuniti savremenim uslugama koje zadovoljavaju potrebe stanovništva u funkciji snabdijevanja, a u svrhu modernizacije i podizanje nivoa usluge postojećih kapaciteta.

Groblja (sahranjivanje)

- Uspostava jedinstvenog geoinformacionog sistema upravljanja grobljima i uvezivanja svih pokopnih društava u isti,
- Obezbjeđenje površine za izgradnju novog groblja sa pratećim sadržajima,
- Izgradnja centralne mrtvačnice,
- Izgradnja prateće infrastrukture za zbrinjavanje otpada sa groblja,
- Izraditi adekvatnu plansku i projektnu dokumentaciju.

Upravljanje otpadom

- Smanjiti produkciju otpada i količinu otpada koji se odlaže,
- Povrat resursa recikliranjem,
- Povrat resursa iskorištavanjem energije iz otpada,
- Izgraditi zelene otoka i reciklažna dvorišta u sklopu kojih će se odvojeno prikupljati komunalni otpad i posebne kategorije otpada čije je porijeklo iz domaćinstava,
- Uspostaviti RCUO „Smiljevići“ sa adekvatnom infrastrukturom,
- Ukloniti nelegalna odlagališta (divlje deponije) i sanirati područja na kojima su se nalazila,
- Uspostaviti kapacitete za adekvatno zbrinjavanje građevinskog otpada i otpada koji sadrži azbest,
- Povećati procenat adekvatnog zbrinjavanja elektronskog i elektroničkog otpada,
- Povećati kapacitet dezinfekcije/sterilizacije infektivnog otpada,
- Uspostaviti kapacitete za iskorištavanje biorazgradivog otpada,
- Uspostaviti kapacitete za adekvatno zbrinjavanje kabastog otpada, starih akumulatora, otpadnih ulja i otpadnih guma,
- Uspostaviti kapacitete za adekvatno zbrinjavanje animalnog otpada,
- Educirati stanovništvo, obučiti i provesti trening različitih ciljnih grupa.

DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA

- Stvoriti uslove za brži razvoj djelatnosti društvene infrastrukture i skladnije oblikovanje prostora centra;
- Razvijati centre mjesnih zajednica, podjednako opremljene sadržajima za zadovoljavanje svakodnevnih potreba stanovnika.

KULTURNO - HISTORIJSKO I PRIRODNO NASLIJEĐE

- Za evidentirane spomenike je potrebno izraditi program revitalizacije spomenika;
- Potrebno je detaljno istražiti postojeća i potencijalna arheološka nalazišta, izvršiti njihovu evidenciju, valorizaciju kao i projekat konzervacije i prezentacije istih;
- Uočljivi deficit naslijeđa novijeg, odnosno recentnijeg stvaralaštva nastojati ispraviti ili smanjiti valorizacijom i evidencijom vrijednih ostvarenja graditeljskog i umjetničkog karaktera.

STANOVNIŠTVO

- Usaglasiti veličinu i strukturu urbanog područja sa rastućim potrebama postojećih i budućih stanovnika uz očuvanje i poboljšanje kvaliteta životne sredine;
- Ostvarivanje kvalitetnijih i ujednačenijih uslova življenja na urbanom području Hadžića

STANOVANJE

- Ostvarivanje planom određenih namjena prostora efikasnom sinhronizacijom svih aktera (korisnika prostora) – od planerskih do upravljačkih u svrhu kontrole realizacije planskih rješenja,
- Planski definisana i kontrolisana stambena izgradnja prema potrebama planiranog broja stanovnika,
- Planska izgradnja prateće komunalne infrastrukture uporedo sa izgradnjom stambenih objekata,
- Sanacija neplanski izgrađenih područja i sprečavanje dalje bespravne gradnje;
- Diferenciranje vrijednosti zemljišta za stanovanje (individualno, kolektivno) i u skladu s tim diferencirati različite oblike rente,
- Unapređenje kvalitete stanovanja uspostavljanjem urbanih standarda i pravila, u skladu sa društveno certifikovanim standardima stanovanja;
- Uspostava instrumenata za efikasniju realizaciju sadržaja predviđenih planskom dokumentacijom kreiranjem zemljišne i poreske politike,
- Stambenu izgradnju uskladiti sa novim uslovima tržišta i vlasničkim statusom zemljišta;
- Obezbjednje /uvođenje socijalnog tipa stanovanja kreiranjem kvalitetne stambene politike u skladu sa EU direktivama i smjernicama, odnosno uspostava novog modela organizovanja u stambenoj oblasti.

TURIZAM NA BAZI PRIRODNOG I KULTURNO – HISTORIJSKOG NASLIJEĐA

- Infrastrukturne intervencije na ovim lokalitetima i njihovoj okolini moraju biti usklađeni sa specifičnim arhitektonskim i urbanističkim zahtjevima koji doprinose očuvanju karakteristika ovih destinacija i njihovog značaja na osnovu kojih su proglašeni kao dobro prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa,

- Obrazovanje posjetilaca kako bi shvatili značaj i vrijednost zaštićene zone ili područja uz pomoć obučениh vodiča, izradom promotivnog materijala i formiranjem informativnih centara,
- U skladu sa principima razvoja turizma baziranih na promovisanju kulture i tradicije u obuhvatu Plana, kao i na prostoru Kantona potrebno je iskoristiti savremene instrumente poslovnog i strateškog planiranja, odnosno izradu marketing ili master planova kako bi se osigurao maksimalan benefit u ovoj oblasti,
- Izrada programa promocije turizma koji će ujedno zaštititi i unaprijediti osnovne karakteristike kulturnog i prirodnog naslijeđa, odnosno ekološki prihvatljiv način prezentiranja bogatog prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa,
- Očuvanje kulturnih i tradicionalnih vrijednosti kako samog užeg lokaliteta na kojem se nalaze tako i njegovog šireg okruženjakroz izradu promotivnih kampanja o održivom turizmu za lokalne interesne grupe i stvaranja mogućnosti za plasman usluga i proizvoda lokalnog stanovništva u sklopu turističke ponude.

UREĐENE ZELENE POVRŠINE

- Povećanje ukupnog fonda urbanih zelenih površina, naročito općeg korištenja, prvenstveno kroz realizaciju planiranih, te planiranje novih, kroz izradu provedbeno-planske dokumentacije.
- Sačuvati sve postojeće zelene površine od uzurpacije i pretvaranja u druge namjene, te ih razvijati i uvažavati kao ravnopravan infrasrukturni sistem i ne dozvoliti razvoj drugih sistema na račun zelenih površina
- Planiranje linijskih sistema zelenila uz saobraćanice u vidu dužih ili kraćih poteza
- Povezivanje urbog sistema zelenila sa zeleninom u suburbanom i vanurbanom području kroz zone zaštitnih šuma i zaštitnog zelenila,
- Predvidjeti formiranje novih zelenih površina, prvenstveno općeg korištenja u kojima se pored osnovnih funkcija zaštite, ododvijaju i značajne funkcije kao sto su društvena, kulturna, socijalna, i dr.
- Omogućiti laku dostupnost zelenih površina općeg korištenja za upražnjavanje poludnevnog i dnevnog odmora i rekreacije
- Definisane normativna, u smislu određivanja kvantitativnog učešća zelenila ograničenog korištenja, koje se posmatra kroz urbanističke cjeline (stanovanje, društvena i komunalna infrastruktura, privreda, sport itd.)
- Neophodno je uraditi „Strategiju razvoja urbanih zelenih površina“, sa posebnim osvrtom na javne zelene površine, tj površine općeg korištenja, kako postojeće tako i planirane, te dati precizna usmjerenja i normative za njihovu realizaciju i opremanje, poštujući Evropska opredjenja i usmjerenja.

TURIZAM, SPORT I REKREACIJA

Sport i rekreacija

- Razvijati natjecateljski sportski turizam obzirom na veliki broj sportskih klubova
- Razvijati sportski turizam koji ce unaprijediti turističku ponudu Hadžića;
- Osigurati da sport postane značajan dio kulturne i duhovne vrijednosti društva;
- Određivanje prioriteta i izgradnji sportskih objekata i otvorenih terena kao i smještajnih kapaciteta;
- Planirati tematske parkove koji sadržajno se diferenciraju kako bi se stvorio sistem međusobno komplementarnih sadržaja i uspostavila relativno uravnotežena ponuda parkova posvećenih aktivnostima rekreacije za sve uzraste (vodeni parkovi),

- podizanju adrenalina (adrenalinski parkovi) ili edukaciji (znanstveni i tehnološki parkovi);
- Razvoj infrastrukture i obezbjeđenje uslova za poboljšanje društvenog standarda iz oblasti sporta i fizičke kulture;
- Formiranje gradskog parka kao nastavka glavnog gradskog centra, te bi na taj način i ova zelena površina preuzela ulogu društvenog centra sa specifičnim sadržajima i funkcijom u zelenilu.

Turizam

- Obnova građevinske, prirodne i kulturne baštine kako bi razvoj turizama bio fokus budućih razvojnih aktivnosti Općine Hadžići;
- Razvijati turističku infrastrukturu;
- Izgradnja nove kamping ponude odnosi se ponajviše na razvoj tematiziranih malih kampova (tzv. boutique kampovi);
- Stvaranje uslova za aktiviranje turističkih potencijala.

SPECIJALNA NAMJENA

- Neperspektivne lokacije adekvatno tretirati kroz izradu detaljnih planskih dokumenata;
- Detaljno analizirati neperspektivne lokacije i prostore u okruženju i vidjeti u koju svrhu je najbolje prenamijeniti prostor u skladu sa potrebama i zahtjevima područja/općine/grada na kom se nalaze.

OKOLIŠ

- Poboljšanje kvaliteta zraka adekvatnim pozicioniranjem izvora zagađenja u prostoru fokusirajući se na priključenje objekata na sistem daljinskog grijanja, upotrebu ekološki prihvatljivih energenata u objektima koji se ne mogu priključiti, korištenje obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti javnog i privatnog sektora, te razvoj održivog sistema saobraćaja izgradnjom saobraćajnica i modernizacijom javnog gradskog prijevoza uz poštivanje ekoloških normi;
- Integralno upravljanje vodnim resursima sa fokusom na zaštitu postojećih i potencijalnih izvorišta, obezbjeđenje dovoljnih količina pitke vode rekonstrukcijom, sanacijom i izgradnjom vodovodne i separatne kanalizacione mreže, tretman otpadnih voda, te povećanje stepena sigurnosti odbrane od poplava;
- Smanjenje količina otpada za finalno zbrinjavanje jačanjem svijesti građana i uspostavljanjem kapaciteta za odvojeno prikupljanje i adekvatno zbrinjavanje svih vrsta otpada;
- Održiva upotreba prirodnih resursa, očuvanjebiodiverziteta i očuvanje primarnih ekosistema uz omogućavanje prikladnih ekonomskih aktivnosti na specifičnim lokacijama.

MJERE ZAŠTITE STANOVNIŠTVA I DOBARA OD PRIRODNIH I DRUGIH NESREĆA

Potrebno je usklađivanjeplanskihriješnja sa potrebamaodbrane i zaštitenaročitokada je riječ o prostornim i urbanističkimplanovima širihpodručja:

PRIRODNI RESURSI

1. Zemljište

- Potrebno je planirati promjenu strukture korišćenjazemljišta prema klimatskim, geofizičkim i pedološkim uslovima radi povećanja prehrambene baze zemlje;

- Treba povećavati površine pod šumama kako u brdsko-planinskim tako i u ravničarskim područjima, a naročito u neposrednoj blizini velikih naselja;
 - Treba povećati napore u cilju sprečavanja degradacije (erozija, bujice, poplave, zapuštanje poljoprivrednih površina), naročito poljoprivrednog zemljišta;
 - Potrebno je destimulisati neracionalno korišćenje poljoprivrednog zemljišta za širenje naselja, izgradnju privrednih i infrastrukturnih objekata.
2. Vode
- Spriječiti dalje zagađenje površinskih, a naročito podzemnih voda;
 - Zaštititi prirodne rezervate kvalitetne pijaće vode,
 - Pošumljavanjem goleti omogućiti duže zadržavanje atmosferskih voda u podzemlju.
3. Šume
- Postići povećanje i ravnomjerniji raspored šumskog fonda uz istovremenu izmjenu strukture šuma u korist četinara;
 - Spriječiti prekomjernu eksploataciju i devastiranje šuma,
 - Postići po mogućnost kontinualno prostiranje šumskog pokrivača;
 - Formirati veće šumske komplekse u neposrednoj blizini velikih naselja.
4. Mineralne sirovine
- Nastaviti istraživanja mineralnih sirovina u cilju bližeg sagledavanja raspoloživih rezervi koje imaju uslova za eksploataciju;
 - Ograničiti eksploataciju mineralnih sirovina koje su od vitalnog značaja za ratnu proizvodnju, a čije su rezerve značajno smanjene.

STANOVNIŠTVO - URBANIZACIJA

1. Stanovništvo

- Ograničavati pretjeranu koncentraciju stanovništva u velikim urbanim centrima. Po mogućnosti destimulisati demografsko pražnjenje dubine ratišta i prigraničnog područja, kao i drugih djelova brdsko-planinskog područja;
- Najmanje ugrožene zone opredjeliti za prihvata evakuisanog stanovništva u uslovima rata i pristupiti njihovom odgovarajućem uređenju.

2. Urbanizacija

- Po mogućnosti smanjiti trend visoke koncentracije stanovništva, aktivnosti i fizičkih struktura u velikim urbanim centrima i po osovinama razvoja;
- Proces urbanizacije usmjeriti u većoj mjeri na ruralna i brdsko-planinska područja, što bi trebalo da omogući veće zadržavanje stanovništva u tim područjima i smanjenje pritiska na gradove.

DJELATNOSTI

1. Privredne djelatnosti

- Izbjeći preveliku koncentraciju proizvodnih aktivnosti u velikim urbanim centrima;
- Proizvodne pogone po mogućnosti locirati van zona stanovanja;
- Težiti ravnomjernijem razmještanju proizvodnih aktivnosti;
- Stimulisati razvoj brdsko-planinske poljoprivrede i stočarstva kao i drugih privrednih aktivnosti u tim područjima;
- Težiti većoj autonomnosti privrednih djelatnosti u okvirima općina. Planirati rezervne lokacije za proizvodne pogone koji su od posebnog značaja za narodnu odbranu.

2. Društvene djelatnosti

- Planirati ravnomjerniji razmještaj društvenih djelatnosti;
- Posebnu pažnju pokloniti razvoju društvenih djelatnosti u brdsko-planinskim područjima pogodnim za prihvata evakuisanog stanovništva.

FIZIČKE STRUKTURE:

1. Urbana naselja

- Planirati uravnotežen razvoj mreže naselja;
- Stimulisati ravnomjerniji i umjereniji rast regionalnih i subregionalnih centara;
- Stimulisati dinamičniji rast manjih gradskih i seoskih naselja sa ciljem da svaka općina dobije bar jedan centar sa neophodnom urbanom opremom. Pritom, poseban značaj dati naseeljima u brdsko-planinskim područjima.

2. Seoska naselja

- Ubrzati proces urbanizacije seoskih naselja, što podrazumjeva: izgradnju neophodne infrastrukturne mreže (putevi, električna struja), izgradnju objekata društvenog standarda (zdravstvo, kultura, snabdjevanje), otvaranje radnih mjesta, uređenje naselja;
- Po mogućstvu spriječiti potpuno napuštanje pojedinih seoskih naselja, čak i onih sa razbijenom strukturom, koja su od posebnog značaja za ONO;
- Stimulisati razvoj centara zajednice sela sa neophodnom strukturom objekata društvenog standarda.

3. Stambene zone

- Izbjegavati pretjerano visoku koncentraciju stambene izgradnje u gradovima;
- U većoj mjeri stimulisati porodičnu stambenu izgradnju u urbanim i seoskim naseljima.
- Stimulisati stambenu izgradnju i komunalno opremanje postojećeg stambenog fonda u brdsko-planinskim područjima;
- Izbjegavati visoku koncentraciju kod izgradnje turističkih naselja, hotela i vikend naselja;
- Izbjeći kontinualnoizgrađivanje prostora u velikim urbanim centrima, turističko-rekreativnim centrima i pored saobraćajnica.

4. Objekti društvenog standarda

- Postići ravnomjeren razmještaj objekata društvenog standarda u okviru odgovarajućih naseljskih centara;
- Posebno stimulisati izgradnju zdravstvenih objekata i ostalih objekata društvenog standarda u seoskim i brdsko-planinskim područjima pogodnim za prihvatanje evakuisanog stanovništva.

5. Saobraćaj

- Planirati uravnotežen saobraćajni sistem koji neće biti zasnovan na monocentričnoj strukturi;
- Planirati neophodan broj saobraćajnih pravaca za dubinu ratišta;
- Orijentisati se na kvalitetnu mrežu putnih saobraćajnica nižeg reda, a magistralne saobraćajnice (autoputeve) graditi u najnužnijem obimu,
- Velikim saobraćajnim terminalima predpostaviti mrežu terminala manjeg (saobraćajnog) značaja.

6. Energetika

- Relativno visok stepen povredljivosti energetskog sistema u cjelini upućuje na potrebu korišćenja višestrukih i različitih izvora energije,
- Veliki energetski sistemi moraju imati uslova da u slučaju raspadanja mogu funkcionisati u okviru autonomnih jedinica;
- Paralelno sa izgradnjom velikih sistema formirati mrežu manjih autonomnih izvora energije naročito u brdsko-planinskim područjima.

7. Vodotokovi, snabdjevanje vodom

- Izgradnju velikih vodenih akumulacija dopuniti izgradnjom mreže malih akumulacija u gornjem toku rijeka,

- Prilikom uređenja vodotokova, melioracije i sl. imati u vidu značajnu ulogu zaprečavanja koju imaju vodotokovi;
- Velike sisteme za snabdjevanje vodom planirati kao skup više samostalnih vodova koji mogu autonomno funkcionisati;
- Planirati višestruko snabdjevanje naselja i proizvodnih kompleksa vodom.

ODBRANA I ZAŠTITA:

- Daljem podruštvljavanju poslova odbrane i zaštite u svim sredinama u Gradu-Kantonu Sarajevo;
- Događivanju i međusobnom usklađivanju planova odbrane i planova za vanredne prilike svih subjekata u Gradu-Kantonu;
- Pripremanju i izrađivanju planova u oblasti privrede za proizvodnju prioriternih proizvoda za potrebe oružanih snaga i stanovništva u ratnim uslovima;
- Moralno-političkom, vojno-stručnom i bezbjedonosnom obučavanju i osposobljavanju pripravnika svih komponenti odbrane i zaštite;
- Daljem organizacionom i kadrovskom jačanju jedinica teritorijalne odbrane, rezervne milicije, civilne zaštite opšte i specijalizovane namjene, njihovom savremenom naoružanju i daljem materijalno-tehničkom opremanju i osposobljavanju;
- Obezbjedeđu uslova za smještaj i čuvanje materijalno-tehničkih sredstava za sve jedinice i sastave odbrane i zaštite;
- Nabavci minimuma obaveznih sredstava za kolektivnu i ličnu R BH zaštitu od ratnih dejstava;
- Daljoj izgradnji i opremanju Gradskog centra za obavještavanje;
- Izgradnji skloništa, adaptaciji i održavanju postojećeg sklonišnog prostora u stambenim zgradama i drugim objektima;
- Sprovođenju svih vrsta obuke za odbranu i zaštitu koje su propisane Zakonom o odbrani i predviđene odgovarajućim programima u cilju obučavanja i osposobljavanja radnih ljudi i građana za odbranu i zaštitu, spašavanje ljudi i materijalnih dobara od posljedica ratnih dejstava ili elementarnih nepogoda;
- Dosljednoj primjeni finansiranja potreba odbrane i zaštite u Gradu-Kantonu Sarajevo;
- Stalnoj saradnji i usklađivanju svih komponenti odbrane i zaštite i razvijanju saradnje sa drugim društveno-političkim zajednicama u cilju uspješnog rada i funkcionisanja u miru, a posebno u vanrednim i ratnim uslovima;
- Konkretizovanju i definisanju proizvodnih i drugih zadataka za odbranu i zaštitu u preduzećima i drugim organizacijama i zajednicama u općinama, Gradu, Kantonu;
- Obezbjedeđu materijalnih rezervi za potrebe odbrane i zaštite u općinama, Gradu, Kantonu;
- Daljem razvoju, organizaciji i osavremenjavanju sistema veza u svim komponentama odbrane i zaštite u Gradu-Kantonu.

CILJEVI ZAŠTITE LJUDI I DOBARA OD ELEMENTARNIH NEPOGODA

- Ograničiti uticaj prirodnih katastrofa primjenom zaštitnih mjera i što je moguće više otkloniti opasnost od poplava, erozija, odrona, klizišta i drugih nepogoda. Mjere zaštite stanovnika i materijalnih dobara od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja mora biti u skladu sa Zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća i drugim propisima;
- Efekti i posljedice elementarnih nepogoda mogu se u najvećem broju slučajeva smanjiti ili eliminisati sinhronizovanim preventivnim planskim akcijama, naročito u oblasti planiranja i uređenja prostora.

CIVILNA ZAŠTITA

U oblasti Civilne Zaštite osnovni strateški cilj je podizanje nivoa sigurnosti građana koji stalno i privremeno borave na području Sarajeva. Za ostvarivanje ovog cilja neophodno je:

- Provoditi aktivnosti oko osnivanja organizovanih struktura Civilne Zaštite;
- Preventivno provođenje mjera zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od kojih se posebno izdvaja deminiranje zemljišta kao preduslov realizacije strateških ciljeva iz drugih oblasti.

Civilna zaštita

- U oblasti civilne zaštite stalni strateški cilj je smanjenje faktora ranjivosti i jačanje kapaciteta za ublažavanje posljedica od prirodnih ili drugih nesreća. Zaštita i spašavanje građana koji stalno ili povremeno borave na području općine Hadžići, kao i zaštita i spašavanje materijalnih dobara od prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća, osposobljavanje ljudskih resursa i podizanje nivoa materijalnih kapaciteta je stalni zadatak civilne zaštite;
- Osloncem na postojeću razvijenost upravnih i operativno-stručnih organa i svih struktura zaštite i spašavanja u potpunosti funkcionalno integrisati elemente sistema zaštite i spašavanja u organima uprave i drugim javnim ustanovama, u oblasti protivpožarne zaštite i vatrogastva, higijensko-epidemiološkoj, veterinarskoj i zdravstvenoj oblasti kao i u okviru drugih pravnih lica od značaja za zaštitu i spašavanje, a sve u cilju pripravnosti i bolje spremnosti za uspješan odgovor na prijetnje od prirodnih ili drugih nesreća;
- U tom smislu akcentat je na provođenju preventivnih mjera zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara ali i jačanje kapaciteta za operativno i asanaciono reagovanje u slučaju nastanka prirodnih ili drugih nesreća;
- Učešće u realizaciji mjera zaštite i spašavanja, sanacija klizišta po godišnjim prioritetima i uspostavljanje sistema radio komunikacija su strateška opredjeljenja civilne zaštite;
- Takođe, obzirom na privredni i turistički razvoj općine Hadžići, izdvaja se potreba za deminiranjem ugroženih površina od minsko-eksplozivnih sredstava koje će se izvršavati u skladu sa izrađenim projektima, usvojenim godišnjim prioritetima i raspoloživim finansijskim sredstvima kako od strane općine Hadžići tako i vladinih, nevladinih organizacija i zainteresovanih investitora.

6. PROJEKCIJA URBANOG UREĐENJA/OSNOVNA ORGANIZACIJA PROSTORA

6.1. STANOVNIŠTVO

Analiza prostornih mogućnosti urbanog područja Hadžići, njegova pozicija na razvojnom pravcu Kantona Sarajevo omogućavaju uslove za smještaj 30.000 stanovnika. Ovo takođe proizilazi iz cilja ravnomjernijeg i policentričnog razvoja Kantona Sarajevo, što predpostavlja intenzivniji razvoj urbanih područja u Kantonu Sarajevo.

Stanovništvo urbanog područja Hadžići rasti intenzivnije nego do sada, te će se nastaviti ispoljene tendencije koncentracije stanovništva na urbano područje Hadžića. Stanovništvo će rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,3%.

Stanovništvo urbanog područja Hadžići

Tabela 2. Stanovništvo urbanog područja Hadžići

Urbano područje	Broj stanovnika		Stopa rasta 2013. - 2036.
	2013	2036	
Hadžići	11.387	30.000	4,3

Polna i starosna struktura stanovništva su rezultat kretanja stanovništva u dužem vremenskom periodu i u njima su sadržane razvojne tendencije svih komponenti ukupnog kretanja stanovništva: nataliteta-fertiliteta, mortaliteta i migracija.

Za potrebe urbanističkog planiranja je veoma značajna starosna struktura stanovništva, kako bi se mogli planirati kapaciteti za zadovoljavanje potreba stanovništva (škole, zdravstvene ustanove, kulturne i td.).

Starosna struktura stanovništva

Tabela 3. Starosna struktura stanovništva

Urbano područje	2013				2036			
	Ukupno	0-14	15-64	65+	Ukupno	0-14	15-64	65+
Hadžići	11.387	2.041	8.221	1.125	30.000	6.180	20.730	3.090
	100,0	17,9	72,2	9,9	100,0	20,6	69,1	10,3

Od 30.000 stanovnika u urbanom području Hadžići će živjeti oko 6.180 mladog stanovništva, odnosno 20,6%, 20.730 stanovništva od 15-64 godine ili 69,1%, dok će biti 10,3% stanovništva preko 65 godina starosti.

U urbanom području Hadžića u periodu do 2036. godine se povećava učešće mladih starosnih grupa stanovništva, a smanjuje učešće stanovništva preko 65 godina starosti.

Domaćinstva urbanog područja Hadžića

Tabela 4. Domaćinstva urbanog područja Hadžići

Urbano područje	Broj domaćinstava		Prosječna veličina domaćinstva	
	2013	2036	2013	2036
Hadžići	3.741	8.570	3,04	3,5

Broj domaćinstava će rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od 3,5%. Očekivane promjene u ukupnom broju domaćinstava i njihovoj veličini biće od posebnog značaja za buduće planiranje stambene izgradnje, veličine stambenih jedinica i sl.

Prosječna gustina naseljenosti će iznositi 20 stanovnika po hektaru, dok su gustine po mjesnim zajednicama prezentirane na grafičkim priložima.

7. NAMJENA, KORIŠTENJE, UREĐENJE I ZAŠTITA POVRŠINA

Osnovni elementi projekcije prostornog razvoja, integracije i zaštite prostora ostvaruju se planiranjem detaljnih namjena prostora i načinom njegovog korištenja.

Planirani razvoj privredne i društvene infrastrukture, te koridora infrasturkturkih sistema i površina (saobraćajnih, energetskih i komunalne infrastrukture), naselja i funkcija stanovanja u njima, zahtijevaju preraspodjelu prostora po namjeni i planiranje odgovarajućih površina za razvoj svih funkcija urbanog područja u planskom periodu.

Projekcijom predložene namjene površina, razvrstane po zonama, predstavljaju opću smjernicu za preovlađujuću, odnosno pretežnu namjenu prostora sa definisanim kompatibilnim namjenama i pratećim sadržajima kako same zone, tako i za pojedinačne parcele u okviru zone. Unutar Planom predviđenih zona potrebno je omogućiti sanaciju, rekonstrukciju, interpolaciju i novu izgradnju, te održavanje i zaštitu vodeći računa o područjima prirodnog ili kulturno-historijskog naslijeđa, naglašene ambijentalne vrijednosti.

Projekcijom se vodilo računa o racionalnom korištenju prostora u smislu maksimalnog korištenja već forimranih izgrađenih prostornih cjelina, kao i postojeće, javne komunalne privredne i saobraćajne infrastrukture, privrednih i društvenih kapaciteta, a u smislu unapređenja stanja na tim područjima (urbana sanacija i rekonstrukcija). Pri izradi projekcije urbanog uređenja osnovno opredjeljenje je optimalana raspored privrednih, društvenih i javnih sadržaja u širem i užem urbanom području, zelenih površina vodeći računa o tome da se prostori koji nisu bili predmet gradnje u prethodnom periodu ne uređuju pojedinačnim zahvatima, nego integralno pri čemu su date smjernice i urbani parametri za oblikovanje prostorne cjeline, a u narednim fazam će se predložiti i rokovi za realizaciju planskih opredjeljenja. Ovo, svakako, podrazumijeva i racionalno plansko čuvanje zemljišta i rezervisanje prostora u planskom i postplanskom periodu za potrebe razvoja kako urbanog područja, tako i općine u cjelini (infrasturkturki i saobraćajni koridori), te određenih prostornih cjelina/površina za budući razvoj (površine kojima će se definisati namjena, smjer i obim širenja i uvjeti za opremanje urbanom opremom i opremanje građevinskog zemljišta).

Stepen zastupljenosti namjena u prostoru – prostorna prisutnost po pojedinim zonama,

Opći kriteriji:

1. Pretežna – homogena namjena 76-100%
2. Mješovita namjena
 - Mješovita dominantna namjena od 51-75%
 - Mješovita prateća namjena od 26-50%
3. Ostale prateće namjene od 1-25%.

Površine za uređenje i razvoj užeg i šireg urbanog područja određene su i definisane kao građevinsko zemljište i ostala zemljišta u skladu sa sa važećom legislativom, koje se velikim dijelom naslanja na dosadašnja opredjeljenja razvoja urbanog područja, kako raspodijelu namjena u prostoru tako i u segmentu saobraćajnih i infrasturkturkih rješenja.

Projekcija prostorne organizacije i uređenja koja se odnosi na distribuciju namjena urbanog područja je ustanovljena na sljedeći način:

S STANOVANJE

- S1 Individualno stanovanje
- S2 Individualno stanovanje - razučeno
- S3 Kolektivno stanovanje
- S4 Mješovito stanovanje

M MJEŠOVITA ZONA (STAMBENO-POSLOVNA)

- M1 Pretežno stambena
- M2 Pretežno poslovna
- P PRIVREDA
 - P1 Proizvodna privreda
 - Proizvodnja
 - Skladišta
 - Proizvodno zanatstvo
 - Mala privreda
 - P2 Poslovna privreda
 - Uslužno zanatstvo
 - Uprava i administracija
 - Trgovina i trgovački kompleksi
 - P3 Ugostiteljsko-turistička privreda
 - Ugostiteljstvo-turizam-hotelijerstvo
- D DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA
 - D1 Obrazovanje
 - Predškolsko
 - Osnovno
 - Srednje
 - Visoko obrazovanje, nauka i istraživanje
 - D2 Zdravstvo
 - D3 Socijalna zaštita
 - D4 Kultura
 - D5 Javna uprava
 - D6 Vjerski objekti
 - D7 Diplomatsko-konzularna predstavništva
- SR TURIZAM, SPORT I REKREACIJA
 - R1 Sport i rekreacija sa izgradnjom
 - R2 Sport i rekreacija sa ograničenom gradnjom
 - R3 Sport i rekreacija bez izgradnje
 - R4 (Z)Rekreacija
- Z URBANE ZELENE POVRŠINE
 - Z1 Javne zelene površine
 - Z2 Tematske zelene površine
 - Z3 Zelenilo na građevinskim parcelama
- PZ POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE
- Š ŠUME I ŠUMSKO ZEMLJIŠTE
- PN POSEBNA NAMJENA
- IS POVRŠINE INFRASTRUKTURNIH SISTEMA
 - 9.1. Saobraćajna infrastruktura
 - 9.2. Telekomunikaciona struktura
 - 9.3. Vodosnabdijevanje, odvodnja i tretman otpadnih voda
 - 9.4. Energetska infrastruktura (E)
 - 9.5. Komunalna infrastruktura i upravljanje otpadom (K)
 - K1 Pijace
 - K2 Groblja
 - K3 Otpad
- V VODE I VODNA DOBRA
 - V1 Vode i vodna dobra-površine pod vodom
 - V2 Vode i vodna dobra-površine povremeno pod vodom

Površina urbanog područja data ovom projekcijom iznosi 14.647.795,40m² (1.464,77 ha).

Površina užeg urbanog područja iznosi 535.517 m² (53,55ha).

U obuhvatu urbanog područja izdvaja se sljedeća struktura planiranih namjena površina, i data je u sljedećoj tabeli

Tabela 5. Bilans površina

R.br.	Namjena površina	Oznaka namjene	Površine	
			ha	%
1	Stanovanje			
1a	Stanovanje - individualno	S1	194,17	13,24
1b	Stanovanje - individualno razučeno	S2	127,57	8,70
1c	Stanovanje - kolektivno	S3	2,56	0,17
1d	Stanovanje - mješovito	S4	59,36	4,04
	Σ1		383,66	26,17
2	Mješovita namjena			
2a	Mješovita zona – Stambeno poslovna	M1	76,03	5,18
2b	Mješovita zona – Poslovno stambena	M2	11,69	0,79
	Σ2		87,72	5,98
3	Privreda			
3a	Zone privrede - proizvodna	P1	84,14	5,74
3b	Zone privrede - poslovna	P2	11,81	0,80
3c	Zone privrede – ugostiteljsko-turistička	P3	8,84	0,60
	Σ3		104,79	7,14
4	Društvena infrastruktura			
4a	Društvena infrastruktura	D	17,78	1,21
	Σ4		17,78	1,21
5	Sport i rekreacija			
5a	Sport i rekreacija sa gradnjom	R1	4,32	0,29
5b	Sport i rekreacija sa ograničenom gradnjom	R2	15,92	1,08
5c	Sport i rekreacija bez gradnje	R3	3,57	0,24
	Σ5		23,81	1,62
6	Urbane zelene površine			
6a	Javne zelene površine	Z1	4,59	0,31
	Σ6		4,59	0,31
7	Poljoprivredno zemljište			
7a	Poljoprivredno zemljište	Pz	386,37	26,35
	Σ7		386,37	26,35
8	Šume			
8a	Šume	Š	394,91	26,94
	Σ8		394,91	26,94
9	Površine infrastrukturnih sistema			
9a	Saobraćajne površine		43,19	2,94
9b	Energetika		0,40	0,03
	Σ9		43,59	2,97
10	Vodne površine			
10a	Vodne površine	V	13,76	0,93

	$\Sigma 10$		13,76	0,93
11	Površine komunalne infrastrukture			
11a	Groblja	K2	4,86	0,33
	$\Sigma 11$		4,86	0,33
	UKUPNO 1-11:		1465,84	100

Na grafičkom prilogu Korištenje i namjene prostora-projeksija-sintezni prikaz dat je prikaz namjena površina koje, uglavnom, predstavljaju pretežne namjene u određenoj prostornoj cjelini ili zoni. Na ovom grafičkom prilogu površine su razgraničene i označene bojom i obilježene sa pripadajućom oznakom.

Po usvajanju projekcije prostornog uređenja na tematskim kartama prikazati će se i pojedinačne namjene koje se mogu naći u okviru pretežnih namjena u svrhu detaljnijeg prikaza prostorne distribucije svih sadržaja i namjena u obuhvatu UP-a.

Planom se definišu uvjeti korištenja po zonama, uvjeti zaštite prirodnih i izgrađenih vrijednosti, te urbani standardi.

U okviru „urbanističkog pravilnika“ definisati će se specifični uslovi uređenja i korištenje prostora za pretežne i komptibilne namjene, a u skladu sa konkretnim uslovima lokacije i što će, ujedno, biti i smjernice za izradu detaljne planske dokumentacije. Pretežne i kompatibilne namjene su opisane u okviru projekcijom definisanih namjena.

7.1. STANOVANJE (S)

Na osnovu analize i ocjene stanja stanovanja, definiranih općih i posebnih ciljeva, u skladu sa ciljevima održivog i integriranog razvoja⁶⁴, potrebno je, prije svega racionalno koristiti gradsko građevinsko zemljište za potrebe formiranja stambenih zona, uz minimalno širenje naselja; definirati pravila, uslove, tehnologije i tehnike građenja, te standarde za stanogradnju, regulisati odnose sa aspekta vlasništva i racionalnog korištenja stambenog fonda u okviru urbanističkih cjelina (obuhvati regulacionih planova); spriječiti dalju bespravnu izgradnju unaprijeđenjem procesa pribavljanja odobrenja za građenje; podići kvalitet urbanog standarda stanovanja (opremiti sve urbane cjeline zelenilom, društvenom infrastrukturom, komunalnom infrastrukturom i saobraćajem); unaprijediti i održavati stanje postojećeg stambenog fonda, a posebno u gradskom jezgru i užem urbanom području; razviti modele i instrumente zemljišne politike, te unaprijediti ekonomske odnose u stambeno-komunalnoj oblasti, koji će omogućiti realizaciju planiranih ciljeva u oblasti stanovanja, između ostalog poboljšati standard stanovanja; spriječiti 'gomilanje' građevinskog zemljišta, a posebno u zonama stanovanja, koje nije operativno za građenje, posebno vodeći računa o densifikaciji ili progušćavanju zona stanovanja fokusiranoj samo na za to prikladne lokalitete (opremljene komunalnom i saobraćajnom infrastrukturom); vratiti dignitet planiranju stanovanja realizujući novu stanogradnju samo na prethodno pripremljenom i opremljenom gradskom građevinskom zemljištu; voditi računa o novim 'zelenim' pristupima planiranju i na taj način u narednih dvadeset godina stvoriti preduvjete za kvalitetniji urbani život u mješovitim i stambenim zonama (vidi Europski zeleni plan – Težnja da Europa bude prvi klimatski neutralan kontinent)⁶⁵.

⁶⁴Održiva Europa do 2030.

⁶⁵Europski zeleni plan (europa.eu)

7.1.1. ZONE STANOVANJA

U skladu sa opredjeljenjima za stanovanje iz Zakona o prostornom uređenju Kantona Sarajevo, kao i planova višeg reda koje je Zavod pripremio u proteklom periodu prepoznaje se struktura, odnosno urbana forma izgrađenih područja u okviru kojih su:

- Zona kompaktnog užeg urbanog područja,
- Zona urbanog područja u kojoj je dominantno individualno, te
- razučeno stanovanje i vikend naselja locirana na obodu urbanog područja, pretežito na površinama koje nisu bile obuhvaćene ranijim urbanističkim planom.

Ovakva urbana forma je okvir za dalji razvoj stanovanja, a koja je precizirana ovim Urbanističkim planom i Odlukom o provođenju plana koja sadrži elemente za detaljniju regulaciju urbanističkih cjelina – obuhvata regulacionih planova i urbanističkih projekata, te pojedinačnih parcela.

Veoma bitno je naglasiti da trenutno ne postoje instrumenti kontrole zemljišne politike na nivou Kantona Sarajevo fokusirani na implementaciju planova u oblasti stanogradnje, te da mjere za provođenje Urbanističkog plana mogu poslužiti kao prijedlog za noveliranje zakona i kreiranje efikasnih politika u oblasti stanovanja, a posebno tzv. socijalnog stanovanja, privatno-javnih partnerstava kojim bi se osigurala gradnja društvene, komunalne i saobraćajne infrastrukture, te spriječavanje tzv. 'gomilanja' građevinskog zemljišta koje nije operativno za građenje, a u cilju stvaranja preduvjeta za održivi rast i razvoj Kantona Sarajevo.

U tom smislu mogući pravci razvoja stanovanja u predstojećem planskom period su:

- (re)definiranje urbanističkih cjelina unutar kojih je organizovano postojeće stanovanje u smislu razvijanja sistema odnosno tipova stambene izgradnje (individualno, kolektivno, razučeno stanovanje i vikend naselja) kao prostornih cjelina, te povezivanje ovih cjelina u urbani sistem u cjelini:
 - poboljšavanje odnosa kolektivne i individualne stambene izgradnje u korist kolektivne kao racionalnijeg načina korištenja zemljišta, ali uz preduvjet prethodnog opremanja građevinskog zemljišta saobraćajnom i komunalnom infrastrukturom,
 - poboljšavanje opremljenosti urbanističkih cjelina komunalnom i saobraćajnom infrastrukturom, te njihovo uključivanje u gradske infrastrukturne sisteme,
- ujednačen i održiv raspored stanovanja, uvažavajući kulturno-historijski značaj vrijednih stambenih cjelina, prirodno naslijeđe, kao i morfološka i prirodna ograničenja, te opremljenost saobraćajnom i komunalnom infrastrukturom,
- klasificiranje i unaprijeđivanje građevinskog fonda stanovanja uvođenjem propisanih parametara, sadržaja i urbane opreme (zelenilo, komunalna i društvena infrastruktura i dr.)⁶⁶:
 - definisanje pravila regulisanja stanovanja unutar pripadajućih urbanističkih cjelina i kategorizacije, te veza sa odlukom o provođenju Plana,
 - poboljšavanje urbanog standarda stanova, posebno opremljenosti instalacijama,
 - senzibilizacija i osvještavanje profesionalaca i stanovništva na ekološku, održivu gradnju i zabranu zagađivanja okoline,
 - obnova bivših radničkih naselja i objekata devastiranih u ratu,

⁶⁶ Sistem centara – M. Ćuković, Le Conseil d'Arrondissement – Paris, GUP Zagreba

- redefinisanje odnosa planiranja i vlasništva u smislu planskog tretiranja socijalnog kolektivnog stanovanja, obzirom da kategorija društvenog kolektivnog stanovanja više ne postoji.

7.1.1.1. Mješovite stambeno – poslovne urbanističke cjeline u Zoni kompaktnog užeg urbanog područja

Najvrijednije gradsko građevinsko zemljište, opremljeno komunalnom i saobraćajnom infrastrukturom, sa najvećom gustoćom naseljenosti i koncentracijom radnih mjesta potrebno je unaprijediti u smislu podizanja kvalitete i održavanja stambenog fonda. Za ove zone potrebno je obezbijediti najviši nivo kvalitete prostornog razvoja koja podrazumijeva unaprijeđenje i uređenje tzv. otvorenih javnih površina, te socio-ekonomski razvoj usklađen sa zaštitom okoline.

Funkcionalan razvoj urbanističkih cjelina, u okviru različitih nivoa centara i pravaca razvoja, podrazumijeva opremanje istih slijedećim sadržajima:

- uslužnim djelatnostima u parterima stambenih objekata,
- sadržajima koji podstiču susretanje i boravak ljudi,
- funkcionalna organizacija urbanog prostora u smislu organizacije saobraćaja (pješački, biciklistički, javni saobraćaj i privatna vozila),
- područjima za rekreaciju i odmor,
- zelenilom i drvećem,
- vodom (fontane, otvoreni vodotoci, irigacijski sistemi),
- klimatski ugodnim cjelinama u smislu materijalizacije i zaštite od sunca,
- uređenje i kvalitetno planiranje parking prostora i prostora za garažiranje privatnih vozila.

U Zoni užeg urbanog područja u mješovitim stambeno-poslovnim urbanističkim cjelinama vrijede slijedeći urbanističko-tehnički pokazatelji:

- gustina naseljenosti: od 50-100 st/ha
- koeficijent izgrađenosti: ≤ 1.09
- prosječna spratnost: P+4.

7.1.1.2. Urbanističke cjeline mješovitog stanovanja u Zoni užeg urbanog područja

U Zoni užeg urbanog područja u urbanističkim cjelinama mješovitog stanovanja vrijede slijedeći urbanističko-tehnički pokazatelji:

- gustina naseljenosti: od 50-100 st/ha
- koeficijent izgrađenosti: ≤ 0.80
- prosječna spratnost: P+6.

7.1.1.3. Urbanističke cjeline individualnog stanovanja u Zoni urbanog područja

U Zoni urbanog područja u urbanističkim cjelinama individualnog stanovanja vrijede slijedeći urbanističko-tehnički pokazatelji:

- gustina naseljenosti: od 50-92 st/ha
- koeficijent izgrađenosti: ≤ 0.44
- prosječna spratnost: S+P+1.

7.1.1.4. Urbanističke cjeline razuđenog stanovanja i vikend naselja u Zoni urbanog područja

Zatečeni stambeni fond u urbanističkim cjelinama razuđenog stanovanja su naselja za stalni boravak, koja karakterišu samostalni i slobodnostojeći objekti sa prostranim zelenim okućnicama. Veličina parcele i odnos izgrađenog i neizgrađenog dijela vlasničke parcele je definirao ove cjeline i način njihovog korištenja, nerijetko u poljoprivredne i druge svrhe za vlastite potrebe. Vikend naselja predstavljaju naselja povremenog boravka i ona obezbjeđuju racionalno korištenje prirodnih resursa i atraktivnih područja za razvoj turizma i vikend turizma. Ova naselja koriste mrežu lokalnih saobraćajnica, elektro mrežu i lokalno vodosnabdijevanje.

Dio ovih naselja koja su ranijim planom pretežito bila izvan urbanog područja, ovim Urbanističkim planom obuhvaćena su urbanim područjem. Prostorni obuhvati razuđenog stanovanja i vikend naselja su urbana područja predstavljena pojedinačnim lokacijama. Ukupne površine urbanog područja urbanističke cjeline razuđenog stanovanja i vikend naselja iznose 127,57 ha.

Funkcionalan razvoj urbanističkih cjelina podrazumijeva daljnje opremanje saobraćajnom i komunalnom infrastrukturom, parkiranje i garažiranje u okviru vlasničkih parcela i zelenim površinama ili poljoprivredom za vlastitu potrošnju.

U Zoni urbanog područja u urbanističkim cjelinama razuđenog stanovanja i vikend naselja vrijede slijedeći urbanističko-tehnički pokazatelji:

- gustina naseljenosti: od 20-50 st/ha
- koeficijent izgrađenosti: ≤ 0.30
- prosječna spratnost: P+1.

7.1.2. Urbanističko - tehnički uvjeti prema zonama

Zakonom o prostornom uređenju Kantona Sarajevo i Prostornim planom Kantona Sarajevo definirani su režimi građenja, u skladu s kojim je prepoznata struktura, odnosno urbana forma izgrađenih područja u okviru kojih su:

- Zona kompaktnog užeg urbanog područja,
- Zona urbanog područja u kojoj je dominantno individualno stanovanje, te
- razuđeno stanovanje i vikend naselja locirana na obodu urbanog područja, pretežito na površinama koje nisu bile obuhvaćene ranijim urbanističkim planom.

Tabelarno su dati osnovni urbanističko – tehnički parametri za stanovanje (sistem izgradnje, koeficijent izgrađenosti, način korištenja partera stambenih objekata, karakter urbanog prostora i odnos između izgrađenih struktura i otvorenih javnih površina) unutar gore navedenih zona i sastavni su dio Odluke o provođenju Plana.

Tabela 6. Osnovni urbanističko-tehnički parametri za stanovanje - po zonama

Tipologija urbane forme	Opis
Zona kompaktnog užeg urbanog područja	Kategorija kompaktne zone užeg urbanog područja obuhvata dijelove Općine Hadžići, pretežito izgrađene kolektivnim stambenim objektima u otvorenom blokovskom sistemu sa visokom i srednje visokom koncentracijom komercijalnih i uslužnih djelatnosti, te radnih mjesta i stambenih objekata izgrađenih pretežno u periodu Socijalističke republike Bosne i Hercegovine. Način korištenja: Mješovita stambeno-poslovna zona u samom centru, a stambene zone mješovitog stanovanja u neposrednoj blizini. Koeficijent izgrađenosti: Viši koeficijent izgrađenosti. Prizemlja: Koriste se za komercijalne sadržaje i uslužne djelatnosti. Urbani prostor: Karakteriziran tipologijom objekata, te stilom građenja.

	Odnos objekata i otvorenih površina: Otvoreni blok sa ozelenjenim javnim prostorom između objekata.
Zona urbanog područja	Kategorija urbanog područja obuhvata dijelove Općine Hadžići. Način korištenja: Stambene zone u urbanom području Općine Hadžići; pretežito individualno stanovanje i pretežito obodno raspoređenim razućenim stanovanjem. Koeficijent izgrađenosti: Srednji i niski koeficijent izgrađenosti. Prizemlja: Sporadično se koriste za komercijalne sadržaje i uslužne djelatnosti. Urbani prostor: Karakteriziran tipologijom objekata, te stilom građenja. Odnos objekata i otvorenih površina: U stambenim zonama u rubnim područjima slobodnostojeći i objekti u nizu sa privatnim dvorištima.

7.2. MJEŠOVITA ZONA (M)

Površine mješovite namjene planirane su kao zone osnovnih i pratećih kompatibilnih sadržaja. Mješovite zone su predviđene za realizaciju stambenih, stambeno-poslovnih i poslovnih objekata, te pratećih objekata javne, društvene i poslovne infrastrukture. Ove zone su u svojoj naravi multifunkcionalne zone. Pored osnovnih i pratećih sadržaja u okviru zone planiranih na zasebnim parcelama, moguća je i kombinacija kompatibilnih sadržaja u okviru samih objekata.

Ove zone su diferencirane kao:

- **M1** – stambeno-poslovne (pretežno stambene),
- **M2** – poslovno-stambene (pretežno poslovne).

Odabir tipa zone ovisi od namjene kontaktnih zona, saobraćajne pristupačnosti i od tipa postojećih izgrađenih fizičkih struktura, odnosno opremljenosti šireg područja sadržajima javne i društvene infrastrukture, te poslovanja.

Stambeno-poslovna - M1

Na ovim površinama postojeći i planirani objekti su pretežno stambene namjene (namijenjeni za stalno i povremeno stanovanje) i zauzimaju minimalno 40% ukupne površine zone. Tipologija i metoda izgradnje stambenih objekata je opisana u poglavlju S-stanovanje.

U ovim zonama može se odobriti izgradnja objekata nestambenih sadržaja koji ne ometaju osnovnu namjenu i koji su u funkciji zadovoljenja svakodnevnih potreba stanovnika ovog područja. Prateći sadržaji mogu biti i kao jednonamjenski objekti (javne, društvene i poslovne namjene) na zasebnoj parceli ili u sklopu stambene građevine.

Procentualna zastupljenost površina pretežnih i pratećih namjena:

Stambene površine	40 do 70%
Poslovne površine	20 do 30%
Saobraćajne površine	10 do 15%
Društvena infrastruktura	15 do 20%
Proizvodne Privredne površine	0 do 5%
Zelene površine min. 30% građevinske parcele	

U okviru ovih zona mogu se graditi i uređivati prostori za:

- prodavaonice robe dnevne potrošnje,
- tržnice i pijace,
- uslužne djelatnosti i zanatske djelatnosti koji ne proizvode buku,

- predškolske ustanove i škole,
- ustanova socijalne i zdravstvene zaštite,
- političke i društvene organizacije, te sadržaje kulture, vjerske zajednice,
- pošte, banke, agencije i komercijalni sadržaji,
- sport i rekreaciju u manjim dvoranama bez gledališta,
- sportsko-rekreacijska i dječja igrališta,
- parkovi i uređene zelene površine,
- druge namjene koje dopunjuju stanovanje, ali ga ne ometaju (poslovni prostori, uredi i sl,
- ugostiteljsko - turističku namjenu,
- interne saobraćajne kolske i pješačke površine i javne garaže,
- objekti i mreža komunalne infrastrukture.

Ove zonesu locirane:

- duž magistralne ceste M-17 kao okosnice razvoja urbanog područja, formirane su od postojećih izgrađenih struktura stambene i poslovne namjene, sa mogućnošću interpolacije određenih sadržaja osnovne i prateće namjene,
- duž magistralne ceste M-5, zbog saobraćajne dostupnosti i blizine autoputa Vc, formirane su zone od postojećih izgrađenih struktura stambene i poslovne namjene, sa mogućnošću interpolacije određenih sadržaja osnovne i prateće namjene,
- u okviru urbanog područja koji su prethodnim planom bile predviđene isključivo kao stambene ili poslovne zone, a nisu privedne namjeni, te se zbog promjena stanja na terenu (neplanska izgradnja) i novih procesa u društvu (vlasnička struktura) vrši prenamjena površina iz prethodnog plana, a kako bi se pored stambenih stanovništva ovog područja omogućilo korištenje i drugih urbanih funkcija,
- na područjima koja nisu bila tretirana prethodnim planom, odnosno na mjestima gdje je granica urbanog područja izmjenjena u odnosu na prethodnu, a u svrhu kontrolisanog širenja stambenih zona i racionalnijeg korištenja prostora.

Poslovno – stambena - M2

Na ovim površinama postojeći i planirani objekti su pretežno poslovne namjene i zauzimaju minimalno 40% ukupne površine zone. Djelatnosti u okviru objekata poslovne namjene, te pratećih sadržaja ne smiju ometati stanovanje kao jednu od funkcija zone. Objekti poslovanja, stanovanja i pratećih sadržaja mogu se graditi i na zasebnim parcelama ili u sklopu poslovnih objekata.

Procentualna zastupljenost površina pretežnih i pratećih namjena:

Stambene površine	20 do 30%
Poslovne površine	40 do 70% (10 do 30%)
Saobraćajne površine	10 do 15%
Društvena infrastruktura	5 do 15% (30 do 60 %)
Proizvodne Privredne površine	0 do 5%
Zelene površine min.	30% građevinske parcele

U okviru ovih zona mogu se graditi i uređivati prostori za:

- stambene objekte i poslovne apartmane,
- javnu i društvenu namjenu,
- pijace i tržnice,
- šoping centri i ostali komercijalni sadržaji,
- ugostiteljsko - turistička namjena,

- sportsko-rekreacijska i dječja igrališta,
- parkovi i uređene zelene površine,
- interne saobraćajne kolske i pješačke površine i javne garaže,
- objekti i mreža komunalne infrastrukture,
- i druge komaptibilne namjene koje dopunjuju osnovnu namjenu zone, ali je ne ometaju.

Ove zone su locirane:

- duž magistralne ceste M-17 kao okosnice razvoja urbanog područja, formirane su od postojećih izgrađenih struktura stambene i poslovne namjene, sa mogućnošću interpolacije određenih sadržaja osnovne i prateće namjene,
- duž magistralne ceste M-5, zbog saobraćajne dostupnosti i blizine autoputa Vc, formirane su zone od postojećih izgrađenih struktura stambene i poslovne namjene, sa mogućnošću interpolacije određenih sadržaja osnovne i prateće namjene,
- u okviru urbanog područja koji su prethodnim planom bile predviđene isključivo kao stambene ili poslovne zone, a nisu privedne namjeni, te se zbog promjena stanja na terenu (neplanska izgradnja) i novih procesa u društvu (vlasnička struktura) vrši prenamjena površina iz prethodnog plana, a kako bi se pored stambenih stanovništva ovog područja omogućilo korištenje i drugih urbanih funkcija,
- na područjima koja nisu bila tretirana prethodnim planom, odnosno na mjestima gdje je granica urbanog područja izmjenjena u odnosu na prethodnu, a u svrhu kontrolisanog širenja stambenih zona i racionalnijeg korištenja prostora,
- na padinskim i rubnim dijelovima urbanog područja predviđena je interpolacija ovih sadržaja, gdje god to prostorne mogućnosti dozvoljavaju i disperzno su raspoređene, kako bi se i na ovim područjima povećao kvalitet i standard života, po principu jednaka dostupnost usluga za sve korisnike prostora. Mješovite zone na ovim područjima kao pretežnu namjenu karakteriše pretežno društvena namjena sa elementima poslovanja i stanovanja obzirom da su isti deficitarni na ovakvim područjima.

7.3.PRIVREDA (P)

Planiranje privrednog razvoja urbanog područja Hadžići znači uvažavanje postavki prethodno utvrđenih planskih opredjeljenja uz potpuniju razradu elemenata koristeći rezultate istraživanja primjerenih za ovaj nivo prostorno-planske dokumentacije, pri čemu je razvoj privrede prvenstveno u funkciji ostvarivanja već utvrđenih ciljeva urbanog razvoja u smislu usklađivanja sa važećim zakonskim i podzakonskim propisima.

Planirani razvoj privrede Urbanog područja Hadžići zasniva se uglavnom na postulatima održivog razvoja, korištenju raspoloživih materijalnih, kadrovskih, finansijskih, prirodnih i drugih resursa pri čemu je primarno opredjeljenje, ravnomjeran prostorni razmještaj, minimaliziranje negativnih uticaja na okoliš, revitalizacija, modernizacija starih i izgradnja novih privrednih kapaciteta uz ulaganje u razvoj novih tehnologija.

7.3.1. PROSTORNI RAZMJEŠTAJ PRIVREDE

Prostorni razmještaj bazira se na planskoj organizaciji prostora, racionalnom korištenju u smislu razmještaja privrednih sadržaja prema namjeni i njenog funkcionisanja, uticaja na uslove stanovanja i uticaja na okoliš. U tom smislu površine koje se odnose na namjenu privrede određene su za:

- Proizvodnu namjenu (P1)
- Poslovnu namjenu (P2)
- Ugostiteljsko-turističku namjenu (P3)

Projekcija privrednih djelatnosti urbanog područja Hadžići kada je u pitanju proizvodna namjena su privredne/industrijske zone čiji se naglasak na dalji razvoj zasniva se na lociranju privrednih sadržaja u duž željeznice i magistralne ceste M-17.

U tom smislu privredne zone predstavljaju savremeni oblik organizovanja prostora sa tehnološki, ekonomski i ekološki naprednog aspekta, koje u pravilu trebaju biti samoodržive pa se tom kontekstu u sklopu pretežnih namjena pojavljuju i prateće namjene koje bi se lako prilagodile potrebama različitih korisnika. Kompleksi u privrednim zonama treba da budu organizovani na način da su prateći sadržaji - komercijalni objekti, administracija ili društvena infrastruktura pozicionirani u centralnom dijelu zone ili na samom ulazu u privrednu zonu, a proizvodne hale, skladišta i slično u zaleđu kompleksa. Zelene površine i parking prostori obezbjeđuju se u svim privrednim zonama u zavisnosti od funkcije i uslova lokacije u skladu sa važećim normativima. Preporučuje se definisanje pojaseva zaštitnog zelenila u minimalnoj širini od 10 metara.

Proizvodna privreda (P1)

Proizvodnu namjenu definiše industrija, građevinarstvo, proizvodni pogoni, skladišni prostori, trgovina na veliko, robno-transportni centri, slobodne zone i slično, koji zbog buke, vibracija, izduvnih gasova, potreba i obima saobraćajnih kretanja ne mogu biti locirani u okviru drugih zona.

Proizvodna privreda kao pretežna namjena podrazumijeva 60 – 80% površine proizvodne namjene, dok se kao prateća namjena pojavljuju: poslovna zona sa 10 – 20%, stambena površina 5 – 10%, saobraćajna površina 10 – 15%, društvena infrastruktura 0 – 5% te zelena površina koja podrazumijeva minimalno 30% građevinske parcele.

Navedena namjena traži veće površine zbog mogućnosti širenja i razvijanja kapaciteta što uglavnom nudi urbano područje Hadžića uz kvalitetnu konekciju na željeznički i cestovni saobraćaj. Ovakvi kapaciteti locirani su na Mostarskom raskršću, Merdžanović polju, privrednoj zoni Hadžići, Tehničkom remontnom zavodu i bivšoj kasarni Žunovnica.

Na području općine Hadžići dominiraju kompanije proizvodne namjene. Evidentno je da postojeći kapaciteti ovog urbanog područja zadovoljavaju razvojne potrebe, što ne isključuje mogućnostunaprijeđenja postojećih kapaciteta kroz revitalizaciju, razvoju infrastrukture u zonama privrede i modernizacijupostojećih kapaciteta za potrebe proizvodne namjene, vodeći računa o dosljednoj primjeni standarda vezanih za zaštitu okoliša i smanjenje negativnih učinaka proizvodnje na okoliš i stanovništvo.

U tom smislu je potrebno provesti prethodna ispitivanja kontaminiranosti šireg lokaliteta Tehničko remontnog zavoda radi zadovoljavanja okolišnih standarda i postizanja pune sigurnost imovine i zaštite zdravlja građana od neželjenih posljedica.

Poslovna privreda (P2)

Poslovnu namjenu definišu poslovne zone (poslovne, poslovno administrativne i upravne građevine), trgovine, uslužno zanatstvo i servisi, izložbeno-prodajni saloni, trgovački kompleksi i slični sadržaji koji definišu urbani razvoj svojom blizinom, ponudom i obimom te su kao takvi locirani u Donjim Hadžićima – lokalitet Garovci

Poslovna namjena podrazumijeva 50 - 70% površine poslovnih kompleksa, te kao prateće namjene mogu se pojaviti i proizvodno privredne površine sa 10 – 20%, stambene površine 10 – 20%, saobraćajne površine 10 – 15%, društvena infrastruktura 5 – 10% a zelena površina podrazumijeva minimalno 30% građevinske parcele.

U općini Hadžići postoji potreba za širenjem kapaciteta za poslovnu namjenu što je identificirano i iskazano projekcijom površina. Naravno, neophodno je imati na umu specifične potrebe tržišta i prilagoditi namjenu djelatnostima koje na području ove općine bilježe trendove rasta i pokazuju odgovarajući razvojni potencijal.

Centralne djelatnosti, odnosno komercijalni sadržaji prilagođavat će se potrebama te kao takve pratiti prostornu distribuciju i koncentraciju stanovništva. Potrebno je intenzivirati razvoj navedenih djelatnosti a posebno u naseljima deficitarnim elementarnim sadržajima što će doprinijeti povećanju stepena zadovoljenja stanovništva. Preporučuje se 0,6 m²/st površine koja se odnosi na komercijalne sadržaje u okviru mjesne zajednice, a to podrazumjeva: 0,20 m²/st trgovine, 0,20 m²/st ugostiteljstva, 0,10 m²/st uslužnog zanatstva te 0,10 m²/st finansijskih usluga.

Ugostiteljsko turistička namjena (P3)

Ugostiteljsko turističku namjenu definišu hoteli, moteli i ostali ugostiteljsko turistički sadržaji

Ugostiteljsko turističku namjenu definišu ugostiteljstvo (restorani i sl.), hotelijerstvo (hoteli, moteli, apartmani), turizam (kultura, sport, rekreacija, manifestacije, ekoturizam, banje, izletišta i sl.), multimedijalni centri i sl. koji upotpunjuju urbano područje te se u urbanom području Hadžića pojavljuju kao prateća namjena i to u sklopu poslovne privrede 20 – 80%, proizvodne privrede 0 – 5 % i društvene infrastrukture 5 – 10 %. Ukoliko se ugostiteljsko turistička namjena pojavi u prostoru kao zasebna namjena zelena površina unutar iste podrazumjeva minimalno 40% građevinske parcele.

Rast i razvoj turizma u urbanom području Sarajeva ima direktan utjecaj na kretanja i aktivnosti u ovoj oblasti na urbanom području općine Hadžići. U cilju adekvatne reakcije na tržišna kretanja, otvara se potreba formiranja novih kapaciteta za ugostiteljsko turističku namjenu, prvenstveno korištenjem prostora u Žunovnici. I u ovom slučaju je jednako važno uzeti u obzir osnovne principe urbanog razvoja kako bi se osigurao održiv i kvalitetan razvoj, te ostali aspekti koji su od javnog interesa te povezivanju ugostiteljskih i smještajnih kapaciteta sa centrima razvoja svih vidova turizma i uvođenje međunarodnih standarda kvaliteta ponude smještaja i usluga. Planiranje građevinskih struktura i opremanje infrastrukturom treba provesti na način da se oblikuje struktura koja će u kombinaciji s zelenim i vodenim površinama biti vizuelno prihvatljiva i neagresivna u prostoru.

7.3.2. EKONOMSKI POKAZATELJI RAZVOJA PRIVREDE

Pri analizi uticaja različitih sektora na urbanistički razvoj Hadžića, ključni faktor je ostvaren prihod. Najznačajniji sektori prema ostvarenom prihodu uključuju prerađivačku industriju (sektor C) sa udjelom od 61,61% i trgovinu na veliko i malo (sektor G) sa udjelom od 28,12% u ukupnom prihodu u određenoj godini. Ovi sektori igraju ključnu ulogu u ekonomskom razvoju Hadžića.

Također, 12 preduzeća je ostvarilo prihod preko 10 miliona KM, čineći ukupno 80,81% ukupnog prihoda svih registrovanih subjekata. Registrovano je 43 preduzeća sa godišnjim prometom većim od 1 milion KM, većinom aktivnih u prerađivačkoj industriji, trgovini, građevinarstvu i drvoprerađi.

Uprkos relativno ograničenom ekonomskom obimu, urbano područje Hadžići se nadopunjuje sa ekonomijom urbanog područja Sarajevo, koja je fokusirana na usluge i trgovinu, stvarajući tako usklađen ekonomska sistema.

Kako bi se postigla održiva i uravnotežena ekonomska struktura, važno je razmotriti slijedeće:

- Ulaganja treba usmjeriti ka modernizaciji, rekonstrukciji i širenju postojećih kapaciteta uz unapređenje efikasnosti investicionih procesa,
- Podržati efikasnu upotrebu energije, sirovina i materijala u proizvodnji,
- Obezbjediti podršku za održiv rast proizvodnje, posebno u izvozno orijentisanim sektorima,
- Investirati u obuku radne snage i praksu za različite industrijske profile,
- Razviti tehnološki park ili poslovnu zonu za napredne tehnologije kako bi se diversifikovala privredna struktura,
- Unaprijediti sistem javnog saobraćaja radi lakšeg povezivanja sa urbanim područjem Sarajevo,
- Podržati mala i srednja preduzeća kroz aktivne mjere i jačanje konkurentske sposobnosti,
- Modernizovati industrijsku proizvodnju u skladu sa ekološkim standardima,
- Podsticati sektor turizama i korištenje turističkih usluga,
- Podržati inovacije i nove tehnologije kroz poslovne inkubatore i tehnološke parkove,
- Investirati u nove grane privrede kao potencijalne izvore rasta.

Ove mjere će omogućiti urbanom području Hadžići da postigne održiv i uravnotežen ekonomski razvoj, koji će doprinijeti lokalnom napretku i povezanosti sa okolnim urbanim područjima, posebno urbanim područjem Sarajevo.

7.4. DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA (D)

Kapaciteti društvene infrastrukture se usmjeravaju u područja intenzivne koncentracije stanovništva kako bi se obezbijedilo ravnomjerno zadovoljenje potreba stanovništva.

To se prvenstveno odnosi na kapacitete predškolskog i osnovnog obrazovanja, kapacitete zdravstvene i socijalne zaštite (smještajnih, savjetovašta, uslužnih kapaciteta itd.), javnu upravu, te na kapacitete kulture (svih sadržaja kulture) i vjerske objekte. Potrebni kapaciteti društvene infrastrukture po stavniku su deфинisani prema nivoima centara i obrađeni su u poglavlju 5.3. Karakteristike razvoja centara.

Sadržaji društvene infrastrukture se mogu naći i u okviru mješovitih zona pretežno stambene ili poslovne namjene koju kao pretežnu namjenu karakteriše pretežno društvena namjena sa elementima poslovanja i stanovanja u područjima na kojima su ovi sadržaji deficitarni, te u okviru ostalih zona kao komaptiblinisadržaji (npr. zone stanovanja, sporta i rekreacije).

7.5. TURIZAM, SPORT I REKREACIJA(SR)

Analiza postojećeg stanja pokazala je nezadovoljavajući razvoj sporta, rekreativnih i zabavnih sadržaja kao i nemotiviranosti stanovnika za ovakvom vrstom aktivnosti. Obzirom na sve veću tendencijom na promociji aktivnog odmora, a kako su sport i rekreacija sve češći motivi za takvom vrstom odmora i zabave, proizašla je osnovna postavka urbanističko – prostornog razmještaja, koji redefinira urbano područje Hadžići kroz obezbjeđivanje i planiranje sportskih, rekreativnih, rekreativno-zabavnih površina, atraktivnih turističkih punktova, zelene infrastrukture, biciklističkih staza, sportskih objekata, tematskih parkova i sl. sa ciljem i tendencijom integriranja i povezivanja planiranih i postojećih površina sa ekološkim, estetskim i kulturnim vrijednostima prostora i prilagodbom na postojeću fizičku sturukturu. Planirana prostorna organizacija i distribucija sadržaja i zona u prostoru, zasniva sa na promicanju vrijednosti kulture, kreativnih industrija, sporta i turizma, jačanje socijalne i društvene uloge kroz planiranje novih rekreativnih, turističkih i sportskih površina, rekonstrukciju, unapređenje i prenamjenu postojećih, za ugodniji i kvalitetniji boravak stanovništva u zatvorenim i otvorenim multifunkcionalnim prostorima.

Prostorni aspekt površina namijenjenih sportskim objektima i površinama, sportsko - rekreativnim i rekreativnim površinama može se sagledati kroz obezbjeđivanje zona za novoplanirane sportske objekte, sportsko-rekreativne i rekreativne površine, te kroz rekonstrukciju postojećih sportskih centara, obnovu i urbanu transformacijom rekreativnih i sportskih površina i igrališta uz školske objekte, stambena naselja i industrijske zone. Planiranjem ravnomjernije i policenrtične distribucije sportsko- rekreativnih i turističkih zona i površina u prostoru omogućava se sistematizovanje sportskih i rekreativnih potreba profesionalnih i amaterskih sportista i građana, organiziranja treninga, međunarodnih i lokalnih takmičenja kao i uključivanje većeg broja građana u sportske i sportsko - rekreativne aktivnosti. Na površinama namijenjenim za sport i rekreaciju u urbanom dijelu Hadžića u sklopu planiranog sportsko-rekreacionog centra „Hadžići“ postoji fudbalski stadion koji se zadržava uz mogućnost rekonstrukcije i povećanja BGP, povećanje tehničke i prostorne opremljenosti u skladu sa međunarodnim pravilima i propisima za pojedine kategorije sportskih objekata i sadržajima komercijalnih djelatnosti.

Vizijom senzibilirane intervencije i inovativnim izrazom u urbanom planiranju, može se doprinijeti novom kontekstu socijalnog i društvenog života grada i na taj način promijeniti percepciju javnih otvorenih prostora (sportski tereni, školska dvorišta, dječja igrališta i sl.) i zelenih površina kao prostora za korištenje ali i kao paradigmu trajnog i održivog urbanog razvoja, uz poštivanje naslijeđene prostorne strukture i podsticanje prijedloga za očuvanje i razvijanje kvaliteta prirodnog i kulturnog naslijeđa i baštine, a sve sa ciljem razvoja i stvaranja suvremenog i prihvatljivog habitata za stanovnike.

Generalno urbanu transformaciju, obnovu i planiranje novih zelenih površina kao rekreativnih, sportsko - rekreativnih i turističkih zona, moguće je sagledati kroz površine urbanog zelenila kao neizostavni dio urbanog karaktera grada u okviru izgrađenih struktura uz stambene zone, mješovite zone, privredne i poslovne zone, objekte društvene infrastrukture i sl., zatim veće površine urbanog zelenila odnosno parkovske površine i gradske parkove definirane kao zelene oaze gdje se rekreacija kao takva javlja u vidu biciklističkih i pješačkih staza, otvorenih terena za igru, površina opremljenih urbanim

mobilijarom i na taj način se stanovništvu pruža svakodnevni pristup određenom vidu dnevne ili poludnevne rekreacije.

Projekcija razmještaja sportsko-rekreativnih površina bazira se na disperznom rasporedu ovih sadržaja u užem i širem urbanom području Hadžića po principu jednake dostupnosti ove usluge svim stanovnicima. Polazeći od realnih mogućnosti, sagledanog nivoa razvijenosti sportske i turističke infrastrukture, ovisno o položaju i atraktivnosti, zatim geomorfološkim karakteristikama lokaliteta, gravitirajućem stanovništvu, vrsti sporta, rekreacije i turizma i potrebi za daljim razvojem, planerska orijentacija u izgradnji i distribuciji ovih kapaciteta planirana je kroz sljedeće zone:

- Sport i rekreacija sa gradnjom (R1)
- Sport i rekreacija sa ograničenom gradnjom (R2)
- Sport i rekreacija bez gradnje (R3)
- Rekreacija (R4)

Manje površine sportsko - rekreativnih zona disperzno su raspoređene uz šumske ili zelene površine kao kompatibilne zone, koje se obzirom na njihov karakter dopunjuju i daju ponudu kvalitetnijeg odmora, sporta i rekreacije. Na taj način predviđa se obezbjeđivanje sportskih površina i prostora za masovnije uključivanje stanovnika i njihova ravnomjernija distribucija u prostoru na nivou svih šest općina koje ulaze u urbano područje Sarajeva. Planiranje novih zona i sportskih objekata će upotpuniti i modernizirati sportsku, rekreativnu i turističku ponudu, unaprijediti socijalni, društveni i zdravstveni aspekt stanovnika i unaprijediti urbani i prostorni razvoj Sarajeva. Sve površine koje su neangažirane za fizičku izgradnju u sportsko – rekreativnim zonama, moraju biti obrađene prirodnim materijalima, a obrada mora biti izvedena na način koji će obezbijediti maksimum u pogledu tehničkih i estetskih karakteristika primjerenih lokalitetima i zonama, njihovim klimatskim uslovima, uslovima biodiverziteta i zaštite okoliša

Sport i rekreacija sa gradnjom (R1)

Podrazumijeva gradnju sportskih dvorana, stadiona i drugih zatvorenih ili otvorenih sportskih objekata i drugih kompatibilnih sadržaja koji upotpunjuju navednu djelatnost kao što su trgovački centri, hoteli i drugi komercijalni sadržaji. Urbanističko tehnički uvjeti za svaku ovu zonu jasno definišu sadržaje i njihovo dimenzioniranje shodno karakteristikama prostora i okruženja u kome se nalaze.

Ukupna površina sadržaja koji upotpunjuju osnovnu namjenu ne može biti veća od površine sportskih sadržaja. Pretežna namjena sporta i rekreacije sa gradnjom podrazumijeva 70-80% površine koja se odnosi isključivo na tu namjenu, dok se ostali prateći sadržaji mogu kretati od 20-30% u zavisnosti od potrebe. Koeficijentizgrađenosti je od 0,4 – 1, a procenatizgrađenosti je 15 - 20%. Kod realizacije sportsko-rekreativnih sadržaja ukupna BGP je veća od 5.000 m² po hektaru.

Sport i rekreacija sa ograničenom gradnjom (R2)

Podrazumijeva gradnju različitih sportskih i drugih kompatibilnih sadržaja pod određenim uslovima i u skladu s veličinom određenog lokaliteta za sport i rekreaciju kao i sa potrebama gravitirajućeg stanovništva. Planirani su sadržaji društvene infrastrukture - objekti rehabilitacijskih centara i domova za stanovništvo treće dobi, komercijalni sadržaji - boutique hoteli, hosteli, ugostiteljski sadržaji i eko kampovi, sanitarije, svlačionice, otvoreni sportski tereni, trimstaze, biciklističke staze a na rubovima pojedinih zona prema vanurbanim područjima predviđeni su kapaciteti za humani smještaj životinja i kućnih ljubimaca. Predložena/planirana/ ukupna tlocrtna površina kreće od 300 do 1.500 m² po hektaru, odnosno BGP se kreće od 1.000 do 4.000 m²/ha. Planirani koeficijentizgrađenosti iznosi od 0,1 do 0,4, dok je procenatizgrađenosti od 3 do 15%.

Sport i rekreacija bez gradnje (R3)

Podrazumijeva gradnju sportskih terena i manjih pratećih sadržaja kao što su ugostiteljski objekti, sanitarije, svlačionice, trim staze, šetnice, otvoreni sportski tereni, manji objekti edukativno znanstvene namjene, tačke/vidikovci/ i potezi panoramskih vrijednosti.

Planirana ukupna tlocrtna površina objekata u ovoj zoni ne može prelaziti 150 m² po hektaru, odnosno maksimalna BGP iznosi 300m²/ha. Ovu zonu definiše nizak koefcijentizgrađenosti do 0,1 te procenatizgrađenosti do 3%.

Rekreacija (R4)

Javlja se kao prateća namjena tj. režim u sklopu nekih drugih pretežnih namjena kao što su zelenilo, parkovi, šume i izletišta, pa se rekreacija kao takva javlja u vidu biciklističkih i pješačkih staza, područja i poteza za odmor i rekreaciju, opremljenim mobilijarom i na taj način omogućavaju se stanovništvu određene vrste rekreacije i svakodnevni pristup rekreativnim površina i rekreativnim aktivnostima.

Za ove zone planirani su urbanističko-tehnički uslovi pod kojim bi se na određenim distancama od minimalno 1.000 m mogli pojaviti punktualni sadržaji koji su karakteristični za sportsko-rekreativna područja bez gradnje. Ove zone bi se definisale kroz planske dokumente nižeg reda sa parametrima, odnosno urbanističko – tehničkim uslovima za pojedinačne građevinske parcele, koji ne mogu prelaziti parametre utvrđene u zonama sporta i rekreacija bez gradnje (R3).

Planom su planirani i tematski parkovi kao turistički punktovi posebno atraktivni za mladu populaciju stanovništa. Tematski parkovi se osim na parkovskim površinama mogu planirati i u sportsko – rekreativnim zonama, s tim da površina tematskog parka ne može prelazi 10% površine sportsko-rekreativne namjene. Tematski parkovi (zabavno-edukativni, znanstveni, tehnološki, art parkovi, arheološki, kinematografski parkovi, parkovi kreativnih industrija i sl.) planirani u zonama parkova sa svojim površinama ne mogu preći 1/3 namjene parkovske površine.

Projekcijom Plana i prostornim rješenjem, planirano je uređenje obala rijeke Zujevina i njenih pritoka, kao rekreativnih i sportsko-rekreativnih zona i površina. Davanjem značajnije uloge obalama ovih rijeka za rekreativne i sportske sadržaje, odnosno prostornim rješenjem te zone i površine uređuju se primjenom mjera zaštite kojima se čuvaju osobitosti tla, vode i krajolika i sukladno sa prirodnim karakteristikama prostora ne narušavajući reljefna i druga obilježja. Opremaju se kao privlačni lokaliteti boravka i odmora sa sadržajima i opremom za razonodu, odmor i rekreaciju (trim staze, bicklističke staze, stoni tenis, igra djece i sl.). Opremanjem prostora za odrasle i za igru djece kao i svim potrebnim urbanim mobilijarom dobija se atraktivan prostor za kontinuirano korištenje u toku cijele godine. Zaštitom okoliša, zaštitom voda i uređenjem obala ovih rijeka dobijamo vrijedan gradski rekreativni i turistički prostor, koji je dostupan za korištenje svim građanima u svakom trenutku. Zelene površine uz vodotoke ovih rijeka uređuje se terasasto i opremaju rekreativnom opremom za boravak stanovništva (stolovi sa stoni tenis, površine za badminton, platformama za sjedenje i sl.), koje u periodima intenzivnih kiša i naglog topljenja snijega mogu biti poplavljene, ali obzirom na denivelisane uređene površine izmještanje takve opreme nije neophodno. Obalna područja vodenih tokova koja su u kontaktnim zonama sa stambenim objektima, poslovnim zonama i koja se naslanjaju na saobraćajnice postaju ekstenzije u smislu formiranja i dopunjavanja kulturnih sadržaja (izložbe, koncerti), ugostiteljskih sadržaja, prostora za sportske klubove kao i agrikulturne površine (vrtovi i sl.). Planiranjem uređenja obala za ovaj način korištenja omogućava se sistem ekoloških zona i koridora, sanacija i uređenje zemljišta dužinom korita rijeka uništenih antropogenim djelovanjima ali i sanacija i zaštita prirodne vegetacije i zaštita vodnih površina.

Uređivanje i opremanje prostora kao lokaliteta za boravak i odmor mora biti u skladu sa propozicijama zaštite okoliša, zaštite voda, poštujući reljefna i druga obilježja prostora, a za uređenje se upotrebljavaju autohtoni i prirodni materijali. Detaljna urbana pravila se utvrđuju Odlukom o provođenju ovog Plana.

Turizam

Turizam danas, kao jedna od većih privrednih djelatnosti u svijetu, postaje generator ukupnog razvoja i postaje sredstvo valorizacije prirodnih i stvorenih vrijednosti, kulturno - historijske baštine, valorizacije krajolika i osobnosti pejzaža, odnosno valorizacije komparativnih i kompetitivnih prednosti prirodnih i stvorenih vrijednosti sa potrebo, potrebno detektiranja i prepoznavanja ograničenja u smislu protoka i broja posjetitelja i turista.

Sportsko-rekreativni turizam predstavlja važan nositelj privrednog razvoja, a rekreacija predstavlja jedan od značajnijih vidova standarda stanovništva i kvalitete života u gradu. Zaštita i unapređenje turističko-rekreacione ponude, ponuda atraktivnih ali kompatibilnih turističkih sadržaja i promocija kulturnih vrijednosti predstavlja aktivnost kojom se podržava razvoj turizma i drugih privrednih djelatnosti.

Sa tog stanovništva osnovna početna mogućnost daljeg razvoja Općina je sistemska valorizacija svih prirodnih i kulturnih potencijala i sportske infrastrukture, koje skladno povezane u cjelinu mogu da privuku pažnju turista, kako tranzitnih tako i ciljnih grupa. Posebnu ulogu u budućoj transformaciji turističke i privredne strukture i slike Hadžića imat će razvoj turizma koji se profilira kao urbani turizam tj. turizam koji se prvenstveno temelji na ponudi kulturnih, sportskih sadržaja i događanja, na kulturno-historijskom i prirodnom naslijeđu i na sportsko-rekreativnoj i izletničkoj ponudi. Nematerijalna kulturna baština je bitan segment u razvoju turizma i turističkoj ponudi koja ističe običaje, načine, tradiciju i ponašanja društvene zajednice. Ona se ogleda kroz narodne običaje, tradicionalne plesove i muziku, jezik, zanate, umjetničke vrijednosti, „rukotvorine, narodne nošnje i sl.

Turizam će realizacijom pojedinih segmenata urbanističkog plana imati značajan utjecaj na urbanu transformaciju gradskog i okolnog prostora, a svojim multiplikativnim efektima će utjecati na razvoj pratećih djelatnosti. Pri tome treba naglasiti ulogu kulture i sporta u potrebnoj transformaciji privrede, ne samo kroz razvoj turizma nego i kroz razvoj složenih usluga i potrebnu tehnološku modernizaciju produktivnog sektora i turističke infrastrukture. Uz prirodne i historijske vrijednosti kultura i sport su djelatnosti koje najviše doprinose atraktivnosti okruženja za privlačenje nositelja kreativne transformacije, odnosno modernizacije cjelokupne privrede.

S obzirom da Hadžići imaju preduslove da izrastu u jedan primamljiv i atraktivan turistički i sportsko rekreacioni centar prije svega zbog blizine olimpijskih planina Igmana i Bjelašnice (planinski zimski turizma), prirodnih ljepota, atraktivnih izletišta, postojanje sportskih klubova i dobre mogućnosti za razvoj sporta, zbog velikog broj udruženja iz oblasti kulture, zbog postojanja prostora za održavanje kulturnih manifestacija, zbog povoljnih uslova za proizvodnju zdrave hrane i razvijanje gastro turizma i sl.

Općina Hadžići raspolaže značajnim prirodnim potencijalom za razvoj turizma naročito u oblastima zdravstvenog, sportsko – rekreativnog i kulturno historijskog. Međutim nisu stvoreni atraktivni smještajni i sadržajni kapaciteti za značajnije turističke posjete.

Da bi se dostigao zadovoljavajući nivo turističkog razvoja Općine Hadžići, potrebno je formiranje integralnih ambijentalnih cjelina zasnovanih na kulturnom i historijskom naslijeđu sa upotpunjenim kvalitetnim turističkim sadržajima. Neophodno je obezbijediti kvalitetnu prezentaciju objekata kulturno – historijskog i prirodnog naslijeđa, pojačati komparativne i postojeće i planirane potencijale i prednosti Hadžića unapređivanjem kvalitete prirodnih resursa. Od turističkih destinacija, odnosno potencijala za razvoj turizma općine Hadžići

posebno se može izdvojiti blizina turističkih destinacija kao što su: Historijsko memorijalna područja nekropola i groblja, historijske građevine: Kašikovića vila, Zgrada željezničke Srpskopравoslavna crkva sv. Bogorodice, prirodno naslijeđe: hidrološki spomenik vrela Žunovnice.

Za razvoj održivog turizam kao turizama koji ima dobre ekonomske i socijalne izgleda bez negativnog utjecaja na prirodu, okoliš i lokalnu kulturu, neophodno je postupno uvoditi međunarodne standarde kvaliteta ponude, smještaja i usluga (npr. kod kategorizacije hotelskih, hostelskih i ugostiteljskih objekata, uvođenjem ekoloških standarda i praćenjesavremenih tendencija u vrstama turističke ponude). S obzirom da su evidentni potencijali za razvoj turizma na području Općine Hadžići, planirana je modernizacija postojećih objekata, kao i novi smještajni kapaciteti (hoteli, kampovi, hosteli itd.). Turističku ponudu obogatiti novim sadržajima prilagođenim turistima svih dobnih skupina i podizati nivo i kategorije turističkih usluga te valorizovati prirodne turističko resursne osnove.

Prostorni aspekt turizma i distribucija turističkih zona i površina, zasnovan je i u skladu je sa osnovnim usmjerenjem za razvoj održivog turizma sa temeljnim prioritetima mjera na području zaštite, upravljanju prirodnim i izgrađenim resursima, prostoru kao resursu, vodeći računa da je isti po definiciji neobnovljiva kategorija. Planirane površine i punktovi su raspoređeni i prostorno razvijani kao policentrične turističke zone. Planiranim razvojem se osigurava ekološka, socijalna, tehnološka i ekonomska održivost i uspostavlja stabilan odnos turizma i okoline, što uključuje prevenciju, zaštitu i monitoring. Opremanje infrastrukturom provesti na način da se oblikuje struktura koja će u kombinaciji sa okolišom biti perceptivno prihvatljiva u prostoru.

Prostorna namjena turističkih zona i površina planirana je i sagledana kroz:

- zone sa najvećom koncentracijom turističkih kapaciteta hotela, hostela, ugostiteljstva, pojedinačnih objekata ili kompleksa kulturno - historijskog i prirodnog naslijeđa, kulturnih industrija (muzika, pozorište, dizajn, ples, muzeji, obrt, arhitektura, književnost, vizuelna umjetnost, izdavačka djelatnost, film, festivali...);
- turističke zone, zone namijenjene razvoju turističkih, ugostiteljskih i rekreacijskih sadržaja od kojih pojedine uključuju i smještajne kapacitete - hotele, boutique hotele, hostele, odmarališta, eko kampove, tematske parkove, kreativne klastere i sl;
- turističke punktove, kao izdvojene komplekse turističke i ugostiteljsko - rekreacijske namjene koji predstavljaju cjeline. To su turistička odredišta posebnih ambijentalnih, prirodnih i kulturno historijskih vrijednosti, ili imaju za razvoj alternativnih i selektivnih vrsta turizma usmjerenih na pojedine dobne ili interesne skupine (izletnički, avanturistički, zdravstveni, edukacijski, rekreacijski, kulturni);
- turističke koridore, pravci učestalih kretanja turista i stanovništva, odnosno tranzitni turistički pravci koji povezuju razne turistički atraktivne kulturne, spomeničke i druge cjeline, te turističke punktove i zone.

Razvoj novih sportskih centara i objekata planiran je u svrhu racionalnijeg korištenja prirodnih resursa za različite vrste sporta, rekreacije i turizma, sa maksimalnom pripremom kriterija za zaštitu i očuvanje okoliša, kulturne baštine i prirodne sredine.

7.6. URBANE ZELENE POVRŠINE (Z)

Urbane zelene površine su svi javni i privatni otvoreni prostori u urbanim sredinama, prvenstveno pokriveni vegetacijom, koji su direktno (aktivna i pasivna rekreacija) ili indirektno (zaštita tla, vode, klime, buka i sl.) na raspolaganju korisnicima.

Urbani sistem zelenila-zelena infrastruktura, sastoji se od većih i manjih zelenih prostora, povezanih zelenim koridorima, koji formiraju mrežu i osiguravaju kontinuitet zelenila u urbanom dijelu grada.

Razvoj zelene infrastrukture grada zahtijeva dugoročnu strategiju sa jasno postavljenim ciljevima, a planska dokumentacija predstavlja ispravan put ka tom ostvarenju. U cilju zaštite čovjekove sredine i stvaranja prostora ugodnog življenja treba očuvati, stvarati i održavati zelene površine, te obezbijediti izvor sredstava za realizaciju navedenog.

Planiranjem novih zelenih površina, te očuvanjem, aktiviranjem i unapređenjem postojećih ostvaruju se zadati ciljevi evropskih standarada u ovoj oblasti.

Prednacrtom Urbanističkog plana za urbano područje Hadžića analizirane i zadržane su postojeće zelene površine, a matrica planiranja novih, zasnovana je na evropskim opredjeljenjima i principima, kroz povezivanje svih kategorija zelenila u jedan integralni sistem - zelenu infrastrukturu, u skladu sa prostornim, te stvorenim i planiranim mogućnostima i vlasničkim odnosima.

Prostornom Osnovom Urbanističkog plana koja je verifikovana i usvojena od strane Vlade utvrđen je metodološki pristup za distribuciju i organizaciju urbanih zelenih površina, a koji se zasnivao na sistemu „15-to minutnog grada,,.

Ovim Planskim dokumentom kroz policentrican raspored zelenih površina, posebno javnih kao i zona sporta i rekreacije bez gradnje omogućena je 15-to minutna dostupnost nekoj od navedenih površina.

Pravilna prostorna distribucija i opremljenost (sadržaj) urbanih zelenih površina će obezbijediti unapređenje biodiverziteta, poboljšanje osnovnih mikroklimatskih parametara, multifuncionalnost i laku dostupnost (pristupačnost) korisnicima.

Treba napomenuti da se analizom postojećeg stanja i usvojene planske dokumentacije došlo do zaključka da dosadašnja realizacija zelenih površina iznosi oko 5 m² po stanovniku, a što ne prati planska usmjerenja kojima je bilo potrebno realizovati od oko 30 m²/st(što je i preko zadatih standarada Svjetske zdravstvene organizacije 15 m²/st.).

Na tematskim grafičkim priložima prikazane su urbane zelene površine veće od 0.5 ha, dok manje površine u okviru građevinskih parcela i manje javne zelene površine zbog preglednosti nisu prikazane, ali njihov ukupni bilans povećava ukupni parametar za 5-10%.

7.6.1. PODJELA URBANIH ZELENIH POVRŠINA

U cilju uspostavljanja ekološke ravnoteže između ljudske populacije i njene životne okoline u složenom urbanom ekosistemu i njenog održavanja na nivou koji omogućava normalan život i rad, ovim Planom definisane su zelene površine različitih kategorija.

Prostorni raspored zelenih površina rezultat je analize prirodnih i stvorenih uslova (uslovi terena i ambijenta, (lokacija, reljef), usvojena planska dokumentacija, vlasništvo, izgrađenost, namjene prostora i sl.).

Prostornom distribucijom, strukturom, dinamikom, i sadržajem zelenih površina ostvaruju se osnovne funkcije: proizvodnja kisika, filtriranje i cirkulacija zračnih masa, infiltracija oborina, zaštita tla i vode, te zadovoljavanje potreba za odmorom, rekreacijom i socijalno-društvenim kontaktima.

Predviđena je raspodjela u prostoru, s ciljem da se uspostavi laka dostupnost većem broju građana, uspostavi veza sa zelenilom u okruženju (vanurbano područje), te dostigne odgovarajući optimalni procenat zelenila po stanovniku.

Projekcijom je predložena nova terminologija za kategorije zelenih površina, s ciljem jasnijeg i preciznijeg definisanja istih. U tom smislu u:

- Zelene površine općeg korištenja su javne zelene površine;
- Zelene površine ograničenog korištenja je zelenilo u okviru građevinskih parcela;
- Zelenilo specijalne namjene su tematske zelene površine.

Na osnovu metodologije prikupljanja i obrade podataka urađena je kategorizacija zelenila prema načinu korištenja i mogućnosti pristupa na tri osnovne kategorije:

- Javne zelene površine (Z1)
- Tematske zelene površine (Z2)
- Zelenilo u okviru građevinskih parcela

Javne zelene površine (Z1) predstavljaju površine, gdje je zelenilo pretežna namjena i koje su dostupne/na raspolaganju svim građanima i grafički se prikazuju samo površine veće od 0.5 ha. na tematskim kartama.

Javne zelene površine dijele se na podkategorije:

- park-šuma (Z1-1),
- park (Z1-2)-(pov veće od 10000 m²),
- lokalni park (Z1-3)-(od 5000-10000 m²),
- zaštitno zelenilo (Z1-4),
- džepni park – (od 2000 – 5000 m²), (prateća namjena, ne prikazuje se na karti)
- zeleni skver – (od 0-2000m²), (prateća namjena, ne prikazuje se na karti)
- linijski sistemi zelenila uz saobraćajnice i korita rijeka

Tematske zelene (Z2) površine su površine za čije je normalno funkcionisanje i održavanje potrebno stručno vođenje i često imaju kontrolisan pristup. Tematske zelene površine dijele se na sljedeće podkategorije:

- zoološki vrt (Z2-1),
- arboretum (Z2-2),
- botanička bašta (Z2-3),
- arheološki park (Z2-4),

Zelenilo na građevinskim parcelama predstavljaju prateću namjenu unutar drugih pretežnih namjena, te se ne prikazuje u grafičkom dijelu ovog Plana. Osnovna podjela zelenila na građevinskim parcelama prati podjelu namjena porostora rađenu po Metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja i podjeljeno je na:

- Zelene površine uz stambene objekte
 - zelenilo uz objekte individualnog stanovanja
 - zelenilo uz objekte kolektivnog stanovanja - blokovsko zelenilo (u nekim slučajevima ovo zelenilo ima karakter javne zelene površine-lokalni park)
 - zelenilo uz objekte rezidencijalnog stanovanja
 - zelenilo uz objekte razruđenog/vikend stanovanja
- Zelenilo uz objekte društvene infrastrukture
 - zelene površine uz objekte obrazovanja - škole, vrtići, fakulteti, instituti i sl.

- zelene površine uz objekte bolnica i zdravstvenih ustanova,
- zelene površine uz objekte kulture
- Zelene površine uz objekte sporta i rekreacije
 - zelenilo u zoni sporta i rekreacije sa izgradnjom
 - zelenilo u zoni sporta i rekreacije sa ograničenom gradnjom
 - zelenilo u zonama sporta i rekreacije bez izgradnje
- Zelene površine uz privredne objekte
 - zelenilo u proizvodnoj privredi
 - zelenilo u poslovnoj privredi
 - zelenilo u zonama hotelijerstva, ugostiteljstva i turizma
- Zelenilo komunalne infrastrukture
 - groblja, mezarja
 - vodozaštitne zone izvorišta i parcela za vodne objekte.

7.6.1.1. Javne zelene površine

Geografski položaj urbanog područja Hadžića, njegovi prirodni, stvoreni i drugi uslovi ne stvaraju potrebe za planiranjem većih zelenih „masiva“ urbanog zelenila tipa park- šuma, parkova i sl. upravo zbog blizine šumskih masiva koji se pružaju sve do samog centra užeg urbanog područja Hadžića.

Neposredni kontakt sa parkom prirode „Igman-Bjelašnica“ te velikim sistemima šume koji se pružaju do samog centra Hadžića omogućava ostvarivanje osnovnih zaštitnih funkcija zelenila u smislu proizvodnje kisika, stvaranja povoljnog mikroklimata, povezivanje urbanog i vanurbanog zelenila i sl.

Površine kategorije park su zelene biotehnički i planski oblikovane površine, veće od 1 ha, koje su namjenjena za javno korištenje, sa većim udjelom „unešenih“ (posađenih) i planski raspoređenih elemenata vegetacije, u odnosu na postojeću floru (vegetaciju). Opremaju se i održavaju u cilju zaštite životne sredine, odmora i rekreacije, ostvarivanja socijalnih, kulturnih i obrazovnih funkcija parka i unapređenja ukupne slike grada.

Ove površine imaju za cilj približavanje prirode gradskom čovjeku i omogućavanje boravka (kratkotrajnog, dnevnog ili poludnevnog) u tišini, svježini zelenila i estetskim ugođajima, koji mu obezbijavaju sadržaji parka.

Funkcionalno oblikovanje parkova i sadržaja u njima, određuju prirodne karakteristike prostora, položaj i veličina, kontaktne namjene, te potrebe za formiranjem ekološko, edukativno, estetskih i rekreativnih površina.

Prednacrtom Urbanističkog plana za urbano područje Hadžića preuzeta su opredjeljenja Urbanističkog plana Hadžića za period 1986.-2015, a nove zelene površine planirane su tamo gdje dozvoljavaju prostorne mogućnosti i vlasnički odnosi.

Lokalni park je zelena površina veličine od 5000-10000 m² koja sadrži i prostore za miran odmor i rekreaciju, dječija igrališta i sl. planirane i održavane prije svega za potrebe lokalnog/gravitirajućeg stanovništva. Imajući u vidu opremljenost uređenost i položaj ove kategorije zelenih površina, može se reći da imaju funkciju blokovskog zelenila.

Džepni „park“ je tip zelene površine dimenzija 2000-5000 m² koja se formira uglavnom kao komunikacijska površina namjenjena javnom korištenju. Uređuje se sa elementima biološke i građevinske komponente i održava u cilju obezbjeđivanja kratkotrajnog odmora stanovnika i unapređenja vizuelnog kvaliteta okruženja.

Zeleni skver je tip zelene površine dimenzija 0-2000 m², kojeg karakteriše parterno estetski uređena površina, koja ne mora nužno imati izraženu vegetacijsku komponentu. Vegetacijska komponenta zastupljena je kroz elemente prve druge i treće vegetacione etaže (drveće, trava, grmlje), sa ili bez urbane opreme.

Napomena:

Postoji još čitav niz zelenih površina kategorije lokalni park, džepni park i zeleni skver koji nisu ovdje prezentirani, jer predstavljaju dio pretežne namjene (stanovanje, društvena infrastruktura saobraćaj i sl.).

Zelene površine zaštitnog karaktera - zaštitno zelenilo - u gradskoj urbanoj sredini predstavljaju manje li veće zelene površine (npr. degradirane derivate šuma – izdanačke šume šikare, šibljacke, livade, travnjake, područja sa oskudnom vegetacijom, gole neobrasle terene na matičnim supstratima) koje imaju ulogu prvenstveno u očuvanju staništa, stabilizaciji terena, putem regulisanja vodnog režima i sprečavanja erozivnih procesa, stvaranju povoljnije mikroklimne područja, zaštite od buke, prašine, čađi i drugih zagađivača, zaštiti izvorišta, rezervoarara i sl. te estetsko-dekorativnu ulogu.

Urbano područje se preko zaštitnog zelenila povezuje sa zonama zaštitnih i urbanih šuma te zonama vanurbanog zelenila u sistem kontinuiranog zelenila i na taj način se obezbijuje dotok svježeg i čistog zraka u gusto izgrađenu gradsku matricu.

Zaštitno zelenilo uz vodotoke utiče na intenzivnije upijanje padavina da sporije otiču do vodotoka, čime se otklanjaju jake poplave. Zelene površine na obalama vodenih površina imaju zaštitnu ulogu i kroz stabilizaciju procesa erozije zemljišta.

Urbanističkim planom za urbano područje Hadžića pod kategorijom zaštitno zelenilo podrazumijevaju se površine koje su:

-rudimenti/relikti/ostatci šuma i šumskog zemljišta: degradirane derivate šuma – izdanačke šume šikare, šibljacke, livade, travnjake, područja sa oskudnom vegetacijom ili gole neobrasle terene na matičnim supstratima, a koje su u granici posmatranjadisperzno raspoređene, kao veće ili manje površine između zona ostalih namjena

-„pod zelenilom“ (obrasle vegetacijom), a nalaze se na uslovno-stabilnim i nestabilnim terenima i klizištima, strmim padinama i nepristupačnim terenima, površinama uz saobraćajne koridore, rijeke, vodozaštitne zone, izvorišta

-„slobodne površine“ pogodne za ozelenjavanje, a nalaze se uglavnom na nestabilnim, strmim i nepristupačnim terenima, klizištima, površinama uz saobraćajne koridore, rijeke itd., u posmatranom urbanom području.

Linijski sistemi zelenila uz saobraćajnice i rijeke. Pod ovom kategorijom zelenila podrazumijevaju se svi elementi biološke komponente u vidu dužih ili kraćih linijskih (trakastih) poteza duž saobraćajnica, vodotoka, pješačkih i biciklističkih staza. Osnovni gradivni element linijskih sistema su stablašice u formi drvoreda.

Ove zelene površine predstavljaju „mrežu“ u osnovi zelenila svakog grada, jer povezuju sve kategorije gradskog zelenila u jedinstven sistem, kao i ostale namjene površina, te omogućavaju ugodno kretanje pješacima i vozačima.

Planski formirano linijsko zelenilo omogućava prodiranje svježih vazdušnih masa iz vangradskih prostora i većih površina gradskog zelenila u sve dijelove grada, poboljšanje mikroklimatskih uslova u cjelini. Značajna je njihova uloga u ublažavanju buke i zagađenja zraka, smanjenja negativnih uticaja klimatskih promjena, stvaranjem boljih uvijeta gradske

mikroklima, ljetne zasjene, održavanje ravnoteže flore i faune itd. Takođe aktivno doprinose poboljšanju estetskog izgleda i doživljaja urbanog prostora. Kompozicioni principi ozelenjavanja ulica treba da stvaraju maksimalne pogodnosti, kako za kretanje saobraćaja i pješaka, tako i za zaštitu stanara od buke i automobilskih gasova.

Prednacrtom Urbanističkog plana Hadžića zadržani su svi postojeći drvoredi i aleje. Postojeći drvoredi se zadržavaju uz postepenu zamjenu starih, bolesnih, suhih, ali i neodgovarajućih vrsta.

Ovim nivom planske dokumentacije tretira se linijsko zelenilo uz primarne saobraćajnice (transferzale i longitudinale), a kroz izradu planova nižeg reda i veće detaljnosti treba, gdje god je to moguće proširiti „mrežu“ linijskih sistema, odnosno uz sve nove saobraćajnice, biciklističke i pješačke staze, kao i riječne tokove, obavezno planirati linijsko zelenilo kao duže ili kraće poteze prema prostornim mogućnostima.

7.6.1.2. Tematske zelene površine

Prednacrtom Urbanističkog plana Hadžića nisu planirane tematske zelene površine.

7.6.1.3. Zelenilo na građevinskim parcelama

Osnovni principi uređenja ove kategorije zelenila, odnosno njenih podkategorija zavisi prvenstveno od potreba korisnika, te načina funkcionisanja i organizacije rada osnovne namjene.

U konsolidiranim područjima i tamo gdje zbog prostornih, geomorfoloških i vlasničkih odnosa nije moguće planirati značajnije javne zelene površine, velika pažnja se posvećuje očuvanju postojećih i formiranju novih otvorenih zelenih površina, u okviru vlasničkih/građevinskih parcela, koji pored ostalih funkcija, pružaju i mogućnost javnog korištenja i socijalne integracije korisnika.

Urbanističkim planom zadržavaju se sve postojeće zelene površine uz navedene pretežne namjene i maksimalno se štite od degradacija i uzurpacija, te razvoja drugih infrastrukturnih sistema na račun zelenila.

Veliki dio ovih površina nije priveden konačnoj namjeni u smislu opremanja adekvatnim sadržajima kako biološke komponente tako i elementima urbanog mobilijara, za pasivan i aktivan odmor, relaksaciju, rekreaciju i sl. u sredini bliskoj prirodnoj. Ovo se prvenstveno odnosi na otvorene i zelene površine u mješovitim zonama užeg urbanog područja, te zelenilo u sklopu kolektivnog stanovanja (lokalni parkovi tj. blokovsko zelenilo).

Obzirom da ove zelene površine predstavljaju prateću namjenu/sadržaj u okviru drugih pretežnih namjena, kako takve se ne prikazuju na grafičkim priložima zbog kartografske razmjere, ali se u tekstualnom obrazloženju i kroz Odluku o provođenju plana definišu normativi i pravila za njihovo planiranje i unapređenje.

7.6.2. REGULATORNA PRAVILA ZA URBANE ZELENE POVRŠINE

U ovoj fazi Urbanističkog plana daju se generalna/opća pravila za planiranje, uređenje, unapređenje i zaštitu postojećih i planiranih urbanih zelenih površina, dok će se u narednim fazama izrade Plana, kroz izradu tematske oblasti i kroz definisanje Odluke o provođenju plana dati posebni/specifični uslovi za svaku od kategorija, odnosno podkategorija zelenila.

Aktivnosti na izgradnji novih te uređenju i opremanju postojećih zelenih površina vrše se na osnovu odgovarajuće tehničke dokumentacije (Idejnog/Izvedbenog projekta), urađene od strane stručnog i odgovornog lica, a u skladu sa smjernicama planske dokumentacije.

7.6.2.1. Generalna pravila za javne zelene površine

Javne zelene površine su kompleksi u kojima dominira zelenilo, a opremljeni su sadržajima koji omogućavaju dnevnu ili poludnevnu rekreaciju ili kratkotajnozadržavanja i okupljanja stanovnika gradskih naselja.

Osnovni gradivni element zelenih površina su elementi biološke komponente zastupljene kroz sve tri vegetacione etaže, sa akcentom na skupine bjelogoričnog i crnogoričnog drveća (visoka vegetacija). Vegetacija treba da je u skladu sa potencijalnom (preferirajući autohtone vrste), uslovima terena i ambijenta (lokacije).

Svi zahvati, radnje, lociranje kompatibilnih sadržaja i trasiranje staza treba prilagoditi postojećoj vegetaciji odnosno ne smiju biti u koliziji sa postojećom visokom vegetacijom, i prirodnim uslovima terena. Nije dozvoljeno krčenje i sjeća postojeće vegetacije, posebno stablašica.

Pažljivo odabrani sadržaji primjeren datoj lokaciji -materijalizacija (pješačke, trim i biciklističke staze, vidikovci, mobilijar, odmorista, tereni za rekreaciju i odmor i sl.) koji bi se inkorporirali sa zatečenim i planiranim prirodnim elementima, treba da budu lako dostupni i učine ove površine visoko atraktivnim za sve korisnike svih starosnih dobi. Sadržaji moraju biti logično „razvijeni“-raspoređeni u predmetnom obuhvatu, a oni koji zahtijevaju povezivanje na komunalni infrastrukturu koncentrisati u pojedinim zonama.

Maksimalni procenat zauzetosti površina naprijed navedenim sadržajima se kreće od 5-15% u zavisnosti od podkategorije, što će se precizirati kroz specifične/posebne uslove u Odluci o provođenju plana.

Uzgoj poljoprivrednih kultura, postavljanje plastenika i rasadnika nije dozvoljeno na ovim lokalitetima. Iznimno urbani vrtovi na javnim zelenim površinama se mogu realizirati isključivo kao dio jedinstvenog pejzažnog tj. hortikulturnog uređenje predmetne lokacije, ali ne i na površinama koje imaju određenu kategoriju zaštite i koje se nalaze u centralnom urbanom području.

Na javnim zelenim površinama nije predviđena izgradnja stambenih i drugih objekata. Javne zelene površine koje su uzurpirane postojećim stambenim ili drugim objektima mogu zadržati uz preporuku za njihov redizajn i/ili prenamjenu u skladu sa funkcionalno-oblikovnim karakteristikama određene kategorije, a koje će se definisati kroz izradu detaljnih planova.

Na postojećim definisanim zelenim površinama, a koje nisu privedene konačnoj namjeni, odnosno nisu realizirane u smislu sadnje i opremanja urbanim mobilijarom, ne dozvoljava se prenamjena zemljišta, izgradnja objekata i širenje drugih namjena na račun zelenila.

Izgradnja podzemnih sadržaja (garaža i sl.) nije dozvoljena na javnim zelenim površinama. Otvorene parking površine formirati kao zelene parkinge sa površinskom obradom koja omogućava neometanu infiltraciju padavina i drvećem raspoređenim na svako 5-to do 7-mo parkig mjesto.

Ograđivanje javnih zelenih površina nije dozvoljeno. Iznimno ukoliko postoji potreba za ograđivanjem pojedinih parcela, odnosno sadržaja zbog sigurnosti ograda mora biti transparentna i/ili u kombinaciji sa živom ogradom.

Javne zelene površine (lokalni park, džepni park, zeleni skver) potrebno je planirati kao dio jedinstvenog zelenog infrastrukturnog sistema grada, pri čemu je potrebno poštovati načelo planiranja što veće i kompaktnije zelene površine nauštrb većeg broja usitnjenih površina. Ove površine namjenje su javnom korištenju kao komunikacijske površine, pri čemu kod

novoplaniranih površina, učešće prirodnog tla sa biološkom komponentom, ne smije biti manje od 85%, iznimno kod zelenog skvera ova površina može biti manja.

Minimalni predviđeni parametri za planiranje javnih zelenih površina koji su inkorporirani u pretežne namjene, a to se prvenstveno odnosi na podkategorije lokalni park, džepni park, te manje parkovske površine koji nisu prikazani na sinteznoj karti su:

- park (Z1-2); veći od 10000 m², min. 2-3 m²/st.
- lokalni park (Z1-3); od 5000 - 10000 m²; min 1-2 m²/st.
- džepni park od 2000 - 5000 m²; min 0.5 – 1 m²/st.,

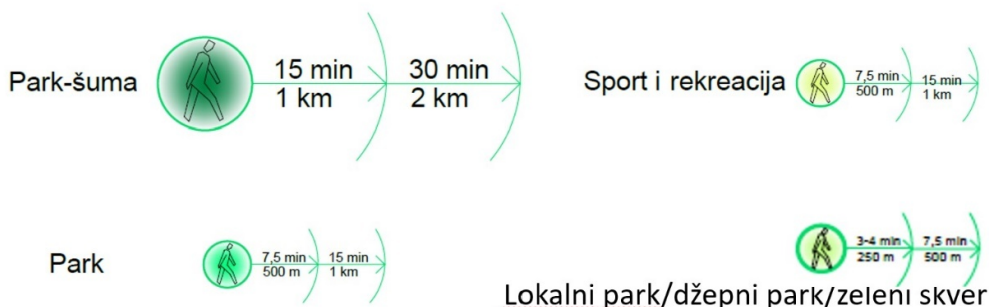
Za potrebe stanovnika određenih područja neophodno je obezbijediti minimalno 4m²/st. sa dostupnošću džepnih parkova do 500 m, lokalnih parkova do 1000 m, te parkova do 2000 m. Zelene površine potrebno je planirati prema broju stanovnika pri čemu se veličina zelene površine povećava u odnosu na broj stanovnika:

- za područje do 3000 st. najmanje jednu zelenu površinu od 0,6 ha
- za područje od 3000-5000 st. najmanje jednu zelenu površinu od 0,6-1,0 ha
- za područje od 5000-10000 st. najmanje jedan park površine 1,0-2,0 ha
- za područje od 10000-15000 st. najmanje jedan park površine 2,0-3,0 ha, itd.

Iznimno, u formiranoj (postojećoj) fizičkoj strukturi urbaniziranih i visokourbaniziranih područja ovi parametri mogu biti manji. Tamo gdje nije moguće osigurati zelenu površinu prema spomenutim normativima, potrebno je kroz izradu detaljne planske dokumentacije planirati više manjih javnih zelenih površina za odmor i rekreaciju stanovništva, koje trebaju biti integrisane u jedinstveni sistem zelenila grada.

Također kod planiranja zelenih površina ne smije se zanemariti ni metodološki pristup koji podrazumijeva distribuciju zelenih površina na osnovu dostupnosti i to prema šemi:

Distribucija javnih zelenih površina po metodološkom pristupu

U zonama zaštitnog zelenila ne dozvoljava izgradnja građevina, iznimno mogu se graditi infrastrukturni objekti (vodozahvata, rezervoara i sl.) Dozvoljeno je redovno održavanje i uređenje, u skladu sa mjerama koje imaju za cilj očuvanje i stabilizaciju kroz tehničko (uspostava drenaža, izgradnja zidova, podzida i sl.) i biološko saniranje lokaliteta (sadnja: prvenstveno stablašica, ali i drugih elemenata sve tri vegetacione etaže). Na mjestima gdje to uslovi terena dozvoljavaju, može se izvršiti sadnja stablašica koje povoljno utiču na sanaciju i stabilizaciju terena u skladu sa potencijalnom vegetacijom, a mogu se formirati i pješačke i rekreativne staze, te porostori: manji platoi, vidikovci, punktovi za odmor i sl.) sa sadržajima urbanog mobilijara, primjerenog datoj lokaciji. Uređenje i održavanje vrši se u skladu sa funkcijama zaštite, postojećim obilježjima i uslovima terena, a ne smiju se dozvoliti intervencije koje mogu ugroziti prirodne: ekološke i pejzažne vrijednosti i uslove lokaliteta.

Uzgoj poljoprivrednih kultura, postavljanje plastenika, staklenika i rasadnika nije dozvoljeno u obuhvatu zona zaštitnog zelenila, kao ni krčenje vegetacije osim sanitarne sječe. Izgradnja, uređenje i održavanje zaštitnih zelenih površina u vodozaštitnim zonama izvorišta vrši se u skladu sa utvrđenim mjerama datim kroz važeće zakonske i podzakonske akte, koje uređuju tu oblast.

Postojeći liniski sistemi zelenila se zadržavaju uz postepenu zamjenu starih, bolesnih, suhih, ali i neodgovarajućih vrsta.

Uz primarne i sekundarne saobraćajnice, i vodotoke, uspostaviti linisko zelenilo a prema prostornim mogućnostima i uz pješačke i biciklističke staze.

Formira se unutar kontinuiranog i otvorenog zemljanog pojasa, najmanje širine 2 m., a ukoliko to nije moguće postići, stabla se mogu saditi unutar otvora u nivou položanja. Izgradnja/formiranje linijskih sistema vrši se sa školovanim sadnicama visine cca 3,0 m, stablo čisto od grana do visine od 2,5 m i minimalnog prsnog prečnika 6-8 cm.

7.6.2.2. Generalna pravila za zelene površine u okviru građevinskih parcela građevina i pojedinih zona

Urbanističkim planom definisane su primarne/noseće zelene strukture grada (parkovi, zone zaštitnog zelenila i sl.), a kroz određivanje normativa se definiše planiranje novih zelenih površina u okviru pretežnih namjena kao i u okviru pojedinačnih građevinskih parcela.

Zelene površine u okviru građevinskih parcela čine njen obavezan prateći sadržaj, predstavljaju prateću namjenu unutar drugih pretežnih sadržaja i kao takve su uglavnom u funkciji korisnika objekata.

Iako se radi o pratećoj namjeni, zelenilo u okviru građevinske parcele ima veliki značaj u procentualnoj zastupljenosti zelenila urbanog područja i poboljšanju svih ostalih parametara koji se odnose na formiranje sredine ugodne za život.

Metodološki pristup određivanja normativa fokusiran je na različite aspekte i bazira se na brojčanoj vrijednosti kvadratnog metra po glavi stanovnika ili procentualnoj zastupljenosti zelenila unutar građevinske parcele.

Snabdjevenost stanovnika zelenim površinama može se posmatrati sa aspekta zaštite životne sredine, ali i funkcionalno u zavisnosti od dominantne funkcije koju treba da zadovolje za pojedinu namjenu/kategoriju.

Urbanističkim planom zadržavaju se sve postojeće zelene površine uz navedene pretežne namjene i maksimalno se štite od degradacija i uzurpacija, te razvoja drugih infrastrukturnih sistema na račun zelenila.

Prilikom formiranja arhitektonski masa i drugih infrastrukturnih sistema, maksimalno uvažavati vegetacijski oblikovane cjeline-posebno stablašice i uklopiti ih u buduće rješenje.

Otvoreno (nezaptiveno) tlo je neobnovljiv resurs, koji se mora očuvati, a nepropusne površine se moraju ograničiti na strogi minimum. Vlasnici zemljišta su dužni da implementiraju procenat zelenih zasađenih (propusnih) površina

Zelene površine javnih građevina (posebno objekata kolektivnog stanovanja, poslovne i društvene objekte, i objekte sporta i rekreacije) formirati s mogućnošću javnog korištenja, poštujući ograničenja koja proizilaze iz njihove osnovne namjene.

Kod rekonstrukcije ili zamjene građevinskog fonda, ako je površina ozelenjenog dijela manja od propisane, kao takva se može zadržati ali se ne smije smanjivati.

Otvorene parking površine formirati kao zelene parkinge sa površinskom obradom koja omogućava neometanu infiltraciju padavina i drvećem raspoređenim na svako 5-to do 7-mo parkig mjesto.

Zelenilo u okviru građevinskih parcela stambenih građevina

Pojam stanovanja, prema savremenim shvatanjima ne znači boraviti samo u zavtorenim prostorima već i u otvorenom dijelu oko kuće. Individualna kuća pruža mogućnost intimnijeg povezivanja sa prirodom, a vrt postaje sastavni dio kuće. Tradicija mahala i bašti po kojoj je Sarajevo prepoznatljivo, mora se očuvati i kroz razvoj budućih naselja individualnog stanovanja, kako na padniskim dijelovima grada, tako i u nizini.

U skladu sa tim definišu se minimalni normativi za formiranje zelenila (prirodnog tla koji omogućava infiltraciju oborina), a koji je hortikulturno/pejsažno uređen u skladu sa funkcionalnim i oblikovnim karakteristikama ambijenta:

-za objekte individualnog stanovanja min. 30% od građevinske parcele

-za objekte razrušenog stanovanja min. 60% od građevinske parcele

Iznimno, oviparametrimogubitimanji, ali ne manji od 20% m kodinterpolacija u formiranoj (postojećoj) fizičkojstrukturikonsolidiranihivisokokonsolidiranihpodručja.

-za objekte kolektivnog stanovanja min. 3 m² zelenila/stanovniku

Iznimno, ovaj parameter može bitimanji, ali ne manji od 2 m², kodinterpolacija u formiranoj (postojećoj) fizičkojstrukturikonsolidiranihivisokokonsolidiranihpodručja.

Na postojećim zelenim površinama kolektivnog stanovanja, a kojenisuprivedenekonačno namjени, odnosno nisu realizirane u smislu premanjabiloškog komponentom (sadnja) i urbanimobilijarom, ne dozvoljava se prenamjena zemljišta, izgradnja objekata i širenje drugih namjena na račun zelenila.

Zelenilo u okviru građevinskih parcela privrednih građevina

Zelene površine privrednih objekata/zona zona predstavljaju sastavni dio gradskog sistema zelenila. Hortikulturno uređenje zavisi od karaktera proizvodno-poslovnog procesa, režima rada i izgradnje same zone. Utiče na stvaranje povoljnijeg mikroklimata, smanjenje štetnih uticaja buke, prašine i sl, služi za stvaranje slobodnih prostora za odmor i estetsko uređene urbanističke kompozicije kompleksa.

U skladu sa tim definišu se minimalni normativi za formiranje zelenila (prirodnog tla koji omogućava infiltraciju oborina), a koji je hortikulturno uređen u skladu sa funkcionalnim i oblikovnim karakteristikama kompleksa:

-za objekte poslovne namjene min. 30% od građevinske parcele

-za objekte proizvodne namjene min. 20% od građevinske parcele

U zonama gdje je planirana izgradnja proizvodnog pogona, skladišta, proizvodnog zantastva, mala privreda, a koje graniče sa stambenim zonama, zonama sporta i rekreacije, društvene infrastrukture i javnih zelenih površina, potrebno je osigurati pojas zaštitnog zelenila minimalne širine 10 m. Pojas zaštitnog zelenila potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji stvaranja barijere između proizvodne namjene i drugih namjena, te ga realizovati sadnjom visoke vegetacije i grmlja.

-za objekte hotelijerstva, ugostiteljstva i turizma min. 30% građevinske parcele

Iznimno, ovaj parametar može bitimanji, kodinterpolacija u formiranoj (postojećoj) fizičkojstrukturikonsolidiranihivisokokonsolidiranihpodručja.

Za zone većih turističkih i banjsko lječilišnih, ugostiteljskih kompleksa i sl. udio zelenila mora biti minimalno 40% površine/zone kompleksa i omogućiti njihovo javno korištenje, odnosno formirati ih da budu dostupne svim građanima.

Zelenilo u okviru građevinskih parcela društvene infrastrukture

Uloga zelenih površina uz objekte društvene infrastrukture je višestruka, a uređenje je uslovljeno karakterom objekata i načinom njegovog funkcionisanja te brojem i vrstom korisnika. Uloga zelenila je da stvori povoljne sanitarno-higijenske uslove, mogućnost kratkotrajnih okupljanja, rekreacije, te ima estetsko-dekorativnu ulogu.

U skladu sa tim definišu se minimalni normativi za formiranje zelenila (prirodnog tla koji omogućava infiltraciju oborina), a koji je hortikulturno uređen u skladu sa svakom pojedinačnom podkategorijom društvene infrastrukture, odnosno njenim funkcionalnim i oblikovnim potrebama te karakteristikama kompleksa:

-za predškolske ustanove površina otvorenog prostora (igrališta, zelena površina) po djetetu iznosi minimalno 15 m², iznimno u gusto izgrađenim zonama ova površina može biti manja za 50% ukoliko se, na udaljenosti ne većoj od 100 m nalazi otvorena zelena površina

-za škole osnovnog i srednjeg obrazovanja učešće otvorenog prostora (igrališta, zelena površina) po djetetu iznosi minimalno 10 m², od čega je 3-5 m² po učeniku zelenila, iznimno u gusto izgrađenim zonama ova površina može biti manja za 30%

-za objekte visokog obrazovanja i drugih obrazovnih institucija učešće otvorenog prostora (zelenilo, trgovi, igrališta i dr.) u okviru kompleksa fakulteta i drugih obrazovnih institucija je minimalno 40%, a prema normativu potrebno je obezbijediti 3 m² zelenila po korisniku ako se radi o pojedinačnim građevinskim parcelama.

- za objekte studentskih domova i domova za stanovništvo treće dobi propisuje se da u okviru građevinske parcele učešće prirodnog otvorenog (nezaptivenog) tla hortikulturno/pejsažno uređenog mora biti minimalno 40%, a za objekte zdravstva, socijalne zaštite, kulture, vjerske objekte minimalno 20%

Izgradnja i uređenje vrši se u skladu sa ambijentom, konfiguracijom terena i prostornim mogućnostima parcele u skladu sa kontaktnim namjenama/zonama, te važećom legislativom i tehničkim normativima za ovu oblast.

Zelenilo u okviru zona komunalne infrastrukture

- Groblja/mezarja sva postojeća groblja i mezarja potrebno zaštititi, hortikulturno uređivati u skladu sa tradicionalnim načinom uređenja a na osnovu uputa nadležnih institucija za zaštitu kulturno-historijskog nasljeđa.

Novoplanirana groblja i mezarja formirati kao pejsažno uređene cjeline, gdje učešće zelenih površina mora minimalno biti 30% ili min.0,2 m² zelenila na 1000 grobnih mjesta.

Za novoplanirana groblja i mezarja koja graniče sa stambenim zonama, zonama sporta i rekreacije, društvene infrastrukture i javnim zelenim površinama, potrebno je osigurati pojas zaštitnog zelenila minimalne širine 10 m. Pojas zaštitnog zelenila potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji stvaranja barijere između groblja/mezarja i drugih namjena, te ga realizovati sadnjom visoke vegetacije i grmlja.

- Izgradnja, uređenje i održavanje zelenih površina u vodozaštitnim zonama izvorišta i unutar parcela za vodne objekte (rezervoari, uređaji za prečišćavanje otpadnih voda i sl.) vrši se u skladu sa utvrđenim mjerama zaštite, datim kroz važeće zakonske i podzakonske akte, koje uređuju tu oblast.

Zelenilo u okviru zona sporta i rekreacije

Zone sporta i rekreacije planirane su ovisno o potrebama stanovništva i razvoja turizma, na atraktivnim pozicijama u skladu sa karakteristikama lokaliteta.

Oblikovanje zelenih površina u ovim zonama prilagođava se strukturi objekta, načinu organizacije samog prostora i rada. Zelene površine treba da omoguće komfor za korisnike, maksimalne sanitarno - higijenske i estetsko - dekorativne uslove i treba da budu povezane sa gradskim zelenilom u jedan sistem. U zonama sporta i rekreacije R2 i R3 koje su veće od 4 ha, obavezno se formira parkovska površina, ne manja od 1 ha.

U zavisnosti od planiranih sadržaja podjeljene su u tri podkategorije:

-sport i rekreacije sa gradnjom (R1) Podrazumjeva zastupljenost od minimalno 30% zelenih površina unutar zone (kompleksa), pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju vegetacijski oblikovanih cjelina, posebno očuvanju visokog zelenila-stablašica.

-sport i rekreacije sa ograničenom gradnjom (R2) Podrazumjeva zastupljenost od minimalno 66% zelenih površina unutar zone (kompleksa), pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju vegetacijski oblikovanih cjelina, posebno očuvanju visokog zelenila-stablašica.

-sport i rekreacije bez gradnje (R3) Minimalni procenat zelene površine u granicama zone (R3) je 80%, pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju vegetacijski oblikovanih cjelina, posebno maksimalnom očuvanju visokog zelenila-stablašica.

Zelenilo u okviru mješovitih zona

Veliki dio zone gradskog jezgra i užeg urbanog područja čini visokokonsolidirano područje, gdje su po namjeni prostora evidentirane stambeno-poslovne i poslovne zone, odnosno mješovite zone.

U ovoj gusto izgrađenoj urbanoj matrici, velika pažnja se posvećuje otvorenim i urbanim zelenim površinama, posebno javnim zelenim površinama. One se zadržavaju i štite od prenamjene, degradacije i uzurpacije, a predviđaju se mjere njihove zaštite, uređenje i unapređenje, kroz opremanje biološkom komponentom i urbanim mobilijarom. Sve radnje na površinama koje su evidentirane ili imaju određenu kategoriju zaštite, moraju biti u skladu sa propisanim mjerama nadležnih institucija za zaštitu.

Za novoplanirane mješovite zone koje su disperzno raspoređene po obuhvatu plana neophodno je obezbijediti minimalno 30% od ukupne površine, za formiranje neke od kategorije javnih zelenih površina. U ovim zonama, takođe je neophodno formiranje zelenila u okviru građevinskih parcela, prema gore definisanim normativima.

Kod formiranja arhitektonskih i drugih infrastrukturnih sistema neophodno je voditi računa o maksimalnom zadržavanju vegetacijski oblikovanih cjelina, posebno maksimalnom očuvanju visokog zelenila-stablašica.

7.7. POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE (PZ)

Poljoprivredno zemljište je neobnovljiv ili teško obnovljiv prirodni resurs, koje osim proizvodnje hrane ima i druge uloge, kao što su održavanje kvalitete tla, očuvanje biološke raznolikosti, kulture, običaja, identiteta i zajedništva, stoga je od izuzetnog značaja osigurati njegovo očuvanje, unaprjeđenje i voditi računa o štednji visokokvalitetnih poljoprivrednih površina.

Osnovno plansko usmjerenje zasniva se na zadržavanju, trajnoj zaštiti i očuvanju vrijednih poljoprivrednih zemljišta, utvrđenih na osnovu izvršenog bonitiranja poljoprivrednog zemljišta, koje je dalo elemente za utvrđivanje optimalnih proizvodnih mogućnosti, kao i neophodne mjere uređenja i zaštite.

U cilju trajne zaštite i očuvanja utvrđenih visokovrijednih poljoprivrednih zemljišta, a polazeći od kriterijuma položaja u odnosu na osnovne tipove gradskog tkiva Planom su definisane dvije kategorije:

- Poljoprivredne površine na rubnim dijelovima urbanog područja- „Poljoprivredno zemljište (PZ)“ (pretežna namjena);
- Poljoprivredne površine unutar i oko užeg urbanog područja- Urbani vrtovi (UV) (prateća namjena).

Namjenu Poljoprivredno zemljište (PZ) definišu poljoprivredne površine veličine od 0,5 ha udaljene od gradskog jezgra i drugih pretežno stambenih građevinskih zemljišta, većinom zastupljene u rubnim dijelovima urbanog područja i ista je prikazana na grafičkom prikazu Sintezni prikaz korištenja i namjene prostora. Poljoprivredno zemljište se velikim dijelom nalazi u privatnom vlasništvu i konstantno je izloženo tendenciji nestanka i narušavanja njegovog kvaliteta, posebno uslijed neplanske gradnje, širenja građevinskog zemljišta, neracionalnog korištenja i zagađenja, erozije i klizišta.

Projekcijom urbanog uređenja, a na osnovu pedoloških, topografskih, mikroklimatskih, hidroloških i drugih svojstava, poljoprivredna zemljišta urbanog područja su rangirana ubonitetne kategorije koje su po osnovu uslova proizvodnje i načina korištenja svrstane u dvije agrozone: agrozona I (zemljišta prikladna za kultiviranje) i agozona II (zemljišta manje prikladna za kultiviranje).

Planom je utvrđena površina poljoprivrednog zemljišta urbanog područja od 386,37 ha.

Prioritet je trajna zaštita i očuvanje visoke prirodne plodnosti poljoprivrednog zemljišta, povećanje ambijentalne i pejzažne vrijednosti poljoprivrednog područja, unaprjeđenje sadašnjeg stanja i korištenja poljoprivrednog zemljišta, poboljšanje ekoloških i ekonomskih uslova poljoprivredne proizvodnje.

Planom se predviđa:

- Povećanje produktivnosti poljoprivrednog zemljišta I agrozone uz pomoć odgovarajućih tehničkih mjera, agrotehničkih i biotehničkih zahvata.
- Očuvanje poljoprivrednog zemljišta I agrozone i stimulisane proizvodnje krompira, mahunarki, kukuruza i drugog povrća, te uzgoj stoke i proizvodnju mlijeka i mesa.
- Očuvanje i korištenje poljoprivrednog zemljišta II agrozone kao livada, pašnjaka i voćnjaka, za proizvodnju hrane, prvenstveno mlijeka i mesa, a zatim žita, krompira, povrća i voća.
- Obavezno provođenje protuerozivnih mjera na poljoprivrednim zemljištima sa izraženim nagibom i erozivnim obilježjima.
- Očuvanje najkvalitetnih poljoprivrednih zemljišta, koje se nalazi uz vodotoke rijeka koje prate saobraćajnice i razvoj privrednih i mješovitih zona, primjenom posebnih

mjera zaštite u vidu zaštitnog zelenila, upotrebe najboljih raspoloživih tehnika, mjera sprječavanja erozije, rekultivacije itd.

- Podizanje stočarskih farmi na poljoprivrednom zemljištu ukoliko to doprinosi obogaćivanju ambijentalnih, ekoloških, etnoloških ili historijskih sadržaja (na primjer, farme ponija, jahaćih konja, starih autohtonih vrsta stoke i živine i sl.), a u zavisnosti od lokacije i blizine konsolidiranog područja.
- Deminiranje ili stručni uviđaj sumnjivih miniranih površina poljoprivrednog zemljišta od strane ovlaštene institucije.

Kako bi se očuvale i zaštitile disperzno raspoređene manje površine visokovrijednog poljoprivrednog zemljište u konsolidiranim područjima, Planom je uvedena nova kategorija poljoprivrednog zemljišta Urbani vrtovi (UV). Urbani vrtovi predstavljaju poljoprivredna zemljišta površine do 0,5 ha koja se javljaju kao prateća namjena u sklopu drugih pretežnih namjena kao što su stanovanje, društvena namjena, sport i rekreacija i ista se grafički ne prikazuju.

Ova kategorija poljoprivrednog zemljišta se uglavnom javlja u obliku privatnih bašta u područjima individualnog stanovanja u formiranom tkivu užeg urbanog područja, te je iste potrebno sačuvati i valorizovati. Planom se predviđa i podsticanje formiranja novih urbanih vrtova u obliku privatnih bašta, vrtova uz objekte društvene infrastrukture, društvenih vrtova, kao i ozelenjenih terasa, balkona, fasada i krovova koji zajedno imaju značajnu ulogu u mreži urbanih zelenih površina i poboljšanja životnih uslova u gradu.

Planom se daju sljedeći opći uvjeti za društvene vrtove:

- Društvene vrtove formirati na osnovu izrađenog projekta izgradnje tako da posjeduju zaštićen vizuelni identitet, pravilnik o uvjetima i načinima korištenja, te vrtlarski priručnik sa praktičnim savjetima baziranim na načelima organske poljoprivrede.
- Parcele veličine do 50 m² besplatno dodjeljivati stanovništvu na određeni vremenski period, ograđene i opremljene sa popratnim zajedničkim sadržajima kao što su drvena i montažna spremišta alata i organskog gnojiva, komposter, klupe i kante za otpad, spremnici za vodu, vrtne sjenice i nastrešnice.
- U svrhu formiranja društvenog vrta koristiti i slobodna građevinska zemljišta koja su pogodna za poljoprivredne aktivnosti, do konačnog privođenja namjeni zemljišta.
- Društveni vrtovi se na javnim zelenim površinama mogu realizirati isključivo kao dio jedinstvenog pejzažnog tj. hortikulturnog uređenje predmetne lokacije, a isti se ne mogu realizirati na površinama koje imaju određenu kategoriju zaštite.
- Poljoprivredni način proizvodnje bazirati na ekološkim principima uzgoja, isključivo neprofitabilnog karaktera.

Urbani vrtovi će motivirati i probuditi svijest stanovništva o bavljenju poljoprivredom, osigurati kvalitetnu i sigurnu hranu za članove porodice, poticati stanovništvo na bavljenje fizičkom aktivnošću i angažman u zajednici, doprinijeti održivom razvoju urbanog područja, podići kvalitetu života, povećati zaposlenost, te će probuditi svijest stanovništva za brigom o okolišu i prirodnim resursima.

7.8. ŠUME I ŠUMSKO ZEMLJIŠTE (Š)

Osnovno plansko usmjerenje se zasniva na unapređenju sadašnjeg stanja, vrijednosti i šumovitosti radi općekorisnih funkcija šuma i očuvanja životne sredine. Urbane transformacije grada u posljednjim etapama razvoja, moguće je pratiti kroz analizu svih relevantnih aspekata urbane forme gradova, njihovog oblika, veličine, geografskog položaja, topoloških karakteristika i složene strukture uticajnih faktora na njen razvoj. Šumski

kompleksi kao elementi urbane matrice su strukturna komponenta gradskog pejzaža, obnavljaju se i nastaju kao dio prirodno-geografskih i geomorfoloških cjelina, ali isto tako društvenih, političkih i ekonomskih okvira. Sve intenzivnijom gradnjom fizičkih struktura, šumski kompleksi kao prostorni resurs postaju sve dragocjeniji. Time se podrazumjeva njihovo definisanje ne samo kroz odnos, rastojanje, formu već cjelovito funkcionalno – prostorno značenje u sklopu složenog urbanog tkiva integrisano sa ostalim gradskim sadržajima.

Zahvaljujući svojim osobinama, građi kao i činjenici da predstavlja kompleksnu i specifičnu sredinu, šuma na jasno izražene načine, a nekad i u presudnim razmjerama, utiče na klimu, režim voda i osobine zemljišta uslovljavajući nabitnije vrijednosti užih, neposrednih prostora u kojima se nalaze, ali istovremeno i vrlo udaljenih regiona. Šuma se stoga, prema nekim shvata, kao infrastrukturna komponenta tumačeći ovaj pojam u njegovom najintegralnijem smislu.

Planirani razvoj koji podrazumjeva bilo kakve intervencije u prostoru unutar šumskih zemljišta nameće potrebu konstantnog praćenja i usklađivanja svih kategorija razvoja sa prirodnim tokovima u smislu osiguranja trajnog sistema stabilizacije geobiosfere. Šume su dobra od opšteg interesa i zahtjevaju posebnu brigu i zaštitu zajednice u cjelini.

U cilju očuvanja i zaštite prirodnih vrijednosti mora se isključiti svaki oblik eksploatacije šuma u urbanom području koji bi mogao ugroziti njihov opstanak. Aktivnosti treba usmjeriti u pravcu usaglašavanja stavova po pitanju zaštite, uređenja, unapređenja i gospodarenja šumama kao dominantno iskazanim sistemima uopće.

S obzirom na stanje i karakter šumske vegetacije u urbanom području Sarajeva potrebno je težiti očuvanju i zaštiti šuma i šumskih zemljišta u čemu se ogledaju određene prednosti u opredeljenjima institucija na nivou Kantona Sarajevo za izdavanje šuma posebne namjene. Ovo se ogleda u težnji za zaštitom životne sredine i očuvanju šumskog pokrivača i zemljišta, očuvanju visokog stepena biološke i geološke raznovrsnosti prirode a posebno šuma, te u značajnim potencijalima prirodnih šumskih resursa, niskom stepenu zagađenosti šumskih zemljišta, očuvanoj prirodnoj sredini u vanurbanim područjima te socioekonomski i estetski značajem u urbanim područjima.

Šume koje prvenstveno služe za zaštitu zemljišta na strmim terenima i zemljišta podložnih erozijama, bujicama, klizištima ili ostrim klimatskim uslovima koji ugrožavaju postojanje samih šuma „tzv.zaštitne šume“. Šuma čiji je glavni zadatak zaštita naselja, privrednih ili drugih objekata kao što su saobraćajnice, objekti telekomunikacione infrastrukture, zaštita izvorišta i korita vodotoka kao i šume podignute kao zaštitni pojasevi te služe protiv prirodnih nepogoda, katastrofa ili stihijskih efekata ljudskog djelovanja. Ekološka funkcija zaštitnih šuma u gradu je značajna budući da ove površine doprinose da se umanjuju klimatski ekstremi i pored ostalog pročišćava prostor od prašine, štetnih klica, a obogaćuje isti kisikom, te štiti od buke i djeluje pozitivno na psihi svojim umirujućim dejstvom.

Također šume od posebnog značaja za odbranu i potrebe Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, šume od specijalnog značaja za pročišćavanje zraka i snadbjevanje vodom te šume namjenjene za izletišta, odmor, opće obrazovanje, rekreaciju, klimatska i druga lječilišta, idr.

S obzirom na visinsko zoniranje šireg područja i pojavu određenih trajnih i klimatogenih oblika vegetacije zbog posebnih ekoloških uvijeta u ovom području su prisutni različiti derivati šuma (uključujući i šikare i šibljake):

- kitnjaka i običnog graba (*Quercus-Carpinetumillyricum*) najčešće sa dominacijom običnog graba ili kasnije pretvorene u šikare ljeske i drugih grmova;
- montane šume bukve na karbonatnim supstratima (*Fagetummontanumillyricum*) najčešće kao izdanačke šume;
- šume medunca i crnog graba (*Quercus-Ostryetumcarpinifoliae*) kao izdanačke;
- šume crnoga graba i crnoga jasena (*Fraxino orni – Ostryetum*) kao izdanačke.

U principu se ne može očekivati povećanje površina šuma osim prirodnom progradacijom „osvajanja“ manjih površina, a to je za ovaj nivo dokumentacije zanemarivo. Aktivnosti treba usmjeriti u pravcu unapređenja strukture i sadržaja s ciljem postizanja stabilnosti ekosistema na ovim prostorima i ostvarenja polivalentnih funkcija šuma – hidroloških, antierozivnih, klimatskih, zdravstvenih, turističkih itd.

Da bi se obezbjedila zaštita, očuvanje i efikasno korištenje šuma u urbanom području, potrebno je usmjeriti njihov dalji razvoj u skladu sa prostornim mogućnostima i potrebama stanovništva.

U daljem planiranju urbanog područja kroz poboljšanje uslova života u Sarajevu može da se očekuje očuvanje i usmjeravanje šumskih prostora uz njihovo bolje usklađivanje sa stvorenim uslovima sredine i bolju funkcionalno prostornu organizovanost u sklopu urbanog područja. To znači da šumski kompleksi nisu ostaci prostora poslije zadovoljenja izgrađenih struktura ili pogodnost za interpolaciju budućih, već ravnopravni gradski prostori, karakteristični određenim načinima korištenja. Svakako da treba da se napomene da su značajna mjesta događanja, kretanja, kontaktiranja i nesumnjivo davanja pečata izgledu prostornih cjelina urbanog ambijenta.

U perspektivi treba definisati ko i kako propisuje i gospodari navedenim vrstama šuma. Npr. Sarajevo šume određuju osnove za šumsko vanprivredno područje Sarajevsko i njima gospodari, pri čemu treba posebno voditi računa da ove šume nemaju gospodarski – komercijalni karakter, nego isključivo prema karakteru koji imaju. Funkcija ovih šuma u najširem smislu je uvijek zaštitna kao očuvanje i zaštita biodiverziteta.

Šume u državnom vlasništvu moraju se u potpunosti zaštititi i očuvati u ovom planiranom obimu. Potrebno je iznaći mogućnosti okrupnjavanja šumskog zemljišta u državnom vlasništvu kroz razne vidove kao što je otkup, supstitucija privatnih šuma i šumskog zemljišta, idr. Kad su u pitanju privatne šume i šumska zemljišta nameće se pitanje stanja i kvaliteta tih šuma, vlasništva, ograničavanja prava, dugoročnog planiranja i razvoja, zahtijeva konflikata u prostornom načinu korištenja. U skladu sa ovim trebali bi se u narednim fazam planiranja nastojati pronaći mogućnosti određena kompromisna i svaka druga rješenja u očuvanju i zaštiti ovih šuma i šumskih zemljišta kako kroz prava i interes pojedinca tako i kroz interes društvene zajednice i države.

7.9. POSEBNA NAMJENA (PN)

Planomjepredviđena:

-prenamjena prostora neperspektivnih lokacija koje je Ministarstvo odbrane BiH predalo Vladi Federacije BiH i civilnim strukturama i omogućiti njihovo korištenje u skladu sa interesima subjekata planiranja na svim nivoima uz uslove i saglasnost Ministarstva odbrane BiH.

U obuhvatu Plana nalaze se dvije neperspektivne lokacije Ministarstva odbrane BiH i Oružanih snaga BiH koje su predate Vladi Federacije BiH i civilnim strukturama na korištenje. Na ovim područjima moguće je izvršiti prenamjenu prostora i planirati korištenje u druge svrhe. To su kasarne „Ušivak“ i „Žunovnica“.

Kasarna „Ušivak“ je Odlukom Vlade Federacije BiH V br.569/05 od 19.10. 2005. predata 20.12.2005. Crvenom križu Kantona Sarajevo, kasarna „Žunovnica“ je Odlukom Vlade Federacije BiH V br.39/2019 od 17.11. 2009. predata na privremeno korištenje Općini Hadžići.

Obzirom na nastalu situaciju i na veliki priliv migranata, „migrantska kriza“, Vlada FBiH je na 114. sjednici održanoj 20.06.2019.godine (Odluka Vlade Federacije BiH V. broj 808/2018) od 20. 06. 2018.)dala ovaj prostor na korištenje Vijeću ministara BiH, za potrebe Ministarstva sigurnosti, za smještaj migranata koji se nalaze na teritoriju BiH.

Planom je predviđeno da se ova područja tretiraju kaopovršine planirane za budući razvoj, a u ovisnosti od veličine i položaja, opremljenosti infrastrukturom i postojeće namjene lokacije.Za iste je predložena namjena za koju se lokacija rezerviše/planira (privredni i poslovni kompleksi, prometne površine ili za potrebe kluturnih manifestacija, obrazovanja, socijanog zbrinjavanja osoba u stanju potrebe i sl, te sporta i rekreacije). Obzirom na opremljenost komunalnom infrastrukturom ove lokacije su pogodne za formiranje adekvatnih centara za potrebe crvenog krsta i civilne zaštite u slučaju „više sile“.

Prenamjena prostora na ovim lokacijama će se, u svakom slučaju, na osnovu detaljnih analiza izvršiti u skladu sa potrebama i zahtijevima korisnikapodručjana kom se nalaze.

Ove lokacije će se adekvatno tretirati kroz izradu detaljnih planskih dokumenata, a primjenivati će se urbanističko tehnički uslovi definirani urbanističkim planom za predmetnu namjenu i u skladu sa područjm na kom su locirane.

Planom je predviđena sljedeća prenamjena neperspektivnih lokacija koje su predate civilnim sturkturama na korištenje, a nisu povedene konačoj namjeni:

- Kasarna "Žinovnica"- u zonu privrede ,
- Kasarne „Ušivak“ – područje za dalji razvoj (po prestanku koruištenja ovog prostora za potrebe smještaja migranta-odrediti će se prenamjena, a u skladu sa potrebama i zahtijevima korisnika područja na kom se nalaze, te detaljnim analizama.

7.10. POVRŠINE INFRASTRUKTURNIH SISTEMA (IS)

Infrastrukturni sistemi i površine su prostorni sistemi, koji se u skladu sa namjenom i funkcijom ne mogu sagledavati isključivo za samo predmetno urbano područje, nego i za šire područje općine, Kantona pa čak i Federacije i Države, u ovisnosti od tipa infrastrukture i sistema na koji su uvezani.

7.10.1.SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

Na osnovu utvrđenog, analiziranog i ocijenjenog stanja, definisanih opštih i posebnih ciljeva, namjene površina i rasporeda aktivnosti u prostoru, saobraćaj je analiziran i rješavan kao jedinstven sistem, stim da se urbano područje Sarajeva, Hadžića i Ilijaša tretira kaokontinualan prostor, dok je urbano područje Trnova tretirano kao dio sistema koji je fizički dislociran.

Projekcija prostornog razvoja za tematsku oblast Saobraćaj je, zbog nedostatka ažurnijih studijskih istraživanja za ovu oblast, najvećim dijelom bazirana, kako je već navedeno u Opisu postojećeg stanja, na rezultatima Studije saobraćaja Kantona Sarajevo za Prostorni plan (2005. godine) i Studije optimizacije gradske prevozne mreže i izrada dugoročnog plana prevoza za Kanton Sarajevo urađene od GROUPE SYSTRA S.A. (2009. godine).

Završni Izvještaj Studije optimizacije gradske prevozne mreže i izrada dugoročnog plana prevoza za Kanton Sarajevo je urađennabazi:

- Izvještaja Snimanja stanja i preporuka plana hitnih mjera;
- Izvještaja socioekonomske analize i funkcioniranja eksploatacije prevoza na području Kantona Sarajevo,
- Izvještaja Ankete domaćinstava i različitih brojanja,
- Sastanka i susreta sa nadležnim osobama iz različitih domena,
- Brojnih posjeta snimanja "terena", kao i
- Misije tehničkih eksperata SYSTRA-e.

7.10.1.1. MOBILNOST I KRETANJA

Pokazatelji mobilnosti

Jedan od najvažnijih parametara za saobraćajno planiranje koji je proistekao iz Ankete jeste podatak o mobilnosti na području Kantona Sarajevo i njegove okoline. Prema rezultatima ankete domaćinstava ona iznosi 2,09 kretanja po osobi i danu.

Raspodjela kretanja po vidu prevoza

Sprovedena anketa pokazuje da je raspodjela po vidu prevoza u Sarajevu:

- 49% - pješaćenje,
- 22,3% - javni gradski prevoz,
- 22,1% - putnički automobil,
- 0,4% - javni međugradski prevoz
- 0,3% - dvotočkaši,
- 5,6% - ostali vidovi prevoza.

Raspodjela motorizovanih kretanja

Raspodjela motorizovanih kretanja skoro je jednaka onoj između kolektivnih i individualnih vidova. Najveće je učešće putovanja putničkim automobilom 50,0%, aslijedi javni gradski prevoz sa 48,8%, dok su ostali načini kretanja zanemarivi.

Raspodjela po vidovima prevoza za kolektivne vidove prevoza je: autobus 37,2%, tramvaj 34,9%, trolejbus 17,8%, minibus 8,4%, dok su ostali zanemarivi.

Kako što se vidi korištenje sredstava javnog prevoza na području Kantona Sarajevo je značajno.

Raspodjela po motivima – svrhama kretanja

Provedba ankete omogućila je da se ustanovi raspodjela motiva kretanja u toku dana. Obavezni motivi kretanja Kuća - Posao (PP)/Kuća - Škola (PŠ) iznose svega 47% kretanja u toku dana, a sama kretanja Kuća -Posao iznose 28,5%.

Ali zato za vrijeme vršnog sata postoji fenomen inverzije ovih motiva. Za vrijeme jutarnjeg vršnog sata (između 7,00h-8,00h) kretanja Kuća - Posao predstavljaju 57% od ukupnih kretanja, a ukupna obavezna kretanja predstavljaju 87,8%. Kretanja uzrokovana ostalim motivima iznose samo 12,2%.

Dnevna raspodjela kretanja

Raspodjela dnevnih kretanja za sve vidove, u zavisnosti od sata polaska, pokazuje da je vršni sat između 7,00h-8,00h ujutro, sa 12,4% ukupnih ostvarenih kretanja u toku dana.

7.10.1.2. MODELI PROGNOZA SAOBRAĆAJA

Svrha modela za prognoze saobraćaja je da donosiocima političkih odluka pojasne kratko, srednje i dugoročne posljedice projekata saobraćajne infrastrukture koje oni trebaju pokrenuti. Radi se o instrumentima pomoći pri donošenju odluka zahvaljujući kojima se vrši što bolja reprodukcija ponašanja pojedinaca sajedne teritorije u odnosu na prevozne alternative koje su im ponuđene. Dakle, ti instrumenti proizilaze iz logičkog postupka koji se sastoji u tome da dovede u vezu varijable koje opisuju potražnju za kretanjem (stanovništvo, zaposlenost, prihodi,...) i prevoznju ponudu (cestovna mreža, linije javnog prevoza, ...).

Ovi modeli za predviđanje saobraćaja, u svojstvu sredstva pomoći pri donošenju odluke, primjenjuju se u svim procedurama urbanog razvoja i uređenja zemljišta, kao što su projekti komunalnog uređenja, (prostorni planovi nivoa opština ili kantona, pa onda regulacioni planovi i urbanistički projekti koji detaljno razrađuju postavke objekata, komunalnu infrastrukturu (struja, voda, plin, PTT, cesta, hortikultura i sve ostale oblasti). Razvoj modela prognoza saobraćaja nosi poseban značaj za Sarajevo jer:

- na posmatranom području se svaki dan ostvaruje oko milion kretanja sa jednog mjesta na drugo,
- očekivani porast stanovništva i regionalnog BDP-a uticaće na pojavu novih izazova po pitanju mobilnosti: kako opsluživati nova naselja, područja u kojima stanovnici rade,
- uporedo sa tim, veći prihodi domaćinstava u narednim godinama očitovaće se porastom stepena motorizacije, mobilnosti i pojavljivanjem novih razloga za kretanjem.

Socio ekonomski podaci i anketa domaćinstava o kretanju

Anketa domaćinstava o kretanju provedena je u 2.000 domaćinstava.

Ova Anketa sadrži pitanja posvećena socioekonomskim karakteristikama domaćinstava koji omogućava utvrđivanje broja lica po djelatnostima - zanimanjima, a na nivou izabranih zona. Osim toga, Anketa domaćinstava pruža podatke o stepenu motorizacije i nivoima prihoda domaćinstava. Za potrebe modela, procijenjen je broj lica po djelatnosti po zonama prevoza proporcionalno u odnosu na stanovništvo.

Cestovna mreža

Cestovna mreža GIS-a unesena je u informatički program za modeliranje, u koju je dodato i Istočno Sarajevo i Visoko kako bi se pokrilo cijelo područje Sarajeva sa bližim okruženjem. Kategorizacija cesta je preuzeta u skladu sa zakonskom regulativom. Da bi se izdiferencirale funkcionalne karakteristike cesta, ceste su u modelu razdvojene na urbane i neurbane.

Podacio cestama sa terena prikupljeni su u cilju određivanja fizičkih karakteristika cesta: broj ceste, kapacitet i brzina praznog vozila, odnosno projektna brzina.

Mreža javnog prevoza

Mreža sarajevskog javnog prevoza punika kodirana je u modelu korištenjem podataka o ponudi koje je dostavio GRAS i SYSTRA-inim brojanjem, po sljedećim vidovima prevoza: tramvaj, trolejbus, autobusa GRAS, druga prevozna preduzeća i linija 31E, minibus i voz.

Potražnja za prevozom

Potražnja za prevozom poznata je zahvaljujući rezultatima anketa prevoza. Raspoloživi podaci o ponudi su sljedeći:

- Matrice PO (polazište-odredište) proističu iz Ankete kretanja članova domaćinstava. One daju raspodjelu kretanja stanovnika i po vidu prevoza u toku dana i u vršnom satu;
- Podaci o saobraćaju vezanom za presjedanje i za tranzit poznati su zahvaljujući anketi na prilazima u grad. Ovi podaci pružaju informacije o kretanjima na području Studije uvezi sa vanjskim zonama,
- Brojanje putničkih vozila je obavljeno na 9 tačaka brojanja, u oba smjera. Odabrane tačke brojanja pokrivaju periferne ceste koje se uključuju u mrežu gradskog saobraćaja i glavne saobraćajne pravce Sarajeva,
- Brojanja su komplementarna onima koje je obavio GRAS provedena na 10 tačaka brojanja, u oba smjera. Anketa na glavnim koridorima provedena je za ove vidove prevoza: tramvaj, trolejbus, autobusa i minibus.

Razvijeni model za prognoze putovanja

Razvijeni model je model privatno vozilo-javni prevoz internih kretanja u jutarnjem vršnom času od 7,00 do 8,00 sati, jer se radi o satu u kojem je broj obavljenih motorizovanih kretanja maksimalan.

Model je bimodalni privatno vozilo-javni prevoz. Kretanje pješice kao i marginalni vidovi prevoza (motocikli, bicikli) nisu modelirani. Saobraćaj taksii teretnih vozila uzeto je u obzir kao spoljni/vanjski podatak.

Model predviđanja saobraćaja napravljen je uz pomoć informatičkog programa „Cube Voyager“ koji je kompletan informatički program planiranja prevoza koji omogućava detaljnu analizu prevoznih sistema. On obuhvata integrisanu cjelinu modula za modelisanje svih vidova prevoza (javnog prevoza, individualnog, urbanog, regionalnog).

Klasična metoda koja se danas koristi u modeliranju kretanja je model zvani „4 etape“, koji rekonstituiše obime kretanja počev od:

- emitovanih kretanja. Da li se krećem?
- njihove raspodjele u prostoru. Kuda idem?
- izbora načina kretanja. Kojim sredstvom prevoza?
- putanje kojom će se ići. Kojim putem?

Etapa generisanja „puni“ se socioekonomskim podacima, podacima o korištenju zemljišta, kao i podacima vezanim za saobraćajne mreže i javni prevoz.

Faze distribucije, izbora vida prevoza (vidovne raspodjele) i prostorne raspodjele kretanja se sprovode po internoj petlji. Raspodjela kretanja daje matrice nivoa usluga javnog prevoza putnika i putničkih automobila koje su ponovo koriste u fazi distribucije i

vidovne raspodjele u cilju podjele kretanja po vidovima prevoza. Ovaj se postupak ponavlja dok vrednosti ne počnu konvergirati (težiti konstantnoj vrednosti).

Model

Generisanje kretanja

Svrha modela generisanja kretanja je da se uspostavi veza između broja emitovanih i primljenih kretanja po zoni i sociodemografskih karakteristika (stanovništvo, zaposlenost), ekonomskih karakteristika (primanja, mobilnost) i gradskih karakteristika područja (gustina, vrsta stanovanja,...). Emisija/atrakcija se na klasičan način predstavljaju kao linearna kombinacija opisnih promjenljivih veličina.

Opisne promjenljive veličine variraju zavisno od motiva kretanja i potrebno ih je razlikovati. Na slijedećoj tabeli prikazana je raspodjela kretanja motornim vozilima prema motivu kretanja u juturnjim vršnim časovima, dobijena anketiranjem domaćinstava.

Tabela 7. Raspodjela kretanja motornim vozilima prema motivu kretanja u juturnjim vršnim časovima

Motivi	Broj kretanja motornim vozilima u juturnjim vršnim časovima	Učešće
Kuća-Posao	67.779	67,4%
Posao-Kuća	805	0,8%
Kuća-Škola	14.999	14,9%
Škola-Kuća	0	0%
Kuća-Fakultet	3.670	3,6%
Fakultet-Kuća	0	0%
Kuća-Ostalo	8.331	8,3%
Ostalo-Kuća	684	0,7%
Sporedni motivi	4.355	4,3%
UKUPNO	100.623	100%

Modelom su obuhvaćeni motivi koji predstavljaju više od 3% kretanja u juturnjim vršnim časovima. Riječ je dakle o slijedećim motivima:

- Kuća- Posao,
- Kuća-Škola,
- Kuća-Fakultet,
- Kuća-Ostalo,
- Sporedni motivi.

Distribucija

Za distribuciju kretanja koristi se gravitacioni model prema motivu. Model je realizovan pomoću modula Distribucija softwera Cube Voyager.

Da bi se izvršila distribucija generisanih kretanja, potrebno je definisati funkciju udaljavanja koja odražava nivo teškoće da se međusobno povežu dvije zone.

Izbor vida prevoza

Dva vida prevoza obuhvaćena su modeliranjem izbora vida prevoza:

- putnička vozila,
- javni prevoz (voz, tramvaj, trolejbus, autobus, minibus).

Raspodjela javnog prevoza

Raspodjela javnog prevoza vrši se na linijama javnog prevoza modeliranim kao što je gore opisano. Svako kretanje koje treba raspodjeliti na mreži javnog prevoza, model vrši proračun opšte cijene koštanja cjelokupnih mogućih putovanja koristeći razne vidove javnog prevoza. Na primjer, lice koje želi da iz Hadžićaputuje na Skenderiju u Sarajevu, ima mogućnost da bira između autobusa zatim tramvaja, ili voza pa zatim tramvaja.

7.10.1.3. DRUMSKI SAOBRAĆAJ

Osnovnu planiranu mrežu cesta i ulica čine: autoceste, brze ceste, magistralne, regionalne te lokalne ceste, odnosno ulice, međusobno povezane u jedinstven podsistem mreže cesta (ulica). Zavisno od funkcionalnih i saobraćajno tehničkih karakteristika, mreža je kategorisana u skladu sa važećom zakonskom i podzakonskom regulativom, a prostorno razmještena u zavisnosti od namjene površina, te vrste, obima i svrhe saobraćajnih tokova. Na osnovu toga, autoceste, brze i magistralne ceste, pored lokalnog saobraćaja, treba da preuzmu sav tranzitni saobraćaj i dio izvorno - ciljnog saobraćaja, a ujedno povezuju urbane prostore sa bližom i daljom regijom, državom i šire.

Planirana mreža autocesta, brzih i magistralnih cesta, naslanja se na postojeću mrežu, odnosno cestovne pravce, a koridori planiranih primarnih saobraćajnica uglavnom prate doline rijeka Bosne, Zujevine, Željeznice i Miljacke.

Kategoriju **autoceste** ima dionica autoceste multimodalnog transportnog koridora Vc na području Kantona Sarajevo. Ovaj pravac je upravo podudaran međunarodnom cestovnom pravcu E73 i izgrađen je na cijeloj dužini, osim od saobraćajne petlje u Tarčinu do tunela „Ivan“. Kroz urbano područje Hadžića ne prolazi autocesta ali ima itekako značajan uticaj u saobraćajnom smislu preko veza na istu u Tarčinu i od Mostarskog raskršća prema Vlakovu.

Magistralna cesta Mostarsko raskršće – Binježevo – Hadžići - granica Kantona u pravcu Konjica **M17**, prolazi kroz urbano područje Hadžića i pretstavlja njegovu primarnu saobraćajnicu na koju su vezane ostale ceste nižih kategorija.

Osim ove i **magistralna cesta M5** Mostarsko raskršće – Rakovica - Kobiljača granica Kantona u pravcu Kiseljaka manjim svojim dionicama prolazi kroz urbano područje Hadžića i pretstavlja takođe značajnu primarnu saobraćajnicu obuhvata kroz koji prolazi.

Za navedene ceste planirani su koridori koji omogućavaju rekonstrukciju, dogradnju i novu izgradnju, zavisno od veličina i karaktera saobraćajnih tokova.

Za opsluživanje planinskog masiva Igmana i Bjelašnice preko Hadžića i razvoj pravca od Blažuja prema Tarčinu planira se udvostručenje kolovoza i na dionici magistralne ceste M17 Mostarsko raskršće - Hadžići.

Od **Regionalnih cesta** na području Kantona Sarajevo u Hadžićima je početak ceste R442a Hadžići – Igman – Krupac i prolazi kroz urbano područje Hadžića do njegove granice prema Igmanu.

Lokalne ceste na području Kantona Sarajevo su sve ostale prikazane ceste na grafičkim priložima, a koje su u redovnoj zakonskoj proceduri u skladu sa Zakonom o cestama Federacije BiH i odgovarajućim podzakonskim aktima proglašene lokanim cestama. Zbog njihovog velikog broja one ovdje neće biti nabrajane nego prikazane na grafici i iskazane dužinama u tabelarnim prikazima i dijagramima.

Na osnovu utvrđenih saobraćajnih karakteristika i veličina dobivenih kroz dosadašnje

studije, elaborate, odnosno planove, predložena je mreža lokalnih, odnosno gradskih ulica kao dio jedinstvene mreže cesta, a predložena planska rješenja gradskih (lokalnih) ulica se baziraju na postojećoj (stvorenoj) mreži, te mreži novoplaniranih ulica kroz detaljnu plansku dokumentaciju, zavisno od planirane namjene površina i sadržaja.

7.10.1.4. ŽELJEZNIČKI SAOBRAĆAJ

Jedan od posebnih ciljeva za prethodne Urbanističke planove urbanih područja Grada Sarajeva je glasio: „Razvijaće se integralni transport u kojem će željeznica biti osnovni vid prevoza sa opredjeljenjem na njeno uključivanje u javni prevoz putnika. U robnom prometu planira se naglašenije usmjeravanje tereta na željeznicu, dok će se cestovni saobraćaj koristiti u regionalnom transportu i za lokalne potrebe, a i kao element integralnog transporta“.

U važećem Prostornom planu Kantona Sarajevo je posebno naglašeno da u prevozu roba željeznica će biti dominantni prevoznik masovnih tereta, kako u domaćem tako i u međunarodnom saobraćaju. Za ovaj vid saobraćaja posebno je značajno razvijanje intermodalnih terminala, odnosno kombinacija različitih transportnih modova. U prevozu putnika, Sarajevo treba da se poveže vozovima većih brzina sa glavnim gradovima država u okruženju: Beograd, Zagreb, Ljubljana, i dalje sa Budimpeštom i Bečom, ali i regionalnim i ostalim centrima u BiH i šire.

Za potrebe razvoja željezničkog saobraćaja na urbanom području Sarajeva, Hadžića i Ilijaša planiraju se prostorne potrebe za sljedeće kapacitete:

- izgradnja drugog kolosijeka, dionica Podlugovi (iz pravca Visokog) - Alipašin most,
- izgradnja nove dionice pruge od stanice Sarajevo preko Bara i Hotonja do Vogošće, sa vezom na postojeću prugu Sarajevo - Semizovac. Izgradnjom nove dionice pruge kroz općinu Vogošća ostvarila bi se kvalitetnija veza tog naselja sa užim gradskim područjem, sa susjednom općinom Ilijaš, kao i dalje,
- izgradnja kotejnerskog terminala,
- izgradnja terminala za rasute terete,
- izgradnja novoplanirane dionice pruge od Rajlovca preko Butila do Blažuja, kao i planirano izmještanje „ispravljanje“ željezničke pruge od Dvora do Priboja, kao dionice željezničkog koridora Vc,
- izgradnja industrijskih kolosijeka u okviru privrednih zona, carinske zone i sl.

Poseban značaj ima razvoj „regionalnog metroa“ u području urbanih regija. Stoga je za razvoj Sarajeva kao urbane regije jako važno razviti lakošinski sistem na relaciji Visoko - Sarajevo - Tarčin, koji bi se vezao sa istim sistemom na užem urbanom području.

Lakošinski sistem je električni transportni sistem za masovni prevoz putnika koji predstavlja kombinaciju veoma sličnu tramvaju, ali koji uglavnom saobraća na nezavisnim trasama, što ga svrstava u kategoriju polubrzog transporta. To je jedan vid šinskog prevoza koji kroz razne faze razvoja prerasta od modernog tramvaja u šinski sistem sa podzemnim ili nadzemnim dionicama. Svaka faza razvoja ovog šinskog sistema može se smatrati završnom, a da pri tome ipak postoji mogućnost daljeg razvoja.

Vozila lakošinskog sistema na električni pogon rade pojedinačno ili u kompozicijama. Sistemi lakošinskog prevoza mogu postići veliki kapacitet prevoza izborom prostranih vozila i dugačkih kompozicija. Što je kompletnija odvojenost sekcija lakošinskog prevoza od ostalog saobraćaja na cesti, to kompozicije mogu biti duže.

Granica između lakošinskog prevoza i tramvaja nije potpuno jasna, pošto se mnogi tramvajski sistemi postepeno unapređuju u lakošinske sisteme. Granica između lakošinskog prevoza i brzog javnog prevoza je, s druge strane, potpuno jasna.

7.10.1.5. VAZDUŠNI SAOBRAĆAJ

Mreža vazduhoplovne infrastrukture u FBiH, kako je navedeno u opisu postojećeg stanja, sastoji se od tri međunarodna aerodroma u eksploataciji, a to su: Sarajevo, Tuzla i Mostar. Za opsluživanje područja Općine Hadžići vazdušnim saobraćajem je i planskom dokumentacijom višeg nivoa predviđeno korištenje Međunarodnog aerodroma Sarajevo, a koji je detaljno obrađen u Urbanističkom planu urbanog područja Sarajevo.

7.10.1.6. JAVNI PREVOZ PUTNIKA

Proces izrade različitih opcija mreža gradskog saobraćaja oslanja se na analizu postojeće saobraćajne ponude, na analizu učestalosti korišćenja transportnih mreža, na analizu mobilnosti i na strukturu putovanja. Istovremeno oslanja se i na dostignuti nivo razvoja saobraćajnih mreža Sarajeva.

Sarajevu su potrebne saobraćajne trase odgovarajućih performansi i kapaciteta radi povezivanja velikih stambenih četvrti sa zonama rada, trgovine i kulture na najbolji način. Te performanse mreže linija moraju predstavljati glavnu mrežu javnog prevoza putnika i biti kvalitetno povezane sa ostalim vidovima prevoza, a za područje Hadžića: voz, autobusi, minibus, te osobno putničko vozilo.

Načela razrade scenarija razvoja i poboljšanja

Za ukupan obuhvat tretirani su svi vidovi javnog prevoza putnika tramvaj, trolejbus, autobus, minibus i voz, a za Hadžiće je potrebno istaći autobus, minibus i voz.

Voz i autobus imaju višestruku ulogu. Obezbjeđuju masovni prevoz na koridorima jake potražnje između centra Sarajeva i okruženja, ali takođe omogućava povezivanje perifernih sarajevskih naselja.

Minibusima ulogu posljednje karike u lancu javnog gradskog prevoza putnika. On omogućava opsluživanje teško pristupačnih četvrti (padinskih naselja), obzirom na reljef sarajevskog područja.

Za pravac prema Hadžićima ponuda javnog prevoza trenutno je osigurana jednim brojem autobuskih linija. Od centra Sarajeva prema Ilidži i Hadžićima treba obezbjediti jačanje tih pravaca kreirajući, uz zadržavanje autobusa, ponudu tramvaj-voz na postojećoj željezničkoj infrastrukturi. Ovo rješenje podrazumijeva korištenje postojećih željezničkih koridora tako što će se produžiti u Sarajevu prema Skenderiji, koristeći dio tramvajske linije u pravcu željezničke stanice. Ova bi opcija također omogućila jačanje regionalne željezničke ponude u pravcu Zenice i Mostara/Konjic.

7.10.1.7. SAOBRAĆAJ U MIROVANJU

Na osnovu utvrđene saobraćajne politike,

utvrđivanje potreba za parkiranje može se grupisati na sljedeće zahtjeve:

- potreban broj parkinga garažnih mjesta, pomogućnost u obodu centralne zone,
- parkinzi i garaže na području velikih koncentracija radnih mjesta (javni objekti, centri i privredne zone i sl.),
- parkinzi

i

garaže unase lji makoj esluž ez az adovoljavanj e potreba stanovi štva uz obezbjeđenj e po vrš in an a princip ujedno parking mj estona jedan stan, anjihov a realizacij a saglasno planiranom step enu motorizacije.

Kroz do sada done sen u provedben u plansku dokumentacij u je uskl adus a planiran im namjen amai zvršen a procjen a potrebnog broja parking-garaž nih mj estona osnov uslj edeć ih normativ a:

- za administracij ujedno parking mj estona 30 m² po max. BGP,
- za trgovin ujedno parking mj estona 60 m² po max. BGP,
- za skladišt ajedno parking mj estona 120 m² po max. BGP,
- za planiranu stambenu izgradnju: 1 stan – 1.1 parking mjesto.

Površine za mirujuć is aobrać aj s u planirane u okviru objekata i l i pripadajuć ih parcel azavisno od namjene.

7.10.1.8. BICIKLISTIČKI SAOBRAĆAJ

Urbanističkim planom Grada Sarajeva za planski period 1986 – 2015 godina, je planirana mreža biciklističkih staza na području koje je tretirao ovaj plan. Preciznije, kada su u pitanju biciklističke staze kroz gabarite planiranih saobraćajnica su obrađena područja urbanog dijela Sarajeva, te centra Ilijaša i centra Hadžića.

Razlozi za potrebu favoriziranja razvoja biciklističkog saobraćaja su mnogi: smanjenje gužvi u saobraćaju, smanjenje zagađenja (ekološke prednosti), povećanja brzine i efikasnosti kretanja (bicikli su često brži od motornih vozila i nadzemnog gradskog prevoza u gradskoj sredini), smanjenja troškova kretanja (bicikl ne troši gorivo i košta mnogo manje od motornih vozila), a i zbog direktnih zdravstvenih beneficija za korisnike bicikala (bicikl je jedan od najboljih načina za smanjenje prekomjerne tjelesne težine i održavanje kondicije). U cjelini bicikl kao transportno sredstvo nema negativnih strana - svako dobija prelaskom iz automobila na bicikl.

Treba napomenuti da je biciklistički saobraćaj i ovdje obrađen i jasno prikazan kroz gabarite saobraćajnica, a nivo detaljnosti obrade je bio prilagođen mogućnostima prikaza na geodetskim podlogama razmjere M 1:5000 na kojima će biti grafički prezentiran ovaj plan. Kao osnova za planiranje mreže biciklističkih staza na području Kantona Sarajevo poslužila mreža formirana kroz izradu Urbanističkog plana Grada Sarajeva za period 1986-2015. godine i navedenog Elaborata, pri čemu se vodilo računa o karakteristikama biciklista, cesta (isključujući one gdje je biciklistički saobraćaj eksplicitno zabranjen: autoceste, brze ceste,...), ali i o realnim prostornim uslovima i ograničenjima.

Biciklisti i javni prevoz putnika treba da funkcioniraju uvijek zajedno. Pojedini vidovi prevoza su veoma efikasni za savladavanje većih distanci, dok je prednost biciklističkog saobraćaja na kratkim distancama sa čestim zaustavljanjima. Uvođenje „Bike-and-ride“ sistema može smanjiti opterećenje i gužve u javnom gradskom prevozu u atraktivnim zonama.

Kroz izradu provedbene planske dokumentacije potrebno je iznaći prostore za obezbjeđenje parkinga za bicikle na tačkama zaustavljanja tranzitnog saobraćaja kao i na autobuskim i željezničkim terminalima.

7.10.1.9. PJEŠAČKI SAOBRAĆAJ

U svim dosadašnjim strateškim planskim opredjeljenima i urađanim prostorno-planskim dokumentima za pješački saobraćaj je bilo predviđeno:

- obezbijediće se kontinuitet pješačkih tokova u centrima, što će omogućiti lako snalaženje u njihovom prostoru i osjećaj sigurnosti korisnika centara,
- optimalnom organizacijom funkcija centra obezbijediće se atraktivnost i kvalitet prostora centra, dobra povezanost prostora centra sa gravitacionim područjem i drugim centrima, skladan razvoj pješačkog i motornog saobraćaja u centru,
- masovni javni prevoz putnika razvijati kao osnovni vid prevoza, individualni saobraćaj će se zadržati na približno istom nivou i poboljšaće se uslovi za pješački i biciklistički saobraćaj.

Većina dosadašnjih sveobuhvatnih saobraćajnih istraživanja je konstatovala je da pješački saobraćaj u ukupnim dnevnim kretanjima predstavlja veoma značajan udio, kako po "čistim" pješačkim kretanjima, tako i po pješačkim kretanjima koju su sastavni dio kretanja javnim gradskim saobraćajem (dolazak i odlazak sa stanice javnog prevoza putnika) i kretanja individualnim vozilima (pješačenje do mjesta polaska - parking i pješačenje - parking mjesto opredjeljenja) 26,62% iz Urbanističkog plana Grada Sarajevo, a prema pomenutoj Studiji SYSTRA čak 49%.

Za ovakav način putovanja - kretanja potrebno je obezbjediti i adekvatne površine tamo gdje se ova kretanja obavljaju. Pored odgovarajućih pješačkih površina u naseljima i uz ulice koje zadovoljavaju zahtjeve, pojavljuju se još tri oblika zadovoljavanja pješačkih kretanja i to:

- pješački koridori koji nikako nemaju ili nemaju dovoljne gabarite, pa ih treba izgraditi ili proširiti,
- intenzivni pješački koridori gdje nije moguće građevinskim mjerama intervenisati, pa je neophodno režimom saobraćaja vremenski diferencirati vidove saobraćaja, i
- pješački koridori i područja gdje je intenzitet pješačkih kretanja veliki, tako da zahtijeva uvođenje pješačkih zona (centralna zona, staro gradsko jezgro, kulturno-sportski i rekreacioni centri, sekundarni, rejonski i eventualno lokalni centri, stambena naselja velikih gustina stanovanja), te pješačke šetnice u ambijentalno vrijednim prostorima.

Budućom izgradnjom novoplaniranih primarnih saobraćajnica, uz detaljnije sagledavanje potreba i prostornih mogućnosti kroz detaljnu plansku dokumentaciju u lokalnim centrima, otvara se mogućnost za planiranije pješačkih zona.

7.10.2. TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Projekcija razvoja se zasniva na obezbjeđenju telekomunikacione infrastrukture koja će kapacitetom i kvalitetom odgovoriti rastućim zahtjevima korisnika i omogućiti proširenje telekomunikacionih servisa na novu oblast. Treba nastojati izgraditi odgovarajuću mrežnu infrastrukturu, koja s jedne strane telekom operatoru daje dovoljno fleksibilnosti da na vrijeme reagira na korisničke zahtjeve, a s druge strane je ekonomski isplativa, bez suviše velikog rezervnog kapaciteta.

U planskom periodu, u oblasti telekomunikacija, očekuje se nastavak dinamičkog razvoja primjenom savremenih telekomunikacionih tehnologija, a sve u cilju zadovoljavanja potreba korisnika u skladu sa evropskim standardima.

Telekomunikacione mreže, bilo da se radi o fiksnoj ili mobilnoj mreži, imaju izuzetno brz tehnološki razvoj. Osnovni uslov za uvođenje nove tehnologije je izgrađena telekomunikaciona infrastruktura (kablovska kanalizacija, objekti, bazne stanice...). Na području Kantona Sarajevo, prema smjernicama za projektovanje pristupnih mreža, prihvaćeno je pravilo da je kablovska kanalizacija najopštiji oblik infrastrukture koji omogućava jednostavne i brze promjene u strukturi konfiguracije, kao i proširenje kapaciteta pristupne kablovske mreže u urbanoj sredini. U skladu s tim razvoj telekomunikacione infrastrukture bazira se na građenju nove te proširenju i rekonstrukciji postojeće kablovske kanalizacije u svim područjima općina gdje to do sada nije urađeno.

Fiksni pristup i telefonija

Na globalnom planu telekomunikacioni operatori uvode NGN (*NextGenerationNetworks*) mreže, koje treba da zamijene postojeće tradicionalne mreže sa bakarnom infrastrukturom. Pristupne mreže sljedeće generacije obuhvataju sva infrastrukturna i tehnološka rješenja kojima se može pružiti brzi/ultrabrz pristup (više od 30 Mbit/s – 100 Mbit/s).

Trenutno je u Kantonu Sarajevo fiksna pristupna mreža bazirana u većini na xDSL ili kablovskom pristupu, a signal se do lokalnih čvorišta najčešće dovodi optičkim kablom. Kako bi se iskoristila postojeća infrastruktura, jedna od tehnika koje se primjenjuju je skraćanje parica, pa je očekivano da će se izvoditi radovi na implementaciji čvorišta bliže grupama korisnika, a time je moguće i povećanje broja lokalnih čvorišta u odnosu na postojeće stanje. Ovakve i slične radove potencijalno prate i radovi provođenja kablovske kanalizacije.

U dijelu mreže za pristup unutar KS još uvijek postoji značajan udio bakarne infrastrukture na dijelu između korisnika i pretplatničke centrale koja ne osigurava dovoljne propusne opsege za masovno pružanje širokopojsnih usluga u dužem vremenskom periodu. Jasno je da jedino mreže nove generacije mogu zadovoljiti današnje i buduće potrebe u pogledu kapaciteta i kvaliteta. U BiH pa tako i u Kantonu Sarajevo prisutan je trend uvođenja FTTH pristupne telekomunikacione mreže na bazi optičkih vlakana. Ovaj trend nastaviće se i u narednom planskom periodu, a jedan od dugoročnih ciljeva je gradnja distributivne kablovske kanalizacije do svih objekata u urbanom području. Distributivna telekomunikaciona kanalizacija predstavlja mrežu podzemnih cijevi za zaštitu i razvod telekomunikacionih kablova koja se sastoji od kanalizacijskih cijevi za provlačenje i polaganje kablova i tipskih montažnih okana. DTK predstavlja perspektivno ulaganje te omogućuje:

- potpunu realizaciju nove pristupne mreže uvlačnim kablovima,
- brzu i jednostavnu zamjenu postojećih kablova,
- popravak kablova u slučaju oštećenja i kvarova bez oštećenja zemljišta i prometnih površina,
- jednostavno proširenje postojeće telekomunikacione mreže.

Izgradnja DTK ne narušava postojeće stanje osim u trenutku gradnje i uglavnom je vezana uz ostalu infrastrukturu pogotovo uz cestovnu mrežu. Pri planiranju novih naselja potrebno je planirati koridor odnosno trasu za polaganje kablovske kanalizacije izvan kolovoza tj. u pločnicima i zelenim površinama do planiranih objekata.

Što se tiče građevinskih objekata, veće građevine u koje se postavlja komutacijska i prijenosna oprema već su sagrađene, a u narednom planskom periodu nastaviće se s gradnjom manjih tipskih objekata UPS-ova.

U narednom planskom periodu posebnu pažnju treba posvetiti mogućnosti zajedničkog korištenja infrastrukture od strane više operatora u svrhu zaštite životne sredine i izbjegavanja prekomjerne gradnje, kao i mogućnosti korištenja postojećih mreža javnih poduzeća kojima TK nisu primarna djelatnost kako bi oni, kao mrežni operatori, ponudili višak raspoloživih kapaciteta drugim operatorima na tržištu.

Koliko je značajna brza i kvalitetna usluga pristupa internetu prepoznala je i Evropska unija, koja je u okviru strategije EU 2020 izdvojila značajna sredstva upravo za razvoj mreža sljedeće generacije. Ostvarivanje ciljeva digitalne agende otvara put uslugama kao što su e-zdravstvo (*e-health*), pametni gradovi (*smartcity*), e-obrazovanje itd.

Krajem 2018. godine potpisivanjem sporazuma između predstavnika Grada Sarajeva i UNDP-a u BiH zvanično je započela „Sarajevo – Smart City“ inicijativa. Pilot inicijativa ima za cilj otvoriti dijalog između građana, predstavnika vlasti, akademske zajednice i privatnog sektora o budućnosti razvoja pametnog Sarajeva.

Fiksna telefonija je usluga koja je u posljednja dva desetljeća imala veliki gubitak u popularnosti. Današnji trend je da mnogi korisnici ne koriste ovu uslugu ili je koriste u okviru *tripleplay* paketa i to preko jednakog pristupa kao i za internet tj. podatkovnu mrežu. Očekivano je da će se ovakav trend nastaviti. Infrastrukturni radovi za fiksnu telefoniju su zapravo dio radova za fiksni pristup generalno (internet/podaci).

U nastavku je naveden niz preporuka/smjernica za planiranje fiksne infrastrukture:

- Pri planiranju, rekonstrukciji i gradnji saobraćajnica potrebno je predvidjeti koridore za polaganje kablovske kanalizacije u koju je moguće naknadno uvlačenje telekomunikacionih vodova i ugradnja povezane opreme te je potrebno sagledati mogućnost zajedničkog korištenja pomenute infrastrukture od strane više operatora u svrhu zaštite životne sredine i izbjegavanja prekomjerne gradnje.
- Telekomunikacionu infrastrukturu (pristupna mreža, distributivna mreža, kablovska kanalizacija) planirati i izvoditi podzemno izvan kolovoza (u pločnicima i zelenim površinama) do objekata a prateći saobraćajne ili druge infrastrukturne koridore. Ukoliko trasu kablovske kanalizacije nije moguće planirati izvan kolovoza, moguće je istu planirati unutar kolovoza uz pribavljenu saglasnost i definisane uslove za prokope saobraćajnih površina od strane nadležnih upravitelja cesta.
- Planiranje i gradnju nove kablovske pristupne mreža vršiti isključivo optičkim kablovima i pratećim tehnologijama, bakarnim kablovima vršiti samo popravke na postojećoj pristupnoj bakarnoj mreži.
- Ormariće sa TK opremom planirati uz ili unutar objekata te izbjegavati njihovo postavljanje kao samostojećih jedinica.
- Preporuka je provođenje kablovske infrastrukture i instalacija optičkih vlakana te terminirajuće opreme do javnih površina poput parkova, izletišta, šetališta, kampusa, područja u kojima se vrše različita mjerenja (M2M, IoT) kako bi se terminalnim uređajima ili čvorištima omogućila adekvatna TK usluga.

Mobilne komunikacije

Regulatorna agencija za komunikacije je tokom 2018. godine provela aktivnosti na pripremi za uvođenje LTE mobilnih mreža. Uz konsultacije s Ministarstvom komunikacija i prometa BiH, Ministarstvom saobraćaja i veza Republike Srpske, Federalnim ministarstvom prometa i komunikacija, te uzimajući u obzir potrebe razvoja tržišta mobilnih komunikacija u Bosni i Hercegovini, Agencija je izradila Prijedlog Odluke o dozvolama za korištenje radiofrekvencijskog spektra za pružanje usluga putem mobilnih pristupnih sistema, na osnovu

koje se mobilnim operatorima u Bosni i Hercegovini dodjeljuje jedinstvena dozvola koja uključuje GSM, UMTS i LTE tehnologije. Prijedlog odluke dostavljen je krajem 2018. godine Vijeću ministara BiH na razmatranje⁶⁷, a početkom 2019. godine Odluka je usvojena. Sredinom 2019. godine, tri vodeća BH mobilna operatora su dobili dozvolu za puštanje 4G/LTE signala te je time uveden 4G/LTE i u Kantonu Sarajevo. Većina teritorija KS-a je pokrivena 4G signalom što omogućava korisnicima kvalitetniji servis mobilnog interneta sa aspekta brzine i kvalitete servisa (QoS). Trendovi u mobilnim komunikacijama su takvi da osim mobilnih telefona, koji su tradicionalno koristili mobilnu mrežu, sve više drugih uređaja ima mogućnost korištenja mobilne mreže (senzori, mašine, satovi, tableti, automobili) te se u narednom planskom periodu očekuje povećanje gustine i broja korisnika. Također, određeni servisi koji su tradicionalno bili vezani za fiksni pristup, usljed povećanja mogućnosti mobilne mreže, počinju da se nude i preko 4G/LTE mreže (TV streaming, VoIP telefonija i sl.) te to otvara veće mogućnosti za pružanje takvih servisa korisnicima koji nemaju pristup fiksnoj infrastrukturi.

Primjetna je i inicijativa ka kreiranju *smartcity* rješenja koja se dijelom oslanjaju na mobilnu mrežu. Također, u skladu sa trendovima u Evropi (i svijetu) domaći operatori su kroz prezentacije pokazali jasan pravac ka 5G mreži koja će potaći kreiranje novih servisa (IoT, smartcity, autonomna vozila i sl.).

Zajedno ovi trendovi ukazuju da će doći do povećavanja gustine i broja korisnika, posebno u urbanim (gusto naseljenim) sredinama pa je očekivano da će većina prostornih radova biti usmjerena na postavljanje novih baznih stanica i potencijalno strateško izmještanje postojećih, kako bi se osigurala kvalitetna usluga. Očekivano je da će se pojaviti i veća potreba za *indoor* stanicama koje pokrivaju objekte sa velikim brojem korisnika (tržni centri, sportske dvorane i sl.). Očekivano je i postavljanje radio relejnih ili optičkih veza kako bi se pristupni signal odveo do centrale tj. jezgrene mreže operatora. Sve prostorne zahvate operatori će raditi u skladu sa svojim strateškim ciljevima i planovima razvoja mreže, uz pribavljanje potrebnih dozvola.

Prilikom određivanja lokacije za postavljanje baznih stanica potrebno je slijediti zakon i smjernice specifičnosti prostora, mikrolokacije i u skladu s tim po potrebi prilagoditi visinu antenskog stuba u svrhu uklapanja u okoliš.

S obzirom na specifičnost opreme za pružanje mobilne usluge, prilikom planiranja instalacije baznih stanica i druge opreme sa radio komponentama, neophodno je voditi računa kako o zdravstvenom tako i o psihološkom efektu koje one imaju na ljude, s obzirom da je riječ o elektromagnetnom zračenju. Regulatorna agencija za komunikacije je institucija nadležna za kontrolu i upravljanje radio frekvencijskog spektra, te izdavanje potvrde o usklađenosti nivoa elektromagnetnog polja (Pravilo 94/2021 o zaštiti od djelovanja elektromagnetnih polja u frekvencijskom opsegu od 9 kHz do 300 GHz) sa ciljem zaštite zdravlja stanovništva. Agencija izdaje potvrdu o sigurnosti za postavljanje bazne stanice (na osnovu izvještaja o mjerenju koji je obavila akreditirana osoba za svaku nepokretnu stanicu, a na zahtjev korisnika dozvole), kojom potvrđuje da su zračenja sa bazne stanice u skladu sa pomenutim pravilom, odnosno da predmetna bazna stanica ne izaziva štetne efekte po zdravlje ljudi. Sigurnosna ograničenja u vezi sa izlaganjem elektromagnetnom polju definisana su u skladu sa međunarodnim mjerenjima elektromagnetnog polja i odobrena su od strane Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i usvojena od strane Evropske komisije (EC). Ograničenja su postavljena sa velikim

⁶⁷ Godišnji izveštaj Regulatorne agencije za komunikacije za 2018. godinu, mart 2019.

marginama da bi se ljudi efikasno zaštitili od eventualnih negativnih efekata za zdravlje, kako u slučaju kratkotrajnih tako i u slučaju dugotrajnih izloženosti elektromagnetnom zračenju.

Kada je riječ o psihološkom aspektu on podrazumijeva diskretna rješenja u dizajnu i montaži elemenata baznih stanica u prostoru tako da imaju što je moguće manji vizuelni uticaj na stanovništvo.

Pružanje internet usluga

Širokopolasne usluge su iz godine u godinu u stalnom porastu. U 2018. godini broj širokopolasnih pretplatnika dostigao 99,96% ukupnog broja internet pretplatnika u BiH. U narednom planskom periodu sa očekuje postepeni rast FTTH korisnika koje će vjerovatno pratiti smanjenje (zamjena) drugih pristupa (xDSL, kablovska).

Kad je riječ o brzini pristupa, najviše pretplatnika pristupa brzinom većom od 10 Mbit/s, a u narednom planskom periodu se očekuje povećanje prosječne brzine po korisniku.

Radio i televizija

Koridore radio relejnih veza potrebno je očuvati, a u slučaju planiranja objekata u njihovoj neposrednoj blizini potrebno je tražiti saglasnost Radiotelevizije Bosne i Hercegovine.

Usluge radija i televizije, koje su inicijalno bile dostupne preko radio, satelitske ili kablovske infrastrukture, danas su sve više dostupne preko kanala IP televizije, interneta i raznih aplikacija.

Informacione tehnologije

Poslovni rezultati IT sektora u Kantonu Sarajevo ostvareni u kontinuitetu tokom posljednjih godina ukazali su na veliki potencijal ovog sektora u oblasti zapošljavanja, ekonomskog rasta i razvoja. Osnovni problem i prepreka daljem rastu i razvoju ovog sektora je nedostatak kvalificirane radne snage. U narednom planskom periodu potrebno je raditi na edukaciji radne snage kao i na osiguravanju budžetskih sredstava za podršku naučnim i istraživačkim projektima u oblasti IKT tehnologija.

Investicije u „institucije koncentriranog tehnološkog razvitka“ smatraju se bitnom stavkom u lancu podrške razvoju IT sektora i već nekoliko decenija primjenjuju se širom svijeta kao jedan od najefikasnijih načina za podršku ubrzanju tehnološkog razvoja, zapošljavanju i razvoju poduzetništva.

U narednom planskom periodu od velikog značaja je realizacija investicije u Tehnološki park, na lokaciji Šip, Općina Centar, koja je izmjenama Regulacionog plana „Poslovna zona Šip“ određena za tu namjenu, uz pogodnosti koje bi osigurao Kanton Sarajevo kao osnovu za dalji razvoj IT sektora.

Studija razvoja IT sektora u Kantonu Sarajevo definiše sljedeće strateške ciljeve razvoja IT sektora u Kantonu Sarajevo:

- Putem obrazovnog sistema, programa cjeloživotnog učenja i prekvalifikacije obrazovati 12.000 IT inženjera i specijalista do 2025. godine
- Uspostaviti IT Tehnološki park Sarajevo i profilirati Sarajevo kao regionalni IT centar
- Stvoriti poslovno okruženje koje pogoduje razvoju IT sektora (IT businessfriendlyenvironment).

Poštanski saobraćaj

U narednom planskom periodu, kad je riječ o poštanskom saobraćaju, radiće se na uspostavi kvalitetnijih, efektivnijih, sigurnijih i savremenijih sistema komunikacija kako u Kantonu

Sarajevo tako i u Bosni i Hercegovini. Sa prostornog aspekta unutar KS ne očekuju se značajniji prostorni zahvati. Planske aktivnosti svode se na uvođenje novih tehnologija i servisa za krajnjeg korisnika kao i otvaranje novih poštanskih jedinica i izdvojenih šaltera unutar postojećih objekata na onim lokacijama za koje se na osnovu određenih kriterija utvrdi potreba. Prostor za izgradnju poštanskih središta i ureda određuje se detaljnom planskom dokumentacijom.

7.10.3. VODNA INFRASTRUKTURA

7.10.3.1. Vodosnabdijevanje

Koncept budućeg razvoja vodosnabdijevanja urbanog područja Općine Hadžići oslanja se najvećim dijelom na postojeće vodne resurse i postojeću vodovodnu infrastrukturu. Planiranje vodovodnog sistema treba posmatrati uglavnom, kao proces definisan kroz obavezu stalnog prilagođavanja vodnog režima (količina, kvaliteta i vremenskog i prostornog rasporeda voda) aktuelnim potrebama stanovništva i privrede. Pokrivenost područja vodovodnim sistemima je na zadovoljavajućem nivou, ali se deficit potrebnih količina voda ogleda u funkcionalnom stanju vodovodne mreže, s obzirom da se vodovodni sistem sastoji od nekoliko podsistema, koji međusobno nisu povezani. Također se javlja i problem zamučivanja određenih izvorišta.

Postojeću vodovodnu mrežu, kao i vodne objekte, prije svega treba rekonstruisati u cilju smanjenja procenta gubitaka vode u odnosu na zahvaćene količine voda u centralnom sistemu vodosnabdijevanja, kojim upravlja JKP „Komunalac“ doo Hadžići.

Cilj planskog perioda je smanjenje gubitaka sa 60% na 20-30%.

Program smanjenja gubitaka treba provesti putem:

1. Rekonstrukcije vodovodne mreže i to: zamjena cjevovoda radi dotrajalosti, radi nedostatnih profila, neadekvatnog cijevnog materijala kao i sve veće učestalosti evidentiranih kvarova;
2. Identifikacija svih potrošača/objekata uvođenjem jedinstvene baze podataka za područje obuhvata sa ciljem utvrđivanje stvarno potrebnih količina vode kao i prostornom raspodjelom;
3. Proširivanja vodovodne mreže, u smislu objedinjavanja podsistema u jedan jedinstveni sistem kojim je lakše upravljati;
4. Optimizacijom sistema i preraspodjelom dostupnih količina vode kroz uvođenje efikasnih zona vodosnabdijevanja sa regulacijom maksimalno dopuštenih radnih pritisaka u mreži;
5. Rezervacija prostora u cilju izgradnje primarnih objekata (rezervoari, PS, itd.), te uspostavljanje zona sanitarne zaštite izvorišta koji se koriste ili se planiraju koristiti u svrhu vodosnabdijevanja;
6. Intervencija na unutrašnjim vodovodnim mrežama u objektima kolektivnog stanovanja.

Za sva urbanizirana naselja potrebno je obezbjediti kontinuiranu i kvalitetnu dopremu vode za piće, što podrazumjeva potrebnu količinu vode sa odgovarajućim pritiskom i propianim kvalitetom, putem dogradnje i proširenja postojećih vodovodnih sistema sa ranije planiranim, planski utvrđenim vodnim objektima (rezervoara, pumpne stanice, dovodni i distributivni cjevovodi).

Uključenje bespravno izgrađenih objekata / potrošača na vodovodni sistem vršit će se nakon definiranja statusa tih objekata. Ovo je problem koji može značajno uticati na strateška opredjeljenja u raspodjeli vode kao i dimenzioniranju svih vodnih objekata vodovodnog

sistema, zbog čega se mora izvršiti kvalitetna identifikacija u cilju utvrđivanja stvarnog prostornog rasporeda-opterećenja.

Sukladno pravicima urbanog razvoja, a imajući u vidu potrebe budućih privrednih subjekata, potrebno je izgraditi primarne objekte u sistemu vodosnabdijevanja. To podrazumjeva izgradnju novih rezervoara, pumpnih stanica te transportnih cjevovoda između novih pumpnih stanica i rezervoara.

Na probleme zaštite izvorišta vode za javno vodosnabdijevanje, unatoč postojećoj zakonskoj legislativi izvorišta, utiče visok stepen urbanizacije i snažan antropogeni faktor u prostoru, kako u vodozaštitnim zonama (zona sanitarne zaštite) tako i u slivnim područjima izvorišta. S toga je potrebno obratiti posebnu pažnju, da se u planskom periodu ažuriraju zaštitne zone i definiraju jasne smjernice za građenje u obuhvatu zaštitnih zona, kao i monitoringa u okviru svih izvorišta na području Kantona, u skladu sa važećom legislativom.

Isto tako, treba naglasiti da bi se dosljednim sprovođenjem sistema samokontrole HACCP, u skladu sa Pravilnikom o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće, kao provedbenim propisom Zakona o hrani BiH, mogućnosti nastanka rizika svela na najmanju moguću mjeru, a upravljanje vodovodnim sistemima bi se vršilo na kontrolisan i efikasan način, kroz preventivno djelovanje na sve moguće faktore rizika u procesu zahvatanja, obrade i distribucije vode, od mjesta zahvatanja do mjesta isporuke vode, to jest potrošača, kao i provođenje Programa mjera koji predstavlja sastavni dio svake odluke. Pravce daljnjih aktivnosti treba usmjeriti prije svega na provođenju mjera zaštite izvorišta, odnosno njegovog slivnog područja, u okviru zaštite izvorišta, te na uspostavi stalnog kvantitativnog i kvalitativnog monitoringa. Treba skrenuti pažnju na potrebu stvarnog institucionalnog nadzora kroz djelovanje inspeksijskih organa i odgovarajućih službi, počev od federalnog nivoa vlasti, preko kantonalnih organa, do službi jedinica lokalne samouprave.

Postojeća izvorišta pitke vode potrebno je zaštititi sukladno važećoj regulativi budući da osiguranje dodatnih količina pitke vode ne samo da ne isključuje iz sistema ni jedno od postojećih izvorišta nego, šta više, potencira značaj očuvanja zaštitnih zona samih izvorišta. Planom je izvršena rezervacija prostora u cilju uspostavljanje zona sanitarne zaštite izvorišta koji se koriste ili se planiraju koristiti u svrhu vodosnabdijevanja.

U svrhu zaštite izvorišta za piće, od uticaja nekontrolisane urbanizacije neophodno je da se postojeće Odluke o zaštitnim zonama redefinišu u skladu sa zakonskom legislativom.

U planskom periodu potrebno je izvršiti rezervaciju prostora u cilju uspostavljanje zona sanitarne zaštite izvorišta koji se koriste ili se planiraju koristiti u svrhu vodosnabdijevanja, kao i za primarne elemente vodovodnog sistema. Unutar urbanog područja, za postojeće i planirane cjevovode utrudju se zaštitni koridori, u zavisnosti od profila cijevi.

Na području I zaštitne zone mogu se, uz primjenu potrebnih mjera zaštite, nalaziti vodozahvatni objekti, rezervoari, pumpne stanice, trafo stanice, administrativni objekti, prilazni unutrašnji putevi i drugi objekti koji su neophodni za rad sistema za vodosnabdijevanje. Područje mora biti zaštićeno od neovlaštenog pristupa ogradom, kao i drugim mjerama fizičke zaštite i osiguranja. Pristup je dozvoljen samo zaposlenicima koje odredi vlasnik, odnosno korisnik vodozahvatnog objekta i nadležnim inspeksijskim organima. Vodozaštitna zona se mora na odgovarajući način obilježiti i istaći upozorenje o zabrani neovlaštenog pristupa. Aktivnosti koje se sprovode u cilju normalnog rada i održavanjavodozahvatnog objekta ne smiju djelovati na izvorište.

Za utvrđivanje bilansa voda, potrebno je uspostaviti kvalitetan i kontinuiran monitoring količine vode koja ulazi u sistem i koja se isporučuje potrošačima. U tom kontekstu, uspostavljanje jedinstvene baze podataka objekata i potrošača, u cilju prostorne raspodjele kao i u cilju utvrđivanja stvarno potrebnih količina vode, nameće se kao imperativ - obavezujuća aktivnost.

U planskom periodu potrebno je definirati sve lokalne vodovode koji se snabdijevaju sa centralnog ili lokalnog izvorišta, te sagledati mogućnost za nadogradnjom i objedinjavanjem formirati centralizovanog sistem na nivou, prvenstveno, općina, ali i regije. Pogotovo što imamo slučajeve da se sa jednog izvorišta u nekoliko slučajeva snabdijevaju dijelovi više općina. Sve općine u Kantonu Sarajevo su dužne za lokalne vodovode izraditi katastar, odnosno bazu podataka o ukupnom broju lokalnih vodova, te stanju izvorišta, objekata i mreže unutar vodovodnog sistem, kao i voditi evidenciju i kontrolu svih operatora koji vrše upravljenje i održavanje ovih vodovodnih sistema.

Sljedeći korak je racionalizacija svih vidova potrošnje pitke vode. Obzirom da postoji opasnost od nedostatka vodnih resursa za potrebe vodosnabdijevanja, nameće se potreba za urgentnim iskorištenjem alternativnih izvora vode, u cilju pokrivanja deficita potrebnih količina pitke vode, kao i u cilju revitalizacije postojećih izvorišta. Ovim aktivnostima se treba pristupiti bez odlaganja.

Kada je u pitanju dugoročno obezbjeđivanje dodatnih količina voda za potrebe vodosnabdijevanja, plansko usmjerenje predstavlja izgradnja akumulacije na Crnoj Rijeci, desnoj pritoci rijeke Željeznice, na 1,3km od ušća. Postoje dva tehnička rješenja dopreme potrebnih količina vode od $Q=1,5\text{m}^3/\text{s}$ ($129.600\text{m}^3/\text{dan}$) vode iz akumulacije i isporuke iste do objekata sistema vodosnabdijevanja.

Najoptimalnije rješenje transporta potrebnih količina voda u gradski vodovodni sistem, putem direktnog cjevovoda niz dolinu rijeke Željeznice, utemeljen je kroz stručnu analizu sa aspekta investicionih i pogonskih troškova. Ovakvo rješenje zahtijevalo bi međuentitetsku saradnju sa vlastima RS-a kroz čiju teritoriju bi cjevovod prolazio. Obzirom da je dosadašnje iskustvo, pri donošenju Odluke o utvrđivanju zona sanitarne zaštite izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju, vrlo negativno i neefikasno, jasno je da rješenje treba tražiti u direktnom uspostavljanju odnosa između Kantona Sarajevo i jedinica lokalne samouprave na području entiteta Republika Srpska, uz potrebno posredovanje Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, kroz Sektor za vode. Sporan momenat u cilju zajedničke realizacije ovih aktivnosti jesu različiti Pravilnici za utvrđivanje zona sanitarne zaštite čime je onemogućena analiza po jedinstvenoj metodologiji.

Unutar urbanog područja, koridori za primarnih cjevovoda prate postojeće i planirane saobraćajnice, te će na pojedinim mjestima doći do korekcije sa lokalnim sistemima.

U cilju stvaranja uslova za realizaciju podsistema Crna Rijeka, potrebno je u narednim fazama realizacije Urbanističkog plana, izvršiti daljnje analize i istraživanja, kao i projektovanja u svrhu definisanja najracionalnije ekonomsko, tehničko-tehnološko i najpovoljnije rješenje na duži period. Vrijeme potrebno za planiranje i izgradnju brane se procjenjuje na oko 6 (šest) godina do završetka, te je stoga potrebno neposredno otpočeti sa fazom projektovanja i pripremnim radnjama za realizaciju projekta. Tendencijom razvoja vodovodne mreže vodovodnog sistema iz akumulacije Crna Rijeka, omogućava se uključivanje i ostalih urbanih područja Kantona Sarajevo na pomenuti sistem u cilju pokrivanja deficita potrebnih količina vode za piće.

U ovom kontekstu, čitav vodovodni sistem Kantona Sarajevo treba planirati odnosno drugačije konceptualno postaviti, povezati sa drugim trasama glavnih transportnih i distributivnih cjevovoda, sa pratećim glavnim objektima u smislu rezervoara i eventualno pumpnih stanica, sa ciljem uspostavljanja efikasnih zona potrošnje. Postojeći objekti bi se maksimalno iskoristili i eventualno optimizirali.

Konfiguracija terene, te uzurpiranost prostora izgrađenim objektima, uslovljava da se određeni broj stanovnika, posebno sa rubnih dijelova općina, raspoređenih u malim naseljima ili individualno, snabdijeva putem zasebnih lokalnih vodovoda. Daje se imogućnost provođenja istraživanja koji bi dali rješenja za

alternativnemogućnostiobezbjeđenjadodatnihkoličinavode za poboljšavanjevodosaabdijevanja (bunarskebušotine, kaptaže i sl.). Primjedbe i sugestije date od strane Savjeta plana u fazi Prostorne osnove, su većim dijelom implementirane u Prednacrtu plana, a u skladu sa ažuriranim podacima koje je dostavio Federalni zavod za geologiju.

7.10.3.2. Odvodnja i tretman otpadnih voda⁶⁸

Kada je u pitanju odvodnja i tretman komunalnih otpadnih voda na području urbanog dijela Općine Hadžići a i šire, stanje je je nezadovoljavajuće. Veći dio urbanog područja gravitira prema centralnom gradskom kolektoru, i odvodi se na uređaj za prečišćavanje otpadnih voda „Butile“. Hadžićki kolektor se predviđa za rekonstrukciju u okviru UP Grada Sarajeva, Općine Ilidža i Općine Vogošća.

Dio kanalizacione mreže unutar općine Hadžići u naselju Pazarić gravitira centralnom sistemu, ali u ovom trenutku nije spojen na glavni kolektor G, te se ispušta direktno u vodotok Zujevinu. Na ovom dijelu općine nalaze se i dijelovi novoprojektovane kanalizacije, koja je izvedena na terenu i na koju su priključena okolna naselja, ali nije prošla tehnički prijem. Otpadne vode ovog područja također se ispuštaju direktno u vodotok Zujevinu. Kanalizaciona mreža dijela naselja Garovci se također ispušta direktno u istoimeni vodotok i do danas nije priključena na glavni kolektor.)

U planskom periodu je potrebno kvalitetno riješiti problem odvodnje komunalnih otpadnih voda kako sa dijelova urbanih područja koja gravitiraju gradskom kanalizacionom sistemu tako i sa gravitirajućih površina van urbanog područja koja ne posjeduju adekvatno riješenu kanalizacionu mrežu, te dograditi sistem na prostoru ostalih naselja unutar urbanih cjelina.

Izgradnja nedostajuće komunalne infrastrukture za odvodnju i tretman otpadnih komunalnih voda predstavlja prioritet u opremanju ovog područja. Osnovno opredjeljenje Plana je omogućiti stanovništvu u urbanom području Sarajeva kontinuiranu i kvalitetnu odvodnju i tretman komunalnih otpadnih voda (sanitarne i oborinske vode) na okolišno prihvatljiv način, uvažavajući princip planiranja, projektovanja i realizacije separatne kanalizacione mreže na području Kantona Sarajevo.

Okosnicu javnog kanalizacionog sistema čini Hadžićki kolektora koji prikupljene komunalne otpadne vode prihvataju i transportuju do postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda Butile –

⁶⁸Direktive Vijeća 91/271/EEZ o prečišćavanju komunalnih otpadnih voda

Direktivu o prečišćavanju komunalnih otpadnih voda trebalo bi promatrati i u kontekstu provedbe 6. cilja održivog razvoja – „osiguravanja općeg pristupa vodi i odvodnji“

Ova se Direktiva odnosi na prikupljanje, prečišćavanje i ispuštanje komunalnih otpadnih voda, te prečišćavanje i ispuštanje otpadnih voda iz određenih industrijskih sektora. Cilj Direktive je zaštita okoliša od štetnih utjecaja ispuštanja gore navedenih otpadnih voda.

U svrhu ove Direktive:

1. „komunalne otpadne vode“ znače otpadne vode iz domaćinstava ili mješavinu otpadnih voda iz domaćinstava s industrijskim otpadnim vodama i/ili oborinskim/atmosferskim vodama;
2. „otpadne vode iz domaćinstava“ znače otpadne vode iz stambenih objekata i uslužnih objekata koje potječu uglavnom od ljudskog metabolizma i iz kućanskih aktivnosti;
3. „industrijske otpadne vode“ znače sve otpadne vode koje se ispuštaju iz prostora korištenih za obavljanje bilo kakve poslovne djelatnosti osim otpadnih voda iz domaćinstava i oborinskih voda;
4. „aglomeracija“ znači područje na kojem su stanovništvo i/ili gospodarske djelatnosti dovoljno koncentrirani da se komunalne otpadne vode mogu prikupljati i odvoditi do uređaja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda ili do krajnje tačke ispuštanja;
5. „sistem prikupljanja i transporta otpadnih voda“ znači sistem odvodnje kojim se prikupljaju i transportiraju komunalne otpadne vode;
6. „1 ES (ekvivalentni stanovnik)“ znači biorazgradivo organsko opterećenje koje ima petodnevnu biokemijsku potrošnju kisika (BPK5) od 60 g kisika dnevno;

PPOV Butile. Potrebno je izvršiti rekonstrukciju postojećih primarnih kolektora za koji zbog lošeg izvođenja i zbog neodržavanja funkcionalno ne zadovoljavaju ni sadašnje potrebe.

U cilju kvalitetnog odvođenja otpadnih voda, potrebno je izvršiti rekonstrukciju postojećih kanala koji zbog lošeg izvođenja i neodržavanja funkcionalno ne zadovoljavaju ni sadašnje potrebe. Ovim Planom za urbano područje Hadžića je planirano poboljšanje u oblasti odvodnje, dostizanja takvog nivoa da prostorna pokrivenost kanalizacionom mrežom, separatnog tipa, da odgovara pokrivenosti vodovodnom mrežom, u čemu je sada prisutna znatna disproporcija.

U cilju povećanja efikasnosti postojećeg javnog kanalizacionog sistema, planiraju se nastaviti radovi na razdvajanju postojećeg mješovitog sistema na sisteme za odvodnju otpadnih sanitarnih voda i sisteme za odvodnju oborinskih/atmosferskih voda. U svrhu uvezivanja u centralni kanalizacioni sistem treba nastaviti izgradnju novih kolektora i proširenje kanalizacione mreže u skladu sa pravcima urbanog razvoja. U vodozaštitnim zonama, u skladu sa zakonskom legislativom, obavezna je gradnja vodonepropusne kanalizacije koja se tokom upotrebe sistemski mora kontrolisati u pogledu vodonepropusnosti.

Urgentno je i riješiti pitanja kanalizacije na područjima bespravne stambene izgradnje zbog opasnosti od epidemija i uspostavljanja novih klizišta.

U narednom periodu potrebna je znatno obimnija izgradnja kanala za odvodnju oborinskih voda, posebno na padinskim dijelovima Općine, kako zbog dostizanja nivoa opremanja građevinskog zemljišta primjerenog urbanom području, tako i u svrhu saniranja postojećih i spriječavanja novih klizišta koja predstavljaju jedan od najvećih problema Kantona. Sistem odvodnje oborinskih voda sa parkinga, saobraćajnica i staza unutar obuhvata PP-a mora imati pojačane mjere zaštite, ugrađene separatore ulja i masti sa organizovanim pražnjenjem i odvozom sadržaja izvan obuhvata. Obrada i održavanje kolovozne konstrukcije moraju biti u skladu sa aspektima očuvanja kvaliteta i kvantiteta vodnih resursa.

Nesmetano funkcionisanje centralnog gradskog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda „Butile“ – PPOV Butile, je prioritet od najvećeg značaja za Sarajevo. Ispuštanjem neprečišćenih komunalnih otpadnih voda u samom gornjem toku rijeke Bosne, Sarajevo bi predstavljalo najvećeg pojedinačnog zagađivača u slivnom području rijeke Save, pa vjerovatno i u Crnomorskom slivnom području.

Za sva naselja urbanog područja, koja se položajno ne mogu gravitaciono priključiti na planirano lokalno postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda na području Općine Hadžići, potrebno je predvidjeti lokalne uređaje/postrojenja u skladu sa konkretnim lokalnim uslovima. Iako nije u obuhvatu urbanog dijela Općine Hadžići, u cilju poboljšanja vodne komunalne infrastrukture i poboljšanja standarda ovim komunalnim uslugama za korisnike prostora, te i u cilju zaštite okoliša, neophodno je sagraditi lokalni uređaj/postrojenje za tretman otpadnih komunalnih voda, prvenstveno za područje Pazarić, sa kojih se trenutno neprečišćene otpadne vode ispuštaju u rijeku Zujevinu.

Za objekte za koje prema konfiguraciji nije moguće osigurati priključak na javnu kanalizaciju, načini odvodnje vršit će se prema određenim zakonskim propisima.

U cilju definiranja potrebnih prostornih mogućnosti za realizaciju lokalnih uređaja/postrojenja i poboljšanja tehničkih, tehnoloških i ekoloških učinaka, potrebno je izraditi adekvatnu projektnu dokumentaciju za kanalizacijski sistem.

Kontinuirana izgradnja separatne kanalizacione mreže za urbana područja Kantona koja su neovisna od javnog kanalizacionog sistema treba biti nastavljena, a u skladu sa zakonskom legislativom.

Kao generalni zaključak može se reći da u ovoj oblasti nema prirodnih ograničavajućih elemenata, a svi stečeni ograničavajući faktori mogu se eliminisati uz obezbjeđenje značajnih sredstava, dugotrajan, kontinuiran i dobro planski osmišljen rad. Također, ne smije se izgubiti iz vida da rješavanje ovih problema predstavlja jedan od bitnih puteva prema EU.

Uz okvirnu Direktivu o vodama 2000/60/EC, Direktive Vijeća 91/271/EEZ o prečišćavanju komunalnih otpadnih voda predstavlja temeljni okvir u oblasti upravljanja vodama, koje su trebale biti osnov za donošenje Zakona o vodama na nivou BiH kao i provedbenih propisa kojima se omogućuje potpuna primjena istih. S obzirom da u našem Zakonu još egzistira pojam vodnog područja, kao područja koje mora biti centar svih aktivnosti, potrebno je svu zakonsku legislativu prilagoditi gore navedenim Direktivama. Jedna od obaveza koju moramo preuzeti je slivno područje kao mjera svih aktivnosti.

7.10.4. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA (E)

7.10.4.1. ENERGETIKA

Strateški okvir razvoja energetike Kantona Sarajevo se bazira na četiri osnovna elementa: viziji razvoja i prioritetima energetskog sektora kako u KS tako i na nivou F BiH, EU regulativi i agendi dekarbonizacije, kretanju potrošnje energije i energenata, te ukupnom privrednom i društvenom razvoju. Na temelju razrade ključnih parametara i iteracija moguće je stvoriti okvir unutar kojeg bi se razrađivali indikativni scenariji, odnosno opcije razvoja. Strategiju razvoja energetskog razvoja KS i F BiH treba adekvatno pozicionirati u okviru ključnih strateških ciljeva energetike, tj. sigurnosti snabdijevanja, cjenovne prihvatljivosti i održivosti (dekarbonizacije).

Prostorni plan

Izradom Prostornog plana Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 6/10) i „A faze“ Izmjena i dopuna Prostornog plana Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 4/11,) i „B faza“ Izmjena i dopuna Prostornog plana Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 22/17) završen je proces izrade Prostornog plana Kantona Sarajevo kojim je definisan veoma važan segment planiranja iz svih oblasti pa i oblasti energetike i energetske infrastrukture.

Ovim dokumentom je izvršena stručna analiza postojećeg stanja, utvrđivanje potreba i mogućnosti razvoja energetskog sektora u Kantonu Sarajevo, po pojedinim podsektorima i energetskog sektora u cjelini te Prostorni plan Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine predstavlja osnov za izradu ovog planskog dokumenta.

Ciljevi definisani kroz Prostorni plan su:

- *Osiguranja kontinuiranog, sigurnog i kvalitetnog snabdijevanja energijom/energentima;*
- *Podsticaj razvoja u oblasti energetike i diverzifikacija izvora;*
- *Podsticaj za domaća i strana ulaganja;*
- *Podizanja energetske efikasnosti;*
- *Tranzicije energetske infrastrukture prema održivoj;*
- *Uvođenje konkurencije, transparentnosti i sprječavanje neželjenih efekata monopola;*
- *Zaštita okoliša u skladu sa propisima i domaćim i međunarodnim standardima;*
- *Ekonomično i racionalno korištenje energije/energenata;*
- *Osiguranja tržišnog položaja energetike,*
- *Uvođenja potrebnog uravnoteženog učešća svih energenata u energetskom bilansu;*
- *Uvođenje maksimalno mogućeg, racionalnog korištenja svih raspoloživih vidova obnovljivih izvora energije;*
- *Energetska optimizacija sistema u cjelini;*

- *Alternativnog obezbijedenja snabdijevanja gasom, koje ima strateški značaj za snabdijevanje ovim energentom (aspekt sigurnosti snabdijevanja);*
- *Izgradnja postrojenja za dobivanje energije iz otpada u skladu sa opredjeljenjima iz Kantonalnog plana upravljanja otpadom.*

Navedeni ciljevi su maksimalno ispoštovani pri izradi Urbanističkog plana.

7.10.4.1.1. Gasna mreža

Razvoj gasnog sistema je planiran u cilju obezbijedenja sigurnijeg i efikasnijeg snabdijevanja prirodnim gasom.

Primarno napajanje gasom za naselje Hadžići je izvedeno preko priključka gasa visokog pritiska 8 (14,5) (bar) GČ Ø 219,1 (mm) iz pravca Ilidže (Osjek) te nakon odvojka za Rakovicu prema PRS 83-67, nastavlja prema Hadžićima sa prečnikom GČ Ø 219,1 (mm), pa se nakon rejonske redukcione stanice Donji Hadžići RRS 83, reducira na GČ Ø 168,3 (mm), i nastavlja tako do gasnih redukcionihi stanica. Pored izgrađenog gasovoda visokog pritiska (8(14,5) bara) koji može da zadovolji potrebe za prirodnim gasom urbanog područja, također je planirano proširenje gasne mreže srednjeg pritiska (odnosno 3(4) bar).

Za razvoj distributivnih gasnih mreža u velikim naseljima koja gravitiraju primarnom gasovodu pritiska 3(4)bar na područjima općina Vogošća, Novi Grad, Ilidža i Hadžići, u kojima do sada nije bila razvijena gasna mreža, planirano je uvezivanje gasovoda pritiska $p=3(4)$ bar u jedinstven gasni prsten. Time bi se postiglo rasterećenje glavnog prstena visokog pritiska i obezbijedilo snabdijevanje prirodnim gasom ovog prstena iz više pravaca.

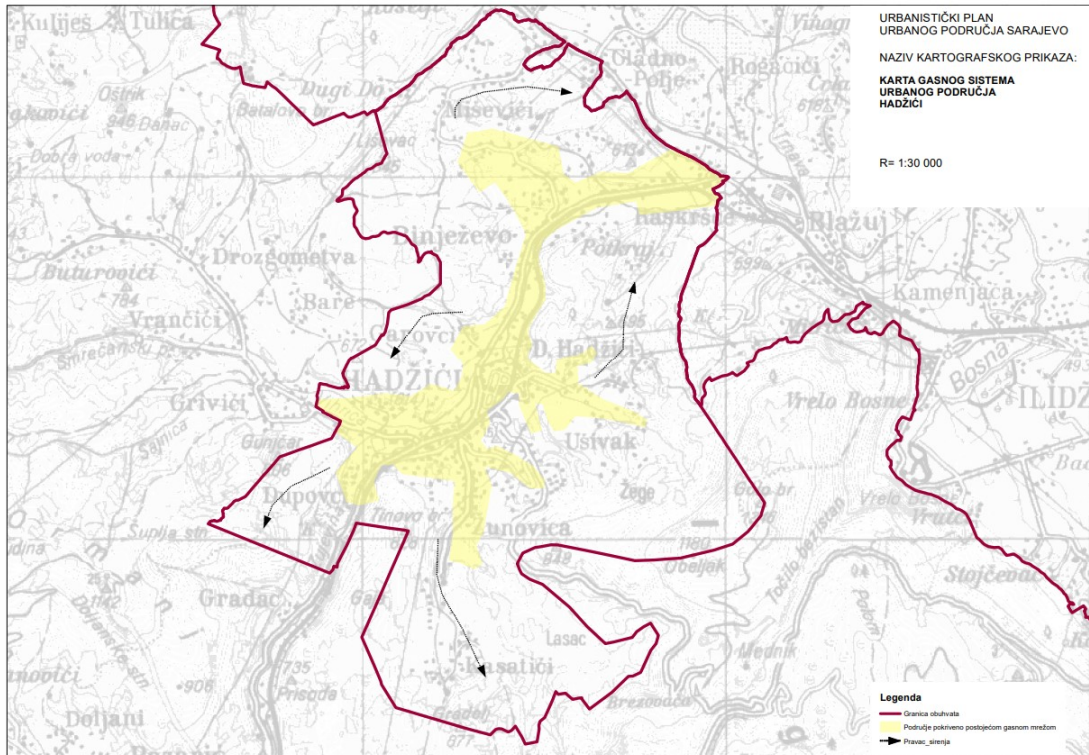
Za potrebe snabdijevanja gasom Pazarića i Tarčina, planiran je odvojak sa postojećeg prstena gasa visokog pritiska 8(14,5) bar, te izgradnja reonske redukcione stanice RRS 83 za snižavanje pritiska na nivo gasa srednjeg pritiska 3(4) bar, koji bi doveo gas do novih potrošača. Trasa planiranog gasovoda srednjeg pritiska bi pratila cestu Sarajevo – Mostar, ali i opskrbila sva postojeća i planirana naselja, na području Pazarića i Tarčina, po potrebi. Nakon izgradnje značajnijeg broja individualnih stambenih objekata u naseljima Žunovica, Miševići, Ušivak, kao i naseljenih mjesta od Binježeva do Rakovice, koji u najvećoj mjeri koriste za zagrijavanje čvrsto i tečno gorivo, javila se potreba za proširenjem gasne mreže u ovim naseljima.

Isto tako, planirano je proširenje gasne mreže srednjeg pritiska ulicom Igmanska, u pravcu Hadžići – Igman, prema Bjelašnici, čime se, pored opskrbljivanja gasom Igmanska, omogućava i sigurnost snabdijevanja postojećih i planiranihi kapaciteta na Bjelašnici.

Planirana je i izgradnja centralne kotlovnice u centru Hadžića, pri čemu će se primarno napajanje vršiti sa gasovoda visokog pritiska 8(14,5) (bar). Obzirom na instalisanu snagu planirane kotlovnice od cca 8 (MW) i njenu faznu izgradnju, sa lokaliteta kotlovnice je potrebno izmjestiti gasni vod visokog pritiska po obodu parcele i na taj način osloboditi veći prostor za izgradnju kotlovnice i pratećih sistema.

Prikaz gasovoda visokog i srednjeg pritiska, dat je na sinteznoj karti u prilogu. Položaj gasovoda prikazanihi na grafičkom prilogu može odstupati prilikom izrade detaljne planske dokumentacije.

Slika ispod pokazuje područje pokriveno gasnom mrežom i pravce širenja gasne mreže srednjeg pritiska.

Slika 16. Postojeća gasna mreža i pravci širenja

7.10.4.1.2. Sistem daljinskog grijanja

U zgradama kolektivnog stanovanja je već instaliran sistem daljinskog grijanja, kao i u javnim objektima koji se nalaze u centralnoj jezgri općine. Dio zgrada koji se grije iz KJKP Toplane-Sarajevo, toplotom se snabdijeva iz šest kotlovnica, a dio zgrada ima vlastite kotlovnice na gas ili čvrsto gorivo. Detaljnom planskom dokumentacijom predviđeno je da se kotlovnica, koja je smještena u OŠ „Hadžići“, izmjesti u slobodan prostor, uz zadržavanje prirodnog gasa kao primarnog energenta, te da se na postojeći angažiran konzum iz ove kotlovnice treba dodati konzum zgrada u užem jezgru, koje nisu na sistemu daljinskog grijanja. Proširenje kapaciteta predviđa i priključenje planiranih objekata iz obuhvata RP „Hadžići“. Izgradnja nove kotlovnice sistema daljinskog grijanja je planirana i kroz RP „Bosnić Polje“ te bi ove dvije kotlovnice pokrile značajan dio potreba za toplotnom energijom centralnog dijela Hadžića.

Potrebe preostalih dijelova urbanog područja Hadžića za toplotnom energijom i samim načinom snabdijevanja će se definisati naknadno kroz izradu zona snabdijevanja toplotnom energijom.

⁶⁹Mjere koje se predlažu za impementaciju kroz dugoročnu strategiju dekarbonizacije su:

- Integracija toplotnih pumpi voda-voda,
- Integracija toplotnih pumpi koje koriste otpadnu toplotu iz postrojenja,

⁶⁹Program priključenja i proširenja sistema daljinskog grijanja sa pravnom analizom u Kantonu Sarajevo, nLogic d.o.o. Sarajevo, 2022/2023.

- Primjena biomase u naseljima gdje to uslovi omogućavaju,
- Ulaganje u energijsku efikasnost objekata i postrojenja za distribuciju toplotne energije,
- Definisane uslova za nove zgrade (centralizirana priprema PTV i centralizirano hlađenje)
- Smanjenje razlike u zimskoj i ljetnoj potrošnji gasa,
- Power to heat,
- Uvođenje hidrogena.

Preporuke za nova stambena područja:

- centralizovano snabdijevanje toplotom u prigradskim naseljima (iz jedne kotlovnice na biomasu),
- izgradnja kotlovnica na prirodni gas za nova urbana naselja, uz centralno grijanje sanitarne vode i po mogućnosti, centralno hlađenje što dovodi do smanjenja razlike u zimskoj i ljetnoj potrošnji gasa,
- stvaranje preduslova za kogeneraciju kroz cijelu godinu (centralizirano grijanje PTV-a i hlađenje).

7.10.4.1.3. Individualni sistemi

Objekti koji nisu priključeni na sistem daljinskog grijanja imaju vlastite sisteme grijanja. Prema podacima iz Studije⁷⁰, anketiranjem domaćinstva, je utvrđeno da najveći broj ispitanika koristi ogrijevno drvo (38,09%) i prirodni gas (32,13%) kao glavne energente za grijanje, a zatim slijede pelet (14,47%), ogrijevno drvo + ugalj (6,6%), električna energija (6,17%), ugalj (2,55%) a korištenje lož ulja nije zabilježeno.

⁷¹Individualni objekti nisu isplativi za sisteme daljinskih grijanja tako da plansko usmjerenje treba da bude na visokoefikasnim kotlovima na pelet, korištenju toplotnih pumpi i unapređenju energetske efikasnosti.

Kao izuzetak, može se planirati priključenje individualnih objekata u mješovitim zonama, gdje već postoji ili se planira izgradnja SDG zbog kolektivnih stambenih objekata.

7.10.4.1.4. Obnovljivi izvori energije-proizvodnja toplotne energije

Obnovljivi izvori energije predstavljaju osnovnu alternativu fosilnim gorivima. Osim što se njihovim korištenjem smanjuje emisija plinova koji izazivaju efekat staklene bašte, također se i postiže energetska neovisnost, što je jedan od glavnih ciljeva u okviru razvoja energetskog sistema KS.

U Kantonu Sarajevo, a samim tim i u općini Hadžići se za individualno grijanje trenutno najviše koristi ogrijevno drvo, što u kombinaciji sa velikim toplotnim potrebama rezultira zagađenjem zraka, tako da je prioritet smanjenje emisije zagađujućih materija, što bi se moglo postići i uvođenjem obnovljivih izvora energije, koji, posebno u ovom smislu, imaju značajnu ulogu.

KS ima značajne potencijale solarne energije za izgradnju solarnih elektrana. Sa druge strane, zbog česte pojave magle tokom zimskih mjeseci i relativno velike zagađenosti zraka solarni

⁷⁰ Studija izvodljivosti o proširenju i poboljšanju sistema daljinskog grijanja u Kantonu Sarajevo – Enova Sarajevo, PlanEnergi Danska, Sarajevo, 2018.god

⁷¹Ekspertiza Energetska infrastruktura sa aspekta obnovljivih izvora energije, N.Harbaš, 2022/2023.

kolektori nisu odgovarajuća opcija tamo gdje ne postoje potrebe za toplotom i van sezone grijanja. Na objektima kao što su zdravstvene ustanove i hoteli preferirati proizvodnju toplotne energije jer imaju relativno velike potrebe za sanitarnom vodom.

7.10.4.1.6. Energijska efikasnost

Kroz poboljšanje energijske efikasnosti objekata se postiže smanjenje toplotnih potreba, te je na ovaj način, nakon implementacije mjera, moguće dobiti dodatni slobodni kapacitet kotlovnica sistema daljinskog grijanja i predvidjeti priključenje novih objekata. Definisani su minimalni zahtjevi za energijskim karakteristikama koje svaki novi objekat mora ispunjavati kroz „Pravilnik o minimalnim zahtjevima za energijskim karakteristikama zgrada“ („Službene novine Federacije BiH“, broj 81/19).

⁷²Primjena mjera energijske efikasnosti predstavlja jedan od osnovnih načina smanjenja potrošnje energije u stambenim objektima a posljedično i smanjenja emisije. Značajan broj evidentiranih individualnih stambenih objekata u Kantonu Sarajevo nema odgovarajuću toplotnu izolaciju ovojnice, adekvatnu stolariju i bravariju niti energijski efikasne sisteme grijanja, a navedenom problemu se može pridodati i nerazvijena svijest korisnika o potrebi za štednjom energije. Primjenom mjera povećanja energijske efikasnosti na postojećem fondu objekata loših toplotnih karakteristika, naročito onih građenih prije 1980. godine, moguće je postići uštedu u potrošnji toplotne energije od preko 60 %.

7.10.4.1.7. Zone snabdijevanja toplotnom energijom

U obuhvatu Plana će biti definisane zone snabdijevanja toplotnom energijom sa sljedećim namjenama:

A. Područje pokriveno sistemom daljinskog grijanja

A1. Postojeće, A2. Rekonstrukcija, A3. Planirano

Ovo područje podrazumijeva snabdijevanje toplotnom energijom postojećih i planiranih objekata iz sistema daljinskog grijanja korištenjem gasa, biomase, geotermalne ili otpadne toplote integracijom toplotnih pumpi u sistem. Korištenje biomase prema usvojenom scenariju iz Studije izvodljivosti o proširenju i poboljšanju sistema daljinskog grijanja u Kantonu Sarajevo – Enova Sarajevo, PlanEnergi Danska, Sarajevo, 2018.god. Pri izradi detaljne planske dokumentacije će se definisati pojedinačne energetske potrebe područja, te planirati priključenje objekata na postojeće kotlovnice, gdje je to moguće. U slučaju potrebe za izgradnjom nove kotlovnice, nadležni organ će obezbijediti parcelu neophodne površine. Ukoliko postojeće kotlovnice nemaju dovoljno slobodnog kapaciteta za priključenje objekata na njihov sistem, te nije izgrađena nova kotlovnica sistema daljinskog grijanja, moguće je obezbijediti grijanje objekata vlastitim kotlovnicama, prvenstveno na prirodni gas, solarnu energiju ili korištenjem toplotnih pumpi.

Ovo područje obuhvata zone kolektivnog stanovanja, društvene infrastrukture, poslovne privrede a po potrebi i druge.

B. Područje pokriveno individualnim sistemima – gas i/ili OIE

Postojeći i planirani objekti iz ove zone koriste kao primarni energent za snabdijevanje toplotnom energijom prirodni gas, solarnu energiju, ili otpadnu toplotu. (U skladu sa prioriterizacijom energenata definisanom kroz Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o zaštiti i poboljšanju kvaliteta zraka u KS - nacrt). Moguće je korištenje toplotnih pumpi. Područja koja nisu pokrivena gasnom mrežom, do izgradnje iste se mogu snabdijevati

⁷²Strategija ograničavanja korištenja uglja i ostalih čvrstih goriva u Kantonu Sarajevo za period 2022-2032.godine, CETEOR-E3, 2022.g.

toplotnom energijom korištenjem obnovljivih izvora energije, gasovitih goriva, električne energije, tečnih i čvrstih goriva koja moraju ispunjavati određene zahtjeve za kvalitet definisane Odlukom o izmjenama i dopunama Odluke o zaštiti i poboljšanju kvaliteta zraka u KS - nacrt.

Ovo područje obuhvata zone individualnog stanovanja i proizvodne privrede (osim u slučaju mogućnosti korištenja otpadne toplote iz proizvodnih procesa za sistem daljinskog grijanja).

C. Područje pokriveno sistemom daljinskog grijanja i individualnim sistemima

Kombinacija zone A i zone B, pretežno za zone sa mješovitom namjenom. Ukoliko je prostorno i tehnički moguće, individualni objekti bi se priključili na sistem daljinskog grijanja. U suprotnom, važi kao za B.

D. Područje pokriveno individualnim sistemima – OIE i ostalo

Objekti u ovoj zoni koriste obnovljive izvore energije, gasovita goriva, električnu energiju, tečna i čvrsta goriva koja moraju ispunjavati određene zahtjeve za kvalitet definisane Odlukom o izmjenama i dopunama Odluke o zaštiti i poboljšanju kvaliteta zraka u KS - nacrt.

7.10.4.2. ELEKTROENERGETIKA

Razvoj elektroenergetskog sistema, u planskom periodu, odvijat će se u cilju obezbjeđivanja sigurnijeg i kvalitetnijeg snabdjevanja električnom energijom trenutnih i budućih potrošača na području Kantona Sarajevo.

U sklopu budućih planova za urbano područje Hadžića nisu predviđene izmjene primarne mreže za snabdjevanje električnom energijom. Postojeća elektroenergetska infrastruktura ostaće ne promjenjena kako bi i dalje osigurala pouzdano snabdjevanje električnom energijom za stanovništvo i industriju na ovom području. Kada je u pitanju srednjenaponska mreža u narednom periodu intenzivirati aktivnosti na prelazak sa 35 kV i 10 kV na 20 kV naponski nivo, što će zahtjevati rekonstrukciju srednjenaponske mreže te pratiti dinamiku izgradnje novih objekata te na adekvatan način razvijati srednjenaponsku mrežu u cilju priključenja istih na distributivnu mrežu.

Razvoj srednjenaponske mreže u Sarajevu treba biti usklađen sa dugoročnim ciljevima održivosti, energetske efikasnosti i sigurnosti. Integracija pametnih tehnologija, obnovljivih izvora energije i podrška za elektromobilnost igraju ključnu ulogu u stvaranju moderne i prilagodljive elektroenergetske mreže koja može odgovoriti na buduće izazove. Obnovljivi izvori energije (OIE) predstavljaju osnovnu alternativu fosilnim gorivima. Korištenjem ovih izvora potpomaže se ne samo smanjenje stakleničkih gasova usljed proizvodnje i potrošnje energije, već i smanjenje uvoza nafte i gasa. Sarajevska regija ne može računati na vlastite energijske izvore većih kapaciteta, nego se mora bazirati prvenstveno na korištenju sistema za kontinuiranu dobavu energije, koji su u funkciji šire regije, Federacije BiH i države. U proteklom periodu počelo je uvođenje novih kapaciteta za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora. Solarna energija je varijabilna, ovisna o sunčevom zračenju. Stoga je važno imati sistem za integraciju i upravljanje proizvodnjom, kao i mehanizme za skladištenje viška energije u baterijama ili njeno usmjeravanje u elektroenergetsku mrežu. Integracija solarnih elektrana utiče na stabilnost elektroenergetske mreže. Promjene u proizvodnji i potrošnji zahtjevaju napredne upravljačke sisteme kako bi se održala stabilnost u mreži s toga je potrebno osigurati stabilnu vezu za prijenos proizvedene energije.

Pozicioniranjem Sarajeva na evropsku kartu modernih gradova, infrastruktura punionica treba omogućiti zadovoljavanje različitih zahtjeva za punjenje i učinkovitu integraciju električnih vozila u elektroenergetski sistem. Postojeći elektroenergetski kapacitet na razini TS 110/x kV neće se trebati pojačavati u narednom periodu, veći uticaj na potrebe razvoja mreže se može očekivati na razini realizacije samog priključka, odnosno na strogo lokalnoj razini mreže niskog napona i TS 10(20)/0.4 kV. U slučaju ograničenja (sprečavanja) punjenja u vremenu visokog opterećenja (16h- 24h) u stambenim zonama bi se bez značajnih dodatnih ulaganja u postojeću elektroenergetsku mrežu moglo ugraditi „kućne punionice“ za ekvivalent od barem 20 posto opterećenja zone (ovisno o stvarnom opterećenju transformatora). „Kućne punionice“ bi za značajni broj vozila mogle bez dodatnih ulaganja ugraditi i firme i komercijalne djelatnosti, odnosno mogle bi se ugraditi uz javne zgrade, ali uz upravljanje punjenjem strogo tijekom noći (0h – 6h). Ugradnja punionica za srednju brzinu punjenja mogla bi zahtjevati značajna ulaganja, primjerice zamjenu transformatora u lokalnoj TS 10(20)/0.4 kV, dok punionice za veliku brzinu punjenja mogla bi zahtjevati značajna ulaganja primjerice izgradnju nove TS 10(20)/0.4 kV. Električna vozila će predstavljati moguću opciju za skladištenje električne energije u trenucima proizvodnih viškova iz obnovljivih izvora električne energije. Izgradnjom infrastrukture za napajanje električnih vozila i postavljanjem sunčanih elektrana na krovove zgrada, kanton Sarajevo pridonosi uspostavi održive mobilnosti, decentralizirane elektroenergetske mreže i tranziciji sa intezivne upotrebe fosilnih goriva na upotrebu obnovljivih izvora energije.

7.10.5. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA I UPRAVLJANJE OTPADOM (K)

Komunalna infrastruktura i upravljanje otpadom obuhvata objekte i površine potrebne za funkcionisanje sistema komunalnih usluga i nadležnih komunalnih preduzeća. Projekcija razvoja komunalnih usluga bazira se na unaprjeđenju ovih djelatnosti i poboljšanju kvaliteta i nivoa usluge za iste i uspostavljanju mreže komunalne infrastrukture.

U planskom periodu potrebno je uspostaviti sistem ovih površina i objekata na način da pokriva potrebe urbanog područja i omogućava samoodrživost ovih objekata i površina u skladu sa specifičnim zahtjevima područja i potrebama vezanim za društveno-ekonomski razvoj, prostorno uređenje i urbanu izgradnju na ekološki prihvatljiv način.

Projekcijom urbanog uređenja obuhvaćene su sljedeće komunalne usluge: pijace, groblja i upravljanje otpadom. Prostori (površine i objekti) za ove namjene organizuju se u skladu sa posebnim propisima i uslovima, a prema potrebama i specifičnim tehnološkim zahtjevima komunalne djelatnosti i zaštite okoliša. Planom je predviđeno, pored izgradnje novih površina i objekata, i proširenje postojećih kapaciteta, gdje to prostorne mogućnosti dozvoljavaju, te njihova sanacija i rekonstrukcija u skladu sa savremenim urbanim standardima, a u svrhu podizanja nivoa usluge.

Komunalna infrastruktura i upravljanje otpadom je razvrstana kako slijedi:

- Pijace (K1)
- Groblja (K2)
- Otpad (K3)

7.10.5.1. Pijace (K1)

Projekcijom urbanog uređenja se predviđa zadržavanje postojećeg zatvorenog i otvorenog pijaačnog prostra, unapređenje i podizanje nivoa i obima usluge, te nejkova modrenizacija i adapatacijau oblikovnom smislu, a u skladu s uređenjem okolnog prostora. Pijacom upravlja i održava je RVI udruženje Općine.U okviru pijace poželjno je predvidjeti prostor za plasman i distribuciju autohtonihdomaaćih proizvoda u svrhu uspostave Bosanske pijace, kao i promociju domaaćih proizovđača.

Pored postojeće pijace, Planom se predviđa da se, u svrhu zadovoljenja potreba stanovništva, pijaaćni prostori manjih kapaciteta mogu locirati i u okviru sljedećih zona:

- Mješovita (M1) - pretežno stambene namjene postojeće i planirane,
- Mješovita (M2) - pretežno poslovna namjena postojeće i planirane,

a kako bi se uspostavila mreža pijaca disperzno raspoređenih u okviru urbanog područja i obezbijedila pokrivenost ovom uslugom cjelokupnog područja i stanovništvu omogućio jednak kvalitet i obim ove vrste usluge.

Lokacije ovih pijaca nisu prostorno određene, nego su dati opći uslovi i kriterijumi za odabir i uređenje lokacije. Lokacije, odnosno prostorne cjeline će se precizirati detaljnim planskim dokumentima u skladu s potrebama predmetnog područja.

U okviru ovih zona pijace je moguće graditi na zasebnim parcelama, te je za iste potrebno obezbijediti adekvatne prilaze i prateću infrastrukturu (snabdijevanje vodom, odvodnja otpadnih voda, elektorinstalacijama i TT mrežom).

Planom se daju i sljedeći opći uvjeti za pijaaćne prostore :

- pogodnost površine za uređenje i izgradnju (veličina lokacije koja može obezbijediti
- 0,27m² pijaaćnog prostora po stanovniku),
- položaj lokacije u odnosu na ostale namjene,
- saobraćajna pristupačnost za korisnike i prodavce (blizina primarnih saobraćajnica i javnog prevoza: gradskog i međugradskog),
- opremljenost ostalom infrastrukturom,
- funkcionalno i oblikovno usklađeno sa ostalim namjenama (urbana oprema, pješački i kolski prilazi, zelene površine i sl),
- adekvatna udaljenost od velikih zagađivača (deponije, autoputa, proizvodnih pogona itd).

Precizni urbanističko tehnički uvjeti će se definisati detaljnim planskim dokumentima, a na osnovu analiza i potreba za predmetnu lokaciju i u skladu sa ostalim urbanim parametrima zone na kojoj se planira pijaca.

7.10.5.2. Groblja (K2)

Grobljem se smatra zemljište koje je planskim dokumentima i odlukama nadležnih institucija određeno za sahranjivanje umrlih.

Groblja su uređene površine na kojima se osim uređenja grobnih polja mogu graditi i prateći sadržaji u funkciji groblja (administrativno-komemorativni objekti, obredne dvorane, krematoriji, kolumbariji, rozariji, ekonomski objekti sa garažom za službena vozila, kapele, mrtvačnice i sl.).

Projekcijom urbanog ređenja se zadržavaju sva postojeća groblja. Planom je predviđeno

- proširenje postojećih kapaciteta komunalnog grobljae „Kopišanjanj“ kojim upravlja „Komunalac“ d.o.o Hadžići, te poboljšanje i modernizacija primarne i prateće infrastukturu i

njegovo uređenje (urbana oprema, staze, posude za otpad, hortikulturno uređenje) u skladu sa urbanim parametrima datim kroz Odluku o provođenju urbanističkog plana.

- uspostava mreže groblja u svrhu obezbjeđenja adekvatnih površina za sahranjivanje i to :
 - formiranje novih separatnih/vjerskih groblja u skladu sa urbanim parametrima datim kroz Plan i Odluku o provođenju plana,
 - proširenje postojećih separatnih/vjerskih groblja u svrhu racionalizacije prostora i ukoliko to dozvoljavaju lokalne i ambijentalne prilike, kao i minimalni uslovi koje je potrebno poštivati vezano za ovu namjenu, a u skladu sa važećim pravilnicima koji regulišu ovu oblast.

Planom se daju i sljedeći uslovi za formiranje prostora za groblja:

- uređenje groblja mora biti primjereno oblikovanju i tradiciji ovog područja,
- planom predviđena groblja, kao i eventualna proširenja postojećih moraju biti minimalno 20 m udaljena od zone stanovanja, te imati zaštitni pojas zelenila oko groblja i biti ograđena ogradom koja ne dozvoljava prolaz životinja na groblje,
- površina za sahranjivanje (grobna polja) treba da bude minimalno 50% od površine kompleksa groblja, a pratećih objekata u funkciji groblja treba da bude do 2% od površine kompleksa groblja.
- zelene površine u kompleksu groblja treba da zauzmu površinu od oko 30% od površine kompleksa groblja. Ove površine uređuju se kao: zaštitno-izolacioni pojas, zelene površine grobnih polja i oko objekata, linearno zelenilo uz staze i prilaze. Površina internog saobraćaja treba da bude maksimalno do 20% ukupne površine kompleksa groblja,
- u okviru planom predviđenih grobalja, potrebno je predvidjeti objekte u funkciji groblja, interni saobraćaj, zelene površine i prostor za prikupljanje otpada sa groblja.

Ovi uslovi se ne odnose u svemu na postojeća groblja i groblja u kategoriji kulturno-istorijskog naslijeđa, naglašene je ambijentalne vrijednosti i od spomeničkog je značaja.

Za svrsishodno upravljanje ovom komunalnom uslugom potrebno je uspostaviti jedinstveni geoinformacioni sistema upravljanja grobljima i uvezivanja svih pokopnih društava u isti.

Planom se daju i sljedeći opći uslovi za površine namijenjene za groblja:

- pogodnost površine za uređenje i izgradnju u smislu udaljenosti od objekata stanovanja, izvorišta vode za piće i položaja u odnosu na iste, sastava tla i sl,
- veličina lokacije (osiguravanje standarda najmanje površine po grobnom mjestu od 5,1m², odnosno u skladu s važećom legislativom),
- na prostorima groblja planirati prateće objekte u funkciji groblja, zelene površine, interni saobraćaj-pješački i kolski, kao i saobraćaj u mirovanju,
- na prostorima groblja odrediti lokacije za selektivno prikupljanje otpada,
- uređenje svih groblja i gradnja pratećih objekata i opreme (urbanog mobilijara) mora biti oblikovno primjerena funkciji i tradiciji ovih prostora, a u skladu s važećom legislativom;
- groblja opremiti adekvatnom komunalnom infrastrukturom, a specijalno što se tiče prihvata i odvodnje oborinskih voda,
- uz granicu groblja, a unutar površine groblja, treba osigurati zaštitni vegetacijski pojas minimalne širine 10,0 m u odnosu na grobna polja.

Precizni urbanističko-tehnički uslovi i prateći sadržaji na groblju će se definisati detaljnim planskim dokumentom, a na osnovu analiza i potreba za predmetnu lokaciju i u skladu sa ostalim urbim parametrima područja na kom se planira groblje.

7.10.5.3 Upravljanje otpadom (K3)

Projekcija urbanog uređenja predviđa održivo upravljanje otpadom koje podrazumijeva efikasno, ekonomski pristupačno i opravdano, te društveno prihvatljivo upravljanje pri tome uvažavajući mjere zaštite okoliša i kontinuiran rad na uspostavi i unapređenju integralnog sistema upravljanja otpadom.

S ciljem jedinstvene organizacije i funkcionisanja integralnog sistema upravljanja otpadom potrebno je, prije svega, implementirati usvojene, izraditi i usvojiti nedostajuće zakonske i podzakonske akte, jačati vertikalnu i horizontalnu koordinaciju institucija u sistemu upravljanja otpadom, kao i tehničke i kadrovske kapacitete komunalnih redara i inspekcijских službi.

Kako bi se postigla samoodrživost sistema i institucionalno odvojilo prikupljanje i transport otpada od zbrinjavanja potrebno je analizirati opravdanost uspostave Regionalnog centra za upravljanje otpadom (RCUO) „Smiljevići“ kao nove samostalne institucije unutar sistema.

Preporučuje se uvođenje sistema naplate za usluge prikupljanja, odvoza i odlaganja komunalnog otpada na osnovu količine otpada, umjesto trenutnog sistema naplate koji se vrši na osnovu kvadrature prostora za fizička i pravna lica.

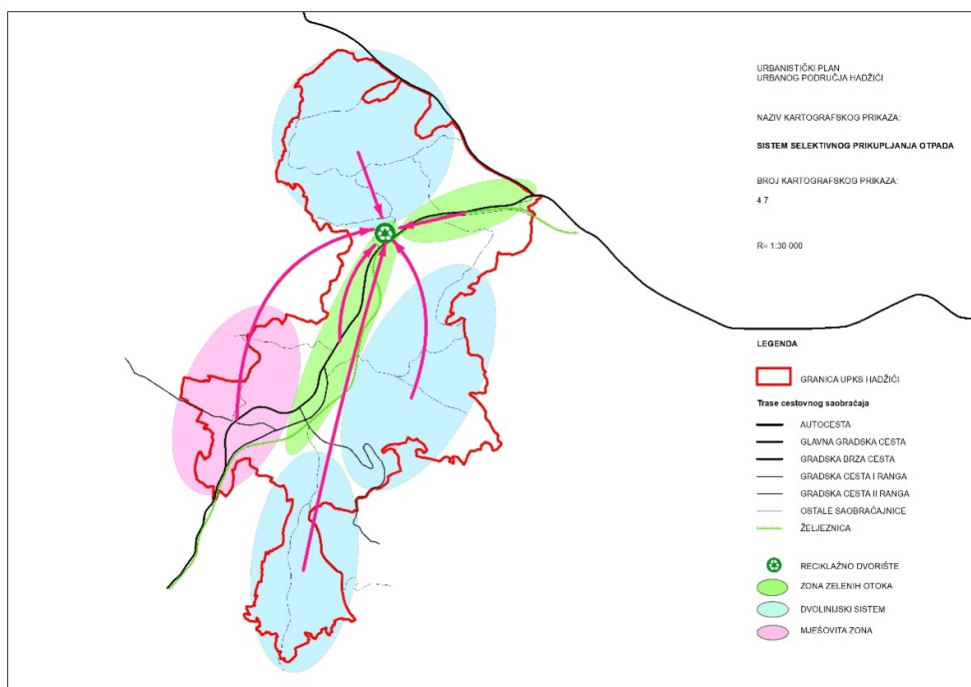
Potrebno je stimulisati operatore koji djeluju na području KS da prikupljaju komunalni otpad i posebne kategorije otpada, te kroz instrumente okolišne dozvole i plan upravljanja otpadom obavezati operatore pogona i postrojenja da razdvajaju bezopasan otpad koji se može reciklirati (metal, plastika, papir i karton, staklo i dr.).

Radi potrebe za lakšim praćenjem procesa u sistemu upravljanja otpadom potrebno je nadograditi uspostavljeni Informacioni sistem upravljanja otpadom Fonda za zaštitu okoliša Federacije BiH sa geografskim (prostornim) informacijama, čime bi se omogućio jednostavan i efikasan pristup svim raspoloživim informacijama.

Unapređenje sistema za upravljanje komunalnim otpadom omogućiti razvojem struktura koje se nadovezuju na postojeći sistem prikupljanja i transport komunalnog otpada i baziraju na prevenciji i izdvajanju onih kategorija otpada koje se mogu materijalno i energetske iskoristiti u granicama tehničkih mogućnosti, ekoloških i ekonomskih dobiti. U cilju izdvajanja korisnih sirovina iz otpada potrebno je uspostaviti sistem selektivnog prikupljanja otpada kroz nadogradnju postojeće infrastrukture.

Planom se predviđa uspostava mreže tehničkih komponenti upravljanja komunalnim otpadom (u sklopu integralnog sistema upravljanja otpadom), a koja obuhvata:

- zeleni otoci sa posudama u koje se selektivno odlažu papir/karton, plastika/metal, staklo i miješani komunalni otpad,
- reciklažna dvorišta opremljena za prihvatanje selektivno prikupljenog otpada (papir, plastika, staklo, metal), kabastog otpada, električnog i elektroničnog otpada, tekstila, opasnih komponenti komunalnog otpada i građevinskog otpada za fizička lica,
- dvolinijski sistem prikupljanja otpada koji se bazira na odvajanju suhih frakcija iskoristivog otpada (ambalažni otpad) od mokre frakcije (preostali otpad iz domaćinstva),
- Regionalni centar za upravljanje otpadom (RCUO) „Smiljevići“ sa funkcionalnim zonama koje su usklađene sa tehnologijom postupanja i zbrinjavanja otpada.

Slika 17. Sistem upravljanja otpadom

Kako bi sistem integralnog upravljanja otpadom bio funkcionalan i održiv potrebno je cijelo područje u obuhvatu Urbanog područja uključiti u sistem prikupljanja otpada tj. područja koja trenutno nisu uključena i područja koja nisu dovoljno pokrivena pokriveni uslugom prikupljanja, transporta i odlaganja komunalnog otpada.

Obzirom na prostorne mogućnosti naseljenih mjesta Urbanog područja postupak odvajanja otpada, radi ponovne upotrebe i reciklaže, treba se vršiti na dva načina:

- principom dolaska po odvojene komponente otpada (dvolinijski sistem prikupljanja otpada),
- sistemom donošenja komponenti otpada na za to utvrđeno mjesto (zeleni otoci i reciklažna dvorišta).

Princip dolaska po odvojene komponente otpada planira se u područjima gdje je zastupljeno individualno stanovanje, na način da se uspostavi dvolinijski sistem prikupljanja otpada kojeg čine žuta posuda (kanta 120/240 l) za prikupljanje ambalažnog otpada i crna posuda (kanta 120/240 l) za prikupljanje drugih vrsta otpada. Ukoliko se prilikom implementacije dvolinijskog sistema putem kanti utvrdi finansijaska neopravdanost i nemogućnost prilaza vozila za prikupljanje otpada, preporuka je da se u tim naseljima ispituju prostorne mogućnosti za postavljanje posuda većih kapaciteta u vidu zelenog otoka, a u svrhu dvolinijskog prikupljanja otpada od strane većeg broja domaćinstava. Iskorištavanje biootpada koji nastaje u individualnim domaćinstvima stimulisati kućnim kompostiranjem, a prilikom čega bi stanovništvo kompost koristilo kao gnojivo u vlastitoj vrtnoj proizvodnji.

S ciljem uspostavljanja sistema selektivnog prikupljanja i reciklaže svih vrsta otpada koje je moguće iskoristiti, u zonama kolektivnog i mješovitog stanovanja, poslovnim zonama, zonama sporta i rekreacije, zelenim površinama i dr., potrebno je uvesti sistem donošenja komponenti otpada na za to utvrđeno mjesto.

Planom se daju opći uslovi za zelene otoke:

- lokacije moraju biti jasno označene i lako dostupne građanima da mogu u namjenske posude odložiti odvojeno prikupljeni otpad koji nastaje u većim količinama (papirikarton, plastika, metal i staklo).
- trebaju biti sa pripremljenom podlogom, edukativnim panoom i veličina prostora mora omogućiti prikladno smještanje odgovarajućeg broja posuda za selektivno prikupljanje otpada,
- u zavisnosti o raspoloživosti prostora na zelenim otocima mogu se postavljati nadzemne ili podzemne posude pod uslovom da iste ne utiču negativno na bezbjedno i normalno odvijanje saobraćaja, te da ispunjavaju tehničke uslove koji se tiču obezbjeđenja neometanog pristupa vozilima za pražnjenje posuda i prevoz otpada.

U Urbanom području u naselju Binježevo (zona individualnog stanovanja) planirano je reciklažno dvorište većih kapaciteta (cca 1000 - 2000 m²) na kojem bi se s ciljem smanjenja transportnih troškova vršio predtretman (sabijanje) otpada prikupljenog u okviru mreže zelenih otoka i dvolinijskog sistema prije transporta u RCUO „Smiljevići“.

Planom se daju opći uslovi za reciklažna dvorišta:

- mora biti izgrađeno na nepropusnom platou, označeno i ograđeno,
- mora imati priključak na postojeću komunalnu infrastrukturu (elektro, TT, vodovodnu i kanalizacionu mrežu),
- pri rasporedu opreme u krugu reciklažnog dvorišta, odnosno posuda za prikupljanje otpada i ostalih sadržaja, treba voditi računa o manipulativnom prostoru potrebnom za rad viljuškara, kao i vozila ovlaštenog operatera,
- prostornakojemsusmješteneposudeodgovarajućegvolumenazaodlaganjeopasnihkomponenti komunalnogotpada(baterije,lijekovi,kanteodboja,lakova, motornihuljaiostalevrsteotpadaprema potrebi) morabitinanepropusnomplatousnadstrešnicom.
- za svako reciklažno dvorište neophodno je uraditi projektnu dokumentaciju tehnološkog procesa dovoda vode, tretmana i odvodnje prikupljenih otpadnih voda.
- reciklažno dvorište mora biti izgrađeno na mjestima koja neće negativno uticati na bezbjedno i normalno odvijanje saobraćaja,
- u slučaju da se lokacija planiranog reciklažnog dvorišta nalazi u pojasu saobraćajnice potrebno je pribaviti saglasnost od nadležnog upravitelja saobraćajnice,
- reciklažno dvorište treba biti opremljeno uređajima, opremom i sredstvima za dojavu i gašenje požara, opremom i sredstvima za čišćenje rasutog i razlivenog otpada.

Otpad prikupljen u okviru mreže zelenih otoka, dvolinijskog sistema i reciklažnih dvorišta transportira se u sortirnice i reciklažna dvorišta u sklopu RCUO „Smiljevići“.

U postupku pripreme detaljnih planskih dokumenata (regulacioni planovi, urbanistički projekti) planirati lokacije zelenih otoka, reciklažnih dvorišta i dvolinijski sistem prikupljanja otpada u skladu sa usmjerenjima iz *, „Elaborata o lokacijama reciklažnih dvorišta, niša i zelenih otoka sa lociranjem u prostorno-planskoj dokumentaciji i investicijskim planom Općine Hadžići“.

U skladu sa zakonskim propisima, pravni subjekti su dužni imati vlastite posude za prikupljanje otpada, te razdvajati i odvojeno skladištiti otpad na mjestu nastanka (sklopiti odgovarajući ugovor ili sporazum sa ovlaštenim operatorom koji će preuzeti daljnju brigu o otpadu) i pri izradi investiciono-tehničke dokumentacije predvidjeti lokacije na građevinskoj parceli na kojoj će biti postavljene posude za prikupljanje otpada.

Precizni urbanističko-tehnički uslovi za mrežu tehničke strukture za upravljanje otpadom će se definisati detaljnim planskim dokumentom, a na osnovu usmjerenja *„Elaborata“, dodatnih analiza i potreba za predmetnu lokaciju i u skladu sa ostalim urbim parametrima datim u ovom Planu i Odluci o provođenju Plana.

U planskom periodu je predviđeno da integralni sistem upravljanja otpadom prati regionalni koncept, odnosno plansko i dugoročno rješavanje problema zbrinjavanja otpada u Kantonu Sarajevo formiranjem RCUO „Smiljevići“ u skladu sa preciziranom namjenom. Prostor u obuhvatu RCUO „Smiljevići“ je predmet izrade Prostornog plana područja posebnih obilježja čija je izrada u toku i isti će dati usmjerenja u pogledu formiranja funkcionalnih zona sa propisanim mjerama, načinima i uvjetima rekonstrukcije i eventualne izgradnje objekta, te uvjeta korištenja uz obezbjeđenje adekvatnih infrastrukturnih sistema. U sklopu RCUO „Smiljevići“ planirana je izgradnja pogona za reciklažu građevinskog otpada i deponije za odlaganje inertnog materijala koja će potencijalno povećati procenat adekvatno zbrinutog građevinskog otpada. Pored planirane deponije inertnog materijala, količine zemlje iz iskopa koje nastaju u Urbanom području mogu se zbrinjavati na lokaciji neaktivnog kamenoloma „Presadla“ u suburbanom području Hadžića, a koja je definisana kao potencijalna lokacija za odlaganje zemlje iz iskopa u postupku izrade Registra lokacija za odlaganje zemlje iz iskopa. Obzirom da još uvijek nije nađeno rješenje za odlaganje animalnog otpada, kako na federalnom tako ni na kantonalnom nivou, u okviru RCUO „Smiljevići“ planirane su nove dvije nepropusne armirano betonske grobnice za zbrinjavanje eutaniziranih kućnih ljubimaca, kao i za slučaj incidentnih situacija (zbrinjavanje uklonjenih zaraženih životinja).

U okviru RCUO „Smiljevići“ predviđa se formiranje tehnološke zone u kojoj će se vršiti tretman komunalnog otpada. Izrađena je „Studija opravdanosti izgradnje kogenerativnog postrojenja i postrojenja za mehaničko-biološki tretman (MBT) otpada na području Kantona Sarajevo“ u kojoj je analizirano više opcija, za koje je razmatrana pored komunalnog, i mogućnost tretiranja drugih kategorija otpada koje nastaju na području KS, a koje zahtijevaju adekvatan tretman (životinjski otpad, otpadni mulj iz uređaja za tretman otpadnih voda, industrijski otpad). Vlada Kantona Sarajevo je na 93. sjednici održanoj 08.09.2022.g. usvojila Prostornu osnovu sa osnovnom koncepcijom Prostornog plana područja posebnog obilježja „Regionalni centar za upravljanje otpadom (RCUO)-Smiljevići“, sa opredjeljenjem da se u obuhvatu RCUO vrši tretman miješanog komunalnog otpada u mehaničko-biološkom postrojenju, a što je u skladu sa usvojenim Izvještajem o strategijskoj procjeni uticaja na okoliš za predmetni Plan. U toku je izrada Prednacrt Plana u kojem se razmatraju dvije varijante mehaničko-biološkog tretmana otpada.

Planom se predviđa da se za evidentirana nelegalna odlagališta otpada (divlje deponije) osigura sistemsku sanaciju, spriječiti ponovni nastanak uspostavljanjem učinkovitije kontrole i evidencije nastanka i tokova otpada. Razmotariti opciju postavljanja posuda za prikupljanje otpada na lokacijama divljih deponija za koje se utvrdi da je opravdano.

Potrebno je uspostaviti sistem koji će olakšati pristup divljim deponije na lokacijama u privatnom vlasništvu, a u svrhu njihove sanacije.

Nakon uklanjanja divljih deponija, potrebno je postaviti edukativne panoe čiji sadržaj ukazuje na negativan uticaj divljih deponija na okoliš, kao i odgovornosti onih koji proizvode otpad i ne vode računa o njegovom zbrinjavanju.

Uspostavu sistema upravljanja otpadom realizovati:

- sinhronizacijom zakonodavnog, institucionalnog, tehničkog i ekonomskog aspekta,

-kontinuiranim obrazovanjem po ovom pitanju (držanje predavanja o uputama i načinu prikupljanja otpada, provođenjem edukacije, podjelom brošura, promocijom putem javnih medija i dr.) i podizanjem svijesti o problematici upravljanja otpadom, -motivisanjem i poticanjem građana, javnih institucija i pravnih lica na selektivno prikupljanje otpada na mjestu nastanka promovisući benefite od ovakvog načina prikupljanja otpada.

7.11. VODE I VODNE POVRŠINE (V)

7.11.1. ZAŠTITA VODA

Ugroženost kvaliteta voda u Kantonu je veoma velika zato što je poduzimanje tehničkih mjera za zaštitu vode u velikom zaostatku.

Kao što je poznato, unutar urbanog područja Općine Hadžići protiču vodotoci; rijeka Zujevina, Vihrica, Žunovnica, Krupa, Ljubovčica, Pazarički potok, Rakovica, Garovački potok kao vodotoci II kategorije.

Prema Zakonu o vodama, površinske vode se razvrstavaju (prema značaju u upravljanju vodama) na vode I i II kategorije. Vodotoci I kategorije u nadležnosti Agencije za vodno područje rijeke Save (AVP Sava) Sarajevo, dok su vodotoci II kategorije u nadležnosti Ministarstva privrede KS, odnosno Grada Sarajevo i teritorijalnih Općina.

Pomenuti vodotoci su lošeg kvaliteta zbog zagađenja, jer služe kao recipijent za otpadne vode stanovništva i privrednih objekata.

Prema Zakonu o vodama („Službene novine FBiH“, broj 70/06) širina priobalnog pojasa za vodotoke I kategorije iznosi 15m, odnosno za vodotoke II kategorije 5m od granice obale (izrazite morfološke promjene). Priobalni pojasevi nisu uzeti u bilans vodnih površina.

Generalno, loše stanje većeg broja vodnih tijela je posljedica neadekvatnog upravljanja otpadnim vodama bilo da su nastale negativnim antropogenim uticajem, uticajem industrijske proizvodnje, poljoprivrednim aktivnostima ili uticajem procjednih voda sa deponija, te nedostatkom potrebne komunalne infrastrukture.

Najveći teret zagađenja organskim materijama unutar vodotoka dolazi od otpadnih voda iz domaćinstava. Zbog višegodišnjeg nemara u održavanju i upravljanju, stanje primarnih kolektora je vrlo loše. Stanovništvo koje živi izvan središnjih dijelova općinskih centara nije obuhvaćeno kanizacionim sistemima. Jedan dio tog stanovništva svoje otpadne vode ispušta najčešće u septičke jame, koje nisu propisno izvedene, često su vodopropusne. Njihov sadržaj se direktno infiltrira u podzemne vode ili ulijeva u vodotok. Znatno dio stanovništva u prigradskim naseljima i selima nema ni kućnu kanalizaciju. Zbog toga je pri manjim protocima u vodotocima, u zonama kanizacionih ispusta, stanje vodotoka vrlo nepovoljno. Ne postoji jedinstveni katastar septičkih jama, te je potrebno isti formirati.

Mnogi industrijski pogoni na urbanim područjima općina i Kantona svoje otpadne vode, bez tretmana ili sa nedovoljnim stupnjem prečišćavanja, direktno ispuštaju u vodotoke. Također, se više godina čvrsti otpad nekontrolisano odlaže u slivovima rijeka, što utiče na povećanje stupnja zagađenja. Danas u koritima vodotoka ima velikih količina odloženih otpadnih materija koje pogoršavaju kvalitet vode i drastično narušavaju karakteristike ambijenta riječnih dolina i obala vodotoka. U zadnjih par godina Kanton u saradnji sa Gradom Sarajevo i općinama radi na sistematskom čišćenju riječnih korita. Ove aktivnosti su planirane i za planski period ovog Plana.

U nadležnim institucijama ne postoje podaci da li vlasnici industrijskih objekata i drugih postrojenja izvršavaju svoje zakonske obaveze. Samo jedan manji broj industrijskih

zagađivača, prema evidenciji kantonalnih službi, vrši redovnu kontrolu ispuštanja otpadnih voda i na osnovu utvrđene količine zagađenja (po EBS-u) prema zakonima o vodama plaća posebnu vodnu naknadu za zagađenje vodnih tijela. Također, evidencije o ostalim zagađivačima: benzinske pumpe, autopraonice, automehaničarske radnje, lakirnice, klaonice, zdravstvene i veterinarske institucije, i sl. ne postoje niti se vrši kontinuirani nadzor nad pomenutim objektima.

Osnovni preduslov za očuvanja kvaliteta vodnih tijela je adekvatno prikupljanje, odvođenje i tretman otpadnih voda, koje dolaze kao produkcija domaćinstava, industrije ili kao procjedni filtrat sa deponije, uspostava registra stalnih i potencijalni zagađivača i stalni monitoring.

U cilju poboljšanja kvantitativnog i kvalitativnog stanja voda, te poboljšanja rekreacionih funkcija vodotoka, neophodne su aktivnosti, kao:

- izgradnja separatnog kanalizacionog sistema;
- poboljšanje i proširenje kanalizacionog sistema unutar urbanog područja, ali i šireg slivnog područja;
- poboljšanje rada centralnog uređaja za prečišćavanje otpadnih voda „Butile“;
- izrada projektne dokumentacije u cilju definisanja lokaliteta i realizacije lokalnih uređaja za područja koja se ne mogu gravitaciono priključiti na centralni uređaj u Butilama u cilju održavanja ili eventualne popravke propisane kategorije kvaliteta vode u vodotocima;
- izrada jedinstvenog katastra potencijalnih zagađivača za slivna područja vodotoka;
- uvođenje kontrole kvaliteta ispuštene otpadne vode u otvorene vodotoke;
- kontrola eksploatacije pijeska i šljunka iz korita vodotoka, te nasipanja obala;
- jačanje rada inspeksijskih organa;
- osiguranje uvjeta za održavanje vodoprivrednog minimuma (ekološki prihvatljiv proticaj) na svim vodotocima;
- uređenje prilaza do vode koji treba da odgovaraju režimu vodostaja u vodotoku (uređenje pokosaakvatorije na dijelu gdje se predviđa rekreacija);
- uređenje teritorije, odnosno dijela priobalja rijeke u zoni gdje se predviđaju rekreativne aktivnosti sa rješenjem objekata infrastrukture;
- uslove gradnje objekata u vodnom dobru propisuje institucija u čijoj se nadležnosti nalazi objekat.

Navedenim aktivnostima ujedno se utječe i na značajno poboljšanje karakteristika krajolika riječnih dolina. Za rekreativne aktivnosti treba osigurati I ili II klasu kvaliteta vode.

Prema dosadašnjim istraživanjima i analizama smatra se da bi u Kantonu trebalo izgraditi i nekoliko većih regionalnih kanalizacionih sistema. Oni bi prihvatili otpadne vode i iz naselja između općinskih centara. Pri tome, na čitavom području Kantona trebaju biti izgrađeni separadni kanalizacioni sistemi.

7.11.2. ZAŠTITA OD VODA

Nakon većih padavina u slivovima vodotoka kod kojih nema uslova za značajniju retardaciju - zadržavanje voda (strm nagib površine terena, slabo propustan površinski sloj tla, slab vegetacijski pokrivač, nepovoljni antropogeni utjecaji i drugo), nastaje naglo otjecanje voda ka dolinama rijeka i formiranje valova velikih voda. Mnoga riječna korita slabo su razvijena i ne mogu prihvatiti veće protoke. Zbog toga, dolazi do izlivanja voda iz riječnih korita na priobalne površine i plavljenja veoma vrijednih prostora uz vodotoke. Apsolutna zaštita od poplave ne može se postići. Uobičajeni kriterij za zaštitu naselja od velikih voda je sigurnost u odnosu na maksimalne protoke vjerovatnosti pojave 0,01 (jednom u 100 godina).

Uredbom o vrstama i sadržaju planova zaštite od štetnog djelovanja voda ("Sl. novine FBiH", broj 26/09) propisana je obaveza izrade Planova upravljanja poplavnim rizikom (na osnovu raspoloživih podataka, efekata klimatskih promjena, definiranih ciljeva i mjera upravljanja poplavnim rizicima, preporuka i smjernica EU i drugih analiza), i to u tri koraka:

- izvršiti preliminarnu procjenu poplavnih rizika,
- izraditi mape opasnosti od poplava i mape rizika od poplava,
- uspostaviti planove upravljanja poplavnim rizicima.

Na nivou FBiH donose se federalni i kantonalni operativni planovi odbrane od poplava. Operativni planovi odbrane od poplava donose se s ciljem provođenja mjera zaštite od poplava i leda, a primjenjuju se u vrijeme neposredne opasnosti od pojave velikih (poplavnih) voda i u vrijeme trajanja poplava i otklanjanja posljedica poplava.

Operativni plan odbrane od poplava za područja uz površinske vode I kategorije je Federalni operativni plan odbrane od poplava (FOP). U okviru FOP-a iz 2015. godine analizirani su svi vodotoci i izvršene hidrološke i hidrauličke analize, a date su i smjernice za izradu kantonalnih planova za odbranu od poplava. Analizirane su rijeka Bosna i Željeznica (sa ključnim pritokama) i izvršene su hidrološke i hidrauličke analize, te su dobiveni mjerodavni proticaji i nivoi za karakteristične velike vode (1/20, 1/100 i 1/500) i definisane su tri poplavne linije. Na taj način definisana su područja koja su potencijalno pod prijetnjom poplava.

Iako su nadležne institucije zajedničkim sredstvima, vršila određene zahvate na zaštiti od štetnog djelovanja voda, kroz uređenje i regulaciju korita vodotoka, čišćenje korita i sanacije istih na vodotocima I i II kategorije, isti su rađeni parcijalno i nisu dovoljni za sigurnu odbranu od poplava.

Dosadašnji radovi na zaštiti od poplava u KS bili su prvenstveno usmjereni na zaštitu samo centralnih dijelova nekih naselja. Na vodotocima I kategorije (u nadležnosti AVP Sava Sarajevo) korita i obale su regulisane na veoma kratkim dionicama.

Na vodotocima II kategorije (u nadležnosti MPKS), radovi na uređenju korita uglavnom podrazumijevaju regulaciju korita rijeka kroz urbane dijelove općinskih centara, te izgradnju nasipa i obaloutvrda na pojedinim dijelovima područja koja su izložena plavljenjima. Povijesne i buduće poplave identificirane kroz KOP na dionicama vodotoka I kategorije.

U cilju zaštite od voda, u svrhu spriječavanja plavljenja urbanog područja, te stvaranja preduslova za korištenje dodatnih površina u urbanom području, a koji su sad izloženi plavljenju, neophodno je uraditi sljedeće korake:

- Zahvate na zaštiti od štetnog djelovanja voda raditi integralno a ne parcijalno u svrhu sigurnije odbrane od poplava;
- Izrada i donošenje planova za zaštitu od štetnog djelovanja voda za vodoteke II kategorije, s ciljem identificiranja mjera za smanjenje poplavnog rizika i stepena prioriteta, te potrebna sredstva i dinamika provođenja mjera;
- Primjena urađenih FOP, te KOP odbrane od poplava za KS;
- Uspostavljanje Programa za borbu protiv suše (naročito je ovo izraženo kod rijeke Bosne i Željeznice, kao posljedica zahvatanja vode za piće);
- Obnova i sanacija postojećih, te izgradnja i održavanje sistema zaštitnih vodnih objekata (regulacija i uređenje vodotoka) u cilju povećanja stepena sigurnosti odbrane od poplava / povećanja propusne moći vodotoka na dijelovima gdje je dosta loše stanje zbog neadekvatnog održavanja;
- Postojeći ulazni objekti zacjevljenih vodotoka su često zatrpani raznim otpadnim materijalima zbog neredovnog čišćenja istih;
- Kontinuirano planiranje finansijskih ulaganja nadležnih institucija u odgovarajuće projekte, održavanje, čišćenje, regulacije korita i slično;
- Zahvate na uređenju vodotoka projektovati i izvoditi na način koji ne pogoršava režim

voda i bitno ne remeti prirodnu ravnotežu vodnih i priobalnih ekosistema. Izvođenjeregulacija po projektima obezbjedit će zaštitu urbanog dijela od stogodišnjih velikih voda. Poprečni profili regulacije vodotoka treba maksimalno izvoditi sa trapeznim koritom;

- Na lokalitetima, na kojima se zbog velikog rizik od plavljenja uslijed slijevanja oborinskih voda sa gravitirajućih područja, javlja podizanje podzemnih voda uslijed padavina, a kojima se planira nova izgradnja, potrebno je nulu objekata definisati za cca 1,00 m višu od kote plavljenja, bez izgradnje podzemnih objekata;
- Izdavanje saglasnosti, u okviru kojih će se definisati uslovi gradnje u zonama plavljenja, propisat će institucija u čijoj se nadležnosti nalazi kategorija vodotoka. Obavezno je pribavljanje saglasnost od istih;
- Sanaciju i uklanjanje bespravno izgrađenih objekata na izgrađenim objektima za zaštitu od poplava i prirodnim vodotocima propisuje institucija u čijoj je nadležnosti vodotok.

8. OGRANIČENJA, REŽIMI ZAŠTITE PROSTORA I MJERE ZAŠTITE STANOVNIKA

8.1. ZAŠTITA I REVITALIZACIJA KULTURNO-HISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLIJEĐA

Kulturno historijsko i prirodno naslijeđe urbanog područja Hadžići je predstavljeno historijsko memorijalnim područjima, historijskim građevinama i dobrima prirodnog naslijeđa, kako slijedi:

- Historijsko memorijalna područja predstavljaju nekropole i groblja: Nekropola stećaka Margetino groblje, Hadžići; Nekropola stećaka Grčko groblje, Kasatići; Muslimansko groblje Donji Hadžići; Muslimansko groblje Dupovci; Muslimansko groblje Kopašanj; MorićaGreblje; Muslimansko groblje Musići; Muslimansko groblje Žunovnica. Navedeni lokaliteti su vrijedni prostori memorije i neophodno ih je dodatno istražiti i očuvati kao svjedočanstvo naseljavanja prostora u prošlosti;
- Historijskim građevinama: Stambenim objektima (Kašikovića vila za koju je potrebna restauracija); Javnim objektima (Zgrada željezničke stanice Hadžići, izgrađena za vrijeme Austrougarske); Sakralnim objektima (Srpskopравoslavna crkva sv. Bogorodice u Hadžićima). Sve intervencije kao i radove tekućeg održavanja na građevinama treba sprovoditi u saradnji sa nadležnim institucijama za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa;
- Prirodno naslijeđe urbanog područja Hadžići je zastupljeno pojedinačnim hidrološkim spomenikom vrela Žunovnice, a obuhvat zone vrela i mjere zaštite vrela sa neposrednim okruženjem je neophodno utvrditi od strane nadležne institucije za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa.

Očuvanje ovih dobara je neophodno i iz razloga što posjeduju značajne dokumentarne, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti. Neophodno je fundus naslijeđa dopunjavati ostvarenjima novije (recentne) arhitekture. Dobra koja se iskažu radi svojih estetskih, funkcionalnih ili konstruktivnih karakteristika zavrjeđuju da zauzmu i mjesto na evidencijama graditeljskog naslijeđa.

8.2. ZAŠTITA I UNAPREĐENJE OKOLIŠA

Zaštita i unapređenje okoliša počiva na principima održivog razvoja koji podrazumjevaju sveobuhvatno sagledavanje i očuvanje vrijednosti okoliša kroz sprječavanje i reduciranje negativnih uticaja na sve komponente okoliša. Potrebno je riješiti probleme pravnog i institucionalnog karaktera koji su vezani za pojedinačne komponente okoliša, te povećati kadrovske kapacitete u institucijama nadležnim za pitanja okoliša. S ciljem integralnog, efikasnog i ekonomskog pristupa u planiranju i upravljanju razvojem neophodno je uspostaviti mehanizme koji osiguravaju razmjenu podataka i informacija, međusobnu koordinaciju i konsultacije između nadležnih institucija koji se bave segmentima okoliša.

Jedan od alata za sagledavanje svih uticaja na okoliš koji mogu nastati provođenjem strategije/plana/programa je provođenje postupka strateške procjene uticaja na okoliš. Primarna namjena strateške procjene uticaja na okoliš je da predvidi i procjeni sve uticaje predložene strategije/plana/programa na okoliš, te da pripremi mjere za sprječavanje, odnosno zaštitu od negativnih i uvećanje pozitivnih uticaja usljed realizacije istog. U skladu sa zakonskim odredbama, za strategije/planove/programe za koje se utvrdi da mogu imati značajan negativan uticaj na zrak, vodu, tlo, biodiverzitet, zdravlje ljudi, te okoliš u cjelini, potrebno je provesti postupak strateške procjene uticaja na okoliš uzimajući u obzir interese zaštite, očuvanja i unapređenja okoliša.

8.2.1. Zrak

Emisije iz stambenog, industrijskog sektora i saobraćaja, te faktore kao što su orološke karakteristike područja, stepen izgrađenosti prostora, meteorološki parametri, prisustvo zelenila i sl. treba promatrati sinergijski i integralno, jer se nijedan izvor emisije ne može prostorno sagledavati kao izdvojena pojava, neovisna i nepodložna djelovanju drugih uticaja sa strane. U skladu sa prethodno navedenim, nametnuta je potreba formiranja Centra za upravljanje kvalitetom zraka na nivou Kantona Sarajevo sa jasnim institucionalnim, zakonodavnim i finansijskim okvirom, te kadrovskim kapacitetima koji mogu odgovoriti zahtjevima za unapređenje kvaliteta zraka. Za područje općine Hadžići potrebno je uspostaviti automatsku stanicu za mjerenje kvaliteta zraka.

S ciljem smanjenja emisija iz stambenog i javnog sektora prioritet je povećati energijsku efikasnost stambenih i javnih objekata, unaprijediti i povećati efikasnost gasnog i centralnog toplifikacionog (daljinskog) sistema grijanja, priključiti postojeće i nove objekte koji se nalaze na području na kojem je izgrađen sistem, te zamijeniti upotrebu uglja i čvrstih goriva sa ekološki prihvatljivim energentima u objektima koji se nalaze na području gdje ne postoji izgrađen sistem.

Planom se predviđa proširenje i poboljšanje sistema daljinskog grijanja izgradnjom novih i rekonstrukcijom postojećih kotlovnica sa učešćem tehnologija baziranih na obnovljivim izvorima energije, te priključenjem postojećih i novih stambenih i javnih objekata na sistem.

U skladu sa rezultatima ekspertize *Energetska infrastruktura sa aspekta obnovljivih izvora energije i Programu priključenja i proširenja sistema daljinskog grijanja sa pravnom analizom u Kantonu Sarajevo* (nLogic d.o.o. Sarajevo, 2023.) provesti aktivnosti na implementaciji potpune ili djelomične zamjene energenta postojećih kotlovnica sistema daljinskog grijanja sa energijom vjetra sa Bjelašnice i Igmana pomoću tehnologije pretvorbe električne u toplotnu energiju (*Power to Heat* sistemi), te geotermalnim i otpadnim vodama u Kantonu Sarajevo. Planom se predviđa izmještanje kotlovnice u OŠ „Hadžići“ u slobodan

prostor i dodavanje konzuma zgrada u užem jezgru koje nemaju centralnog grijanja, a za koje je prethodno potrebno provesti mjere energijske efikasnosti.

Studija *izvodljivosti o proširenju i poboljšanju sistema daljinskog grijanja u KS* je utvrdila da je za individualne objekte i objekte sa četiri stana povoljnije individualno grijanje na gas, obzirom da je u općini Hadžići razvijena gasna mreža, što je potvrđeno i ekspertizom *Energetska infrastruktura sa aspekta obnovljivih izvora energije i Programu priključenja i proširenja sistema daljinskog grijanja sa pravnom analizom u Kantonu Sarajevo* (nLogic d.o.o. Sarajevo, 2023.)u kojoj se navodi da izgradnja sistema centralnog grijanja kod izgradnje novih naselja sa individualnim objektima u urbanom području Hadžići nije održiva, osim ukoliko u centru naselja ne postoje javni objekti poput škola, ambulante i sl.

Planom je predviđeno da se u zonama individualnog stanovanja u kojima ne postoji izgrađen sistem i tehnička mogućnost ili finansijska isplativost za izgradnju, koriste ekološki prihvatljivi energenti (toplotne pumpe, geotermalna energija, visokokvalitetna čvrsta i tečna goriva, električna energija i sl.) i visokoefikasni kotlovi i peći koji su ispitani i zadovoljavaju Ecodesign norme po pitanju efikasnosti i emisija zagađujućih supstanci.

Prethodno navedena usmjerenja su prepoznata u Strategiji ograničavanja korištenja uglja i ostalih čvrstih goriva u KS za period 2021-2031.

U svrhu kontrolisane upotrebe energenata u stambenim objektima, postepeno uvoditi tzv. zone bez dima ili zone ograničenog korištenja određenih vrsta goriva, u okviru kojih će važiti određeni propisi koji se tiču kvalitete energenta i kotla.

Proširenjem sistema daljinskog grijanja i integracijom tehnologija baziranih na obnovljivim izvorima energije u isti, sufinansiranjem mjera energijske efikasnosti i zamjene ložišta koja koriste ugalj i ogrjevno drvo sa kotlovima na prirodni gas ili pelet i uvođenjem tzv. zona bez dima smanjit će se potrošnja fosilnog goriva i broj individualnih ložišta koja imaju niske dimnjake i predstavljaju najveće izvore emisija zagađujućih supstanci.

S ciljem smanjenja emisija iz saobraćaja potrebno je intenzivnije raditi na proširenju i modernizaciji mreže javnog prevoza, rekonstrukciji i širenju mreže saobraćajnica i parking površina, strožijem nadzoru prilikom provjere izduvnih gasova iz vozila tokom tehničkog pregleda, te sadnjom linijskog sistema zelenila uz saobraćajnice omogućiti filtriranje zagađujućih supstanci.

U postupcima prostornog planiranja obavezna je primjena kategorizacije prema kvalitetu zraka koja se osigurava u skladu sa zakonskim propisima iz oblasti zaštite zraka. Ograničavanje novih zahvata u prostoru koji mogu ugroziti postojeću kategoriju kvaliteta zraka omogućit će se procedurom izdavanja stručnih mišljenja o uticaju novih izvora emisija na kvalitet zraka. Stručno mišljenje izrađuje Zavod za planiranje razvoja KS na osnovu trenutne kategorije kvaliteta zraka, prognoziranja budućeg stanja upotrebom standardiziranog disperzionog modela emisija u zrak i primjene metodologije za ocjenu uticaja na kvalitet zraka za nove izvore emisija u prostoru, koju će obezbijediti Ministarstvo i koja će biti usvojena posebnim propisom.

Primjenom disperzionog modela i procedurom izdavanja stručnog mišljenja o uticaju novih izvora emisije ograničit će se upotreba čvrstih goriva u postrojenjima za sagorijevanje i tehnološkim postrojenjima, te poticati korištenje gasa, visokokvalitetnih čvrstih i tečnih goriva, a što će postepeno dovesti do smanjenja koncentracija zagađujućih supstanci u postojećoj kategoriji kvaliteta zraka.

Zavod za planiranje razvoja KS izdaje negativno stručno mišljenje u sljedećim slučajevima:

- Kada se unosi novi izvor emisija onog polutanta u području gdje je kategorija kvaliteta zraka II i III za taj polutant;

- Kada se unosi novi izvor emisija koji bi pogoršao kategoriju kvaliteta zraka na nekom području sa I na II ili III;
- Nedopustivo velikog uticaja na kvalitet zraka (kada je veličina uticaja planiranog zahvata veća od 20% preostalog kapaciteta atmosfere definisane kao pozitivna razlika između granične vrijednosti kvaliteta zraka za datu zagađujuću supstancu i postojećeg stanja kvaliteta zraka tj. pokazatelja koncentracija date zagađujuće supstance).

8.2.2. Voda

Postizanje i održavanje dobrog stanja površinskih i podzemnih voda moguće je postići smanjenjem unosa neprečišćenih otpadnih voda, racionalnim korištenjem vodnih resursa, kontrolisanom eksploatacijom građevinskog materijala iz riječnih korita (šljunka i pijeska), sanacijom nelegalnih odlagališta na obalama rijeka i sl. Prioritet je uvođenje predtretmanaza industrijske i sanitarne otpadne vode koje se direktno ulijevaju u rijeku Zujevinu, te redovno održavanje glavnog kolektora Hadžići–Mostarsko raskršće–Blažuj, kao i centralnog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Butilama.

Planom je predviđeno da se u cilju smanjenja gubitaka i unapređenja stanja infrastrukture u javnim sistemima vodosnabdijevanja prioritetno završe radovi na sanaciji i rekonstrukciji dotrajale distributivne vodovodne mreže, riješi problem „bespravne vodovodne mreže“, te racionalno i planski koriste, unaprijede i očuvaju vodni resursi.

Od velikog je značaja noveliranje postojećih i usvajanje novih odluka o sanitarnoj zaštiti izvorišta, provođenje zaštitnih mjera izvorišta, kao i definisanje jasnih smjernica za građenje u obuhvatu zaštitnih zona. Predviđeno je da se uspostavi kontinuiran monitoring kvantiteta i kvaliteta podzemnih voda i površinskih vodotoka koji prihranjuju izvorišta u skladu sa važećom legislativom, te izvrši rezervacija prostora u cilju uspostavljanja zona sanitarne zaštite izvorišta koji se koriste ili se planiraju koristiti u svrhu vodosnabdijevanja.

Za proširenje usluge vodosnabdijevanja potrebno je sagledati stanje postojećih bunara i mogućnosti izgradnje novih bunara i vodozahvata.

Širenje zona stanovanja, a samim tim i zadovoljavanje potreba stalno rastućeg broja potrošača, zahtjeva kontinuiran rad na rekonstrukciji postojeće, širenju i izgradnji nove kanalizacione infrastrukture, kao i na razdvajanju postojećeg mješovitog sistema na sisteme za odvodnju otpadnih sanitarnih voda i sisteme za odvodnju oborinskih voda u dijelovima gdje isto nije urađeno. Tamo gdje tehnički nije moguće izvesti javnu kanalizacionu mrežu, mogu se dozvoliti nepropusne septičke jame za koje je potrebno uspostaviti sistem redovnog čišćenja i održavanja u skladu sa važećim zakonima iz ove oblasti. Također, mora se ispitati vodonepropusnost i funkcionalnost postojećih septičkih jama, te svi objekti trebaju ishodovati vodne akte za korištenje voda, prikupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda.

S ciljem povećanja stepena sigurnosti odbrane od poplava potrebno je implementirati Federalni i Kantonalni operativni plan odbrane od poplava, te izraditi plan upravljanja poplavnim rizikom za KS s ciljem identificiranja mjera za smanjenje poplavnog rizika i stepena prioriteta, kao i potrebnih sredstava i dinamike provođenja mjera.

S ciljem povećanja stepena sigurnosti odbrane od poplava potrebno je implementirati Federalni i Kantonalni operativni plan odbrane od poplava, te izraditi plan upravljanja poplavnim rizikom za KS s ciljem identificiranja mjera za smanjenje poplavnog rizika, stepena prioriteta, dinamike i potrebnih sredstava za njihovo provođenje. Potrebno je realizovati mjere zaštite od poplava za vodotoke Zujevina, Bijela rijeka, Vihrica, Bjelašnica i Smrečanski, te uspostaviti sistem kontinuiranog čišćenja i održavanja ulaznih objekata zacijevljenih vodotoka i otvorenih vodotoka.

8.2.3. Zemljište

Konstantna tendencija gubitka zemljišta i narušavanja njegovog kvaliteta, posebno uslijed neplanske gradnje i pretvorbe poljoprivrednog i šumskog zemljišta u građevinsko, nameće potrebu cjelovite zaštite zemljišta kao neophodnog uslova za opstanak i unapređenje okoliša. Da bi uspostavili integralni sistem upravljanja zemljištem, sanirali, ublažili ili otklonili postojeća oštećenja, planom je predviđeno da se prije svega identificira „nulto stanje“, odnosno sistemski definira sadašnje stanje, nivo oštećenja, te utvrdi nivo rizika po zdravlje ljudi i okoliš. Nakon toga potrebno je uspostaviti validne indikatore zemljišta kojima bi se u kontinuitetu prostorno i vremenski pratilo stanje i promjene zemljišta. Monitoringom bi se dobili egzaktni pokazatelji o kvalitetu zemljišta, kontaminaciji organskim i anorganskim polutantima, privremenim ili trajnim gubicima zemljišta koji bi omogućili lakše upravljanje zemljišnim resursima i donošenje validnih odluka i mjera za zaštitu i očuvanje prije svega najkvalitetnijeg poljoprivrednog i šumskog zemljišta. Potrebno je osigurati zaštitu najkvalitetnijih zemljišta i održati njihov kvalitet kroz upotrebu najboljih raspoloživih tehnika, mjere sprječavanja erozije itd. U cilju smanjenja kontaminacije zemljišta i negativnog uticaja na biljke, životinje i čovjeka, potrebno je izvršiti remedijacijuzemljišta, saditi linijsko zelenilo uz saobraćajnice, kontrolisati upotrebu pesticida i mineralnih đubriva itd.

8.2.4. Buka i vještačko osvjetljenje

Učestali problemi u oblasti zaštite od buke, koji se ogledaju u nedostatku kontrole ispunjenosti uslova zaštite od buke, moraju se rješavati jačanjem odgovornosti i preventivnim djelovanjem. Prioritet je uspostaviti sistem upravljanja bukom koji podrazumjeva utvrđivanje nivoa buke, kao i redovno praćenje i kontrola nivoa buke (monitoring). Kako bi se utvrdilo postojeće stanje nivoa buke, prekoračenje dopuštenih vrijednosti nivoa buke, mjere za smanjenje nivoa buke i broja izvora buke, te spriječilo nastajanje buke planom se predviđa izrada bazne karte buke za područje Kantona Sarajevo u skladu sa Direktivom o procjeni i upravljanju bukom iz okoliša (EnvironmentalNoiseDirective — Direktiva o zaštiti od buke okoliša 2002/49/EC) koja je na nivou EU ključni zakonodavni instrument za zaštitu građana od prekomjernog onečišćenja bukom.

Kako bi se dobila konačna slika o koncentraciji svjetlosnih tijela i intenzitetu vještačke svjetlosti na nepodobnim lokacijama (blizina stambenih objekata, zdravstvenih ustanova, zaštićenih područja i sl.), potrebno je izvršiti analizu jačine svjetlosnog zračenja, te nakon toga provesti dodatne mjere smanjenja ili sprječavanja daljnjeg svjetlosnog zagađenja. Prilikom izdavanja okolinskih dozvola uzeti u obzir uticaj vještačke svjetlosti na okoliš. .

8.2.5. Biodiverzitet

Porastom potreba čovjeka za prostorom u svrhu izgradnje izražen je trend pretvorbe prirodnih staništa u niže oblike organizacije što predstavlja direktnu opasnost za biodiverzitet, zelenilo i kvalitetživiljenja stanovništva u urbanom području. Posebno su ranjive zaštitne, urbane i šume posebne namjene koje kao značajan prirodni resurs zahtijevaju poseban i intenzivniji tretman u vezi sa zahvatima njege, obnove i održavanjem. S ciljem očuvanjabiodiverziteta i sprječavanja smanjenja brojnosti ili potpunog nestajanja vrsta planom je predviđeno da se izradi mapa biodiverziteta, inventarizacija rijetkih i ugroženih vrsta flore, faune i fungija za područje Kantona, unaprijedi biološki i pejzažni diverzitet, spriječi unos i širenje invazivih vrsta, te pravno zaštite ekosistemi sa visokim vrijednostima biodiverziteta, a koji se još odlikuju dovoljnim stepenom očuvanosti.

Potrebno je spriječiti uzurpaciju, maksimalno zadržati i očuvati postojeće zelene površine u urbanom području, rekultivisati ih i planirati nove, kroz usklađivanje kategorizacije zelenila u zakonskim i planskim dokumentima, implementaciju planskih rješenja hortikulturnog uređenja, izdvajanje finansijskih sredstva za redovno održavanje javnih zelenih površina i dr., te povezati pojedinačne lokaliteta zelenih i parkovskih površina u integralnu cjelinu. Prilikom rekultivacije i planiranja novih zelenih površina potrebno je saditi visokokvalitetne autohtone biljne vrsta, koje ne samo da će povećati biodiverzitet, nego će spriječiti eroziju tla, poboljšati kvalitet podzemnih voda i zraka, smanjiti nivo buke i sl. Visokovrijedna područja se većim dijelom nalaze van urbanog područja, te je potrebno osigurati ravnotežu i sklad između urbanog područja i njegovog prirodnog okruženja (šume) na način da se poveže sistem urbanog zelenila sa prirodnim šumskim ekosistemima u okolini, preko zelenih koridora koji će se spuštati sa okolnih planina u urbane sredine.

8.3. MJERE ZAŠTITE STANOVNIKA I MATERIJALNIH DOBARA

Mjere zaštite stanovnika i materijalnih dobara od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja mora biti u skladu sa *Zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća ("Službene novine Federacije BiH", broj 39/03, 22/06)*, i drugim propisima. Mjere zaštite u *Urbanističkom planu urbanog područja Hadžići* sadržane su u svim njegovim elementima, a ostvarivat će se razradom kroz provođenje politike prostornog uređenja i zaštite sredine. Obezbjedivanje potreba odbrane i zaštite u planiranju i uređenju prostora je da se doprinese većoj sigurnosti i funkcionisanju prostornih sistema u uslovima rata, odnosno da se doprinese stvaranju potrebnih uslova za vođenje oružanog i drugih oblika otpora; zaštititi stanovništva, naselja, industrijskih, infrastrukturnih i drugih objekata i materijalnih dobara kao i prirodnih resursa od ratnih dejstava; funkcionisanju privrede i društvenih službi, komuniciranju i rukovođenju u ratnim uslovima, kao i zadovoljavanju mirnodopskih potreba oružanih snaga.

Uprkos uloženim naporima i značajnom napretku u rješavanju problema *deminiranja terena*, upravo mine predstavljaju jednu od glavnih opasnosti za sigurnost građana i prepreku za ekonomski i društveni razvoj zemlje. Strategijom protuminskog djelovanja u BiH za period 2009-2019 godina, predviđeno je da BiH od mina bude očišćena do 2019. godine, međutim pretpostavka je da će deminiranje u BiH trajati do 2024. god. i dulje. Potrebno je deminirati sve površine pod minama - sumnjiva površina minskih polja iznosi 84,3ha-I kateg., 109,8ha-II kateg., 378,9ha-III kateg., izvršiti istraživanje kontaminiranih područja na području općina i poduzeti mjere sanacije i uskladiti planska rješenja sa potrebama odbrane i zaštititi naročito kada je riječ o prostorima širih područja. Radi zaštite stanovništva od ratnih dejstava predviđa se obezbjeđenje *skloništa* i drugih zaštitnih objekata sa stepenom zaštite u zavisnosti od stepena ugroženosti pojedinih područja, u skladu sa *Zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća*.

Planska rješenja *Urbanističkog plana urbanog područja Hadžići* su zasnovana, pored ostalog i na kriterijumima koji proizilaze iz potreba zaštite od *elementarnih nepogoda*. Efekte *elementarnih nepogoda* veoma su različite i mogu izazvati katastrofne dejstva, što ukazuje na činjenicu potrebu zajedničkog pristupa u rješavanju problematike zaštite od *elementarnih nepogoda* i zaštite od ratnih dejstava. Potrebno je ograničiti uticaj prirodnih katastrofa primjenom zaštitnih mjera i što je moguće više otkloniti opasnost od poplava, erozija, odrona, klizišta i drugih nepogoda u skladu sa važećom legislativom, te izraditi strateške i akcione planove za postupanje po ovom pitanju, kao i tehničko-tehnoloških mjera (uređenje *slivnih područja* rijeka - rijeke *Zujevine*, saniranje klizišta - evidentirana su 2 klizišta, i sl.). Efekte i posljedice *elementarnih nepogoda* mogu se u

najvećembroj slučajeva smanjiti i eliminirati i sinhronizovati preventivnim planskim akcijama, naročito u oblasti planiranja i uređenja prostora. U oblasti Zaštite (ljudi i dobra) osnovni zadatak je podizanje nivoa sigurnosti građana uz preventivno provođenje mjera zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od kojih se posebno izdvaja deminiranje zemljišta kao preduslov realizacije strateških ciljeva iz drugih oblasti.

Da bi se omogućio razvoj odbrane i zaštite kroz realizaciju svih elemenata prostornih planova potrebno je da se obezbijedi: planiranje uravnoteženog razvoja mreže naselja izbjegavajući visoku koncentraciju stanovništva, stvaranje uslova za što uspješniju zaštitu izgradnjom skloništa i drugih objekata namijenjenih u ove svrhe, vođenje računa o rastresitosti stambenih i industrijskih objekata obezbjeđujući pri tome zadovoljavajuću širinu i prohodnost saobraćajnica i veće zelene površine za potrebe sklanjanja; kod razmještanja industrijskih objekata stvaranje mogućnosti za njihovu uspješnu zaštitu, stvaranje uslove za njihovu efikasnu dislokaciju i preorijentaciju proizvodnje za potrebe odbrane i zaštite, izbjegavajući preveliku koncentraciju industrijskih objekata njihovim ravnomjernijim razmještanjem i lociranjem izvan užih stambenih zona; stvaranje uslova za razvoj svih izvora energije, posebno autonomnih u brdsko-planinskim područjima, koji bi uspješno poslužili potrebama odbrane;

razvoj poljoprivrede s posebnim akcentom na jačanje društvenih i individualnih gazdinstava na svim, a naročito brdsko-planinskim područjima i na toj osnovi stvaranje rezervi hrane i u živoj stoci i drugih preduslova bitnih za odbranu i zaštitu, povećavanje površina pod šumama naročito u brdsko planinskim područjima, sprječavanje prekomjerne eksploatacije šuma i razvijanje većih šumskih kompleksa u blizini većih urbanih centara, izgradnjom šumskih komunikacija i drugih objekata u šumama da mogu služiti za potrebe odbrane, sprečavanje zagađivanja kako površinskih tako i podzemnih voda i zaštita prirodnih izvora pitke vode.

8.4. MJERE ZAŠTITE PRAVA LICA SA SMANJENIM TJELESNIM SPOSOBNOSTIMA

Mjere zaštite prava lica sa smanjenim tjelesnim sposobnostima u skladu sa odredbama Uredbe o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja svih barijera za lica sa umanjenim tjelesnim mogućnostima bazirane su na preuzetim opredjeljenjima međunarodnih propisa i direktiva, te propisa na nivou države i entiteta. U skladu sa preuzetim opredjeljenjima međunarodnih propisa i direktiva, i domaćim propisima definisanih obaveza, te smjernicama iz strategija Vlada FBiH je, na prijedlog Federalnog ministarstva prostornog uređenja donijela Uredbu o prostornim standardima, urbanističko - tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica sa umanjenim tjelesnim mogućnostima ("Službene novine FBiH", br. 48/09 od 27.07.09. g.), a Vlada Kantona Sarajevo je donijela Uredbu o urbanističko - tehničkim uslovima, prostornim standardima i normativima za otklanjanje i sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih barijera za kretanje invalidnih lica i lica koja koriste tehnička i ortopedska pomagala („Službene novine Kantona Sarajevo“ br. 05/00).

Ovim uredbama se određuju se prostorni standardi, urbanističko-tehnički uslovi i normativi kako bi se licima umanjenih tjelesnih mogućnosti obezbijedilo nesmetano kretanje, pristup, boravak i rad u građevinama javne, društvene, poslovne, stambene i stambeno-poslovne namjene, kao i svih drugih otvorenih i zatvorenih površina javne namjene (pristupačnost) koji se moraju poštovati pri planiranju, projektovanju i izvođenju građevina i zahvata u prostoru.

Obavezni uslovi pristupačnosti primjenjuju se odabirom najpovoljnijeg rješenja u odnosu na namjenu i drugi značaj građevine. Kada su uslovi pristupačnosti ujedno i dio puta za izlaženje u slučaju opasnosti, tada moraju ispuniti i zahtjeve po posebnom propisu. Oznake pristupačnosti moraju biti propisane veličine i postavljene na lako uočljivom mjestu. Prikaz oznaka pristupačnosti, uslova upotrebe pomagala i obaveznih elemenata pristupačnosti dati su (definisani) grafički u posebnom prilogu koji je sastavni dio Uredbi.

Uredbom su definisani obavezni uslovi pristupačnosti kako slijedi:

- uslovi pristupačnosti za savladavanje visinskih razlika,
- uslovi pristupačnosti za samostalan život,
- uslovi pristupačnosti javnog prevoza.

Uslovi pristupačnosti za savladavanje visinskih razlika

Za potrebe savladavanja visinskih razlika prostora kojim se kreću lica umanjениh tjelesnih mogućnosti mogu se koristiti: rampa, lift, vertikalno i koso podizna sklopiva platforma i stepenice.

Uslovi pristupačnosti za samostalan život

Osobama umanjениh tjelesnih mogućnosti u svrhu omogućavanja samostalnog života obezbjeđuju se sljedeći uslovi pristupačnosti: ulazni prostor, komunikacije, WC, kupatilo, kuhinja, soba, učionica, radni prostor, stan, kabina za presvlačenje, tuš kabina, ulaz u vodu na plaži i na bazenu, mjesto u gledalištu, telefon, tekstofon, faks, bankomat, elektro instalacije (portafon, prekidač za svjetlo i zvonice, utičnica u kuhinji, ostale utičnice, izvodna ploča za električnu instalaciju), kvake na vratima i prozorima, šalter, pult, induktivna petlja ili transmisijski obruč, oglasni pano, orijentacioni plan za kretanje u građevinama i sl.

Uslovi pristupačnosti u javnom prometu

Za obezbjeđenje uslova samostalnog kretanja licu umanjениh tjelesnih mogućnosti u javnom prometu služe sljedeći uslovi pristupačnosti: parking mjesto, javna pješačka površina, semafor i pješački prelaz, pješačko ostrvo i raskrsnica, te stanica i peron.

Pri planiranju i projektovanju moguće je odstupiti od propisanih uslova pristupačnosti u sljedećim uslovima:

- ako se pri rekonstrukciji građevine kulturno-historijskog naslijeđa ne mogu osigurati propisani uslovi pristupačnosti, a da se ne naruši autentično spomeničko svojstvo kulturnog dobra i uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležne institucije za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa;
- u dijelovima naselja i na pojedinim građevinama za koje je utvrđena zaštita u skladu sa posebnim propisima iz područja zaštite prirode neće se primijeniti odredbe Uredbe ako bi se njihovom primjenom ugrozili ciljevi propisane zaštite, te se u tim slučajevima kao zamjena za uslove pristupačnosti za savladavanje visinske razlike obavezno koriste montažno-demontažni i drugi uređaji koji ne ugrožavaju ciljeve propisane zaštite.

8.5. PREVENCIJA, OGRANIČAVANJE EFEKATA OD PRIRODNIH NEPOGODA I KATASTROFA

Prilikom izrade planskih dokumenata potrebno je uvažiti istaknute negativne utjecaje u ugroženim područjima za život, zdravlje ljudi, životinja, kulturnih dobara i okoliša. Potrebno

je na pravit plan Procjena ugroženosti koji je osnovni je dokument za izradu programa razvoja zaštite i spašavanja i plana zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća u Federaciji BiH i u okviru njih i kantonalnih planova. Procjena ugroženosti treba da usmjerava pažnju društvene zajednice inosilacplaniranjai na prirodne, tehnološke i ostale nesreće, opće podizanje svijesti o potrebi priprema za zaštitu i spašavanje, zatim kontinuiranu i još detaljniju analizu rizika i opasnosti od nesreća i ponudi prijedloge i argumente za sistemske odgovore na opasnosti i rizike konkretne prirodne i druge nesreće, kako na na urbanom području, tako i a širem području: Kanotna, Federacija BiH i država BiH. U organizaciji sistema zaštite i spašavanja potrebno je osigurati normativno, organizaciono i funkcionalno samostalan i jedinstven sistem koji djeluje u redovnim i u svim promijenjenim odnosima, kao i u vanrednim i ratnim uslovima na svim nivoima vlasti.

Buduće planiranje prostornog na svim nivoima vlasti treba obavezno da se oslanja na kritične tačke podložnosti nesrećama kako je i evidentirano u procjeni, kako bi se što preciznije odredile mjere za kontrolu i smanjenje rizika.

Svi oblici zaštite i spašavanja moraju se provoditi u skladu s principima međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o zaštiti ljudi, životinja, kulturnih dobara i okoliša od opasnih uticaja prirodnih i drugih nesreća, te u skladu s preuzetim međunarodnim obavezama i principima proisteklim iz Zakona o zaštiti i spašavanjuljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća ("Službene novine Federacije BiH", broj 30/03, od 8.8.2003.) i Izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća ("Službene novine Federacije BiH", br. 22/06, od 8.5.2006.) i drugim propisima.

Prema Zakonu o vodama, površinske vode se razvrstavaju (prema značaju u upravljanju vodama) na vode I i II kategorije. Vodotoci I kategorije u nadležnosti Agencije za vodno područje rijeke Save (AVP Sava) Sarajevo, dok su vodotoci II kategorije u nadležnosti Ministarstva privrede KS. Podaci o poplavnim područjima za vodotoke I kategorije obrađuju se u GIS bazi AVPS.

Područja odnosno dijelovi naselja uz površinske vode II kategorije na kojima se su registrovana plavna područja su: uz rijeku Zujevinu – Binježevo, Dupovci, Gradac, te uz rijeku Vihricu – Grivići.

Prema Kantonalnom operativnom planu odbrane od poplava očekuju se buduće poplave na vodotocima I kategorije, uz rijeku rijekuzujevinu na području Binježevo, Dupovci i Gradac.

U cilju zaštite od voda, u svrhu spriječavanja plavljenja urbanog područja, te stvaranja preduslova za korištenje dodatnih površina u urbanom području, a koji su sad izloženi plavljenju, neophodno je uraditi sljedeće korake:

- Obnova i sanacija postojećih, te izgradnja i održavanje sistema zaštitnih vodnih objekata (regulacija i uređenje vodotoka) u cilju povećanja stepena sigurnosti odbrane od poplava;
- Izrada i donošenje plana za zaštitu od štetnog djelovanja voda za vodotoke II kategorije;
- Zahvate na uređenju vodotoka projektovati i izvoditi na način koji ne pogoršava režim voda i bitno ne remeti prirodnu ravnotežu vodnih i priobalnih ekosistema. Izvođenje regulacija po već urađenim projektima obezbjedit će zaštitu urbanog dijela od stogodišnjih velikih voda,
- Na lokalitetima na kojima se planira nova izgradnja, potrebno je nulu objekata definisati za cca 1,00m višu od kote plavljenja, bez izgradnje podzemnih objekata;

- Izdavanje saglasnosti, u okviru kojih će se definisati uslovi gradnja u zonama plavljenja propisat će institucija, u čijoj se nadležnosti nalazi vodotoka. Obavezno je pribavljanje saglasnost od istih.

LITERATURA

Planovi:

FBIH

Prostorni Plan područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju BiH „Autocesta na koridoru Vc“ („Sl.novineFBiH“, br.100/17)
Plan upravljanja vodama na vodno područje rijeke Save u FBiH 2016. – 2021.g.;
Federalni operativni plan odbrane od poplava („Sl.u novine FBiH“, broj 97/15);
Akcioni plan energijske efikasnosti FBiH za period 2016.–2018.g. Sarajevo juli 2017.g.;
Federalni plan upravljanja otpadom 2012.-2017.g.;

KS

Prostorni plan Kantona Sarajevo za period 2003. do 2023. godine i njegove Izmjene i dopune („Sl. novine KS“, br. 6/10, 4/11 i 22/17)
Urbanistički plan Grada Sarajeva za urbano područje Hadžići za period od 1986. do 2015. godine („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 5/90),
Kantonalni plan upravljanja otpadom 2015.-2020.g;
Kantonalni operativni plan odbrane od poplava, novembar 2012.g.;
Master plan - „Dugoročno rješavanje vodosnabdijevanja, odvodnje i tretmana otpadnih voda u KS, maj 2000.g.;
Akcioni plan održivog energetskog razvoja Sarajeva, Sarajevo 2011.g.;
Plan upravljanja građevinskim otpadom u KS, maj 2008.g.;
Kantonalni plan zaštite okoliša za period 2017. – 2022.g. (KEAP);
Zeleni akcioni plan Kantona Sarajevo“ za period 2021. - 2031. g., („Sl. novine KS“ br.25/16)

Studije, izvještaji:

KS

Studije rađene za potrebe izrade Prostornog plana KS, kao i za njegove Izmjene i dopune:
Studija privrede I za potrebe izrade Prostornog plana KS;
Studija privrede II za potrebe izrade Prostornog plana KS;
„Studija Upotrebna vrijednost zemljišta na području KS za potrebe izrade Prostornog plana za period 2003. do 2023.g.“–II faza, Zavod za agropedologiju Sarajevo, Sarajevo, juli 2005.g.;
Studija „Inventarizacija stanja i izrada baze podataka pokrivenosti i načina korištenja zemljišta KS u GIS tehnologiji“, Zavod za vodoprivredu d.d. Sarajevo, maj 2011. g.;
Studija „Potencijalna vegetacija grada Sarajeva“, Šumarski fakultet Sarajevo, 1982.g.;
Izvještaj o napretku realizacije konsultantske usluge za izradu Studije „Program integralne zaštite šuma“, BiH, Federalno Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva - PIU Šumarstva i Poljoprivrede, 2011.g.,
Studija Strategijska procjena utjecaja na okoliš (SEA) za potrebe izrade Prostornog plana KS 2003.-2023. g.;
Studija ranjivosti Kantona Sarajevo za potrebe izrade Prostornog plana KS 2003.-2023. g.;
Studija „Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe KS“, Studio Urbing d.o.o. Sarajevo, 2009.g.;
Studija optimalnog snabdijevanja energijom KS – CEDES.BA d.o.o. i CETEOR d.o.o., decembar 2010. g.;
Studija opravdanosti snabdijevanja toplinskom energijom iz TE Kakanj područja do/i

Sarajevo, Mašinski fakultet Sarajevo, BOSNA-S d.o.o. Sarajevo, ENOVA d.o.o. Sarajevo, Sarajevo maj 2016.g.;
Studija razvoja IT sektora u KS, StrikConsulting d.o.o. Sarajevo, januar 2017.g.;
Lokalni ekološki akcioni planovi (LEAP) općina KS;
Izvjestaj o stanju okoliša u KS, novembar 2016.g.;

Startegije:

BIH

Strategija Razvoja sporta u BiH od 2010 -2014.g., Ministarstvo civilnih poslova, 2010.g.;
Okvirna prometna politika BiH za period od 2015 do 2030 g. (Službeni glasnik BiH, broj: 62/15);
Okvirna strategija transporta BiH (Službeni glasnik BiH, broj: 71/16);
Analiza sektora šumarstva u BiH, Regionalna kancelarija za Evropu i centralnu Aziju, 2015.g.;

FBIH

Transportna strategija FBIH, (Službene novine FBIH broj: 22/17);
Strategija upravljanja vodom FBIH 2010.-2022., april 2010. g. ;
Strategija upravljanja poljoprivrednim zemljištem, 2011.g;
Okvirna energetska strategija FBIH do 2035.godine, Sarajevo, august 2017.g. ;
Federalna strategija upravljanja otpadom 2008.-2018. g. ;

KS

Strategija razvoja KS do 2020. g. ;
Strategija upravljanja industrijskim i specijalnim otpadom u KS, juli 2003.g.

Ostalo (programi, projekti , registri, katalogi, liste, bilteni, bilansi):

BIH

Politika sektora elektronskih komunikacija BiH za period 2017-2021. g. („Službeni glasnik BiH“, broj 46/17) ;
Godišnji izvještaji Regulatorne agencije za komunikacije sa stranice <http://rak.ba>;
Podaci dostavljeni od državnog operatora BH Telecom-a i od RAK-a;

FBIH

Smjernice za zbrinjavanje građevinskog otpada FBIH, Federalno ministarstvo prostornog uređenja, maj 2009.g..

KS

Katalog obnove kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa KS 1996.–2000.g., Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa KS;
Katalog obnove kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa KS 2000.–2010.g., Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa KS; Sarajevo, 2011.g. ;
Lista evidentiranih, prethodno zaštićenih i zaštićenih spomenika kulturno-historijske i prirodne baštine KS;
Lista nacionalnih spomenika na području KS, sa pripadajućim odlukama o proglašenju nacionalnih spomenika;
Značaj vodenih potencijala (resursa) u KS. septembar 2008.g. (E3);
Bilansi energetske potrebe KS, Ministarstvo privrede KS 1999.-2017.g.;

Registar emisija u zrak za područje KS;
Projekat zaštićena šumska i planinska područja FMPAP, Grant: GEF TF091919, 2013.g.;
Biološki institut Univerziteta u Sarajevu i Šumarski fakultet u Sarajevu: „Konceptija sistema izgradnje i održavanja zelenih površina u gradu Sarajevo“, Sarajevo, novembar 1980. g.;
Skupština opštine Centar Sarajevo, Prvo savjetovanje o zelenilu urbanih područja, Zelenilo Sarajeva, Sarajevo april 1981.g.;
Zavod za planiranje razvoja Grada Sarajevo „Izbor normativa i koncepcije strukture zelenih površina urbanih i vanurbanih područja Grada Sarajeva“, Sarajevo, maj-juni 1983 g.;
Zavod za planiranje razvoja Grada Sarajevo „Konceptija sistema izgradnje i održavanja javnih zelenih površina u gradu Sarajevo“, Sarajevo, januar 1980. g.;

Statistika:

BIH

„Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava i stanova u BiH 2103.g.“ – konačni rezultati iz juna 2016 g., Agencija za statistiku BiH.

KS

Podatci o završenim stambenim zgradama i stanovima za KS (period 2014.-2016.g.), Federalni zavod za statistiku.

Međunarodne strategije, ugovori, konvencije:

Međunarodna konvencija o pristupu informacijama ,učestvovanju javnosti u donošenju odluka (Arhuška konvencija);
Europske perspektive prostornog razvoja (ESDP), Potsdam, 10.-11. maj 1999. g.;
Europska gradska povelja, Stalna konferencija lokalnih i regionalnih vlasti Evrope Vijeća Evrope, Strasbourg, 1993. g.;
Teritorijalna agenda Evropske unije 2020 (TA 2020), 19. maj 2011.g., Gödöllő, Mađarska
Eurocities strateški okvir 2014.-2020.g. (ka urbanoj agendi za gradove);
Urbana agenda za EU -Amsterdamski pakt 2016.g.;
Strategije EU za dunavsku regiju (EUSDR);
Strategija EU za jadransku i jonsku regiju (EUSAIR);
Reformska agenda za BiH za period 2015.-2018.g;
Recommendation on theHistoric Urban Landscape (Preporuke za historijskiurbaniambijent) iz 2011. g. ;
Okvirna direktiva o vodama koja je stupila na snagu 2000/60/EC;
Therevised Master Plan ofthe Trans-European Motorway (TEM) and Trans-European Railway (TEM), 2011,
Direktiva 2002/22/EC o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika vezanim uz elektronske komunikacijske mreže i usluge (Universal Service Directive - Direktiva o univerzalnoj usluzi);
Strategiju za pametan, održiv i uključiv rast – Evropa 2020., kao odgovor na nastale probleme i poticaj da se Evropska unija pretvori u pametno, održivo i uključivo gospodarstvo. Među sedam vodećih inicijativa ekonomske strategije Evropa 2020 nalazi se „Digitalna agenda za Evropu”,
Protokol o energetske efikasnosti i pripadajućim problemima okoline (PEEREA);
Okvirna Konvencija o klimatskim promjenama i Kyoto Protokol;
Strategija gospodarenja otpadom (97/C76/01);
Šesti akcioni plan EU - „Okoliš 2010.g.: naša budućnost, naš izbor, usvojen 2001.g.,
Direktiva o procjeni uticaja određenih planova i programa na životnu sredinu 2001/42/EC;

PRAVNIOKVIR

- Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine („Sl. novine FBiH“, br. 2/06, 72/07, 32/08, 4/10, 13/10, 45/10, 85/21 i 92/21);
- Uredba o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata („Sl. novine FBiH“, br. 63/04, 50/07, 84/10);
- Zakon o prostornom uređenju KS („Sl. novine KS“, br. 24/17, 1/18);
- Zakon o zaštiti i korištenju kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa („Sl. list SRBiH“, br. 20/85 i 12/87);
- Zakon o građevinskom zemljištu FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 67/05);
- Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Sl. novine FBiH“, br. 52/09, 4/10, 7/13);
- Zakon o poljoprivredi („Sl. novine FBiH“, br. 88/07);
- Zakon o cestama FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 12/10, 16/10 I 66/13);
- Zakon o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH („Sl. novine FBiH“, br. 2/02, 8/02, 27/02, 6/04, 51/07);
- Zakon o električnoj energiji FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 66/13 I 94/15);
- Zakon o vodama Federacije Bosne i Hercegovine („Sl. novine FBiH“, br. 70/06);
- Zakon o zaštiti okoliša („Sl. novine FBiH“, br. 15/21);
- Zakon o zaštiti zraka („Sl. novine FBiH“, br. 33/03, 4/10);
- Zakon o zaštiti od buke („Sl. novine FBiH“, br. 110/12);
- Zakon o zaštiti prirode („Sl. novine FBiH“, br. 66/13);
- Zakon o upravljanju otpadom („Sl. novine FBiH“, br. 33/03, 72/09, 92/17);
- Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih („Sl. novine FBiH“, br. 39/03, 22/06);
- Zakon o zaštiti kulturne baštine KS („Sl. novine KS“, br. 2/00, 37/08);
- Zakon o proglašenju spomenika prirode „Vrelo Bosne“ („Sl. novine KS“, br. 16/06);
- Zakon o šumama Kantona Sarajevo („Sl. novine KS“, br. 5/13, 10/21);
- Zakon o poljoprivrednoj organskoj proizvodnji („Sl. novine KS“, br. 72/16);
- Zakon o turizmu („Sl. novine KS“, br. 19/16, 31/17);
- Zakon o sportu („Sl. novine KS“, br. 45/12);
- Zakon o uređenju saobraćaja na području Kantona Sarajevo („Sl. novine KS“, br. 30/17);
- Zakon o vodama Kantona Sarajevo („Sl. novine KS“, br. 18/10, 43/16, 44/22);
- Zakon o komunalnim djelatnostima („Sl. novine KS“, br. 14/16, 43/16, 10/17, 19/17);
- Zakon o komunalnoj čistoći („Sl. novine KS“, br. 14/16, 34/16, 19/17);
- Zakon o zaštiti od buke („Sl. novine KS“, br. 26/07);
- Zakon o privremenom korištenju javnih površina na području KS („Sl. novine KS“, br. 20/04, 26/12, 32/12, 24/15).

Druga važeća zakonska i podzakonska regulativa koja tretira sektorsku problematiku.

B. GRAFIČKI PRILOZI

B.0. IZVODI IZ PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE

B.0.1. IZVOD IZ URBANISTIČKOG PLANA URBANO PODRUČJE GRADA SARAJEVO ZA URBANO PODRUČJE HADŽIĆI za period od 1986. - 2015. godine – SINTEZNA KARTA NAMJENA POVRŠINA

B.0.2. IZVOD IZ IZMJENA I DOPUNA PROSTORNOG PLANA KANTONA SARAJEVO – B faza, za period 2003. – 2023. godine – SINTEZNA KARTA

B.1.1. Sintezni prikaz korištenja prostora, infrastrukturnih sistema, režimi zaštite i ograničenja u prostoru – PREGLEDNA KARTA URBANISTIČKOG PLANA URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI za period 2016. - 2036. godine - NACRT PLANA R 1:10.000

B.2.1. Sintezni prikaz korištenja prostora, infrastrukturnih sistema, režimi zaštite i ograničenja u prostoru - DETALJNI PRIKAZ URBANISTIČKOG PLANA URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI za period 2016. - 2036. godine - NACRT PLANA R 1:5.000

C. ODLUKA O PROVOĐENJU URBANISTIČKOG PLANA ZA URBANO PODRUČJE HADŽIĆI za period od 2016. do 2036. godine

NACRT

**ODLUKA
O PROVOĐENJU URBANISTIČKOG PLANA URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI**

Sarajevo, decembar/prosinac 2023.godine

Na osnovu člana 18. stav 1. tačka b) Ustava Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 1/96, 2/96, 3/96, 16/97, 14/00, 4/01, 28/04, 6/13 i 31/17), člana 177. Zakona o prostornom uređenju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 24/17 i 1/18), Skupština Kantona Sarajevo, na sjednici održanoj _____, donijela je

ODLUKU O PROVOĐENJU URBANISTIČKOG PLANA URBANOG PODRUČJA HADŽIĆI

DIO PRVI - OSNOVE ODREDBE

Član 1.

(1) Ovom odlukom se utvrđuju uslovi korištenja, namjena, izgradnja, uređenje, zaštita i prirodnih i kulturno historijskih vrijednosti, te zaštite prostora i dobara u granicama Urbanističkog plana Urbanog područja Hadžići, (u daljem tekstu Plan) i na taj način se obezbjeđuje realizacija ovog plana.

(2) Ovim planom definisane su mjere za unapređenje urbanog standarda (Urbani pravilnik), kao i unapređenje i zaštita okoliša.

(3) U provođenju Plana primjenjuju se važeći zakonski propisi Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Kantona Sarajevo iz oblasti prostornog uređenja, zaštite okoliša, zaštite prirode, građenja, zaštite voda, zaštite šuma i šumskog zemljišta, zaštite poljoprivrednog zemljišta, saobraćaja, energetike, zaštite vazduha, zaštite od buke i svi drugi propisi koji na bilo koji način uređuju odnose u oblasti uređenja prostora i zaštite životne sredine. Poslovi provođenja Plana, koji nisu uređeni propisima iz prethodnog člana, obavljat će se u skladu sa najšire prihvaćenim stručnim standardima.

Član 2.

(1) Ukupna površina područja obuhvata Plana iznosi 1.464,77 ha.

(2) Ukupna površina urbanog područja utvrđena Prostornim planom Kantona Sarajevo je 2.529,62 ha, ali je ona umanjena za cca 1064,85 ha izdvajanjem vrijednog šumskog zemljišta iz obuhvata Plana.

Član 3.

(1) U cilju utvrđivanja režima građenja, načina izrade detaljnih planskih dokumenata, davanje stručnih mišljenja, uslova za izdavanje urbanističkih saglasnosti, odobrenja za građenje i sl, u okviru urbanog područja Urbanističkog plana za dijelove naselja koja su intenzivno izgrađena ili su urbanističkim planom predviđena da tako budu izgrađena, utvrđuju se granice užeg urbanog područja Hadžići u površini od 53,35ha.

DRUGI DIO - KORIŠTENJE I NAMJENA PROSTORA

POGLAVLJE I. OSNOVNE ODREDBE

Član 4.

(1) Ovim Planom razgraničavaju se pretežne namjene prostora unutar Urbanog područja Sarajevo određivanjem površina za stambenu namjenu, mješovitu namjenu, javnu i društvenu namjenu,

privrednu namjenu (proizvodnu, poslovnu, ugostiteljsko-turističku), sportsko-rekreativnu namjenu, zelene površine, cestovni, željeznički, vazdušni, biciklistički saobraćaj i saobraćaj u mirovanju, javni prevoz (stajališta javnog prevoza, terminali), poštu i telekomunikacijske, infrastrukturne sisteme i mreže i drugo.

Član 5.

- (1) Nivo zastupljenosti različitih namjena prostora izražava se u različitim odnosima (25%, 50%, 75%, 100%). Minimum zastupljenosti dominantne namjene u nekoj zoni je 51%. Ukoliko je zastupljenost veća od 75% tada govorimo o pretežnoj (homogenoj) namjeni.
- (2) Namjena prostora se prema procentualnoj zastupljenosti u granicama pojedinih zonadijeli u tri kategorije:
 - a) Pretežna namjena 76-100%
 - b) Mješovita namjena 26-75%
 - 1) Mješovita dominantna namjena od 51-75%
 - 2) Mješovita prateća namjena od 26-50%
 - c) Ostale prateće namjene od 1-25%.

Član 6.

- (1) Osnovna podjela prostora se definiše prema funkciji, značaju, prostornoj strukturi i stepenu zastupljenosti određenih namjena.
- (2) Ovim Planom su utvrđene granice pretežnih ili mješovith dominantnih namjena prostora, a koje su jednake ili veće od 0,5 ha. U iznimnim slučajevima su utvrđene i namjene manjih površina od 0,5 ha, ukoliko se radi o površinama ili građevinama javnog karaktera.
- (3) Površine namjenjene za uređenje i razvoj urbanog područja Kantona Sarajevo utvrđuju se kao građevinskazemljišta i ostala zemljištakakoslijedi :
 - a) Stambena namjena (S)
 - 1) Individualno stanovanje (porodične građevine) - S1 ,
 - 2) Kolektivno stanovanje (višeporodične i stambeno-poslovne građevine) - S2 ,
 - 3) Mješovito stanovanje (porodične, višeporodične i stambeno-poslovne građevine) - S3.
 - b) Mješovita namjena (stambeno-poslovna namjena) (M)
 - 1) Mješovita namjena (stambeno-poslovna namjena) (M1)
 - 2) Mješovita namjena (poslovno-stambena) (M2)
 - c) Privreda (P)
 - 1) Proizvodna privreda (P1) (proizvodnja, skladišta, proizvodno zanatstvo)
 - 2) Poslovna privreda (P2) (poslovanje, trgovina, uslužno zanatstvo)
 - 3) Uslužna-turistička privreda (P3) (ugostiteljstvo, hotelijerstvo, turizam)
 - d) ruštvena infrastruktura (D)
 - 1) obrazovanje (D1),

- 2) zdravstvo (D2),
 - 3) socijalna zaštita (D3),
 - 4) kultura (D4),
 - 5) javna uprava (D5),
 - 6) vjerski objekti (D6),
 - 7) diplomatsko-konzularna predstavništva (D7).
- e) Sport i rekreacija (R)
 - 1) Sport i rekreacija sa gradnjom (R1)
 - 2) Sport i rekreacija sa ograničenom gradnjom (R2)
 - 3) Sport i rekreacija bez gradnje (R3)
 - 4) Rekreacija i odmor (R4-Z)
 - f) Urbane zelene površine (Z)
 - 1) Zelene površine građevinskih parcela (prateća namjena)
 - 2) Javne zelene površine (Z1)
 - 3) Zelene površine posebne namjene (Z2)
 - g) Poljoprivreda (Pz)
 - h) Šume i šumska zemljišta (Š)
 - i) Posebna namjena (N)
 - j) Površine infrastrukturnih sistema (IS)
 - (1) Saobraćaj
 - (1.1.) Cestovni saobraćaj
 - lokalne saobraćajnice
 - sekundarne saobraćajnice
 - primarne saobraćajnice
 - autobuske, trolejbuske, tramvajske stanice
 - benziske stanice
 - garaže
 - pješačke i biciklističke staze
 - (1.2.) Željeznički saobraćaj
 - željeznički saobraćaj i željeznička stanica
 - pruga-gradske i međugradske željeznice i stajališta
 - žičare/uspinjače/(liftovi)
 - (1.3.) Javni prevoz
 - (2) Informacijska i telekomunikaciona infrastruktura
 - (3) Vodna infrastruktura
 - (4) Elektroenergetska infrastruktura
 - k) Komunalna infrastruktura i upravljane otpadom (K)
 - l) Vode i vodna dobra (V)

POGLAVLJE II. PROSTRNE KARAKTERISTIKE POJEDINIH NAMJENA

Odjeljak A. Stambena namjena (S)

Član 7.

- (1) Područje namjene "Stambena namjena (S)", u smislu ove Odluke, podrazumijeva površine na kojima su postojeće i planirane građevine pretežno stambene.
- (2) U području ove namjene definisane su podkategorije i to :
 - a) Individualno stanovanje - S1 (porodične građevine),
 - b) Kolektivno stanovanje - S2 (višeporodične i stambeno-poslovne građevine),

- c) Mješovito stanovanje - S3 (porodične, višeporodične i stambeno-poslovne građevine).
- (3) Na području sve tri potkategorije zona stanovanja se mogu graditi individualne, kolektivne i stambeno-poslovne građevine kao dio pretežne namjene uz uslov prilagođavanja tipologiji postojeće fizičke strukture datog područja.
- (4) U područje namjene Individualno stanovanje - S1 (pretežno porodične građevine) ovom Odlukom utvrđuje se struktura površina pretežnih i pratećih namjena i to: stambene površine 60 do 80 %, poslovne površine 5-10%, saobraćajne površine 5-10%, društvena infrastruktura i rekreacija 10-20 %, poslovne privredne površine 0-5 %. U zoni individualnog stanovanja je pretežno zastupljena individualna stambena gradnja, odnosno porodične građevine. U ovim zonama je dominantna zastupljenost pojedinačnih građevinskih parcela za individualnu gradnju od od cca 300 do cca 750 m². Navedena veličina parcela može biti i veća kada su u pitanju rezidencijalni (porodični) objekti.
- (5) U područje namjene Kolektivno stanovanje - S2 (pretežno višeporodične i stambeno-poslovne građevine) ovom Odlukom utvrđuje se struktura površina pretežnih i pratećih namjena i to: stambene površine 60 do 70 %, poslovne površine 5-10%, saobraćajne površine 10-15%, društvena infrastruktura i rekreacija 15-20%, poslovne privredne površine 0-5 %.
- (6) U zoni Kolektivno stanovanja je pretežno zastupljena kolektivna stambena gradnja, odnosno višeporodične građevine. U ovim zonama je dominantna zastupljenost pojedinačnih građevinskih parcela za kolektivnu stambenu gradnju od cca 1000 do cca 5000 (8000) m². Kolektivna (višeporodična) stambena gradnja se može realizovati i na parcelama manjim od 1000 m².
- (7) U područje namjene **Mješovito stanovanje - S3 (porodične, višeporodične i stambeno-poslovne građevine)** ovom Odlukom utvrđuje se struktura površina pretežnih i pratećih namjena i to: stambene površine 60 do 70 %, poslovne površine 10-35 %, saobraćajne površine 5-10%, društvena infrastruktura i rekreacija 15-20%, poslovne privredne površine 0-5 %.

Član 8.

- (1) Na području namjene iz člana 7., uz stambene građevine, dozvoljava se gradnja građevina koje ne ometaju osnovnu namjenu i koji služe svakodnevnim potrebama stanovnika užeg i šireg gravitacionog područja i to:
- a) građevine društvene infrastrukture, odnosno objekti za upravu, kulturu, školstvo, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, vjerski objekti itd.,
 - b) građevine poslovne privrede (P2), odnosno poslovni objekti, trgovine i trgovački kompleksi manjih kapaciteta, banke, uslužno zanatstvo, izložbeno-prodajni saloni i sl.,
 - c) građevine uslužno turističke privrede (P3). U ovim namjenama dozvoljena je izgradnja građevina poslovne namjene, hoteli, moteli, ugostiteljsko turistički sadržaji, kongresni centri itd.,
 - d) gradnja i uređenje sportsko rekreacionih objekata i površina,
 - e) gradnja i uređenje infrastrukturnih sistema i komunalne infrastrukture,
 - f) gradnja i uređenje saobraćajnih površina, parkirišta i garaža,
 - g) gradnja i uređenje javnih površina (ulice i trгови),
 - h) uređenje javnih pješačkih i zelenih površina.
- (2) Kompatibilne namjene i prateće sadržaji moraju biti djelatnosti koje nemaju negativan uticaj na okoliš i zdravlje ljudi, odnosno koji bukom, saobraćajnim intenzitetom i mirisom ne ometaju funkciju stanovanja.

Član 9.

- (1) Prateći sadržaji mogu biti u sklopu stambene i stambeno-poslovne građevine, uz uslov da unutar jedne građevinske parcele mogu biti maksimalno 10% BGP-a za građevine do 8 nadzemnih etaža, a maksimalno 20% za građevine više od 8 nadzemnih etaža.
- (2) Na zasebnoj građevinskoj parceli veličine do 1,0 ha mogu biti: trgovine i trgovački kompleksi manjeg kapaciteta, predškolske ustanove, škole, ustanove zdravstvene zaštite, domovi za starije osobe, vjerske građevine, rezidencijalne građevine, kongresni centri, sportsko-rekreacione površine, manji parkovi.

Član 10.

- (1) Na područje stambene (mješovite) namjene se ne dozvoljava gradnja građevina proizvodno-privrednog karaktera (P1) kao i ostalih građevina za obavljanje djelatnosti koja bukom ili štetnim emisijama narušavaju uslove stanovanja ili obavljanje djelatnosti u susjednim građevinama.
- (2) Izuzetno u području stambene (mješovite) namjene mogu se graditi građevine (proizvodno-privredne, proizvodno-zanatske, skladišne, servisne itd) čija je djelatnost i tehnologija usklađena s mjerama zaštite okoliša. Dopuštene su samo djelatnosti prihvatljive za okoliš, odnosno koje nisu energetske zahtjevne, koje su zasnovane na modernim i novim tehnologijama, koje bukom ili štetnim emisijama ne narušavaju uslove korištenja susjednih objekata i koji su saobraćajno primjerene za pretežnu namjenu u kojoj se nalaze.

Odjeljak B. Mješovita namjena (M)

Član 11.

- (1) Područje namjene Mješovita namjena - M (Stambeno – poslovna – društvena), u smislu ove Odluke, podrazumijeva površine na kojima su postojeće i planirane građevine u pravilu stambene, stambeno-poslovne, poslovne i društvene namjene.
 - a) pretežno stambena (M1),
 - b) pretežno poslovna ili društvena (M2).
- (2) Na području mješovitih zona kao pretežne ili prateće namjene mogu biti:
 - a) građevine stambeno ili stambeno-poslovnog karaktera,
 - b) građevine društvene infrastrukture, odnosno objekti za upravu, kulturu, školstvo, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, vjerski objekti itd.,
 - c) građevine poslovne privrede (P2), odnosno poslovni objekti, trgovine i trgovački kompleksi, banke, uslužno zanatstvo, izložbeno-prodajni saloni i sl.,
 - d) građevine uslužno turističke privrede (P3) U ovim namjenama dozvoljena je izgradnja građevina poslovne namjene, hoteli, moteli, ugostiteljsko turistički sadržaji, kongresni centri itd.
- (3) U području ove namjene utvrđuju se pretežno stambena (M1) i pretežno poslovna ili društvena (M2) namjena.
- (4) U područje namjene Pretežno stambena (M1) ovom Odlukom utvrđuje se struktura površina pretežnih i pratećih namjena i to: stambene površine 40 do 70 %, poslovne površine 20-30%, saobraćajne površine 10-15%, društvena infrastruktura i rekreacija 10-20%, poslovne privredne površine 0-5 %.
- (5) U područje namjene Pretežno poslovna (M2) ovom Odlukom utvrđuje se struktura površina pretežnih i pratećih namjena i to: stambene površine 20 do 30 %, poslovne

površine 40-70%, saobraćajne površine 10-15%, društvena infrastruktura i rekreacija 5-15%, poslovne privredne površine 0-5 %.

- (6) Građevine i površine za odvijanje pratećih djelatnosti iz stava 1. i 2. ovog člana se mogu realizovati na posebnim građevinskim parcelama, osim ako se planiraju unutar stambene građevine, tada mogu zauzimati najviše 33% od ukupne bruto građevinske površine objekta.

Član 12.

- (1) Na području mješovite namjene, uz građevine stambenog, stambeno-poslovnog, poslovno-privrednog i turističko-privrednog karaktera, dozvoljava se gradnja građevina koje ne predstavljaju smetnju pretežnoj namjeni i funkcionisanju ostalih sadržaja i to:
- a) gradnja i uređenje sportsko rekreacionih objekata i površina,
 - b) gradnja i uređenje infrastrukturnih sistema i komunalne infrastrukture,
 - c) Gradnja i uređenje saobraćajnih površina, parkirališta i garaža,
 - d) Gradnja i uređenje javnih površina (ulice i trgovi),
 - e) Uređenje javnih pješačkih i zelenih površina.

Član 13.

- (1) Na područje mješovite namjene se ne dozvoljava gradnja građevina proizvodno-privrednog karakterate (P1) kao i ostalih građevina za obavljanje djelatnosti koja bukom ili štetnim emisijama narušavaju uslove stanovanja ili obavljanje djelatnosti u susjednim građevinama.
- (2) Izuzetno u području mješovite namjene mogu se graditi građevine (proizvodno-privredne, proizvodno-zanatske, skladišne, servisne itd) čija je djelatnost i tehnologija usklađena s mjerama zaštite okoliša. Dopuštene su samo djelatnosti prihvatljive za okoliš, odnosno koje nisu energetske zahtjevne, koje su zasnovane na modernim i novim tehnologijama, koje bukom ili štetnim emisijama ne narušavaju uslove korištenja susjednih objekata i koji su saobraćajno primjerene za pretežnu namjenu u kojoj se nalaze.
- (3) Kod eventualnog lociranja navedenih sadržaja površina parcele ne može biti veća od 5000 m². Ostali uslovi za lociranje i gradnju proizvodno-privrednih, proizvodno-zanatskih, skladišnih, servisnih građevina su utvrđeni u poglavlju uslovi lociranja i gradnje građevine proizvodno-privredne građevine.

Odjeljak C. Privreda (P)

Član 14.

- (1) Područje namjene "Privreda (P)", u smislu ove Odluke, podrazumijeva površine na kojima je pretežna namjena postojećih i planiranih građevina definisana kao:
- a) proizvodna privreda (P1)
 - b) poslovna privreda (P2)
 - c) uslužna-turistička privreda (P3)
- (2) U područje namjene „Proizvodna privreda (P1)“ dozvoljena je izgradnja građevina za proizvodnju, skladištenje, proizvodno zantastvo, mala privreda, robo-transportni centri, trgovina na velikoisl.
- (3) Zastupljenost građevina proizvodno-privrednih djelatnosti kao pretežne namjene u proizvodno-privrednoj zoni se kreće od 60% do 80%. Osim pretežne namjene u ovoj zoni kao prateće namjene mogu biti: poslovne i uslužno turističke građevine, društvena

- infrastruktura i rekreacija, stambene građevine (na maksimalno 15% površine zone), saobraćajne površine, komunalna infrastruktura, zelene površine i sl.
- (4) U područje namjene „Poslovna privreda (P2)“ dozvoljena je izgradnja građevina poslovne namjene, upravni objekti, trgovine i trgovački kompleksi, banke, uslužno zanatstvo, izložbeno-prodajni saloni i sl.
 - (5) Zastupljenost građevina poslovno privrednih djelatnosti kao pretežne namjene se kreće od 50% do 70%. Osim pretežne namjene u ovoj zoni kao prateće namjene mogu biti: proizvodne građevine (površine), uslužno-turističke građevine, društvena infrastruktura i rekreacija, stambene građevine (na maksimalno 20% površine zone), saobraćajne površine, komunalna infrastruktura, zelene površine i sl.
 - (6) U područje namjene „Uslužna-turistička privreda (P3)“ dozvoljena je izgradnja građevina ugostiteljsko turističke namjene, poslovne namjene, hoteli, moteli, kongresni centri i sl.
 - (7) Zastupljenost građevina uslužno-turističko privrednih djelatnosti kao pretežne namjene se kreće od 50% do 70%. Osim pretežne namjene u ovoj zoni kao prateće namjene mogu biti: proizvodne građevine (sa djelatnostima prihvatljivim za okoliš), društvena infrastruktura i rekreacija, stambene građevine (na maksimalno 25% površine zone), saobraćajne površine, komunalna infrastruktura, zelene površine i sl.
 - (8) Uslovi gradnje i uređenja građevina i površina javne, društvene, poslovne i drugih pratećih namjena unutar područja privredne namjene grade se u skladu sa urbanim pravilima, odnosno uslovima lociranja, gradnje i uređenja utvrđenim za određene djelatnosti i sadržaje.

Član 15.

- (1) Građevine privrednih djelatnosti mogu se smjestiti na površinama: proizvodne privreda (P1)“, poslovne privrede (P2)“, Uslužno-turističke privrede (P3)“, mješovite - pretežito poslovne namjene (M2) i mješovite - pretežito stambene namjene (M1) i u iznimnim slučajevima stambene namjene (S).
- (2) Smještaj građevina, odabir djelatnosti i tehnologija uskladit će se s mjerama zaštite okoliša, s tim da su dopuštene samo djelatnosti obzirne prema okolišu koje nisu energetske zahtjevne i prometno su primjerene, zasnovane na modernim i novim tehnologijama.
- (3) Na površinama mješovite - pretežito stambene (M1), mješovite - pretežito poslovne namjene (M2) i stambene namjene (S), ne mogu se smjestiti građevine i uređivati prostori koji zbog buke, prašine, mirisa, neprimjerenoga radnog vremena, intenzivnog prometa roba i vozila ometaju stanovanje.

Odjeljak D. Društvena infrastruktura (D)

Član 16.

- (1) Područje namjene Društvena infrastruktura (D), u smislu ove Odluke, podrazumijeva površine na kojima su postojeće i planirane građevine u pravilu obrazovne (osnovno i srednje obrazovanje), vaspitne (vrtići), đački i studentski domovi, visoko obrazovanje, istraživački centri, zdravstvene, socijalne zaštite, kulture, javne uprave, vjerske, predstvaništva međunarodne organizacije i diplomatsko -konzularna predstvaništva, u zavisnosti od kategorije objekata i to:
 - a) obrazovanje predškolsko osnovno srednje visoko obrazovanje, nauka i istraživanje(D1),
 - b) zdravstvo(D2),
 - c) socijalna zaštita(D3),

- d) kultura(D4),
 - e) javna uprava(D5),
 - f) vjerski objekti(D6).
- (2) Na području namjene iz stava 1. ovoga člana,osim primarne namjene obrazovanje predškolsko osnovno srednje visoko obrazovanje, nauka i istraživanje (, zdravstvo , socijalna zaštita , kultura , javna uprava , vjerski objekti dozvoljava se gradnja građevina i uređenje površina koji upotpunjuju i služe osnovnoj namjeni, gradnja i uređenje infrastrukturnih sistema i komunalne infrastrukture, parkirališta i garaža, javnih površina (ulice i trгови) , te uređenje javne pješačke i zelene površine.
- (3)Ako na području određene kategorije društvene infrastrukture nije moguće realizirati gradnju građevine te kategorije javne i društvene namjene, dozvoljeno je graditi građevinu druge kategorije društvene infrastrukture prema prostornim pokazateljima, te uvjetim gradnje utvrđenim ovim Planom.
- (4) Na području namjene iz stava 1. ovog člana ne dozvoljava se gradnja građevina za stambenu, poslovnu i privrednu namjenu.

Odjeljak E. Sport i rekreacija (R)

Član 17.

(1) Područje namjene "Sport i rekreacija (R)",u smislu ove Odluke, podrazumijeva površine na kojima je dozvoljena gradnja sportskih građevina, sportsko – rekreativnih centara, uređenje otvorenih površina za sport i rekreaciju i su definisane su kao:

- a) Sport i rekreaciju sa gradnjom (R1)
- b) Sport i rekreaciju sa ograničenom gradnjom (R2)
- c) Sport i rekreaciju bez gradnje (R3)
- d) Rekreacija (R4)

Član 18.

- (1) Sport i rekreacija sa gradnjom (R1) podrazumijeva gradnju sportskih dvorana, stadiona, bazena i drugih zatvorenih ili otvorenih sportskih građevina (s gledalištem ili bez gledališta), te drugih pratećih sadržaja koji upotpunjuju navedenu djelatnost kao što su sadržaji poslovne namjene, ugostiteljsko-turističke, društvene, trgovački centri, hoteli i drugi komercijalni sadržaji. Kao prateći sadržaji, se mogu realizovati javne i zelene površine, saobraćajnice, parkirališta, garažne građevine te građevine i uređaji komunalne infrastrukture. Sport i rekreacija sa gradnjom je uglavnom predviđena u užem urbanom području.
- (2) Sportske građevine određene ovim Planom su zatvoreni sportski objekti, sportski tereni i sportsko – rekreativne površine koji se grade prema standardima, odnosno međunarodnim pravilima i uslovima za sve sportske objekte i sportske terene. Unutar zatvorenih sportskih objekata omogućuje se planiranje sadržaja (trgovački, uslužni, ugostiteljski, hotelski i sl.) koji upotpunjuju funkcioniranje osnovne sportsko – rekreativne namjene i djelatnosti.
- (3) Pod otvorenim sportsko-rekreativnim površinama podrazumijeva se uređenje površina:
- a) igrališta za odvijanje sportske igre, jednog ili više njih, u dimenzijama propisanim za pojedinu sportsku disciplinu (nogomet, rukomet, košarka, odbojka, tenis, atletika, boćanje i sl.);
 - b) staze za održavanje sportskih disciplina, jedne ili više njih, u dimenzijama i s uslovima propisanim po međunarodnim pravilima (atletika, karting, i sl.);
 - c) druge rekreativne površine za potrebe korisnika (igrališta za djecu, penjališta, sunčališta i dr.);

- (4) Ukupna površina sadržaja koji upotpunjuju osnovnu namjenu ne može biti veća od površine sportskih sadržaja. Pretežna namjena sporta i rekreacije sa gradnjom podrazumijeva minimalno 66% površine ukupno izgrađenog BGP-a, koja se odnosi isključivo na tu namjenu, dok se ostali prateći sadržaji mogu kretati do 33% ukupnog BGP-a u zavisnosti od potrebe, osim za stadione, gdje udio pratećih sadržaja može biti i veći.
- (5) Površina građevinske parcele, u pravilu ne može biti manja od 3000 m². Iznimno, u zavisnosti od položaja u urbanom području, nivoa konsolidiranosti prostora i prostornih mogućnosti parcele, površina može biti i manja.

Član 19.

- (1) Sport i rekreacija sa ograničenom gradnjom (R2) podrazumijeva gradnju različitih zatvorenih građevina i otvorenih sportsko-rekreativnih površina (terena) i drugih kompatibilnih sadržaja pod određenim uslovima i u skladu sa veličinom određenog lokaliteta za sport i rekreaciju za potrebe građana jednog ili više gradskih područja.
- (2) Unutar ove zone osim sportskih građevina mogu se graditi i sadržaji društvene infrastrukture- objekti edukativno znanstvene namjene, objekti rehabilitacijskih centara i domova za stanovništvo treće dobi, komercijalni sadržaji - boutique hoteli, hosteli, ugostiteljski sadržaji i eko kampovi, sanitarije, svlačionice, itd.
- (3) Pod otvorenim sportsko-rekreativnim površinama podrazumijeva se uređenje površina:
 - a) igrališta za odvijanje sportske igre, jednog ili više njih, u dimenzijama propisanim za pojedinu sportsku disciplinu (nogomet, rukomet, košarka, odbojka, tenis, atletika, boćanje i sl.);
 - b) staze za održavanje sportskih disciplina, jedne ili više njih, u dimenzijama i s uslovima propisanim za pojedinu sportsku disciplinu (trčanje, hodanje, karting, i sl.);
 - c) druge rekreativne površine za potrebe korisnika (igralište za djecu, penjalište, sunčalište i dr).
- (4) Pretežna namjena sporta i rekreacije sa ograničenom gradnjom podrazumijeva zastupljenost od minimalno 66% zelenih površina sa sportsko rekreacionim terenima unutar zone (kompleksa), pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju zatečenog visokog rastinja.
- (5) Površina građevinskog područja sportske namjene (zone) sa ograničenom gradnjom ne može biti manja od 5000 (10000) m². Iznimno, u zavisnosti od položaja u urbanom području, nivoa konsolidiranosti prostora i prostornih mogućnosti parcele, površina može biti i manja. Utvrđena je „izgradnja“ otvorenih sportskih terena, dječjih igrališta, površina za odmori sl. koja su rješenjem i obradom površina prilagođene karakteru i ambijentu prostora. Sve neangažirane površine za fizičku izgradnju moraju biti obrađene prirodnim materijalima, a obrada mora biti izvedena na način koji će obezbijediti maksimum u pogledu tehničkih i estetskih karakteristika primjerenih ovom lokalitetu, njegovim klimatskim uslovima, uslovima biodiverziteta i zaštite okoliša.
- (6) U izračun koeficijenta izgrađenosti građevinskih parcela sportsko-rekreativnih građevina ne ulaze zemljani i travnati tereni te igrališta drugačijih završnih slojeva koja nisu izvedena kao građevine. Također, zemljani i travnati tereni odnosno igrališta koja nisu izvedena kao građevine, a zatvorena su pokretnim elementima (npr.balonima) ne uračunavaju se u izgrađenost građevinske parcele.

Član 20.

- (1) Unutar područja namjene rekreacija (R3) moguća je gradnja sportsko rekreativnih površina (terena), otvorenih igrališta, rekreacijskih i biciklističkih staza, motodroma i

- sličnih površina te gradnja i uređenje javnih i zelenih površina, saobraćajnica, parkirališta, garažnih građevina te objekata i uređaja komunalne infrastrukture.
- (2) Pod otvorenim sportsko-rekreativnim površinama podrazumijeva se uređenje površina:
- a) igrališta za odvijanje sportske igre, jednog ili više njih, u dimenzijama propisanim za pojedinu sportsku disciplinu (nogomet, rukomet, košarka, odbojka, tenis, atletika, boćanje i sl.);
 - b) staze za održavanje sportskih disciplina, jedne ili više njih, u dimenzijama i s uslovima za svaku pojedinu sportsku disciplinu (trčanje, hodanje, karting, i sl.);
 - c) druge rekreativne površine za potrebe korisnika (igralište za djecu, penjalište (stijene-zidovi za penjanje), sunčalište i dr;
 - d) u ovoj zoni se mogu graditi i manji prateći sadržaji kao što su ugostiteljski objekti, sanitarije, svlačionice, manji objekti edukativno znanstvene namjene, tačke/vidikovci/ i potezi panoramskih vrijednosti;
 - e) minimalni procent zelene površine sa sportsko rekreacionim terenima u granicama zone (R3) je 80%, pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju zatečenog visokog rastinja (šumskih površina);
 - f) površina građevinskog područja sportske namjene (zone) bez gradnje ne može biti manja od 1 ha (10000 m²) (20000 m²);
 - g) pored sportsko-rekreativnih terena na ovim lokalitetima se mogu graditi i manji prateći sadržaji kao što su ugostiteljski objekti, sanitarije, svlačionice, manji objekti edukativno znanstvene namjene, tačke/vidikovci/ i potezi panoramskih vrijednosti;
 - h) Osim pratećih sadržaja, dozvoljena je gradnja i uređenje parkirališta, saobraćajnica, objekata i uređaja komunalne infrastrukture.

Član 21.

- (1) Rekreacija se javlja kao prateća namjena tj. režim u sklopu nekih drugih pretežnih namjena kao što su zelenilo, parkovi, urbane šume, pa se rekreacija kao takva javlja u vidu biciklističkih i pješačkih staza, područja i poteza za odmor i rekreaciju (manjih sportsko-rekreativnih terena), postavljanje info pultova, javne rasvjete i slično što omogućava stanovništvu svakodnevni pristup određenom vidu rekreacije.
- (2) Uređivanje svih pješačkih staza je dozvoljeno isključivo prirodnim materijalima (malč, ostaci drveta, kamen i sl.), pri čemu se ne smiju uklanjati rijetke ili zaštićene vrste. U svrhu dekorativnih detalja dozvoljena je upotreba kamena, škriljaca, drveta, šljunaka i sl. Staze trasirati u skladu sa topografijom terena.
- (3) Minimalni procent zelene površine zone (kompleksa) je 90%, pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju zatečenog visokog rastinja (šumskih površina).

Odjeljak F. Urbane zelene površine-namjena (Z)

Član 22.

- (1) Područje namjene Urbane zelene površine (Z) u smislu ove Odluke, podrazumijevaju se svi javni i privatni otvoreni (vanjski) prostori u urbanim sredinama, prvenstveno pokriveni vegetacijom koji su direktno ili indirektno na raspolaganju korisnicima.
- (2) Urbane zelene površine prema kategorizaciji se dijele na tri osnovne kategorije:
 - a) Javne zelene površine (Z1)
 - b) Tematske zelene površine (Z2)
 - c) Zelenilo u okviru građevinskih parcela

Član 23.

- (1) Javne zelene površine (Z1) predstavljaju površine, gdje je zelenilo pretežna namjena i koje su dostupne/na raspolaganju svim građanima i grafički se prikazuju samo površine veće od 0,5 ha. na tematskim kartama.
- (2) Javne zelene površine dijele se na podkategorije:
 - a) park-šuma (Z1-1),
 - b) park (Z1-2)-(pov veće od 10000 m²),
 - c) lokalni park (Z1-3)-(od 5000-10000 m²),
 - d) zaštitno zelenilo (Z1-4),
 - e) džepni park (od 2000 – 5000 m²), (prateća namjena, ne prikazuje se na karti)
 - f) zeleni skver (od 0-2000m²), (prateća namjena, ne prikazuje se na karti)
 - g) linijski sistemi zelenila uz saobraćajnice i korita rijeka

Član 24.

- (1) Tematske zelene (Z2) površine su površine za čije je normalno funkcionisanje i održavanje potrebno stručno vođenje i često imaju kontrolisan pristup. Tematske zelene površine dijele se na sljedeće podkategorije:
 - a) zoološki vrt (Z2-1),
 - b) arboretum (Z2-2),
 - c) botanička bašta (Z2-3),
 - d) arheološki park (Z2-4),

Član 25.

- (1) Zelenilo u okviru građevinskih parcela predstavljaju prateću namjenu unutar drugih pretežnih namjena, te se ne prikazuje u grafičkom dijelu ovog Plana.
- (2) Osnovna podjela zelenila na građevinskim parcelama prati podjelu namjena porostorarađenu po Metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja i podjeljeno je na:
 - a) Zelene površine uz stambene objekte
 - 1) zelenilo uz objekte individualnog stanovanja
 - 2) zelenilo uz objekte kolektivnog stanovanja - blokovsko zelenilo (u nekim slučajevima ovo zelenilo ima karakter javne zelene površine-lokalni park)
 - 3) zelenilo uz objekte rezidencijalnog stanovanja
 - 4) zelenilo uz objekte razruđenog/vikend stanovanja
 - b) Zelenilo uz objekte društvene infrastrukture
 - 1) zelene površine uz objekte obrazovanja - škole, vrtići, fakulteti, instituti i sl.
 - 2) zelene površine uz objekte bolnica i zdravstvenih ustanova,
 - 3) zelene površine uz objekte kulture
 - c) Zelene površine uz objekte sporta i rekreacije
 - 1) zelenilo u zoni sporta i rekreacije sa izgradnjom
 - 2) zelenilo u zoni sporta i rekreacije sa ograničenom gradnjom
 - 3) zelenilo u zonama sporta i rekreacije bez izgradnje
 - d) Zelene površine uz privredne objekte
 - 1) zelenilo u proizvodnojprivredi
 - 2) zelenilo u poslovnojprivredi
 - 3) zelenilo u zonama hotelijerstva, ugostiteljstvaiturizma
 - e) Zelenilo komunalne infrastrukture
 - 1) groblja, mezarja
 - 2) vodozaštitne zone izvorištaiparcela za vodneobjekte

Odjeljak G. Poljoprivredno zemljište urbanog područja (Pz)

Član 26.

Poljoprivredno zemljište je neobnovljiv ili teško obnovljiv prirodni resurs, koje osim proizvodnje hrane ima i druge uloge, kao što su održavanje kvalitete tla, očuvanje biološke raznolikosti, kulture, običaja, identiteta i zajedništva, stoga je od izuzetnog značaja osigurati njegovo očuvanje, unaprjeđenje i voditi računa o štednji visokokvalitetnih poljoprivrednih površina.

Osnovno plansko usmjerenje zasniva se na zaštiti vrijednih poljoprivrednih zemljišta, povećanju ambijentalne i pejzažne vrijednosti poljoprivrednog područja, unaprjeđenju sadašnjeg stanja i korištenja poljoprivrednog zemljišta, poboljšanju ekonomskih uslova poljoprivredne proizvodnje, te unaprjeđenju ekoloških i socijalnih uslova življenja u cijelom Urbanom području.

Poljoprivredno zemljište je prirodno bogatstvo i dobro od općeg interesa, uživa posebnu zaštitu, koristi se za poljoprivrednu proizvodnju i ne može se koristiti u druge svrhe, osim u slučajevima i pod uslovima utvrđenim ovim Planom.

Polazeći od kriterijuma položaja u odnosu na osnovne tipove gradskog tkiva, s jedne, i prirodnih socio-ekonomskih uslova poljoprivredne proizvodnje, s druge strane, određuje se sljedeća klasifikacija poljoprivrednog zemljišta i drugih agrarnih resursa:

- urbana poljoprivreda,
- urbani vrtovi.

Član 27.

(1) Područje namjene „Poljoprivredno zemljište (PZ)“, u smislu ove Odluke, podrazumijeva površine visokovrijednih poljoprivrednih zemljišta čije je očuvanje, unaprjeđenje i štednja od izuzetnog značaja.

(2) Polazeći od kriterijuma veličine i položaja u odnosu na osnovne tipove gradskog tkiva razlikujemo dvije kategorije:

- a) Poljoprivredno zemljište na rubnim dijelovima urbanog područja- „Poljoprivredno zemljište (PZ)“ (pretežna namjena);
- b) Poljoprivredno zemljište unutar i oko užeg urbanog područja- Urbani vrtovi (UV) (prateća namjena).

(2) „Poljoprivredno zemljište (PZ)“ je predviđeno na poljoprivrednim površinama veličine od 0,5 ha, uglavnom na rubnim dijelovima urbanog područja, udaljeno od gradskog jezgra i drugih pretežno stambenih građevinskih zemljišta i predstavlja pretežnu namjenu.

(3) „Urbani vrtovi (UV)“ su poljoprivredna zemljišta disperzno raspoređenim u konsolidiranim područjima, površine do 0,5 ha koja se javljaju kao prateća namjena u sklopu drugih pretežnih namjena kao što su stanovanje, društvena namjena, sport i rekreacija i ista se grafički ne prikazuju. Urbani vrtovi se uglavnom javljaju u obliku privatnih bašta, uz objekte društvene infrastrukture, društvenih vrtova, te ozelenjenih terasa, balkona, fasada i krovova i sl.

Odjeljak H. Uslovi smještaja, gradnje i uređenja unutar namjene Poljoprivredno zemljište PZ

Član 28.

Uslovi smještaja, gradnje i uređenja unutar namjene poljoprivredno zemljište (PZ):

- a) U području namjene Poljoprivrednog zemljišta (PZ) postojeći stambeni objekti se zadržavaju. Eventualna dogradnja postojećih stambenih objekata ili izgradnja novih mora biti usklađena sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu. Na poljoprivrednom zemljištu je dozvoljena izgradnja objekata prvog stepena poljoprivredne proizvodnje: objekti za

proizvodnju povrća u zatvorenom prostoru (staklenici i plastenici), objekti za skladištenje sjemena, sadnica, đubriva i sl., objekti za proizvodnju gljiva, ribnjaci, objekti u stočarstvu i sl.

- b) Korištenje poljoprivrednog zemljišta vršiti uz naučnu i stručnu podlogu, te u skladu sa bonitetnom kategorijom i stepenom erodibilnostizemljišta, samo do stepena na kojem se ne umanjuju njegove prirodne osobine i proizvodna sposobnost.
- c) Zatečeno visoko rastinje (šumske površine) na poljoprivrednom zemljištu maksimalno zadržati.
- d) Na poljoprivrednim zemljištima sa nagibom preko 15% obavezno provoditi protuerozivne mjere kao što su: ograničena ili potpuna zabrana sječe voćaka i drugog drveća, održavanje dugogodišnjih zasada podignutih radi zaštite od erozije na zemljištu, ograničavanjeiskorištavanja pašnjaka, zabrana skidanja oraničnog sloja, zabrana pretvaranja livada, pašnjaka i neobrađenih površina u oranice zasijane jednogodišnjim biljnim vrstama, obavezno zatravnjivanje i sadnja višegodišnjih kultura na poljoprivrednim zemljištima sa nagibom većim od 25% itd.
- e) Zaštititi i održatikvalitet obradivog poljoprivrednog zemljišta uz vodotoke rijeka koje prate saobraćajnice i razvoj privrednih i mješovitih zona kroz sadnju zaštitnog zelenila, upotrebu najboljih raspoloživih tehnika, mjere sprječavanja erozije, kontinuiran monitoring, kontrolisanu upotrebu sredstava za zaštitu bilja, mineralnih đubriva, organskih gnojiva itd.
- f) U zaštitnom pojasu između granice poljoprivrednih parcela i obale vodotoka od 10 m nije dozvoljeno korištenje sredstava za zaštitu bilja i vještačkih đubriva.
- g) Zabranjeno je ispuštanje štetnih i opasnih materija na poljoprivrednom zemljištu, kao i upotreba mineralnih i organskih gnojiva, sredstava za zaštitu bilja u količini većoj od dozvoljene, te spaljivanje organskih ostataka poslije žetve usjeva.
- h) Sanirati, rekultivisati i vratiti u prvobitno stanje zapuštena, onečišćena i oštećena poljoprivredna zemljišta.
- i) Smanjiti upotrebu mineralnih i organskih gnojiva, kontinuirano vršiti podršku ekološki održivoj poljoprivredi, a odabirom kultura i primjenom tehnologija očuvati i oplemenjivati pejzaž poljoprivrednog i ukupnog prostora.
- j) Zaštititi i očuvati autohtone sorte biljaka i rasa domaćih životinja.
- k) Sumnjive minirane površine poljoprivrednog zemljišta deminirati ili obaviti stručni uviđaj i nalaz od strane ovlaštene institucije.
- l) Korištenje poljoprivrednog zemljišta za druge namjene dozvoljeno je samo za umrežavanje poljoprivrednog zemljišta u razne vidove zaštitnog zelenila.
- m) Korištenje poljoprivrednog zemljišta, u zonama koje se koriste i štite pod posebnim uslovima mora se odvijati pod propisanim i kontrolisanim uslovima za to područje.
- n) Spriječiti svako isušivanje postojećih močvara i bara u svrhu poljoprivredne proizvodnje.
- o) Održivu i ekološku poljoprivredu potrebno je povezati sa turizmom, te poticati agroturizam ili ekoturizam.
- p) Stoku, pernatu živinu i kuniće držati unutar područja utvrđenih Odlukom o držanju stoke u Kantonu Sarajevo u skladu sa propisima o zootehničko-zootehnološkim uslovima, zaštititi okoliša i propisima koji određuju uslove dobrobiti životinja.
- q) Minimalna zaštitna odstojanja između objekata za smještaj stoke i stambenog prostora je 20 m, od izvora bunara i drugih tekućih voda 40 m.

Član 29.

(1)Uslovi smještaja, gradnje i uređenja građevina i poljoprivrednih površina unutar namjene Urbani vrtovi (UV):

- a) Sačuvati i valorizovati privatne bašte, dvorišta i površine koje bi mogle postati urbani vrtovi u područjima stanovanja, društvene namjene, sport i rekreacije i sl., podsticati plansko uređenje urbanih vrtova.
 - b) Zabranjeno je u urbanim vrtovima koristiti pesticide, a posebno se stimuliše održiva i ekološka poljoprivreda i uzgoj lokalnih medonosnih biljaka.
 - c) Stimulisati osnivanje i korištenje društvenih vrtova kroz dodjeljivanje parcela veličine do 50 m² stanovništvu besplatno na korištenje i određeni vremenski period. Društveni vrtovi trebaju biti zaštićenog vizuelnog identiteta, sa izrađenim projektom izgradnje, pravilnikom o uslovima i načinima korištenja društvenih vrtova, te vrtlarskim priručnikom sa praktičnim savjetima koji su bazirani na načelima organske poljoprivrede, te ograđeni i opremljeni sa popratnim zajedničkim sadržajima kao što su spremišta alata i organskog gnojiva, komposter, klupe i kante za otpad, spremnici za vodu, vrtne sjenice i nastrešnice.
 - d) Poljoprivredni način proizvodnje u okviru urbanih vrtova bazirati na ekološkim principima uzgoja, isključivo neprofitabilnog karaktera.
 - e) Slobodna građevinska zemljišta pogodna za poljoprivredne aktivnosti se mogu koristiti od strane stanovništva u svrhu formiranja društvenih vrtova do konačnog privođenja namjeni zemljišta. Društveni vrtovi se na javnim zelenim površinama mogu realizirati isključivo kao dio jedinstvenog pejzažnog tj. hortikulturnog uređenje predmetne lokacije. Društveni vrtovi se ne mogu realizirati na površinama koje imaju određenu kategoriju zaštite.
- (2) Opći i posebni uslovi za poljoprivredno zemljište:
- a) Stvoriti zakonski i strateški okvir za cjelovitu zaštitu zemljišta.
 - b) Inventarisati stanje zemljišta, vrste i intenziteta oštećenja, trajne gubitke promjene namjene zemljišta iz poljoprivrednog u građevinsko, te uspostaviti sistemski monitoring poljoprivrednog zemljišta.
 - c) Razviti programe kojima se uspostavlja ravnoteža između očuvanje poljoprivrednog zemljišta, demografskih promjena i interesa lokalnog stanovništva i načina proizvodnje.
 - d) Kontinuirano izrađivati i usvajati novu prostorno plansku dokumentaciju baziranu na kontroliranom razvoju gradova, a trajnu i privremenu promjenu namjena poljoprivrednog zemljišta u druge svrhe provoditi samo na osnovu bonitetne kategorije zemljišta.

Odjeljak I. Šume i šumska zemljišta urbanog područja (Š)

Član 30.

- (1) Osnovno plansko usmjerenje se zasniva na unapređenju sadašnjeg stanja, vrijednosti i šumovitosti radi očekorishnih funkcija šuma i očuvanja životne sredine.
- (2) Šumski kompleksi kao elementi urbane matrice su strukturna komponenta gradskog pejzaža, treba da se obnavljaju i nastaju kao dio prirodno-geografskih i geomorfoloških cjelina, ali isto tako društvenih, političkih i ekonomskih okvira.
- (3) Ovo podrazumjeva njihovo definisanje ne samo kroz odnos, rastojanje formu već cjelovito funkcionalno – prostorno značenje u sklopu složenog urbanog tkiva integrisano sa ostalim gradskim sadržajima.

POGLAVLJE III. URBANISTIČKI POKAZATELJI, GRAĐEVINSKE PARCELE, PODJELA GRAĐEVINA PREMA NAČINU LOCIRANJA, VOLUMENU I NAMJENI

Odjeljak A. Koeficijent izgrađenosti prostornih obuhvata građevinskog zemljišta za izgradnju

Član 31.

- (1) Koeficijent izgrađenosti (K_{io}) prostornog obuhvata (detaljnog planskog dokumenta) se odnosi na omjer površine ukupnog izgrađenog nadzemnog dijela (brutto građevinska površina/ BGP-a) svih građevina u odnosu na površinu obuhvata.
- (2) Ovom odlukom se utvrđuje koeficijent izgrađenosti (K_{io}) prostornih obuhvata (planova) većih od 10 hektara za stambene namjene, mješovite namjene i poslovne namjene na sljedeći način:
 - a) za stambene zone (stambena namjena) koje čine zonu lokalnog centra koeficijent izgrađenosti (K_{io}) mora biti manji ili jednak 1,0 na ravnom terenu, 0,8 na kosom terenu,
 - b) za stambeno-poslovne zone (mješovita namjena-pretežno stambena) koje čine zonu sekundarnog ili gradskog centra koeficijent izgrađenosti (K_{io}) mora biti manji ili jednak 1,2 na ravnom terenu, a 1,0 na kosom terenu ,
 - c) za stambeno-poslovne zone (mješovita namjena-pretežno poslovna) koje čine zonu reonskog centra koeficijent izgrađenosti (K_{io}) mora biti manji ili jednak 1,4 na ravnom terenu, a 1,0 na kosom terenu,
 - d) za poslovne zone (dominantno poslovni i društveni sadržaji) koje čine zonu sekundarnog ili gradskog centra koeficijent izgrađenosti (K_{io}) mora biti manji ili jednak 1,6 na ravnom terenu, a 1,2 na kosom terenu.
- (3) Koeficijenti izgrađenosti (K_{io}) pojedinačnih prostornih obuhvata su utvrđeni u poglavlju smjernice za izradu detaljnih dokumenata

Odjeljak B.Osnovni urbani parametri i karakteristike građevinskih parcela i građevina

Član 32.

Ovom odlukom se definišu uslovi i način gradnje odnosno parametri kao što :

- a) Površina građevinske parcele P_p ,
- b) Koeficijent izgrađenosti građevinske parcele na ravnom terenu K_{i-r} ,
- c) Koeficijent izgrađenosti građevinske parcele na kosom terenu K_{i-k} ,
- d) Procenatizgrađenosti građevinske parcele (preporučeni) P_i ,
- e) Spratnost na ravnom terenu $S-r$,
- f) Spratnost na ravnom terenu $S-k$,
- g) Visina objekta (na nižoj koti terena) H_m
- h) Procenat zelenih i javnih površina $Z-J_m$
- i) Širina uličnog fronta parcele \mathring{S}_p
- j) Parkiranje-broj parking mjesta P .

Član 33.

Kod prostornog planiranja i uređenja pojedinačnih građevinskih parcela utvrđuju se osnovni urbanistički parametri i to:

- a) Procenatizgrađenosti (P_i) građevinske parcele (čestice) je udio tlocrtne površine građevine u odnosu na površinu parcele.

- b) Koeficijent izgrađenosti (Ki) za pojedinačne građevinske parcele se odnosi na omjer površine ukupnog izgrađenog nadzemnog dijela (BGP-a) u odnosu na površinu građevinske parcele.
- c) Koeficijent izgrađenosti pojedinačnih građevinskih parcela je direktno vezan za veličinu građevinskih parcela.

Član 34.

- 1) Površina građevinske parcele (Pp) je pripadajući prostor građevine na kojoj se ona locira (gradi).
- 2) Od same veličine (površine) i oblika parcele zavisi i mogućnost njene iskorištenosti odnosno sa povećanjem površine parcele otvara se mogućnost povećanja spratnosti objekta, kvalitativnih distanci od susjednih objekata i parcela, ali i povećanja samog koeficijenta izgrađenosti.
- 3) U tabelarnim prikazima (urbanističko-tehničkih) uslova i načina smještaja građevina su tretirane slobodnostojeće, dvojne i građevine u nizu.
- 4) Koeficijent i procent izgrađenosti se kod navedena tri tipa građevina razlikuje, iako se radi o istim veličinama parcela za realizaciju pojedinačnih građevina, odnosno:
 - a) slobodnostojeći objekti moraju imati određene distance u odnosu na svaku granicu građevinske parcele što u naravi usmjerava mogućiprocenat i koeficijent izgrađenosti.
 - b) kod dvojnih građevina se spajaju dvije građevine susjednih parcela koje daju mogućnost povećanja procenta izgrađenosti, a samim tim i većeg koeficijenta izgrađenosti.
 - c) kod građevina u nizu se spaja tri ili više parcela, koje daju mogućnost dodatnog povećanja procenta izgrađenosti u odnosu na dvojne građevine, a samim tim i većeg koeficijenta izgrađenosti.
 - d) kada su u pitanju slobodnostojeće, dvojne ili građevine u nizu, površine građevinskih parcela lamela, blokova i otvorenih blokova mogu biti sastavljene od više katastarskih ili građevinskih parcela, ali se sa prostorno-planerskog aspekta mogu razmatrati i tretirati kao jedinstvena parcela.

Odjeljak C. Podjela građevina prema načinu lociranja i gabaritima

Član 35.

U planiranju i projektovanju postoji više faktora koji mogu uticati na tipologiju građevina:

- a) Pozicija građevina na parceli i njihov odnos prema susjednim građevinama;
- b) Dimenzije građevina sa svojim horizontalnim i vertikalnim gabaritima (spratnost);
- c) Proporcije građevina sa međusobnim odnosom horizontalnih i vertikalnih gabarita;
- d) Volumen građevine sa svojim arhitektonsko-oblikovnim karakteristikama;
- e) Ukupna bruto građevinska površina građevina ili građevinskih kompleksa;
- f) Veličine (površina) građevinskih parcela za gradnju.

Član 36.

Na osnovu prvog kriterija, odnosno pozicije građevina na parceli i njihovog odnosa prema susjednim građevinama, građevine se mogu podijeliti na sljedeće tipove pozicioniranja građevina:

a) Slobodnostojeće građevine	(S)	
b) Dvojne građevine		(D)
c) Građevine u nizu, (linearni, poluzatvoreni i zatvoreni niz)	(N)	
d) Složene građevine-kompleksi		(KP)

Član 37.

Na osnovu preostalih kriterija koji su vezani za površinu, volumen građevine i proporciju građevine i veličinu parcele, građevine se mogu podijeliti na sljedeće tipove volumena građevina:

- a) Manje (niske) građevine spratnosti P do P3 (S do SP2) (M)
- b) Srednje građevine spratnosti P4 do P7 (SP3 do SP4) (SR)

Odjeljak D. Tipološka podjela građevina

Član 38.

(1) To su građevine koje su sa sve četiri strane slobodne i daju najveću mogućnost arhitektonskog oblikovanja i načina funkcionalne organizacije unutrašnjeg prostora.

(2) Slobodnostojeće građevine su najčešće kvadratnog ili pravougaonog oblika, ali mogu biti i poluatrijumskog ili atrijumskog oblika.

(3) U zavisnosti od pozicije građevine na parceli, volumena građevine, nagiba terena i drugih kriterija slobodnostojeće građevine se dijele na:

- a) Slobodnostojeće manje (do P3 ili do SP2) građevine (SMR)-ravni t. i (SMK)-kosi t.;
- b) Slobodnostojeće srednje (P3-P7 ili do SP4) građevine (SSRR)-ravni t. i (SSRK)-kosi t.;

Član 39.

(1) To su građevine koje su sa tri strane slobodne, a četvrta strana (fasada) je spojena zabatnim zidom bez otvora sa susjednim objektom. Dvojne građevine su nastale spajanjem dvije slobodnostojeće građevine. To je prvi oblik zgušnjavanja fizičkih struktura i racionalizacija korištenja zemljišta.

(2) U zavisnosti od pozicije građevine na parceli, volumena građevine, nagiba terena i drugih kriterija dvojne građevine se dijele na:

- a) Dvojne manje (do P3 ili do SP2) građevine (DMR)-ravni teren i (DMK)-kosi teren;
- b) Dvojne srednje (od P3 do P7 ili do SP4) građevine (DSRR)-ravni t. i (DSRK)-kosi t.;

Član 40.

(1) To su građevine koje su slobodne sa dvije strane, osim građevina na kraju niza koje su otvorene sa tri strane. To je najveći oblik zgušnjavanja fizičkih struktura sa najracionalnijim korištenjem zemljišta.

(2) Postoje tri oblika grupisanja građevina u nizu:

- a) Linearni niz (otvoreni blok);
- b) Poluzatvoreni niz (poluotvoreni blok);
- c) Zatvoreni niz (zatvoreni blok).

(3) U zavisnosti od pozicije građevine na parceli, volumena građevine, nagiba terena i drugih kriterija građevine u nizu se dijele na:

- a) Manje građevine u nizu (do P3 ili do SP2) (NMR)-ravni teren i (NMK)-kosi teren;
- b) Srednje građevine u nizu (od P3 do P7 ili do SP4) (NSRR)-ravni t. i (NSRK)-kosi t.;

Član 41.

(1) Kompleksi (KP) predstavljaju složene građevine koje sadrže dvije ili više različitih namjena. Odlikuju se velikim površinama građevinske parcele kao i većim horizontalnim i vertikalnim gabaritima. Složenost kompleksa se može ispoljavati i sa arhitektonsko-oblikovnog aspekta.

(2) Ostvareni ukupni vizuelni identitet građevine je rezultat kompozicionog sklopa različitih volumena i slobodnijih formi što je sve u zavisnosti od specifičnosti lokaliteta i prostornih

odnosa sa građevinama u okruženju. Unutar različitih volumena se otvara mogućnost lociranja različitih sadržaja koji čine jedinstven multifunkcionalni kompleks.

Odjeljak E. Prostorna organizacija – grupisanje građevina

Član 42.

- (1) Tipologija predstavlja sistem prostorne organizacije i kombinacije određenih tipova građevina koje kroz njihov međusobni odnos u cijelokupnom sklopu fizičke strukture čine ukupni doživljaj prostora.
- (2) Osnovni faktori koji utiču na tipologiju gradnje su:
 - a) Dimenzije građevina sa svojim horizontalnim i vertikalnim gabaritima;
 - b) Proporcije građevina sa međusobnim odnosom horizontalnih i vertikalnih gabarita;
 - c) Površine građevina ili građevinskog kompleksa;
 - d) Površina raspoloživog prostora za izgradnju (mikrolokaliteta);
 - e) Odabir nivoa racionalnosti korištenja zemljišta;
 - f) Odabir tipova građevina;
 - g) Međusobne distance građevina;
 - h) Nagib terena (ravni i blago nagnuti teren do 15%, kosi teren od 15 do 45%).
- (3) Prva tri faktora su odraz tipologije (veličine) građevina prema njihovom ukupnom volumenu (horizontalni i vertikalni gabariti). Preostali faktori utiču na ukupnu urbanističku postavku, a samim tim i ukupni doživljaj prostora sa karakterističnim tipološkim načinom grupacije građevina.
- (4) Na osnovu tipologije građevina i načina grupacije građevina u prostoru, tipologija prostorne organizacije (mikro urbane jedinice) mikrolokaliteta se može podjeliti na:
 - (5) Otvoreni blok
 - a) Otvoreni blok sa slobodnostojećim građevinama,
 - b) Otvoreni blok sa dvojnim građevinama (lamelama),
 - c) Otvoreni blok sa građevinama (lamelama) u nizu.
 - (6) Poluotvoreni blok (dvojne i građevine u nizu)
 - (7) Zatvoreni blok (građevine u nizu)
 - (8) Složene građevine-kombinovana grupacija
 - a) Građevina sličnih gabarita (volumena)
 - b) Građevina različitih gabarita (volumena)
 - (9) Grupisanje građevina na određenom mikrolokalitetu u sva četiri sistema može biti organizovano na sljedeći način:
 - a) građevine prate geometriju ulice-linijska ortogonalna grupacija (pretežno na ravnom terenu);
 - b) građevine oslobođene od ortogonalne geometrije-slobodna grupacija (pretežno na kosom terenu).

Član 43.

- (1) Građevine u otvorenom bloku su grupisane tako da daju: mogućnost stvaranja adekvatnih međusobnih distanci građevina u bloku i kvalitetniju insolaciju, mogućnost formiranja većih parkovskih i javnih površina, kvalitetniju mrežu slijepih ulica, kojima se pristupa pojedinim grupama građevina.
- (2) Kod formiranja otvorenog bloka mogu se kombinovati slobodnostojeći objekti, dvojni objekti (lamelle) i objekti u nizu u zavisnosti od oblika i veličine samog bloka:
 - a) Otvoreni blok sa slobodnostojećim građevinama;
 - b) Otvoreni blok sa dvojnim građevinama (lamelama);

- c) Otvoreni blok sa građevinama (lamelama) u nizu.
- (3) Prednosti kod ovog tipa prostorne organizacije: ovaj tip grupacije (u okviru mikro bloka) daje mogućnost boljeg povezivanja stana sa prirodnim okruženjem, bolju zaštitu od buke, omogućava nesmetano pješačko kretanje i stvaranje rekreativnih površina i pratećih građevina, bolje insolacije, jednostavnije povezivanje unutrašnjih slobodnih površina sa susjednim mikrolokalitetima.
- (4) Nedostaci kod ovog tipa prostorne organizacije: veća zauzetost prostora, neekonomična saobraćajna i infrastrukturna mreža.

Član 44.

- (1) Poluotvoreni blok je razvojna faza zatvorenog bloka i podrazumjeva mogućnost lakšeg pristupa formiranom unutrašnjem dvorištu. U tom smislu predstavlja prelaz ka otvorenom tipu bloka i slobodnijim grupacijama.
- (2) Razvijeni oblik poluotvorenog bloka je izgradnja po obodu bloka ali i sa slobodnim pojedinim dijelovima na uglovima ili uličnim frontovima bloka. Kod formiranja prostorne organizacije poluotvorenog bloka se najčešće koriste dvojne i građevine u nizu.
- (3) Prednosti: ovaj tip bloka daje mogućnost formiranja protočnije veze unutrašnjosti bloka sa okruženjem, formiranja javnih ili polujavnih prostora u unutrašnjosti bloka i zelenih površina, ima kvalitetniju insolaciju i provjetrenost u odnosu na zatvoreni blok, bolju regulisanost i spratnosti građevina u bloku.
- (4) Nedostaci: dijelimični problem određenih fasada građevine u bloku sa insolacijom, ne dovoljna povezanost unutrašnjeg prostora sa ulicom i zbog frontalnih fasada prema ulici izloženost buci.

Član 45.

- (1) Zatvoreni blok podrazumjeva ivičnu izgradnju građevina po obodu bloka, odnosno duž regulacione linije ulica koje formiraju urbani blok. Na ovaj način se unutrašnji prostor bloka u potpunosti zatvara formirajući zatvoreno unutrašnje dvorište. Unutrašnji prostor bloka je nedostupan i najčešće ima zatvoren karakter. Zatvoreni blokovi imaju veću gustinu izgrađenosti. Kod formiranja prostorne organizacije zatvorenog bloka se najčešće koriste građevine u nizu.
- (2) Prednosti: Ovaj tip bloka pogodan je u centralnim zonama grada gdje postoji naslijeđena historijska gradnja, čime se ostvaruje kontinuitet, historijski već formiranog, uličnog fronta i uklapanje u urbani kontekst. Privatnost unutrašnjosti bloka omogućava maksimalno iskorištavanje slobodnih površina za potrebe stanovnika bloka. Infrastrukturna mreža je isključivo po obodu bloka.
- (3) Nedostaci: Zatvoreni blok je najstariji oblik izgradnje urbanog bloka sa izrazitim nedostacima. Otežana je veza ulice i unutrašnjeg dvorišta, insolacija je nepogodna kako za veći dio zgrade tako i za unutrašnji dvorišni prostor, naročito ako su dimenzije bloka male, otežano je prirodno provjetravanje (areacija) unutrašnjosti bloka.

Član 46.

- (1) Urbana konfiguracija bloka se može postići kombinovanjem svih navedenih principa, od zatvorenog tipa bloka, do svih oblika otvorenog slobodnog grupisanja građevina u bloku. Ovaj način formiranja bloka je veoma fleksibilan i prilagodljiv mnogim uslovljenostima, kako terena tako i mikrolokalitetima datog lokaliteta, zbog čega se često primjenjuje u savremenoj urbanističkoj praksi.
- (2) Ukoliko se uzme u obzir da su određena područja definisana sa dvije ili više različitih namjena, kao i da mogu biti u međusobnom kontaktu objekti (građevine) različitih sadržaja i funkcija ovaj način prostorne organizacije je neophodan.

- (3) Mješovite zone koje su utvrđene ovim urbanističkim planom predstavljaju najintenzivniju raznolikost realizacije mogućih namjena i sadržaja u prostoru.
- (4) Uz poštivanje utvrđenih urbanističkih uslova (koeficijent izgrađenosti, maksimalne spratnosti, distance između građevina itd.) kombinovane grupacije građevina otvaraju mogućnost za raznolika kompoziciona rješenja koja mogu dati prepoznatljivu i kvalitetnu sliku doživljaja pojedinih dijelova urbanog područja:
- Kod kombinovane grupacije građevina sličnih gabarita prostorna organizacija predstavlja kombinaciju slobodnostojećih, dvojnih i građevina u nizu, ali sa sličnim volumenima i spratnošću;
 - Kod kombinovane grupacije građevina različitih gabarita prostorna organizacija predstavlja kombinaciju slobodnostojećih, dvojnih i građevina u nizu sa različitim volumenima i spratnošću;
- (5) Na osnovu navedenog načina tipološke podjele građevina i prostornih struktura su utvrđeni uslovi smještaja i gradnje građevina.

Odjeljak F. Visina i spratnost građevina, i definicije pozicije međusobnih distanci

Član 47.

(1) Visina odnosno spratnost građevina i njihov međusobni odnos je jedna od karakteristika građevina koji mogu bitno uticati na opštikvalitet urbanih prostora.

Za što kvalitetnije i racionalnije urbanističko rješenje je potrebno naći balans kod odabira veličine (visine) objekata i stvaranje adekvatnih fizičkih struktura unutar pojedinih namjena prostora.

(2) Kod definisanja spratnosti se uzima u obzir i nagib terena, odnosno za objekte na ravnom terenu do 15% nagiba terena se prva nadzemna etaža tretira kao prizemlje, dok se kod većih nagiba prva nadzemna etaža uglavnom tretira kao suteran (a u skladu sa definicijom etaža utvrđenih zakonom o prostornom planiranju).

(3) Kod utvrđivanja visine i spratnosti građevina definišu se sljedeći elementi:

- Visina građevina (H) je zbir visina svih nadzemnih spratnih etaža + 1 m i računa se od najniže kote uređenog terena uz pročelje građevine do gornje ivice završne atike ravnog krova ili do vrha nadzide tavanaške etaže od maksimalno 0,5 m ili nadzide potkrovnne etaže od maksimalno 1,5 m;
- Kod računanja ukupne visine građevina je uzeta spratna visina jedne etaže od maksimalno 3,0 metra;
- Ukoliko se radi o građevini sa većim spratnim visinama etaža (a manjom spratnošću) uzima se ukupna visina građevine za definisanje adekvatnih distanci prema susjednim građevinama i parcelama;
- Spratna visina etaže (H_e) je konstruktivna visina jedne spratne etaže, odnosno visina od kote poda jedne etaže do kote poda sljedeće etaže;
- Spratnost građevina je podatak o broju nadzemnih etaža (SP2-suteran, prizemlje i dva sprata). Ovom Odlukom se razmatraju samo spratnosti građevina nadzemnih etaža, dok se broj podzemnih etaža definiše kod izrade detaljnih planskih dokumenata ili kroz stručno mišljenje.

Član 48.

Kod definisanja distanci građevina u odnosu na susjedne parcele, građevine i javne površine pored visine građevine važnu ulogu imaju i fasadna platna objekta sa svojim karakteristikama, pa tako fasade dijelimo na:

- a) Fasada fronta (ulična)(Ff) stambenih, stambeno poslovnih i poslovnih građevina je fasada na kojoj se nalaze prozorski otvori (glavnih) prostorija građevine većih od 1,0 m² (dnevni boravci, sobe, kancelarije itd.) i koja je uglavnom orjentisana prema saobraćajnici ili pristupnom (saobraćajnom ili pješačkom) putu. U zavisnosti od veličine i oblika parcele, kao i pozicije parcele u odnosu na susjedne građevine i parcele frontalna fasada može biti i drugačije pozicionirana. Građevine koje su pozicionirane na uglovnicama u pravilu imaju dvije (ulične) frontalne fasade.
- b) Fasada stražnjeg dijela dvorišta (Fs) stambenih, stambeno poslovnih i poslovnih građevina je fasada na kojoj se nalaze prozorski otvori glavnih prostorija građevine većih od 1,0 m² (dnevni boravci, sobe, kancelarije itd.) i koja je u pravilu orjentisana prema stražnjem unutrašnjem dijelu dvorišta. U pravilu su frontalna ulična i stražnja dvorišna fasada na suprotnim stranama građevine, ali u zavisnosti od veličine i oblika parcele, kao i pozicije pacle (npr. uglovnica) u odnosu na susjedne građevine i parcele navedene fasade mogu biti i drugačije pozicionirane. Na uglovnicama su u pravilu dvije ulične i dvije stražnje dvorišne fasade.
- c) Fasada bočnog dijela dvorišta (Fb) stambenih, stambeno poslovnih i poslovnih građevina je zabatna fasada bez otvora ili fasada na kojoj se nalaze prozorski otvori pratećih prostorija manjih od 1,0 m² (kuhinja, kupatilo, wc, hodnik, stubište itd). U pravilu su bočne fasade na suprotnim stranama građevine ali u zavisnosti od pozicije pacle(npr. uglovnica)u odnosu na susjedne građevine i parcele navedene fasade mogu biti i drugačije pozicionirane.

Član 49.

(1)Distance između objekata i njihov međusobni odnos mogu znatno uticati na kvalitet oblikovanja urbanih struktura. Za potrebe usmjeravanja izrade urbanističkih rješenja sa izbalansiranim odnosom između visina i distanci objekata date su definicije distanci karakterističnih fasada. Sve navedene distance prikazane u tabelarnom prikazu ove odluke, predstavljaju preporučene udaljenosti, a koje će se precizno definisati kod donošenja odluke o pristupanju izradi detaljnih dokumenata, izradi detaljnog dokumenta prostornog uređenja ili stručnom mišljenju.

- a) Distanca frontalne fasade građevine od susjedne građevine (Dfg) je distanca dijela građevine sa frontalnom fasadom u odnosu na naspramnu susjednu građevinu.
- b) Distanca frontalne fasade građevine od granice građevinske parcele (Dfr) je distanca dijela građevine sa frontalnom fasadom od regulacione linije prema saobraćajnici. Navedena distanca može biti manja ukoliko se radi o izgradnji unutar već formiranog uličnog fronta sa postojećim građevinama.
- c) Distanca frontalne ulične fasade građevine od osovine saobraćajnice (Dfu) predstavlja udaljenost građevinske linije uličnog fronta građevine od osovine saobraćajnog koridora. Navedena distanca može biti manja ukoliko se radi o izgradnji unutar već formiranog uličnog fronta sa postojećim građevinama.
- d) Distanca stražnje (dvorišne) fasade građevine (Dsg) je distanca dijela građevine sa stražnjom (dvorišnom) fasadom u odnosu na naspramnu susjednu građevinu (preporučena).

- e) Distanca stražnje (dvorišne) fasade od granice parcele (Dsr) je distanca dijela građevine sa stražnjom (dvorišnom) fasadom od granice naspramne susjedne parcele, odnosno regulacione liije stražnjeg dijela parcele.
 - f) Bočna distanca od susjedne građevine (Dbg) je distanca bočne fasade građevine (otvorima manjim od 1,0 m²) u odnosu na susjednu građevinu.
 - g) Bočna distanca od granice parcele (Dbr) je distanca građevine sa bočnom fasadom (otvorima manjim od 1,0 m²) od granice susjedne parcele (bočne regulacione linije).
- (2) Distanca frontalne ulične fasade (Dfu) i distanca stražnje (dvorišne) fasade (Dsr) su u naravi strane objekta na koje su najčešće orjentisani dnevni boravci i sobe, odnosno prostorije koje zahtjevaju i kvalitetniju insolaciju.
- (3) Navedene fasade imaju slične funkcionalne karakteristike te se kod numeričko definisanjenjihovih distanci utvrđuju na identičan način.
- (4) Na definisanje navedenih distanci utiče i tipologija građevina, kao i tipologija mikrolokaliteta. To je naročito izraženo kod distanci vezanih za bočne fasade, odnosno da li se radi o slobodnostojećem, dvojnomo ili građevini u nizu.

Odjeljak G. Građevine i površine prema namjeni i načinu korištenja

Član 50.

Građevine prema namjeni i načinu korištenja se dijele na:

- a) Stambene građevine u zonama stambene namjene (S) i mješovite namjene (M)
 - 1) Stambene porodične građevine (niske građevine)
 - 2) Stambene višeporodične građevine (niske, srednje i više građevine)
- b) Privredne građevine u zonama privredne namjene (P), mješovite namjene (M) i stambene namjene (S)
 - 1) Proizvodno-privredne građevine (P1)
 - proizvodnja
 - proizvodno zanatstvo
 - mala privreda i skladišta
 - 2) Poslovno-privredne građevine (P2)
 - poslovne građevine
 - trgovine
 - trgovački kompleksi
 - uslužno zanatstvo i servisi
 - 3) Ugostiteljsko-turističke privredne građevine (P3)
 - ugostiteljstvo
 - hotelijerstvo
 - turizam (kultura, sport, rekreacija, manifestacije, ekoturizam, banje, izletišta itd)
- c) Građevine i površine javnih i društvenih djelatnosti u zonama društvene namjene (D), mješovite namjene (M) i stambene namjene (S)
 - 1) Obrazovanje (D1),
 - 2) Zdravstvo (D2),
 - 3) socijalna zaštita (D3),
 - 4) kultura (D4),
 - 5) javna uprava (D5),
 - 6) vjerski objekti (D6).
- d) Sportsko-rekreacione građevine i površine u zonama sportske namjene (S), mješovite namjene (M) i stambene namjene (S)
 - 1) Sport i rekreacija sa gradnjom (R1)

- 2) Sport i rekreacija sa ograničenom gradnjom (R2)
- 3) Sport i rekreacija bez gradnje (R3)
- 4) Rekreacija i odmor (Z,Š-R4)
- e) Urbane zelene površine (Z)
 - 1) Zelene površine građevinskih parcela (prateća namjena)
 - 2) Javne zelene površine (Z1)
 - 3) Zelene površine posebne namjene (Z2)
- f) Poljoprivredno zemljište (Pz)
- g) Šume i šumske površine (Š)

DIO TREĆI - USLOVI LOCIRANJA, GRADNJE I UREĐENJA GRAĐEVINA I POVRŠINA

1. USLOVI LOCIRANJA I GRADNJE STAMBENIH I STAMBNO POSLOVNIH U ZONAMA STAMBENE NAMJENE (S) I MJEŠOVITE NAMJENE (M)

Član 51.

(1) Stambene i stambeno-poslovne građevine se mogu naći u okviru stambene zone(S) i mješovite zone M1 (pretežno stambene) i M2 (pretežno poslovne). U iznimnim slučajevima se može naći i u zonama druge namjene kao prateća namjena.

(2) Stambene građevine se mogu graditi kao:

- a) Stambene individualne (porodične) građevine (niske građevine)
- b) Stambene kolektivne (višeporodične) i stambeno-poslovne građevine (niske i srednjegrađevine).

Odjeljak A. Stambene individualnegrađevine - uslovi lociranja i gradnje

Član 52.

(1) Stambena individualna (porodična) građevina je niska građevina sa visinom do tri nadzemne etaže. Stambena porodična građevina može se graditi kao: individualni (porodični) objekti, rezidencijalne kuće i vikend kuće.

Prema tipu stambene porodične građevine se mogu graditi kao:

- a) Slobodnostojeće građevine
- b) Dvojni građevine (otvoreni i poluotvoreni blok)
- c) Građevine u nizu (poluotvoreni i zatvoreni blok)

(2) Kod uslova lociranja i gradnje su kroz tabelarni prikaz su uzete u obzir parcele u rasponu od 150m² do 1500 m² za sva tri tipa građevina.

(3) Koeficijent izgrađenosti je u direktnoj vezi sa veličinom parcele kod sva tri tipa građevina. Sa povećanjem površine građevinske parcele mijenjaju se prostorne mogućnosti za lociranje građevina, odnosno otvara se mogućnost za povećanje BGP-a objekta, a samim tim i koeficijenta izgrađenosti.

(4) Procenat izgrađenosti dvojnih građevina i građevina u nizu može biti znatno veći od procenta izgrađenosti slobodnostojećih građevina što uzrokuje i proporcionalno povećanje koeficijenta izgrađenosti.

(5) Spratnost objekata je do tri nadzemne etaže, a u izuzetnim slučajevima može biti i veća u zavisnosti od veličine parcele, oblika i prostornih mogućnosti parcel,e i mikrolokaliteta na kome se nalazi.

Član 53.

(1) Za sva tri tipa su utvrđeni urbanističko-tehnički uslovi smjestaja i gradnje građevina prema veličini građevinskih parcela kako slijedi:

MANJE (NISKE) GRAĐEVINE (P-P3)							
SLOBODNOSTOJEĆE GRAĐEVINE (OTVORENI BLOK) SMR & SMK							
Pp	150-300	300-450	450-600	600-750	750-1000	1000-	1250 -
Pi	35-45%	35-45%	35-45%	35-45%	35-45%	35- 45%	35-45%
Ki-r	0,5-0,7	0,8-0,9	1,0-1,1	1,2-1,3	1,4-1,5	1,6 – 1,7	1,8 – 1,9
Ki-k	0,4-0,6	0,7-0,8	0,9-1,0	1,0-1,1	1,2-1,4	1,5 – 1,6	1,7 – 1,8
S-r	P1-P2*	P1-P2	P2	P2-P3*	P2-P3	P2 – P3	P2 – P3
S-k	SP-SP1	SP-SP1	SP1	SP1-	SP1-SP2	SP1-	SP1-SP3
H	7-m10m	7m-10m	10m	10m	10-13m	13m –	13m –
DVOJNE GRAĐEVINE (OTVORENI I POLUOTVORENI BLOK) DMR & DMK							
Pp x 2	150-300	300-450	450-600	600-750	750-1000	1000-	1250-
Pi	40-50%	40-50%	40-50%	40-50%	40-50%	40-50%	40-50%
Ki-r	0,8-0,9	1,0-1,1	1,2-1,3	1,4-1,5	1,6-1,7	1,8-1,9	2,0-2,1
Ki-k	0,7-0,8	0,9-1,0	1,1-1,2	1,3-1,4	1,5-1,6	1,7-1,8	1,9-2,0
S-r	P1-P2	P1-P2	P2	P2-P3*	P2-P3	P2 – P3	P2 – P3
S-k	SP-SP1	SP-SP1	SP1	SP1-	SP1-SP2	SP1-	SP1-SP3
H	7-m10m	7m-10m	10m	10m	10-13m	13m –	13m –
GRAĐEVINE U NIZU (POLUOTVORENI I ZATVORENI BLOK) NMR							
Pp x 3	150 - 300	300 - 450	450 - 600	600 - 750	750 -	1000-	1250-
Pi	45 - 55	45 - 55	45 - 55	45 - 55	45 - 55	45-55%	45-55%
Ki-r	1,1 – 1,2	1,3 – 1,4	1,5 – 1,6	1,7 - 1,8	1,9 – 2,0	2,1 – 2,2	2,3 – 2,4
Ki-k	1,0 - 1,1	1,2 – 1,3	1,4 – 1,5	1,6 - 1,7	1,8 – 1,9	2,0 – 2,1	2,2 – 2,3
S-r	P1 - P2	P1 - P2	P2	P2-P3*	P2 - P3	P2 – P3	P2 – P3
S-k	SP – SP1	SP – SP1	SP1	SP1-	SP1 –	SP1-	SP1-SP3
H	7-m10m	7m-10m	10m	10m	10-13m	13m –	13m –
SPRATNOST (VISINA) I DISTANCE GRAĐEVINA							
D		Dfg	Dfr	Dsg	Dsr (Dfu)	Dbg	Dbr
D_≈		Hx1,2	H/3-H/4	Hx1,2	H/2	H/3-H/4	H/6-H/8
H	Sp						
4,5	P	6,0	2,0	6,0	3,5	2,0	1,5
7,0	P1	9,0	2,5	9,0	4,5	2,5	1,5
10,0	P2	12,0	3,0	12,0	6,0	3,0	2,0
13,0	P3	15,0	3,5	15,0	7,5	3,5	2,0

(2) Kod spratnosti do četiri nadzemne etaže koeficijent izgrađenosti može biti i veći, ali ne veći od 15% u odnosu na parametre utvrđene ovom odlukom. Koeficijent izgrađenosti predstavlja obavezujući parametar uz navedenu iznimku, dok ostali parametri predstavljaju preporučenu smjernicu kod izrade detaljne dokumentacije i stručnih mišljenja.

(3) Iako se radi o građevinama niske spratnosti do tri nadzemne etaže, iznimno kod parcela većih od 650 m² spratnost može biti P+3 (SP2) ali pod uslovom da je završna četvrta etaža povučena minimalno 2,0 metra u odnosu na osnovni gabarit frontalnog i stražnjeg dijela dvorišne fasade ili kao potkrovnja sa maksimalnom nadzidom 100 cm.

(4)U iznimnim slučajevima minimalna distanca unutrašnjeg dvorišnog fronta planirane građevine od susjedne građevine (Dsg) može biti manja ukoliko se radi o distanci od susjednog postojećeg objekta, koji ima udaljenost od granice parcele manju od distance preporučene ovom Odlukom, pri čemu se distanca od granice stražnje parcele (Dsr) može ispoštovati.

(5)Gore navedene minimalne bočne distance se kod dvojnih stambenih građevina odnose na jednu bočnu granicu parcele, dok se druga strana građevine nalazi na ivici parcele sa zabatnim zidom bez otvora. Kod građevina u nizu bočne fasade se nalaze na granici parcele sa zabatnim zidom izuzev građevine na kraju niza gdje se preporučuje primjena distanci utvrđenih ovim članom.

Odjeljak B.Stambenekolektivne i stambeno poslovne građevine-uslovi smještaja i gradnje

Član 54.

(1)Stambene višeporodične građevine su građevine u kojima je više od tri stambene jedinice, a mogu biti realizovane kao:

- a) Stambene građevine (niske i srednje građevine)
- b) Stambeno-poslovne građevine (niske i srednje građevine)

(2)Višeporodične stambene i stambeno-poslovne građevine se mogu graditi kao niske i srednje građevine. U stambeno.poslovnim građevinama zastupljenost poslovnih sadržaja u odnosu na stambenu namjenu ne bi trebao biti veći od 25%.

Član 55.

(1)Prema tipu stambene kolektivne (višeporodične) i stambeno-poslovne građevine niske spratnosti se mogu graditi kao:

- a) slobodnostojeće građevine
- b) dvojne građevine-lamele (otvoreni i poluotvoreni blok)
- c) građevine-lamele u nizu (poluotvoreni i zatvoreni blok)

(2)Za razliku od individualnih stambenih objekata, kod kolektivnih stambenih građevina je utvrđena najmanja parcela od 450 m², koja suštinski može obezbjediti gradnju kolektivnog objekta sa 4 ili više stanova.

(3)Za sva tri tipa su utvrđeni urbanističko-tehnički uslovi smještaja i gradnje građevina prema veličini građevinskih parcela kako slijedi:

MANJE (NISKE) GRAĐEVINE (P-P3)							
SLOBODNOSTOJEĆE GRAĐEVINE (OTVORENI BLOK) SMR & SMK							
Pp	150-300	300-450	450-600	600-750	750-1000	1000-	1250 -
Pi			35-45%	35-45%	35-45%	35- 45%	35-45%
Ki-r			1,0-1,1	1,2-1,3	1,4-1,5	1,6 – 1,7	1,8 – 1,9
Ki-k			0,9-1,0	1,0-1,1	1,2-1,4	1,5 – 1,6	1,7 – 1,8
S-r			P2	P2-P3*	P2-P3	P2 – P3	P2 – P3
S-k			SP1	SP1-	SP1-SP2	SP1-	SP1-SP3
H			10m	10m	10-13m	13m –	13m –
DVOJNE GRAĐEVINE (OTVORENI I POLUOTVORENI BLOK) DMR & DMK							
Pp x 2	150-300	300-450	450-600	600-750	750-1000	1000-	1250-
Pi			40-50%	40-50%	40-50%	40-50%	40-50%
Ki-r			1,2-1,3	1,4-1,5	1,6-1,7	1,8-1,9	2,0-2,1
Ki-k			1,1-1,2	1,3-1,4	1,5-1,6	1,7-1,8	1,9-2,0

S-r			P2	P2-P3*	P2-P3	P2 – P3	P2 – P3
S-k			SP1	SP1-	SP1-SP2	SP1-	SP1-SP3
H			10m	10m	10-13m	13m –	13m –
GRAĐEVINE U NIZU (POLUOTVORENI I ZATVORENI BLOK) NMR							
Pp x 3	150 - 300	300 - 450	450 - 600	600 - 750	750 -	1000-	1250-
Pi			45 - 55	45 - 55	45 - 55	45-55%	45-55%
Ki-r			1,5 – 1,6	1,7 - 1,8	1,9 – 2,0	2,1 – 2,2	2,3 – 2,4
Ki-k			1,4 – 1,5	1,6 - 1,7	1,8 – 1,9	2,0 – 2,1	2,2 – 2,3
S-r			P2	P2-P3*	P2 - P3	P2 – P3	P2 – P3
S-k			SP1	SP1-	SP1 –	SP1-	SP1-SP3
H			10m	10m	10-13m	13m –	13m –
SPRATNOST (VISINA) I DISTANCE GRAĐEVINA							
D		Dfg	Dfr	Dsg	Dsr (Dfu)	Dbg	Dbr
D≈		Hx1,2	H/3-H/4	Hx1,2	H/2	H/3-H/4	H/6-H/8
H	Sp						
4,5	P	6,0	2,0	6,0	3,5	2,0	1,5
7,0	P1	9,0	2,5	9,0	4,5	2,5	1,5
10,0	P2	12,0	3,0	12,0	6,0	3,0	2,0
13,0	P3	15,0	3,5	15,0	7,5	3,5	2,0

(4) Kod spratnosti koje su naznačene oznakom „*“ završna etaža građevine mora biti povučena minimalno 2,0 metra u odnosu na osnovni gabarit frontalnog i naspramnog (stražnjeg) dvorišnog dijela fasade ili kao potkrovnja sa maksimalnom nadzidom 100 cm.

(5) Kod spratnosti do četiri nadzemne etaže koeficijent izgrađenosti može biti i veći, ali ne veći od 15%, a kod objekata do šest nadzemnih etaža koeficijent izgrađenosti može biti i veći, ali ne veći od 10%, u odnosu na parametre utvrđene ovom Odlukom. Koeficijent izgrađenosti predstavlja obavezujući parametar uz navedenu iznimku, dok ostali parametri predstavljaju preporučenu smjernicu kod izrade detaljne dokumentacije i stručnih mišljenja.

Član 56.

(1) Prema tipu stambene kolektivne (višeoporodične) i stambeno-poslovne građevine srednje spratnosti se mogu graditi kao:

- a) slobodnostojeće građevine
- b) dvojne građevine-lamele (otvoreni i poluotvoreni blok)
- c) građevine-lamele u nizu (poluotvoreni i zatvoreni blok)

(2) Za sva tri tipa su utvrđeni urbanističko-tehnički uslovi smještaja i gradnje građevina prema veličini građevinskih parcela kako slijedi:

SREDNJE GRAĐEVINE (P3-P7, SP2-SP4)							
SLOBODNOSTOJEĆE GRAĐEVINE (OTVORENI BLOK) SSRR & SSRK							
Pp m²	1000-	1250-	1500-	1750-	2000-	2250-	2500-
Pi%	35-45%	35-45%	30-40%	30-40%	30-40%	30-40%	30-40%
Ki-r	1,6-1,7	1,8-1,9	2,0 – 2,1	2,2 – 2,3	2,4 – 2,5	2,6 – 2,7	2,8 – 2,9
Ki-k	1,5-1,7	1,8-1,9	1,9 – 2,0	2,1 – 2,2			
S-r	P3-P4*	P3-P4	P4 – P5*	P4-P5	P6 – P7*	P6 – P7	P7 - P8*
S-k	SP2-	SP2-SP3	SP3 -	SP3 –			
H	13m-15m	13m-15m	16m-19m	16m-19m	22m-25m	22m-25m	25m-28m

SLOBODNOSTOJEĆE GRAĐEVINE (OTVORENI BLOK) SSRR & SSRK							
Pp m²	1000-	1250-	1500-	1750-	2000-	2250-	2500-
Pi%	40-50%	40-50%	30-40%	30-40%	30-40%	30-40%	30-40%
Ki-r	1,8-2,0	2,0-2,2	2,2-2,4	2,4-2,6	2,6-2,8	2,8-3,0	3,0-3,2
Ki-k	1,6-1,8	1,8-2,0	2,0-2,2	2,2-2,4			
S-r	P3-P4*	P3-P4	P4 – P5*	P4-P5	P6 – P7*	P6 – P7	P7 - P8*
S-k	SP2-	SP2-SP3	SP3 -	SP3 –			
H	13m-15m	13m-15m	16m-19m	16m-19m	22m-25m	22m-25m	25m-28m
SLOBODNOSTOJEĆE GRAĐEVINE (OTVORENI BLOK) SSRR & SSRK							
Pp m²	1000-	1250-	1500-	1750-	2000-	2250-	2500-
Pi%	45-55	45-55	30-40%	30-40%	30-40%	30-40%	30-40%
Ki-r	2,0-2,2	2,2-2,4	2,4-2,6	2,6-2,8	2,8-3,0	3,0-3,2	3,2-3,4
Ki-k	1,8 -2,0	2,0-2,2	2,2-2,4	2,4-2,6			
S-r	P3-P4*	P3-P4	P4-P5*	P4-P5	P6 – P7*	P6 – P7	P7 - P8*
S-k	SP1-	SP1-SP3	SP3-SP4	SP3-SP4			
H	13m-15m	13m-15m	16m-19m	16m-19m	22m-25m	22m-25m	25m-28m
SREDNJE GRAĐEVINE (P3-P7, SP2-SP4)							
SPRATNOST (VISINA) I DISTANCE GRAĐEVINA							
D		Dfg	Dfr	Dsg	Dsr	Dbg	Dbr
D≈		Hx1,10	H/3-H/4	Hx1,10	H/2+1m	H/3-H/4	H/6-H/8
H	Sp						
13,0	P3	15,0	3,5	15,0	7,5	3,5	2,0
16,0	P4	18,0	4,5	18,0	9,0	4,5	2,5
19,0	P5	21,0	5,5	21,0	10,5	5,5	3,0
22,0	P6	23,5	6,5	23,5	12,0	6,5	3,5
25,0	P7	26,0	7,5	26,0	13,5	7,5	4,0

(4) U tabeli su prikazane optimalne maksimalne spratnosti, koje mogu biti i manje od predloženih. Koeficijenti izgrađenosti za spratnosti koje su veće od 6 nadzemnih etaža, obzirom da na kosim terenima preko 15% nije planirana viša gradanja od navedene spratnosti.

(5) Kod spratnosti koje su naznačene oznakom „*“ završna etaža građevine mora biti povučena minimalno 2,0 metra u odnosu na osnovni gabarit frontalnog i naspramnog (stražnjeg) dvorišnog dijela fasade ili kao potkrovnja sa maksimalnom nadzidom 100 cm.

(6) Kod spratnosti do četiri nadzemne etaže koeficijent izgrađenosti može biti i veći, ali ne veći od 15%, a kod objekata do šest nadzemnih etaža koeficijent izgrađenosti može biti i veći, ali ne veći od 10%, u odnosu na parametre utvrđene ovom Odlukom. Koeficijent izgrađenosti predstavlja obavezujući parametar uz navedenu iznimku, dok ostali parametri predstavljaju preporučenu smjernicu kod izrade detaljne dokumentacije i stručnih mišljenja.

4.1.2. Urbanističko-tehnički uslovi sa dodatnim parametrima u iznimnim slučajevima

Pododjeljak 1. Veličine parcela i spratnost objekata

Član 57.

(1) Maksimalna spratnost objekata može biti i veća od preporučene optimalne spratnosti utvrđene ovom Odlukom, ali pod uslovom poštivanja preporučenih distanci od susjednih građevina i parcela.

(2) Kod eventualnog povećanja spratnosti proporcionalno se smanjuje procenat izgrađenosti, a povećavaju zelene i javne površine na građevinskoj parceli. Kod utvrđivanja vertikalnih gabarita jedne ili više građevina mogu se kombinovati spratnosti.

(3) Preporučena kombinacija spratnosti u zavisnosti od prostornih mogućnosti, veličine, oblika i pozicije parcele u datom okruženju:

- a) na parcelama od 750 m² do 1500 m² se mogu graditi građevine niske spratnosti (od P do P2) i srednje (od P3 do P7),
- b) na parcelama od 1500 m² do 3000 m² se mogu graditi građevine srednje (od P3 do P7) spratnosti.

Pododjeljak 2. Odstupanja od preporučenog procenta izgrađenosti

Član 58.

(1) Preporučeni procenat izgrađenosti (Pi) kod stambeno poslovnih građevina je utvrđen za etaže iznad prvog sprata, odnosno procenat izgrađenosti dvije nadzemne etaže može biti i veći za potrebe komercijalnih i društvenih sadržaja.

(2) Procenat izgrađenosti može biti i veći od procenta izgrađenosti koji je utvrđen ovim članom, al pod uslovom poštivanja ostalih urbanističkih parametara.

(3) Iznimno kod gradnje građevina na kosom terenu, moguće je odstupiti do 30% od ovom odlukom utvrđenog procenta izgrađenosti (Pi) ukoliko se radi o kaskadnoj gradnji, uz zadržavanje zadatog koeficijenta izgrađenosti i spratnosti.

(4) Zastupljenost javnih, zelenih ili rekreativnih površina na građevinskim parcelama većim od 1500 m² mora biti minimalno 25% kod stambenih i stambeno-poslovnih građevina, dok kod građevina poslovnog ili društvenog karaktera ovaj procenat može biti manji.

(5) Na kosom terenu se ne mogu graditi objekti veće spratnosti od SP4, osim ako se radi o terasastoj (kaskadnoj) gradnji koja prati morfologiju, odnosno nagib terena. Stepenasti tretman etaža prati nagib terena pa se formiraju i veće površine terasa, a stambene jedinice su jednostrano orjentisane. Terasasta gradnja veće spratnosti je pogodna za gradnju na terenima sa nagibom od 30% do 45%.

Pododjeljak 3. Distance

Član 59.

(1) Iznimno frontalna ulična distanca (Dfg) između građevina može biti i manja ukoliko se radi o interpolaciji u okviru već formiranog uličnog fronta sa manjim distancama.

(2) Iznimno frontalne distance (Dfg) između građevina mogu biti manje za maksimalno 3,0 metra, ukoliko se završna etaža projektuje kao povučena etaža za minimalno 2,0 metra u odnosu na osnovni gabarit.

(3) Iznimno frontalne distance između građevina mogu biti manje za maksimalno 3,0 metra ukoliko se radi o poslovnoj namjeni u prizemljima naspramnih građevina.

(4) Kod bočnih distanci građevine u odnosu na granicu susjedne parcele fasade u pravilu trebaju biti projektovane kao zabatne ili sa manjim otvorima (do 1,0m²) pomoćnih prostorija (sanitarije, ostave, kuhinja i sl.).

(5) Za građevine niske spratnosti se na gore navedeni način takođe može umanjiti distanca od bočne dvorišne granice parcele (Dbp), ali ukoliko je građevina na susjednoj parceli na manjoj distanci od preporučene, sa otvorima pomoćnih prostorija.

(6) Ukoliko se radi o građevinama u nizu, dvojnim građevinama, građevinama u sklopu bloka ili polubloka zidovi bočnih fasada se naslanjaju jedan na drugi, odnosno bez distanci (Dbp) između njih. Bočni zidovi na taj način planiranih građevina moraju biti tretirani isključivo kao zabatni zidovi.

- (7) Distanca od bočne dvorišne granice parcele (Dbp) se može uzeti u obzir i kod dijagonalnih udaljenosti građevina.
- (8) U zavisnosti od pozicije lokacije (na uglovnici, naspram riječnog toka, parkovskih i drugih javnih površina) kao i načina lociranja građevine prethodnim članom navedene distance (ulična, dvorišna, bočna) mogu imati drugačije pozicije i tretman, pri čemu se distance fasada sa prozorskim otvorima većim od 1,0 m² moraju ispoštovati prema utvrđenoj distanci fronta građevine od granice parcele (Dfp) i u zavisnosti od orijentacije.

POGLAVLJE II. Uslovi lociranja i gradnje privrednih građevina (niske, srednje, više i visokegrađevine)

Član 60.

(1) Područje namjene " Privreda (P)", u smislu ove Odluke, podrazumijeva površine na kojima je namjena postojećih i planiranih građevina definisana kao:

- a) proizvodna privreda (P1)
- b) poslovna privreda (P2)
- c) uslužna-turistička privreda (P3)

(2) Ako se privredna građevina smješta unutar područja pretežnih namjena koje nisu privredne zone utvrđene ovim članom Odluke, lociranje građevine za obavljanje privredne djelatnosti mora biti u skladu s mjerama zaštite okoliša i prometnim rješenjima, a svojom djelatnošću ne smije remetiti javni red i mir te ne smije imati negativan utjecaj na kvalitetu zraka, vode i tla.

Odjeljak A. Uslovi lociranja i gradnja građevina proizvodne privrede (P1)

Član 61.

Proizvodno privredne građevine (P1) su:

- a. proizvodnja
- b. proizvodno zanatstvo
- c. mala privreda, servisi i skladišta
- d. robo-transportni centri,
- e. trgovina na veliko

Pododjeljak 1. Proizvodno privredne građevine – uslovi lociranja i gradnje

Član 62.

(1) Uslovi lociranja i gradnje građevina proizvodne namjene u proizvodno privrednim (P1) i poslovno - privrednim (P2) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) kod lociranja proizvodno privrednih građevina veličina parcele ne može biti manja od 2000 m²,
- b) najveći dozvoljeni procenat izgrađenosti (Pi) građevinske parcele sa površinom do 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 45%, a za građevinu u nizu iznosi 55%,
- c) najveći dozvoljeni procenat izgrađenosti (Pi) građevinske parcele sa površinom preko 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 40%, a za građevinu u nizu iznosi 50%,
- d) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele sa površinom do 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 1,2, a za građevinu u nizu iznosi 1,4,
- e) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele sa površinom preko 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 1,0, a za građevinu u nizu iznosi 1,2,
- f) najmanja dozvoljena udaljenost građevinskog od regulacionog pravca saobraćajnice iznosi 6,0 m, a od ostalih regulacionih linija građevinske parcele minimalno 1/2 visine građevine.

- g) udaljenost građevine proizvodne namjene smještene u građevinskom području za izdvojenu namjenu (privredna zona) od građevine stambene ili društvene namjene smještene unutar građevinskog područja naselja mora iznositi najmanje 50,0 m za građevine na parcelama preko 5000 m², ukoliko to prostorne mogućnosti dozvoljavaju. Izuzetno, ako se radi o građevinama manjeg kapaciteta na parcelama manjim od 5000 m² navedena udaljenost može iznositi i 30,0 m,
- h) najveća dozvoljena visina proizvodne građevine iznosi 12,0 m. Visina građevina može biti i veća, ako se to utvrdi provedbenim prostorno planskim dokumentom, a u izuzetnim slučajevima stručnim mišljenjem ukoliko ne postoji usvojena provedbena planska dokumentacija,
- i) najmanje 30% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao zelenu površinu, a na građevinskim parcelama koje graniče sa stambenim područjem nužno je osigurati pojas visokog zaštitnog zelenila najmanje dozvoljene širine 6,0 m,
- j) zelenu površinu potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji zaštitnog zelenila kojim se odjeljuje građevna čestica proizvodne namjene od građevinskog područja naselja,
- k) unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta te manipulativne površine ovisno o karakteru namjene. Otvorene parkirališne površine potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta.
- l)

**Pododjeljak 2. Građevine proizvodno-zanatske, servisne ili skladišne namjene –
uslovi lociranja i gradnje**

Član 62.

(1) Uslovi lociranja i gradnje građevina proizvodno-zanatske, servisne ili skladišne namjene u proizvodno privrednim (P1), poslovno privrednim (P2) i mješovitim pretežno poslovnim (M) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) kod lociranja proizvodno-zanatskih, servisnih ili skladišnih građevina veličina parcele ne može biti manja od 1000 m²,
- b) najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele sa površinom do 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 40%, a za građevinu u nizu iznosi 50%,
- c) najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele sa površinom preko 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 35%, a za građevinu u nizu iznosi 40%,
- d) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele sa površinom do 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 1,2, a za građevinu u nizu iznosi 1,4,
- e) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele sa površinom preko 5000 m² za samostojeću građevinu iznosi 1,0, a za građevinu u nizu iznosi 1,2,
- f) najmanja dozvoljena udaljenost građevinskog od regulacionog pravca saobraćajnice iznosi 6,0 m, a od ostalih regulacionih linija građevinske parcele minimalno 1/2 visine građevine.
- g) udaljenost građevine proizvodne namjene smještene u građevinskom području za izdvojenu namjenu (privredna zona) od građevine stambene ili društvene namjene smještene unutar građevinskog područja naselja mora iznositi najmanje 40,0m za građevine na parcelama preko 5000 m², ukoliko to prostorne mogućnosti dozvoljavaju. Izuzetno, ako se radi o građevinama manjeg kapaciteta na parcelama manjim od 5000 m² navedena udaljenost može iznositi i 20,0 metara.
- h) najveća dozvoljena visina proizvodno-zanatskih, servisnih ili skladišnih građevina iznosi 12,0 m. Visina građevina može biti i veća, ako se to utvrdi provedbenim prostorno

- planskim dokumentom, a u izuzetnim slučajevima stručnim mišljenjem ukoliko ne postoji usvojena provedbena planska dokumentacija,
- i) najmanje 30% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao zelenu površinu, a na građevinskim parcelama koje graniče sa stambenim područjem nužno je osigurati pojas visokog zaštitnog zelenila najmanje dozvoljene širine 4,0 m,
 - j) zelenu površinu potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji zaštitnog zelenila kojim se odjeljuje građevna čestica proizvodne namjene od građevinskog područja naselja,
 - k) otvorene parkirališne površine potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta,
 - l) unutar građevinske parcele potrebno je osigurati parkirališna mjesta te manipulativne površine ovisno o karakteru namjene.

Pododjeljak 3. Uslovi lociranja i gradnje građevina proizvodno-zanatskog, servisnog, skladišnog ili proizvodno-privrednog karaktera u mješovitoj i stambenoj zoni

Član 63.

Za eventualnu gradnju građevina navedenog karaktera u mješovitoj i stambenoj zoni se utvrđuju sljedeći urbanističko-tehnički uslovi:

- a) u ovim zonama se mogu graditi samo slobodnostojeće građevine proizvodno-zanatskog, skladišnog, servisnog i proizvodno-privrednog karaktera manjeg kapaciteta i čija djelatnost bukom i štetnim emisijama ne ugrožava stanovanje ili funkcionisanje djelatnosti drugih namjena u susjednim građevinama,
- b) kod lociranja građevina proizvodno-zanatskog, servisnog, skladišnog ili proizvodno-privrednog karaktera manjih kapaciteta veličina parcele ne može biti manja od 800 m² i ne veća od 3000m².
- c) procenat izgrađenosti za izgradnju građevina proizvodno-privrednog, proizvodno-zanatskog, skladišnog, servisnog karaktera, a koji se lociraju u mješovitoj i stambenoj zoni ne može biti veći od 40%,
- d) koeficijent izgrađenosti za izgradnju građevina proizvodno-privrednog, proizvodno-zanatskog, skladišnog, servisnog karaktera, a koji se lociraju u mješovitoj i stambenoj zoni ne može biti veći od 0,8,
- e) kod lociranja građevina proizvodno-zanatskog, servisnog ili skladišnog karaktera minimalna udaljenost od susjednih parcela iznosi 1/2 visine građevine , ali ne može biti manja od 4,0 metra. Kod lociranja proizvodno-privrednih građevina minimalna udaljenost od susjednih parcela iznosi 1/2 visine građevine , ali ne može biti manja od 6,0 metara,
- f) najmanja dozvoljena udaljenost građevinskog od regulacionog pravca saobraćajnice iznosi 6,0 m, a od ostalih regulacionih linija građevinske parcele minimalno 1/2 visine građevine.
- g) udaljenost građevina proizvodno-zanatskog, servisnog ili skladišnog karaktera od građevine stambene ili društvene namjene smještene unutar građevinskog područja naselja mora iznositi najmanje 20,0m. Udaljenost proizvodno-privredne građevine od građevine stambene ili društvene namjene smještene unutar građevinskog područja naselja mora iznositi najmanje 30,0m. Navedene udaljenosti mogu biti manje samo uz saglasnost vlasnika susjednih objekata,

- h) najmanje 20% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao zelenu površinu, a na građevinskim parcelama koje graniče sa stambenim parcelama nužno je osigurati pojas visokog zaštitnog zelenila najmanje dozvoljene širine od 6,0 m,
- i) izuzetno od odredbe iz stava 1. ovog člana, na području ove namjene dozvoljava se i gradnja benzinskih pumpi (manjih dimenzija), ali uz poštivanje uslova za lociranje proizvodno-privrednih građevina definisanih za stambenu i mješovitu stambeno-poslovnu namjenu,
- j) postojeći objekti koji po svojoj namjeni spadaju u proizvodnu privredu, a nalaze se u stambenim ili mješovitim stambeno-poslovnim zonama, mogu se zadržati bez povećanja gabarita objekta, osim ako ne spadaju u dijelatnosti koje ne ugrožavaju bukom i štetnim emisijama stanovanje u susjednim građevinama.

4.2.2. Uslovi smještaja i gradnja građevina poslovne privrede (P2)

Član 64.

Poslovno privredne građevine su:

- a) poslovne namjene (poslovne, poslovno administrativne i upravne građevine)
- b) trgovine, uslužno zanatstvo i servisi
- c) izložbeno-prodajni saloni i sl.
- d) trgovački kompleksi

Odjeljak B. Uslovi lociranja i gradnje građevina poslovne privrede (P2)

Član 65.

Uslovi lociranja i gradnje poslovnih građevina u poslovno-privrednim (P2), poslovno-proizvodnim (P1), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) kod lociranja poslovnih, poslovno administrativnih i upravnih građevina veličina parcele ne može biti manja od 1000 m²,
- b) najveći dozvoljeni procenat izgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 35%, a za građevinu u nizu iznosi 45%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu procenat može biti veći, uz poštivanje prosječne spratnosti susjednih objekata. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenat izgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenat izgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke,
- c) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele od 1000 do 1500 m² iznosi (Ki) 2,0, od 1500 do 2000 m² iznosi (Ki) 2,4, za parcele od 2000 do 2500 m² iznosi (Ki) 2,8, za parcele od 2500 do 3000 m² iznosi (Ki) 3,0, a za parcele veće od 3000 m² iznosi (Ki) 3,2,
- d) preporučena distanca (uličnog i naspramnog dvorišnog) fronta građevine (Dfg) od susjedne građevine je jednaka visini građevine,
- e) minimalna distanca fronta građevine od granice parcele (Dfp) iznosi 1/2 visine građevine, ali ne može biti manja od 6,0m. Preporučena distanca građevine (lamela) od bočne dvorišne granice parcele Dbp na zabatnim stranama je 1/5 visine građevine. Navedena distanca se može tretirati i kao bočna distanca od susjedne građevine pod uslovom da je fasada susjednog objekta zabatna ili sa otvorima manjim od 1m²,
- f) minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 4,0 m. U dužini uličnog fronta građevinske parcele potrebno je uspostaviti minimalnu širinu pješačke staze od 2,5m i 1,5m zelenog pojasa sa drvoredom. U izuzetnim slučajevima ova

- distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta,
- g) u zavisnosti od ranga saobraćajnih koridora i sadržaja njihovih profila (kolski, pješački, biciklistički i zeleni pojas) udaljenost od ivice kolovoza može biti 10 metara i više,
 - h) maksimalna spratnost građevina zavisi od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti. Kod utvrđivanja vertikalnih gabarita jedne ili više građevina mogu se kombinovatispratnosti, odnosno visine pod uslovom poštivanja distanci od susjednih građevina i parcela utvrđenih ovim članom. U zavisnosti od veličine parcele mogu se utvrditi i kombinovati sljedeće spratnosti:
 - i) minimalno 30% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao javnu pješačku ili zelenu površinu,
 - j) unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup u zavisnosti od karaktera namjene. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta,
 - k) najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje.

Pododjeljak 1. Građevine uslužnih, trgovačkih, servisnih i izložbeno-prodajnih djelatnosti-uslovi lociranja i gradnje

Član 66.

Uslovi lociranja i gradnje poslovnih građevina pretežno uslužne, trgovačke, uslužno servisne, izložbeno prodajne namjene u poslovno-privrednim (P2), poslovno-proizvodnim (P1), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) kod lociranja uslužnih, trgovačkih, uslužno servisnih, izložbeno prodajnih građevina veličina parcele ne može biti manja od 2000m². U zavisnosti od prostornih mogućnosti parcela može biti i manja, ali pod uslovom poštivanja svih urbanističko-tehničkih uslova utvrđenih ovim članom Odluke.
- b) najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 50%, a za građevinu u nizu iznosi 60%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu procenat može biti veći, uz poštivanje prosječne spratnosti susjednih objekata. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke,
- c) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele od 1000 do 1500 m² iznosi (Ki) 1,2, od 1500 do 2000 m² iznosi (Ki) 1,4, za parcele od 2000 do 2500 m² iznosi (Ki) 1,6, za parcele od 2500 do 3000 m² iznosi (Ki) 1,8, a za veće od 3000 m² iznosi (Ki) 2,0,
- d) preporučena distanca (uličnog i naspramnog dvorišnog) fronta građevine (Dfg) od susjedne građevine je jednaka visini građevine,
- e) minimalna distanca fronta građevine od granice parcele (Dfp) iznosi 1/2 visine građevine, ali ne može biti manja od 6,0m. Preporučena distanca građevine (lamelle) od bočne dvorišne granice parcele Dbp na zabatnim stranama je 1/4 visine građevine, ali ne može biti manja od 4 m. Navedena distanca se može tretirati i kao bočna distanca od susjedne građevine pod uslovom da je fasada susjednog objekta zabatna ili sa otvorima manjim od 1m²,

- f) minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 4,0m. U dužini uličnog fronta građevinske parcele potrebno je uspostaviti minimalnu širinu pješačke staze od 2,5m i 1,5m zelenog pojasa sa drvoredom. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta,
- g) u zavisnosti od ranga saobraćajnih koridora i sadržaja njihovih profila (kolski, pješački, biciklistički i zeleni pojas) udaljenost od ivice kolovoza može biti 10 metara i više,
- h) maksimalna spratnost građevina je P+3 m, odnosno maksimalne visine 16 metara.U zavisnosti od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti visina objekta može biti maksimalno 20 metara,
- i) ako se građevina za obavljanje uslužne ili trgovačke djelatnosti planira kao interpolacija unutar izgrađene fizičke strukture definisanog uličnog građevnskog pravca, dozvoljava se usklađivanjegrađevnskog pravca nove građevine i građevnskog pravca izgrađene strukture,
- j) minimalno 30% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao javnu pješačku ili zelenu površinu,
- k) unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup u zavisnosti od karaktera namjene. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta,
- l) najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje,
- m) unutar područja gradskih centara se kod izrade provedbeno planske dokumentacije može odstupiti od utvrđenih parametara za gradnju uslužnih i trgovačkih građevina do maksimalno 20%.

Pododjeljak 2. Građevine poslovno-stambenih kompleksa sa trgovačkim centrima-uslovi lociranja i gradnje

Član 67.

Uslovi lociranja i gradnje poslovno-stambenih kompleksa sa trgovačkim centrima u poslovno-privrednim (P2), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) kod lociranja građevina poslovno-stambenih kompleksa sa trgovačkim centrima veličina parcele ne može biti manja od 3000 m².
- b) za parcele veličine od 3000 m² do 4000 m² maksimalni koeficijent izgrađenosti na ravnom terenu je 3,2, a na kosom 3,0.
- c) za parcele veličine od 4000 m² do 6000 m² maksimalni koeficijent izgrađenosti na ravnom terenu je 3,4, a na kosom 3,2.
- d) za parcele veličine od 6000 m² do 8000 m² maksimalni koeficijent izgrađenosti na ravnom terenu je 3,6, a na kosom 3,4.
- e) Uslovi vezani za procent izgrađenosti, distance od susjednih građevina i parcela su utvrđeni kao parametri vezani za stambene i stambeno-poslovne građevine.
- f) Minimalno 25% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao javnu pješačku površinu sa trgovom i minimalno 15% kao zelenu površinu;
- g) Minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 4,0 m. U dužini uličnog fronta građevinske parcele potrebno je uspostaviti minimalnu širinu pješačke staze od 2,5m i 1,5m zelenog pojasa sa drvoredom. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta;

- h) Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup u zavisnosti od karaktera namjene. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta;
- i) Najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje.

Odjeljak C. Uslovi i smještaj građevina uslužno-turističke privreda (P3)

Član 68.

Građevine uslužno-turističke privrede su:

- a) ugostiteljstvo (restorani, klubovi, kasina itd),
- b) hotelijerstvo (hoteli, moteli),
- c) turizam (kultura, sport, rekreacija, manifestacije, ekoturizam, banje, izletišta i sl.),
- d) kongresni centri

Pododjeljak 3. Građevine ugostiteljsko-turističke namjene (P3) (restorani, klubovi, vidikovci, kasina i sl.) – uslovi lociranja i gradnje

Član 69.

(1) Uslovi lociranja i gradnje građevina ugostiteljsko-turističke namjene (P3) u poslovno-privrednim (P2), poslovno-proizvodnim (P1), mješovitim (M), stambenim (S) i sportsko-rekreacionim (R) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (P_i) građevinske parcele za slobodnostojeću građevinu iznosi 50%, a za građevinu u nizu iznosi 60%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu procenat može biti veći, uz poštivanje prosječne spratnosti susjednih objekata. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke,
- b) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (K_i) građevinske parcele od 1000 do 1500 m² iznosi (K_i) 1,2, od 1500 do 2000 m² iznosi (K_i) 1,3, za parcele od 2000 do 2500 m² iznosi (K_i) 1,4, za parcele od 2500 do 3000 m² iznosi (K_i) 1,5, a za parcele veće od 3000 m² iznosi (K_i) 1,6.
- c) U zavisnosti od visine građevine distance od susjednih građevina i parcela su utvrđene kao za stambene i stambeno-poslovne građevine,
- d) minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 4,0 m. U dužini uličnog fronta građevinske parcele potrebno je uspostaviti minimalnu širinu pješačke staze od 2,5m i 1,5m zelenog pojasa sa drvoredom. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta,
- e) u zavisnosti od ranga saobraćajnih koridora i sadržaja njihovih profila (kolski, pješački, biciklistički i zeleni pojas) udaljenost od ivice kolovoza može biti 10 metara i više,
- f) maksimalna spratnost građevina je P+2 m, odnosno maksimalne visine 12 metara. U zavisnosti od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti visina objekta može biti maksimalno 16 metara,

- g) ako se građevina za obavljanje ugostiteljsko-turističke djelatnosti planira kao interpolacija unutar izgrađene fizičke strukture definisanog uličnog građevnskog pravca, dozvoljava se usklađivanje građevnskog pravca nove građevine i građevnskog pravca izgrađene strukture.
 - h) minimalno 40% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao javnu pješačku ili zelenu površinu. Zelenu površinu potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji zaštitnog zelenila kojim se odjeljuje građevinska čestica ugostiteljsko-turističke namjene od građevinskog područja naselja,
 - i) unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup u zavisnosti od karaktera namjene. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta,
 - j) najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje.
- (2) Kod izrade provedbeno planske dokumentacije može odstupiti od utvrđenih parametara za gradnju ugostiteljsko - turističkih građevina do maksimalno 20%, a unutar gradskih centara i do 25 %.

Pododjeljak 3. Građevine hotelijerstva (P3) (hoteli, moteli, banje) – uslovi lociranja i gradnje

Član 70.

Građevinama hotelijerstva se u smislu ove odluke, podrazumjeva pojedinačna građevina ili kompleks smještajnih građevina svih kategorija i pratećih sadržaja u funkciji smještaja odnosno obavljanja turističkih djelatnosti. Građevine hotelijerstva su: hoteli, moteli, banje i sl.

Član 71.

(1) Uslovi lociranja i gradnje građevina hotelijerstva (P3) u ugostiteljsko-turističkim (P3), poslovno-privrednim (P2), mješovitim (M), stambenim (S) i sportsko-rekreativnim (R) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) najveći dozvoljeni procenat izgrađenosti (P_i) građevinske parcele za slobodnostojeću građevinu iznosi 35%, a za građevinu u nizu iznosi 45%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu procenat može biti veći, uz poštivanje prosječne spratnosti susjednih objekata. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenat izgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenat izgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke,
- b) najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (K_i) građevinske parcele od 1000 do 1500 m² iznosi (K_i) 1,6, od 1500 do 2000 m² iznosi (K_i) 2,0, za parcele od 2000 do 2500 m² iznosi (K_i) 2,4, za parcele od 2500 do 3000 m² iznosi (K_i) 2,8, a za parcele veće od 3000 m² iznosi (K_i) 3,0,
- c) U zavisnosti od visine građevine distance od susjednih građevina i parcela su utvrđene kao za stambene i stambeno-poslovne građevine,
- d) minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 4,0m. U dužini uličnog fronta građevinske parcele potrebno je uspostaviti minimalnu širinu pješačke staze od 2,5m i 1,5m zelenog pojasa sa drvoredom. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta,

- e) u zavisnosti od ranga saobraćajnih koridora i sadržaja njihovih profila (kolski, pješački, biciklistički i zeleni pojas) udaljenost od ivice kolovoza može biti 10 metara i više.
 - f) maksimalna spratnost građevina zavisi od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti. Kod utvrđivanja vertikalnih gabarita jedne ili više građevina mogu se kombinovati spratnosti, odnosno visine pod uslovom poštivanja distanci kako su utvrđene za stambene i stambeno-poslovne građevine.
 - g) ako se građevina za obavljanje ugostiteljsko-turističke djelatnosti-hotel planira kao interpolacija unutar izgrađene fizičke strukture definisanog uličnog građevinskog pravca, dozvoljava se usklađivanje građevinskog pravca nove građevine i građevinskog pravca izgrađene strukture,
 - h) minimalno 40% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao javnu pješačku ili zelenu površinu. zelenu površinu potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji zaštitnog zelenila kojim se odjeljuje građevna čestica ugostiteljsko-turističke namjene od građevinskog područja naselja,
 - i) unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristupu u zavisnosti od karaktera namjene. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta,
 - j) najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje.
- (2) Kod izrade provedbeno planske dokumentacije može odstupiti od utvrđenih parametara za gradnju ugostiteljsko turističkih građevina-hotela do maksimalno 10%, a unutar gradskih centara do 15 %.

POGLAVLJE III. USLOVI SMJEŠTAJA I GRADNJE GRAĐEVINA JAVNIH I DRUŠTVENIH DJELATNOSTI

Član 72.

Ovim Planom utvrđuju se uslovi smještaja i gradnje građevina javne i društvene namjene (D), kako slijedi:

- a) obrazovanje: predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje,
 - a. nauka i istraživanje (D1)
- b) zdravstvo (D2)
- c) socijalna zaštita (D3)
- d) kultura (D4)
- e) javna uprava (D5)
- f) vjerski objekti (D6)

Odjeljak A. Uslovi smještaja i gradnje građevina obrazovnih ustanova (D1):

Član 73.

Obrazovne ustanove se dijele na:

- a) predškolske ustanove (D1a)
- b) osnovna škola (D1b)
- c) srednja škola (D1c)
- d) fakulteti (D1d)

Pododjeljak 1. Predškolske ustanove (D1a) – uslovi lociranja i gradnje

Član 74.

Uslovi lociranja i gradnje predškolskih ustanova (D1a) u društvenim (D), mješovitim (M), sport i rekreacija (R) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Raspored građevina predškolskih ustanova (D1a) planiraju se i grade za jedno ili više gradskih područja koja brojem djece u populaciji unutar gravitacijskog područja u radijusu od 500 metara za jaslice i 1.000 metara za vrtiće, opravdava postojanje predškolske ustanove. Raspored građevina zasniva se na pretpostavljenom udjelu djece od 1-5 godina od oko 4% od ukupnog broja stanovnika, te na očekivanju da će u predškolskim ustanovama biti smješteno oko 75 % djece;
- b) Građevinu za predškolski odgoj dozvoljeno je graditi kao slobodnostojeću građevinu namijenjenu isključivo smještaju djece predškolskog uzrasta. Udaljenost od mjesta stanovanja do dječjih jaslica je oko 500 m, a do dječjeg vrtića oko 1000 m;
- c) Kod lociranja građevina predškolskih ustanova parcela ne može biti manja od 2000 m². Površina manja od navedene, moguća je samo u zavisnosti od kapaciteta građevine predškolske ustanove:
- d) Minimalna površina građevinske parcele se kreće od 20 do 40m² parcele/djetetu, odnosno 25 m² parcele/djetetu za građevine kapaciteta 100 i više mjesta. Na vrlo strmom terenu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, veličina građevne parcele može se dimenzionisati s minimalno 20 m² parcele/djetetu;
- e) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 40%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- f) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele do 2.000 m² iznosi (Ki) 0,6, a za parcele preko 2000 m² iznosi (Ki) 0,8;
- g) Maksimalna spratnost građevina zavisi od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti. Optimalna spratnost građevine predškolske ustanove je P, a u izuzetnim slučajevima maksimalno P+1;
- h) U iznimnim slučajevima predškolske ustanove mogu biti locirane u okviru građevina drugih namjena pod uslovom da pripadajuća građevinska parcela daje mogućnost korištenja zelenih površina, površina za igru i nesmetano funkcionisanje predškolskih ustanova:
- i) Minimalna distanca građevine od granice građevinske parcele je 6 metara, a minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 10,0 m. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta;
- j) Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stabla na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta;
- k) Najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje;

- l) Ovim članom utvrđeni parametri mogu djelimično varirati na višu ili nižu vrijednost, ovisno o stvarnim vlasničkim odnosima i prostornim mogućnostima.

Pododjeljak 2. Osnovne škole (D1b) – uslovi lociranja i gradnje

Član 75.

Uslovi lociranja i gradnje građevine osnovne škole (D1b) u društvenim (D), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Raspored građevina osnovnih škola (D1b) planiraju se i grade za jedno ili više gradskih područja koja brojem školske djece u populaciji unutar gravitacijskog područja u radijusu od 1.000 metara, opravdava postojanje školske ustanove. Raspored građevina zasniva se na pretpostavljenom udjelu djece od 6-14 godina od oko 10% od ukupnog broja stanovnika;
- b) Građevinu osnovne škole dozvoljeno je graditi kao samostojeću građevinu;
- c) Kod lociranja građevina osnovnih škola parcele ne može biti manja od 10.000 m². Ovisno o stvarnim vlasničkim odnosima, prostornim mogućnostima ili kapacitetu škole može biti i manja, ali ne manja od 6.000 m²;
- d) Minimalna površina građevinske parcele se kreće od 20 do 30 m² parcele/učeniku;
- e) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 40%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- f) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele iznosi (Ki) 0,7, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 1,0;
- g) Maksimalna spratnost građevina zavisi od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti. Optimalna spratnost građevine osnovne škole je P+2, a u izuzetnim slučajevima maksimalno P+3 (uz poštivanje normativa i standarda za planiranje građevina osnovnog obrazovanja);
- h) Lokacije i građevine osnovnih škola planiraju se prema sljedećim normativima:
 - i) 30 učenika u učionici (poželjno 20-25),
 - j) odvijanje nastave u jednoj smjeni (samo izuzetno u dvije),
 - k) optimalni kapacitet građevine iznosi 480-600 učeničkih mjesta (16-20 učionica), u izuzetnim slučajevima 720 mjesta odnosno 24 učionice.
- l) Školski objekat planirati prema slijedećim preporukama:
 - a. kapacitet škole do 300 učenika – 5,5m²/učeniku,
 - b. kapacitet škole iznad 300 učenika – 4m²/učeniku;
- m) Minimalno 30% građevinske parcele mora biti uređeno kao hortikulture, zelene i pješačke površine (trg);
- n) Uz školske građevine planirati i dimenzionisati zatvorene i otvorene sportske sadržaje (dvorane i igrališta), te rekonstrukciju postojećih gdje god prostorne mogućnosti to dopuštaju. Na lokacijama sa površinom većom od 1,5 ha, moguće je osim dvorana i igrališta planirati i izgradnju školskih plivačkih bazena,

- o) Minimalna distanca građevine od granice građevinske parcele je 6 metara, a minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 10,0 m. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta;
- p) Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta;
- q) Najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje;
- r) Vrijednosti prostornih i urbanističkih pokazatelja/parametara utvrđenih ovim članom Odluke, mogu odstupati do 20%, naročito u gusto naseljenim, odnosno u već formiranim gradskim područjima, kao i na strmim terenima gdje nije moguće zadovoljiti tražene normative u cijelosti, kao i u zavisnosti od stvarnih vlasničkih odnosa i prostornih mogućnosti.

Član 76.

Srednje škole (D1c) – uslovi lociranja i gradnje

Uslovi lociranja i gradnje **građevine srednje škole (D1c)** u društvenim (D), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Raspored građevina srednjih škola (D1c) nije direktno vezan za broj školske djece u datom gravitacionom području.
- b) Građevinu srednje škole potrebno je graditi kao samostojeću građevinu, namijenjenu obrazovanju. Građevinska parcela škole treba biti smještena tako da omogući siguran prilaz učenika do škole, te u tom smislu ni na koji način ometan saobraćajnicama visokog intenziteta;
- c) Kod lociranja građevina srednjih škola parcele ne može biti manja od 10.000 m². Ovisno o stvarnim vlasničkim odnosima, prostornim mogućnostima ili kapacitetu škole može biti i manja, ali ne manja od 6.000 m².
- d) Minimalna površina građevinske parcele se kreće od 20 do 40 m² parcele/učeniku. Na kosom terenu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, veličina građevinske parcele može se dimenzionisati s minimalno 20 m² parcele/učeniku;
- e) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 40%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- f) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele iznosi (Ki) 1,2, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 1,4;
- g) Maksimalna spratnost građevina zavisi od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti. Optimalna spratnost građevine srednje škole je P+2, a u izuzetnim slučajevima maksimalno P+3;

- h) Uz školske građevine planirati i dimenzionisati zatvorene i otvorene sportske sadržaje (dvorane i igrališta), te rekonstrukciju postojećih gdje god prostorne mogućnosti to dopuštaju;
- i) Minimalno učešće otvorenog prostora (igrališta, zelena površina) po učeniku iznosi minimalno 6 do 10 m², od čega je 3-5 m² po učeniku zelenila, iznimno u gusto izgrađenim zonama ova površina može biti manja;
- j) Minimalna distanca građevine od granice građevinske parcele je 6 metara, a minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 10,0 m. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta;
- k) Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stabla na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta,
- l) Najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje;
- m) Vrijednosti prostornih i urbanističkih pokazatelja utvrđenih ovim članom Odluke, mogu odstupati do 20%, naročito u gusto naseljenim odnosno u već formiranim gradskim područjima, gdje nije moguće zadovoljiti tražene normative u cijelosti, kao i u zavisnosti od stvarnih vlasničkih odnosa i prostornih mogućnosti.

Pododjeljak 3. Visokoškolske ustanove - fakulteti (D1d)– uslovi lociranja i gradnje)

Član 77.

Uslovi lociranja i gradnje (visokoškolskih ustanova) fakulteta (D1d) u društvenim (D), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

Fakulteti (D1d)

- a) Građevinu visokoškolske ustanove potrebno je graditi kao samostojeće građevine, namijenjene visokoškolskom obrazovanju. Građevinska parcela visokoškolske ustanove treba biti smještena na lokalitetu sa kvalitetnim saobraćajnim pristupom i adekvatnom dostupnošću gradskog prevoza;
- b) Na lokalitetima koji su u novoformiranim centrima i rjeđe izgrađenim dijelovima grada, optimalna površina građevinske parcele visokoškolske ustanove je 25m² parcele/studentu. Na kosom terenu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, veličina građevinske parcele može se dimenzionisati i sa manjom površinom parcele/studentu;
- c) Građevine visokoškolskih ustanova u novoformiranim centrima planirati sa min. 4m²/studentu a u ovisnosti od kapaciteta i visokoškolske ustanove može biti i veća.
- d) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 40%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;

- e) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele iznosi (Ki) 1,4, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 1,6;
- f) Maksimalna spratnost građevina zavisi od veličine građevinske parcele i njenih prostornih mogućnosti, a koja će se definisati kod izrade detaljne planske dokumentacije;
- g) Uz visokoškolske građevine planirati i dimenzionisati zatvorene i otvorene sportske sadržaje (dvorane i igrališta), te rekonstrukciju postojećih gdje god prostorne mogućnosti to dopuštaju;
- h) Minimalna distanca građevine od granice građevinske parcele je 6 metara, a minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 10,0 m. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta;
- i) unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta;
- j) Najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje;
- k) Vrijednosti prostornih i urbanističkih pokazatelja utvrđenih ovim članom Odluke, mogu odstupati do 20%, naročito u gusto naseljenim, odnosno u već formiranim gradskim područjima, gdje nije moguće zadovoljiti tražene normative u cijelosti, kao i u zavisnosti od stvarnih vlasničkih odnosa i prostornih mogućnosti.

Odjeljak B. Uslovi smještaja i gradnje građevina zdravstvenih ustanova (D2):

Član 78.

Zdravstvene ustanove se dijele na:

- a) Ambulante (D2a)
- b) Domovi zdravlja (D2b)
- c) Bolnice (D2c)

Pododjeljak 1. Ambulante (D2a) – uslovi lociranja i gradnje

Član 79.

Uslovi lociranja i gradnje zdravstvenih ustanova (D2) u društvenim (D), poslovno - privrednim (P2), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Mogu biti izgrađene kao slobodnostojeće građevine ili u sklopu građevina druge namjene (stambene, stambeno poslovne i sl.), kao prateća namjena Ambulante opslužuju područje od 3.000 do 10.000 stanovnika;
- b) Minimalna BGP ambulante je 200 m², odnosno kapacitet ambulante se utvrđuje prema standardu 0,04 do 0,06 m² po stanovniku gravitirajućeg obuhvata, a u iznimnim slučajevima kada se radi o perifernim naseljenim mjestima min. kapacitet ambulante može biti i manji ali ne manje od 0,02;

- c) Kod lociranja ambulante potrebno je obezbjediti adekvatan kolski i pješački pristup, a prema normativima za zdravstvene ustanove;
- d) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (P_i) građevinske parcele za slobodnostojeće građevine domova zdravlja iznosi 55%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- e) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (K_i) građevinske parcele iznosi (K_i) 1,2, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 1,6.

Pododjeljak 2. Domovi zdravlja (D2b) – uslovi lociranja i gradnje

Član 80.

Uslovi lociranja i gradnje zdravstvenih ustanova (D2) u društvenim (D), poslovno - privrednim (P2), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Moraju biti izgrađeni kao slobodnostojeće građevine, a koje opslužuju područje od 30.000 do 60.000 stanovnika u radijusu od 1,5 do 2,5 km;
- b) Minimalna veličina parcele za izgradnju doma zdravlja je 4000 m²;
- c) Minimalna BGP doma zdravlja je 3000 m², odnosno kapacitet građevine se utvrđuje prema standardu 0,06 do 0,12 m²/stanovniku gravitirajućeg obuhvata;
- d) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (P_i) građevinske parcele za slobodnostojeće građevine domova zdravlja iznosi 45%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- e) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (K_i) građevinske parcele iznosi (K_i) 1,4, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 1,6;
- f) Optimalna spratnost za građevine domova zdravlja je P+2, a u izuzetnim slučajevima spratnost može biti i veća;
- g) Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup. Minimalni broj parking mjesta za građevine domova zdravlja je 1 parking mjesto na 40 m² BGP-a. Ukoliko se gradi otvorena parking površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta;
- h) Minimalna distanca građevine od granice građevinske parcele je 6 metara, a minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 10,0 m. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta;
- i) Najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumijeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje.

Pododjeljak 3. Socijalne ustanove (D3) – uslovi lociranja i gradnje

Član 81.

Uslovi lociranja i gradnje socijalnih ustanova (D2) u društvenim (D), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) mogu biti izgrađene kao slobodnostojeće građevine ili u sklopu građevina druge namjene (stambene, stambeno poslovne i sl.), kao prateća namjena.
- b) Kod lociranja socijalnih ustanova potrebno je obezbjediti adekvatan kolski i pješački pristup, a prema normativima za socijalne ustanove.

Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (P_i) građevinske parcele za slobodnostojeće građevine socijalnih ustanova iznosi 45%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;

- c) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (K_i) građevinske parcele iznosi (K_i) 1,6, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 1,8;

Minimalna distanca građevine od granice građevinske parcele je 6 metara, a minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 10,0 m. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta.

Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristupu u zavisnosti od karaktera namjene. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stablašica na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta;

Vrijednosti prostornih i urbanističkih pokazatelja utvrđenih ovim članom Odluke, mogu odstupati do 20%, osobito u gusto naseljenim, odnosno u već formiranim gradskim područjima, gdje nije moguće zadovoljiti tražene normative u cijelosti, kao i u zavisnosti od stvarnih vlasničkih odnosa i prostornih mogućnosti.

Pododjeljak 4. Ustanove kulture (D4) – uslovi lociranja i gradnje

Član 82.

Uslovi lociranja i gradnje objekata namjenjeni kulturi (D4) u društvenim (D), poslovno - privrednim (P2), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (P_i) građevinske parcele građevina vezanih za kulturu iznosi 70%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu ili kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu, procenat može biti veći. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- b) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (K_i) građevinske parcele iznosi (K_i) 3,0, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 3,5;
- c) Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup u zavisnosti od karaktera namjene.

Minimalni broj parking mjesta je 1 parking mjesto na 100 m² BGP-a. Ukoliko se gradi otvorena parking površina potrebno je ozeleniti sadnjom stabla na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta.

- d) Izuzetno, parking mjesta mogu se planirati i na javnom parkiralištu/garaži, ukoliko isto nije udaljeno više od 200 m od građevinske parcele, a pod uslovom da se tim brojem ne umanjuje potreban kapacitet javnog parkirališta/garaže. Smještaj vozila snabdijevanja, servisa i sl. mora se riješiti unutar parcele. Izuzetak čine građevine medija za koje se parkiranje treba riješiti unutar građevne parcele;
- e) Vrijednosti prostornih i urbanističkih pokazatelja utvrđenih ovim članom Odluke, mogu odstupati do 20%, osobito u gusto naseljenim, odnosno u već formiranim gradskim područjima, gdje nije moguće zadovoljiti tražene normative u cijelosti, kao i u zavisnosti od stvarnih vlasničkih odnosa i prostornih mogućnosti.

Pododjeljak 5. Javna uprava (D5) – uslovi lociranja i gradnje

Član 83.

Uslovi lociranja i gradnje upravnih i pravosudnih građevina (D5) u društvenim (D), poslovno - privrednim (P2), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Kod lociranja upravnih i pravosudnih građevina veličina parcele ne može biti manja od 1500 m². U iznimnim slučajevima parcela može biti manja, ali ne manja od 750 m²;
- b) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 35%, a za građevinu u nizu iznosi 40%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu procenat može biti veći, uz poštivanje prosječne spratnosti susjednih objekata. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- c) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele od 2000 m² iznosi (Ki) 2,0, za parcele od 2500 m² iznosi (Ki) 2,5, a za parcele 3000 m² i više iznosi (Ki) 3,0;
- d) Minimalna udaljenost građevinskog pravca prizemlja od ivice kolovoza iznosi 4,0m. U dužini uličnog fronta građevinske parcele potrebno je uspostaviti minimalnu širinu pješačke staze od 2,5m i 1,5m zelenog pojasa sa drvoredom. U izuzetnim slučajevima ova distanca može biti i manja ukoliko se radi o realizaciji građevine na liniji građevinskog pravca postojećih građevina formirane fizičke strukture uličnog fronta;
- e) U zavisnosti od ranga saobraćajnih koridora i sadržaja njihovih profila (kolski, pješački, biciklistički i zeleni pojas) udaljenost od ivice kolovoza može biti 10 metara i više;
- f) Minimalno 30% površine građevinske parcele potrebno je urediti kao javnu pješačku i/ili zelenu površinu;
- g) Unutar građevinske parcele potrebno je osigurati garažna ili parkirališna mjesta, te manipulativnu površinu za ekonomski pristup u zavisnosti od karaktera namjene. Ukoliko se gradi otvorena parkirališna površina potrebno je ozeleniti sadnjom stabla na način da se sadi najmanje jedno stablo na četiri parkirališna mjesta;
- h) Najmanja širina pristupne saobraćajnice je 5,5 metara. Pod pristupnom saobraćajnicom se ne podrazumjeva saobraćajni priključak između građevinske parcele i saobraćajnice na koju se kolski vezuje;
- i) Vrijednosti prostornih i urbanističkih pokazatelja utvrđenih ovim članom Odluke, mogu odstupati do 20%, osobito u gusto naseljenim, odnosno u već formiranim

gradskim područjima, gdje nije moguće zadovoljiti tražene normative u cijelosti, kao i u zavisnosti od stvarnih vlasničkih odnosa i prostornih mogućnosti.

Pododjeljak 7. Vjerske građevine (D6) – uslovi lociranja i gradnje

Član 84.

Uslovi lociranja i gradnje vjerskih građevina (D6) u društvenim (D), poslovno - privrednim (P2), mješovitim (M) i stambenim (S) zonama utvrđuju se kako slijedi:

- a) Raspored vjerskih građevina (D6) je direktno vezan za potrebe stanovnika u gravitacionom području;
- b) Vjerske građevine potrebno je graditi kao samostojeću građevinu, prostor namijenjen za okupljanje vjernika;
- c) Kod lociranja vjerskih građevina veličina parcele ne može biti manja od 2000 m². U iznimnim slučajevima parcela može biti manja, ali ne manja od 1500 m²;
- d) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti (Pi) građevinske parcele za samostojeću građevinu iznosi 35%. U izuzetnim slučajevima, ukoliko se radi o interpolaciji u postojeću fizičku strukturu procenat može biti veći, uz poštovanje prosječne spratnosti susjednih objekata. Ukoliko se objekat radi na kosom terenu sa nagibom preko 20% procenatizgrađenosti suterenskog ili podrumskog dijela može biti i do 80%, ali nadzemni dijelovi građevine moraju ispoštovati procenatizgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- e) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti (Ki) građevinske parcele iznosi (Ki) 1,6, a ovisno ograničenjima vezanim za stvarne vlasničke odnose, prostornim mogućnostima i kada se parcela oslanja na postojeću zelenu površinu koeficijent može biti 1,8;
- f) Unutar građevne čestice potrebno je osigurati javni prostor za okupljanje vjernika najmanje veličine 50% u odnosu na izgrađeni vjerski objekat. Preostali dio građevinske čestice mora se hortikulturno urediti uz osiguranje parkirnih potreba;
- g) Minimalno 20% parcele mora biti hortikulturno uređeno;
- h) Vrijednosti prostornih i urbanističkih pokazatelja utvrđenih ovim članom Odluke, mogu odstupati do 20%, osobito u gusto naseljenim, odnosno u već formiranim gradskim područjima, gdje nije moguće zadovoljiti tražene normative u cijelosti, kao i u zavisnosti od stvarnih vlasničkih odnosa i prostornih mogućnosti.
- i) Unutar čestice građevine riješiti parkirne i druge saobraćajne potrebe prema odredbama ovoga Plana. Iznimno, ukoliko se vjerska građevina nalazi unutar središta gradskog područja, tada se izvan građevne čestice, u okviru javnih parking površina, ukoliko isto nije udaljeno više od 100 m od građevne čestice vjerske građevine, mogu riješiti parkirne potrebe vanjskih korisnika vjerske građevine (vjernici, posjetitelji i dr.).

POGLAVLJE IV. USLOVI LOCIRANJA, GRADNJE I UREĐENJA UNUTAR SPORTSKO-REKREACIONE NAMJENE (R)

Član 85.

Građevine sporta i rekreacije planiraju se i grade unutar urbanog (građevinskog) područja na površinama za sport i rekreaciju (R1), (R2) i (R3). Građevine sporta i rekreacije se mogu graditi i u okviru zona stanovanja, mješovitih zona, zona ugostiteljsko-turističke privrede, poslovne privrede i na površinama društvene infrastrukture (osnovnih i srednjih škola te visokoškolskih ustanova kao prateći sadržaj).

U zavisnosti od mogućnosti realizacije otvorenih i zatvorenih građevina u različitim sportsko-rekreativnim zonama utvrđeni su sljedeći urbanističko tehnički parametri:

Odjeljak A. Sportsko-rekreacione građevine u zoni sporta i rekreacija sa gradnjom (R1)-uslovi lociranja i izgradnje građevna

Član 86.

Uslovi smještaja, gradnje i uređenja građevina i sportsko-rekreacionih površina unutar namjene R1 utvrđuju se kako slijedi:

- a) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti i najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti primjenjuje se na planiranje zatvorenih sportskih građevina (dvorana, bazen, streljana i sl.), stadiona i drugih građevina unutar površine ili građevinskog područja, a ne primjenjuje se na sportske površine koje se planiraju kao trajno otvorene poput: sportskog igrališta, otvorenog bazena, staze za sportsko natjecanja (trčanje, biciklizam, i sl.) i dr.
- b) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti primjenjuje se u planiranju građevinske parcele (čestice) sportske građevine, ali, ukoliko nije drugačije propisano, unutar površine planirane za sport građevinska parcela sportske namjene može biti u cijelosti izgrađena pod uslovom da građevinsko područje ne prijeđe dozvoljeni procenatizgrađenosti.

Minimalna preporučena površina parcele je 3.000 m². Iznimno, u zavisnosti od položaja u urbanom području, nivoa konsolidiranosti prostora i prostornih mogućnosti parcele, površina može biti i manja.

- c) Najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti iznosi kako slijedi:
 - 1) kada se sportska građevina gradi kao samostojeća građevina unutar građevinskog područja naselja, procenatizgrađenosti građevinske parcele se može kretati od 10% do 40%. Izuzetno, najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti može biti veći pod uslovom da građevinsko područje sportske namjene ne prijeđe dozvoljeni procenatizgrađenosti od 70%;
 - 2) kada se građevina gradi kao sastavni dio morfologije mikrocentra (lokalnog ili reonskog centra) gradskog područja, najveći dozvoljeni procenatizgrađenosti iznosi 80% uz poštovanje svih drugih uslova funkcioniranja građevine (pristup, parkiranje, sigurnosni uslovi i sl.);
 - 3) kada se sportska građevina gradi u sklopu čestice ili površine školske građevine (osnove, srednje, visoke škole), u skladu s dozvoljenim procentom za školsku namjenu prostornim mogućnostima građevinskog područja i građevinske čestice;
- d) Najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti građevinske čestice iznosi kako slijedi:
 - 1) kada se sportska građevina gradi kao samostalna unutar građevinskog područja naselja koeficijent izgrađenosti građevinske parcele se kreće od 0,4 do 1,2. Izuzetno, najveći dozvoljeni koeficijent izgrađenosti građevinske parcele može biti veći pod uslovom da građevinsko područje sportske namjene ne prijeđe dozvoljeni koeficijent izgrađenosti od 1,2;
 - 2) kada se sportska građevina gradi kao sastavni dio morfologije mikrocentra (lokalnog ili reonskog centra) gradskog područja, moguće je odstupiti od naznačenog koeficijenta i do

50%, poštujući sve druge uslove funkcioniranja građevine (pristup, parkiranje, distanca od susjednih građevina, sigurnosni uslovi i sl.);

- 3) kada se sportska građevina gradi u sklopu parcele (čestice) školske građevine (osnove, srednje, visoke škole), u skladu s dozvoljenim koeficijentom za školsku namjenu i prostornim mogućnostima građevinskog područja i građevinske čestice;

Najmanja udaljenost građevine do ruba građevinske parcele iznosi kako slijedi:

- 1) kada se sportska građevina gradi kao samostalna unutar građevinskog područja naselja, udaljenost do granice građevinske parcele mora biti minimalno 5,0 m. Ova distanca može biti manja samo ukoliko se naspram nje nalazi (javna) pješačka površina minimalne širine 5,0 m ili sportski trg;
- 2) kada se sportska građevina gradi kao sastavni dio morfologije centra gradskog područja, moguće je građevinski pravac postaviti na regulacionu liniju, poštujući sve druge uslove funkcioniranja građevine,
- 3) izuzetno, prilikom gradnje zamjenske građevine moguće je zadržati zatečenu udaljenost građevine prema javnoj saobraćajnoj površini i do ivice građevinske parcele ako je ista manja od ovdje propisane,
- 4) kada se unutar područja sportske namjene pristupa izgradnji složene sportske građevine tada se pojedinačne građevine mogu planirati i na rubu pripadajuće građevinske parcele, osim prema području druge namjene.
- 5) kada se sportska građevina gradi u sklopu čestice školske građevine u skladu s uslovima za školsku namjenu;
 - e) Zastupljenost zelenih i javnih površina unutar građevinskih parcela ili građevinskog područja iznosi kako slijedi:
 - 1) kada se sportska građevina gradi kao samostalna unutar građevinskog područja naselja najmanje 30% građevne čestice je potrebno organizirati kao javnu zelenu površinu, u što se računaju i površine ozelenjenih krovova, kada su isti uređeni kao javno dostupni dijelovi pješačke površine. Izuzetno, ozelenjeni dio građevne čestice može iznositi i manje pod uslovom da najmanje 20 % građevinskog područja sportske namjene bude ozelenjeno;
 - 2) Prilikom planiranja građevinskog područja i površine utvrđene za sportsku namjenu, unutar iste potrebno je planirati sportski trg. Sportski trg planirati tako da postane sastavni dio morfologije javnih gradskih površina. Gradnjom je potrebno osigurati kontinuitet pješačkih komunikacija te ostvariti funkcionalno povezivanje sportskog trga sa postojećim pješačkim površinama, kako bi se izbjeglo stvaranje izdvojenih (izoliranih) površina unutar naselja;
 - 3) Prilikom gradnje građevina na površinama sportske namjene posebno obratiti pažnju na oblikovanje pročelja orjentisanog na pješačku i javnu saobraćajnu površinu, na način da se umanje negativni efekti poput odbljeska reflektivnih površina i stvaranja toplinskih otoka;
 - 4) Otvorene sportske površine dozvoljeno je natkriti privremenim konstrukcijama;
 - 5) Kod planiranja građevine potrebno je osigurati saobraćajni pristup te parkirna mjesta. Potreban broj parkirališnih mjesta osigurati unutar parcele i/ili građevine, odnosno područja i površine planirane za sport i rekreaciju. Podzemni dio građevine moguće je planirati i izvan građevinske linije nadzemnih etaža u granicama građevinske parcele;
 - 6) Izuzetno, parkirna mjesta za sportsku građevinu mogu se planirati i izvan građevinske parcele buduće sportske građevine kao zasebna građevina (u radijusu gravitacije do 300 m).

Odjeljak B. Sportsko-rekreacione građevine u zoni sporta i rekreacija sa ograničenom gradnjom (R2)-uslovi lociranja i izgradnje građevna

Član 87.

Uslovi smještaja, gradnje i uređenja građevina i sportsko-rekreacionih površina unutar namjene sporta i rekreacije sa ograničenom gradnjom (R2) utvrđuju se kako slijedi:

- a) Minimalni procenat zelene površine zone (kompleksa) sa sportsko rekreacionim terenima je 66%, pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju zatečenog visokog rastinja;
- b) Površina građevinskog područja sportske namjene (zone) sa ograničenom gradnjom ne može biti manja od 5000 m²;
- c) Dozvoljeni procenatizgrađenosti građevinskog područja sportske namjene (zone) sa ograničenom gradnjom se može kretati od 3% do 12% ukupnog obuhvata zone, odnosno U ovoj zoni se ukupna tlocrtna površina građevine može kretati od 300 do 1200 m²/ha;
- d) Koefcijentizgrađenosti građevinskog područja sportske namjene (zone) sa ograničenom gradnjom se može kretati Ki od 0,1 do 0,35, odnosno sa BGP-om od 1000 do 3500 m²/ha;
- e) Maksimalna spratnost je P2 ili SP1, a u izuzetno P3 ili SP2 pod uslovom da se ispoštuje maksimalni koefcijent izgrađenosti utvrđen ovim članom Odluke;
- f) U izuzetnim slučajevima procenat i koefcijent izgrađenosti mogu biti veći, ali ne veći od 10% utvrđenih ovim članom Odluke;
- g) Minimalna udaljenost građevina od granice parcele druge namjene je 10 m;
- h) Pored sportsko-rekreacionih terena i građevina na ovim lokalitetima se mogu graditi i sadržaji društvene infrastrukture (edukativno-znanstveni centri, rehabilitacijskih centri i domova za stanovništvo treće dobi), komercijalni sadržaji (boutique hoteli, hosteli, ugostiteljski sadržaji i eko kampovi), sanitarije, svlačionice pri čemu se moraju ispoštovati svi parametri utvrđeni za ovu zonu;
- i) Kod planiranja građevine potrebno je osigurati kolsko-pješački pristup te parkirna mjesta. Potrebno je broj parkirališnih mjesta osigurati unutar parcele i/ili građevine. Podzemni dio građevine moguće je planirati i izvan građevinske linije nadzemnih etaža u granicama građevinske parcele.

Odjeljak C. Sportsko-rekreacione građevine u zoni sporta i rekreacija bez gradnje (R3)-uslovi lociranja i izgradnje građevna

Član 88.

Uslovi smještaja, gradnje i uređenja građevina i sportsko-rekreacionih površina unutar namjene sporta i rekreacije bez gradnje (R3) utvrđuju se kako slijedi:

- a) Površina građevinskog područja sportske namjene (zone) bez gradnje ne može biti manja od 1 ha, odnosno minimalna preporučena površina parcele (zone) je 10.000 m²;
- b) Minimalni procenat zelene površine sa sportsko rekreacionim terenima u granicama zone (R3) je 80%, pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanju zatečenog visokog rastinja (šumskih površina);
- c) U ovoj zoni se mogu graditi i manji prateći sadržaji kao što su ugostiteljski objekti, sanitarije, svlačionice, manji objekti edukativno znanstvene namjene, tačke/vidikovci/ i potezi panoramskih vrijednosti;
- d) Maksimalni procenatizgrađenosti građevinskog područja sportske namjene (zone) bez gradnje može biti 3% ukupnog obuhvata zone za spratnost P2 i SP1, odnosno maksimalno 5% za spratnost P1 i SP. U ovoj zoni se ukupna tlocrtna površina građevine (građevina) može kretati od 300 do 500 m²/ha;
- e) Maksimalni koefcijentizgrađenosti građevinskog područja sportske namjene (zone) bez gradnje je Ki=0,1 pri čemu se uzimajuu obzir samo nadzemne etaže. u ovoj zoni ukupni BGP građevina se može kretati od 300 do 900 m²/ha. Površina suterena i

- natkrivenih terasa u ukupnom zbiru bruto građevinske površine se računaju tako što se njihova stvarna površina množi sa koeficijentom 0,75;
- f) Minimalna udaljenost građevina od granice parcele druge namjene je 10 metara;
 - g) Rekreativnu površinu dozvoljeno je opremiti svom opremom potrebnom za odvijanje sportske discipline, gledalištem te prostorom za odlaganje sportske opreme, potrebe igrača i sl. Prilikom planiranja gledališta, gdje god je moguće iskoristiti zatečenu konfiguraciju terena, te isto izvesti primjenom prirodnih materijala. Prostor za odlaganje sportske opreme, potrebe igrača i sl. planirati kao manju građevinu koja može opslužiti više sportskih sadržaja odnosno površina;
 - h) Osim sadržaja za rekreaciju, dozvoljena gradnja i uređenje manjih ugostiteljskih građevina, kao pratećih rekreacionom sadržaju uz poštivanje ovom odlukom utvrđenih urbanističkih parametara za ovu zonu;
 - i) Pored sportsko-rekreacionih terena na ovim lokalitetima se mogu graditi i manji prateći sadržaji kao što su ugostiteljski objekti, sanitarije, svlačionice, manji objekti edukativno znanstvene namjene, tačke/vidikovci/ i potezi panoramskih vrijednosti,
 - j) Osim pratećih sadržaja, dozvoljena je gradnja i uređenje parkirališta, saobraćajnica, objekata i uređaja komunalne infrastrukture,
 - k) Izuzetno površine građevinskog područja može biti manja, ali se moraju ispoštovati procenatizgrađenosti, koeficijent izgrađenosti i maksimalna spratnost utvrđena ovim članom Odluke.

POGLAVLJE V. URBANE ZELENE POVRŠINE-USLOVI UREĐENJA (Z)

Član 89.

(1) U Odluci za prednacrt Urbanističkog plana daju se generalna usmjerenja za planiranje, uređenje, unapređenje i zaštitu postojećih i planiranih urbanih zelenih površina, dok će se u narednim fazama izrade Plana i Odluke, te kroz izradu tematske oblasti i kroz definisanje Urbanih pravila dati posebni/specifični uslovi za svaku od kategorija, odnosno podkategorija zelenila.

(2) Na kartografskim priložima predstavljene su dominantne, noseće zelene strukture urbanog zelenila: park-šume, veće parkovske površine, zone zaštitnog zelenila, te veće tematske zelene površine. Za zelenilo u okviru građevinskih parcela i manje javne zelene površine tipa lokalnog i džepnog parka i zelenog skvera, koje se ne prikazuju na grafičkim priložima, ovom Odlukom propisuju normativi za njihovo planiranje, uređenje unapređenje i zaštitu.

(3) Aktivnosti na izgradnji novih te uređenju i opremanju postojećih zelenih površina vrše se na osnovu odgovarajuće tehničke dokumentacije (Idejnog/Izvedbenog hortikulturnog/pejsažnog projekta), urađene od strane stručnog i odgovornog lica, a u skladu sa smjernicama planske dokumentacije.

Odjeljak A. Javne zelene površine (Z1)

Park-šume, parkovi, zaštitno zelenilo, lokalni i džepni parkovi, zeleni skverovi i linisko zelenilo

Član 90.

(1) Javne zelene površine su kompleksi u kojima dominira zelenilo, a opremljeni su sadržajima koji omogućavaju dnevnu ili poludnevnu rekreaciju ili kratkotajnazadržavanja i okupljanja stanovnika gradskih naselja. Postojeće i planirane zelene površine potrebno je održavati, projektovati i uređivati tako da oblikovanjem, hortikulturnim/pejsažnim rješenjem, opremom i sadržajima zadovolje potrebe građana za odmorom rekreacijom i kvalitetnim uspostavljanjem

socijalnih veza, a u tom smislu potrebno je osigurati pristupačnost, preglednost, sigurnost i opremiti ih prikladnim vegetacijskim cjelinama i urbanom opremom.

(2) Osnovni gradivni element zelenih površina su elementi biološke komponente zastupljene kroz sve tri vegetacione etaže, sa akcentom na skupine bjelogoričnog i crnogoričnog drveća (visoka vegetacija). Vegetacija treba da je u skladu sa potencijalnom (preferirajući autohtone vrste), uslovima terena i ambijenta (lokacije).

(3) Svi zahvati, radnje, lociranje kompatibilnih sadržaja i trasiranje staza prilagoditi postojećoj vegetaciji odnosno ne smiju biti u koliziji sa postojećom visokom vegetacijom, i prirodnim uslovima terena. Nije dozvoljeno krčenje i sjeća postojeće vegetacije, posebno stablašica.

(4) Sadržaji i njihova materijalizacija trebaju biti primjereni datoj lokaciji (pješačke, trim i biciklističke staze, vidikovci, mobilijar, odmorišta, tereni za rekreaciju i odmor i sl.) koji bi se inkorporirali sa zatečenim i planiranim prirodnim elementima. Trebaju biti lako dostupni i učine zelene površine visoko atraktivnim za korisnike svih starosnih dobi. Planirani sadržaji moraju biti logično „razvijeni“ tj. raspoređeni u predmetnom obuhvatu, a oni koji zahtijevaju povezivanje na komunalni infrastrukturu koncentrisati u pojedinim zonama.

(5) Maksimalni procenat zauzetosti površina naprijed navedenim sadržajima se kreće od 5-15% u zavisnosti od podkategorije, što će se precizirati kroz sljedeće faze Plana

(6) Uzgoj poljoprivrednih kultura, postavljanje plastenika i rasadnika nije dozvoljeno na ovim lokalitetima. Iznimno urbani vrtovi na javnim zelenim površinama se mogu realizirati isključivo kao dio jedinstvenog pejzažnog tj. hortikulturnog uređenje predmetne lokacije, ali ne i na površinama koje imaju određenu kategoriju zaštite i koje se nalaze u užem urbanom području.

(7) Na javnim zelenim površinama nije predviđena izgradnja stambenih i drugih objekata, koji nisu u funkciji osnovne namjene. Javne zelene površine koje su uzurpirane postojećim stambenim ili drugim objektima mogu zadržati uz preporuku za njihov redizajn i/ili prenamjenu u skladu sa funkcionalno-oblikovnim karakteristikama određene kategorije, a koje će se definisati kroz izradu detaljnih planova.

(8) Na postojećim definisanim zelenim površinama, a koje nisu privedene konačnoj namjeni, odnosno nisu realizirane u smislu sadnje i opremanja urbanim mobilijarom, ne dozvoljava se prenamjena zemljišta, izgradnja objekata i širenje drugih namjena na račun zelenila.

(9) Urbanističkim Planom predviđeno je povezivanje posebno primarnih javnih zelenih površina kao što su park-šume, gradski parkovi i sl sa javnim gradskim prevozom kao i obezbjeđenje kolskog pristupa.

(10) Izgradnja podzemnih sadržaja (garaža i sl.) nije dozvoljena na javnim zelenim površinama. Otvorene parking površine formirati kao zelene parkinge sa površinskom obradom koja omogućava neometanu infiltraciju padavina i drvećem raspoređenim na svako 5-to do 7-mo parkig mjesto.

(11) Ograđivanje javnih zelenih površina nije dozvoljeno. Iznimno ukoliko postoji potreba za ograđivanjem pojedinih parcela, odnosno sadržaja zbog sigurnosti ograda mora biti transparentna i/ili u kombinaciji sa živom ogradom.

(12) Javne zelene površine (lokalni park, džepni park, zeleni skver) potrebno je planirati kao dio jedinstvenog zelenog infrastrukturnog sistema grada, pri čemu je potrebno poštovati načelo planiranja što veće i kompaktnije zelene površine nauštrb većeg broja usitnjenih površina. Ove površine namjenje su javnom korištenju kao komunikacijske površine, pri čemu kod novoplaniranih površina, učešće otvorenog (prirodnog-nezaptivenog) tla sa biološkom komponentom, ne smije biti manje od 85%, iznimno kod zelenog skvera ova površina može biti manja.

(13) Minimalni predviđeni parametri za planiranje javnih zelenih površina koji su inkorporirani u pretežne namjene, a to se prvenstveno odnosi na podkategorije lokalni park, džepni park, te manje parkovske površine koji nisu prikazani na sinteznoj karti su:

a) park (Z1-2);	veći od 10000 m ² ,	min. 2-3 m ² /st.
b) lokalni park (Z1-3);	od 5000-10000 m ² ;	min. 1-2 m ² /st.
c) džepni park	od 2000-5000 m ² ;	min. 0,5-1 m ² /st.,

Za potrebe stanovnika određenih područja neophodno je obezbijediti minimalno 4 m²/st sa dostupnošću džepnih parkova do 500 m; lokalnih parkova do 1000 m; te parkova do 2000 m. Zelene površine potrebno je planirati prema broju stanovnika pri čemu se veličina zelene površine povećava u odnosu na broj stanovnika:

a) za područje do 3000 st.	najmanje jednu zelenu površinu od	0,6 ha
b) za područje od 3000-5000 st.	najmanje jednu zelenu površinu od	0,6-1,0 ha
c) za područje od 5000-10000 st.	najmanje jedan park površine	1,0-2,0 ha
d) za područje od 10000-15000 st.	najmanje jedan park površine	2,0-3,0 ha,

Iznimno, u formiranoj (postojećoj) fizičkoj strukturi urbaniziranih i visokourbaniziranih područja ovi parametri mogu biti manji. Tamo gdje nije moguće osigurati zelenu površinu prema spomenutim normativima, potrebno je kroz izradu detaljne planske dokumentacije planirati više manjih javnih zelenih površina za odmor i rekreaciju stanovništva, koje trebaju biti integrisane u jedinstveni sistem zelenila grada.

(14) U zonama zaštitnog zelenila ne dozvoljava izgradnja građevina, iznimno mogu se graditi infrastrukturni objekti (vodozahvata, rezervoara i sl.) Dozvoljeno je redovno održavanje i uređenje, u skladu sa mjerama koje imaju za cilj očuvanje i stabilizaciju terena. Na mjestima gdje to uslovi terena dozvoljavaju, može se izvršiti sadnja stablašica koje povoljno utiču na sanaciju i stabilizaciju terena u skladu sa potencijalnom vegetacijom, a mogu se formirati i pješačke i rekreativne staze, te porostori: manji platoi, vidikovci, punktovi za odmor i sl.) sa sadržajima urbanog mobilijara, primjerenog datoj lokaciji. Uređenje i održavanje vrši se u skladu sa funkcijama zaštite, postojećim obilježjima i uslovima terena, a ne smiju se dozvoliti intervencije koje mogu ugroziti prirodne: ekološke i pejzažne vrijednosti i uslove lokaliteta. Izgradnja, uređenje i održavanje zaštitnih zelenih površina u vodozaštitnim zonama izvorišta vrši se u skladu sa utvrđenim mjerama datim kroz važeće zakonske i podzakonske akte, koje uređuju tu oblast.

(15) Liniski sistemi zelenila se formiraju uz primarne, sekundarne saobraćajnice i vodotoke, a prema prostornim mogućnostima i uz pješačke i biciklističke staze. Formiraju se unutar kontinuiranog i otvorenog zemljanog pojasa, najmanje širine 2 m., a ukoliko to nije moguće postići, stabla se mogu saditi unutar otvora u nivou poloćanja. Izgradnja/formiranje linijskih sistema vrši se sa školovanim sadnicama visine cca 3,0 m, i minimalnog prsnog prećnika 6-8 cm. Postojeći se zadržavaju uz postepenu zamjenu starih, bolesnih, suhih, ali i neodgovarajućih vrsta.

Odjeljak B. Tematske zelene površine (Z2)

Pododjeljak 1. Zoološki vrt, arboretum, botanićka bašta arheološki parkovi

Ćlan 91.

(1) Zaštita, uređenje i održavanje tematskih zelenih površina vrši se u skladu sa mjerama datim kroz važeće zakonske i podzakonske akte, koji uređuju tu oblast.

(2) Ovom Odlukom propisuju se mjere zabrane prenamjene i izgradne objekata koji nisu u funkciji kompleksa.

(3) Arheološki parkovi podrazumjevaju površine unutar „arheoloske zone i područja“ koje su istražene, zaštićene i prezentirane, te uključuju informativno didaktićke elemente za prezentaciju dobra.

(4) Obzirom na specifičnost lokliteta za navedena područja potrebno je izraditi idejne i izvedbene projekte pejzažnog uređenja u skladu sa amijentom, a sa ciljem kvalitetnije prezentacije dobra uz obaveznu saradnju sa sluzbama zaštite, te da bi se spriječila trajno oštećenje dobra.

Pododjeljak 2. Zelenilo u okviru građevinskih parcela građevina i pojedinih zona

Član 92.

(1) Zelene površine u okviru građevinskih parcela građevina čine njen obavezan prateći sadržaj i predstavljaju prateću namjenu unutar pojedinih zona (namjena) i kao takve su uglavnom u funkciji korisnika objekata/zone.

(2) Odlukom ovog Plana propisuju se noramtivi kojima se definiše planiranje novih zelenih površina u okviru pretežnih namjena/zona kao i u okviru pojedinačnih građevinskih parcela.

(3) Metodološki pristup određivanja normativa fokusiran je na različite aspekte i bazira se na brojčanoj vrijednosti kvadratnog metra po glavi stanovnika ili procentualnoj zastupljenosti zelenila unutar građevinske parcele.

Pododjeljak 3. Opći uslovi za zelene površine u okviru građevinskih parcela građevina i pojedinih zona

Član 93.

(1) Prilikom izrade detaljne planske dokumentacije, kod formiranja arhitektonski masa i drugih infrastrukturnih sistema, makimalno uvažavati postojeće zelene površine i vegetacijski oblikovane cjeline-posebno stablašice koje se nalaze u okviru pojedinih zona ili parcela i uklopiti ih u buduće rješenje.

(2) Na postojećim definisanim zelenim površinama, a koje nisu privedene konačnoj namjeni, odnosno nisu realizirane u smislu opremanja biološkom komponentom-sadnja i urbanim mobilijarom, ne dozvoljava se prenamjena zemljišta, izgradnja objekata i širenje drugih namjena na račun zelenila.

(3) Zelene površine više susjednih građevina, gdje prostorne mogućnosti dozvoljavaju, koncentrisati u jednu cjelinu, u cilju postizanja većeg bloka zelenila u funkcionalnom i vizuelnom smislu.

(4) Vlasnici zemljišta su dužni da implementiraju procenete zelenih zasađenih (propusnih) površina. Otvoreno prirodno (nezaptiveno) tlo je neobnovljiv resurs, koji se mora očuvati, a nepropusne površine se moraju ograničiti na strogi minimum.

(5) Zelene površine javnih građevina (posebno objekata kolektivnog stanovanja, poslovne i društvene objekte, i objekte sporta i rekreacije) formirati s mogućnošću javnog korištenja, poštujući ograničenja koja proizilaze iz njihove osnovne namjene.

(6) Kod rekonstrukcije ili zamjene građevinskog fonda, ako je površina ozelenjenog dijela manja od propisane, kao takva se može zadržati ali se ne smije smanjivati.

(7) Ozelenjene krovove i zidove moguće je graditi na vlasničkim parcelama (građevinama) za vlastite potrebe, ali da ne pogoršavaju uslove korištenja građevina okolnih parcela,

(8) Otvorene parking površine formirati kao zelene parkinge sa površinskom obradom koja omogućava neometanu infiltraciju padavina i drvećem raspoređenim na svako 5-to do 7-mo parkig mjesto.

Član 94.

(1) Ovom Odlukom definišu se minimalni normativi za formiranje zelenila (otvorenog, prirodnog tla koji omogućava infiltraciju oborina), a koji je hortikulturno/pejsažno uređen u skladu sa funkcionalnim i oblikovnim karakteristikama ambijenta:

- a) za objekte individualnog stanovanja min. 30% od građevinske parcele
- b) za objekte rezidencijalnog stanovanja min. 50% od građevinske parcele
- c) za objekte razrušenog stanovanja min. 60% od građevinske parcele

(2) Iznimno, ovi parametri mogu biti manji, ali ne manji od 20% m kod interpolacija u formiranoj (postojećoj) fizičkoj strukturi konsolidiranih i visokokonsolidiranih područja.

a) za objekte kolektivnog stanovanja min. 3 m² zelenila/stanovniku

(3) Iznimno, ovaj parameter može biti manji, ali ne manji od 2 m², kod interpolacija u formiranoj (postojećoj) fizičkoj strukturi konsolidiranih i visokokonsolidiranih područja.

(4) Na postojećim zelenim površinama kolektivnog stanovanja, a koje nisu privedene konačnoj namjeni, odnosno nisu realizirane u smislu opremanja biološkom komponentom (sadnja) i urbanim mobilijarom, ne dozvoljava se prenamjena zemljišta, izgradnja objekata i širenje drugih namjena na račun zelenila.

Član 95.

(1) Ovom Odlukom definišu se minimalni normativi za formiranje zelenila (prirodnog tla koji omogućava infiltraciju oborina), a koji je hortikulturno uređen u skladu sa funkcionalnim i oblikovnim karakteristikama kompleksa:

- a) za objekte poslovne namjene min. 30% od građevinske parcele
- b) za objekte proizvodne namjene min. 20% od građevinske parcele

(2) U zonama gdje je planirana izgradnja proizvodnog pogona, skladišta, proizvodnog zantastva, mala privreda, a koje graniče sa stambenim zonama, zonama sporta i rekreacije, društvene infrastrukture i javnih zelenih površina, potrebno je osigurati pojas zaštitnog zelenila minimalne širine 10 m.

(3) Pojas zaštitnog zelenila potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji stvaranja barijere između proizvodne namjene i drugih namjena, te ga realizovati sadnjom visoke vegetacije i grmlja. Ovaj zaštitni pojas može biti i manji, ali ne manji od 6 m, ako se to utvrdi provedbenim planskim dokumentom.

-a) a objekte hotelijerstva, ugostiteljstva i turizma min. 30% građevinske parcele

(4) Iznimno, ovaj parameter može biti manji, kod interpolacija u formiranoj (postojećoj) fizičkoj strukturi konsolidiranih i visokokonsolidiranih područja.

(5) Za zone većih turističkih i banjско lječilišnih, ugostiteljskih kompleksa i sl. udio zelenila mora biti minimalno 40% površine/zone kompleksa i omogućiti njihovo javno korištenje, odnosno formirati ih da budu dostupne svim građanima.

Član 96.

(1) Ovom Odlukom definišu se minimalni normativi za formiranje zelenila (prirodnog tla koji omogućava infiltraciju oborina), a koji je hortikulturno uređen u skladu sa svakom pojedinačnom podkategorijom društvene infrastrukture, odnosno njenim funkcionalnim i oblikovnim potrebama te karakteristikama kompleksa.

(2) Izgradnja i uređenje vrši se u skladu sa ambijentom, konfiguracijom terena i prostornim mogućnostima parcele u skladu sa kontaktnim namjenama/zonama, te važećom legislativom i tehničkim normativima za ovu oblast.

- a) za predškolske ustanove površina otvorenog prostora (igrališta, zelena površina) po djetetu iznosi minimalno 15 m², iznimno u gusto izgrađenim zonama ova površina može biti manja za 50% ukoliko se, na udaljenosti ne većoj od 100 m nalazi otvorena zelena površina

- b) za škole osnovnog i srednjeg obrazovanja učešće otvorenog prostora (igrališta, zelena površina) po djetetu iznosi minimalno 10 m², od čega je 3-5 m² po učeniku zelenila, iznimno u gusto izgrađenim zonama ova površina može biti manja za 30%
- c) za objekte viskog obrazovanja i drugih obrazovnih institucija učešće otvorenog prostora (zelenilo, trgovi, igrališta i dr.) u okviru kompleksa fakulteta i drugih obrazovnih institucija je minimalno 40%, a prema normativu potrebno je obezbijediti 3 m² zelenila po korisniku ako se radi o pojedinačnim građevinskim parcelama.
- d) za objekte studentskih domova i domova za stanovništvo treće dobi propisuje se da u okviru građevinske parcele učešće prirodnog-otvorenog tla hortikulturno/pejsažno uređenog mora biti minimalno 40%, a za objekte zdravstva, socijalne zaštite, kulture, vjerske objekte minimalno 20%.

Član 97.

(1)Ovom Odlukom definišu se normativi za novoplanirana gradska groblja i propisuju mjere za zaštitu i unapređenje zelenila u okviru postojećih groblja i mezarja.

(2)Novoplanirana gradska groblja formirati kao pejsažno uređene cjeline, gdje je preporuka da učešće zelenih površina treba biti 30%, uz obavezno uspostavljanje linijskih sistema zelenila uz interne saobraćajnice.

(3)Gradska groblja koja graniče sa stambenim zonama, zonama sporta i rekreacije, društvene infrastrukture i javnim zelenim površinama, potrebno je osigurati pojas zaštitnog zelenila minimalne širine 10 m. Pojas zaštitnog zelenila potrebno je urediti kao jedinstvenu cjelinu u funkciji stvaranja barijere između groblja/mezarja i drugih namjena, te ga realizovati sadnjom visoke vegetacije i grmlja. Ovaj zaštitni pojas može biti i manji, ali ne manji od 6 m, ako se to utvrdi provedbenim planskim dokumentom.

(4)Postojeća groblja i mezarja potrebno zaštititi, hortikulturno uređivati u skladu sa tradicionalnim načinom uređenja a na osnovu uputa nadležnih institucija za zaštitu kulturno-historijskog nasljeđa.

(5)Izgradnja, uređenje i održavanje zelenih površina u vodozaštitnim zonama izvorišta i unutar parcela za vodne objekte (rezervoari, uređaji za prečišćavanje otpadnih voda i sl.) vrši se u skladu sa utvrđenim mjerama zaštite, datim kroz važeće zakonske i podzakonske akte, koje uređuju tu oblast.

Član 98.

(1)U zavisnosti od planiranih sadržaja zone sporta i rekreacije podjeljene su u tri podkategorije a Odlukom ovog Plana definiše se minimalna procentualana zastupljenost zelenih površina na način:

- a) sport i rekreacije sa gradnjom (R1) Podrazumjeva zastupljenost od minimalno 30% zelenih površina unutar zone (kompleksa), pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanjuvegetacijski oblikovanih cjelina, posebno očuvanju visokog zelenila-stablašica.
- b) sport i rekreacije sa ograničenom gradnjom(R2) Podrazumjeva zastupljenost od minimalno 66% zelenih površina unutar zone (kompleksa), pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanjuvegetacijski oblikovanih cjelina, posebno očuvanju visokog zelenila-stablašica.
- c) sport i rekreacije bez gradnje(R3) Minimalni procenat zelene površine u granicama zone (R3) je 80%, pri čemu je neophodno voditi računa o maksimalnom zadržavanjuvegetacijski oblikovanih cjelina, posebno maksimalnom očuvanju visokog zelenila-stablašica.

(2)Ovom Odlukom propisuje se obavezno formiranje parkovske površine, ne manje od 1 ha, u zonama sporta i rekreacije R2 i R3 koje su veće od 4 ha.

Član 99.

(1)Ovom Odlukom definišu se normativi za novoplanirane mješovite zone i propisuju mjere za zaštitu i unapređenje postojećih zelenih i otvorenih javnih zelenih površina u formiranoj (postojećoj) fizičkoj strukturi urbaniziranih i visokourbaniziranih područja.

Sve postojeće zelene i otvorene površine kod izrade provedbene dokumentacije neophodno je zadržati i zaštititi od prenamjene, degradacije i uzurpacije. Predviđaju se mjere njihove zaštite, uređenje i unapređenje, kroz opremanje biološkom komponentom i urbanim mobilijarom. Sve radnje na površinama koje su evidentirane ili imaju određenu kategoriju zaštite, moraju biti u skladu sa propisanim mjerama nadležnih institucija za zaštitu.

(2)Za novoplanirane mješovite zone koje su disperzno raspoređene po obuhvatu plana neophodno je obezbijeditiminimalo 30% od ukupne površine, za formiranje neke od kategorije javnih zelenih površina. U ovim zonama, takođe je neophodno formiranje zelenila u okviru građevinskih parcela, prema gore definisanim normativima.

Kod formiranja arhitektonskih i drugih infrastrukturnih sistema neophodno je voditi računa o maksimalnom zadržavanjuvegetacijski oblikovanih cjelina, posebno maksimalnom očuvanju visokog zelenila-stablašica.

POGLAVLJE VI USLOVI SMJEŠTAJA I GRADNJE POMOĆNIH GRAĐEVINA

Odjeljak A. Pomoćni objekti

Član 100.

- (1) Ovom odlukom propisuju se vrste pomoćnih objekata, koji služe korištenju osnovnog objekta (stambenog, poslovnog ili drugog objekta), a postavljaju se ili grade se na istoj/pripadajućoj građevinskoj parceli, te uslovi za njihovo postavljanje, građenje i uklanjanje.
- (2) Pomoćni objekti su: garaže za lična vozila, ljetne kuhinje, šupe za smještaj ogrjeva i alata, ostave, nadstrešnice, kao i pergole i pomoćni objekti infrastrukture i urbane opreme u funkciji održavanja i uređenja parcele u skladu sa namjenom i u okviru pripadajuće građevinske parcele (urbani mobilijar i oprema za vanjsko uređenje oko objekta).
- (3) Ovi pomoćni objekti mogu biti:
 - a) objekti koji čine funkcionalnu i ekonomsku cjelinu sa objektom čijem korištenju služi pomoćni objekat: podzemne i nadzemne garaže, ostave za alat i drva, ljetnje kuhinje, spremišta, magacini, portirnice, objekti za radnike i sl,
 - b) objekti infrastrukture: rezervoari, bunari, septičke bio jame, kotlovnice, trafo-stanice, sistemi za hlađenje i grijanje, solarni sistemi i sl.
 - c) objekti vanjskog uređenja terena oko objekta: fontane, otvoreni bazeni sa bazenskom tehnikom, urbani mobilijar, potporni zidovi i zidići, nadstrešnice, pergole, manji sportski teren i dječije igralište, ograde i sl.

Član 101.

- (1) Nije dozvoljena promjena namjene pomoćnih objekata u stambene ili poslovne objekte.
- (2) Na pomoćne objekte se primjenjuju odredbe važećeg planskog dokumenta, kako u smislu urbanističkih parametara, tako i u smislu udaljenosti od granica parcele.

Član 102.

- (1) Pomoćni objekat se gradi u granicama vlasničke parcele u skladu sa odredbama planskog odokumenta, i mogu biti kao zasebni objekti (slobodnostojeći) ili u sklopu osnovnog objekta.
- (2) U slučaju da se izvode prislonjene uz osnovni objekta, moraju se smjestiti tako da su zadovoljeni uslovi minimalne udaljenosti granica susjednih parcela, a koji su propisani za lociranje objekta osnovne namjene.
- (3) Pomoćnu građevinu potrebno je graditi unutar dijela parcele predviđenog za gradnju u pravcu građevinske linije osnovnog/glavnog objekta ili neposredno iza njega. (unutar građevinske linije), izuzev garaža a zbog pristupa istim.
- (4) Na oblikovanje pomoćnih građevina primjenjuju se uslovi oblikovanja osnovne građevine
- (5) Površina pomoćne građevine koja se gradi kao zatvorena građevina, ulazi u obračun koeficijenta i procenta izgrađenosti parcele.

Odjelak B. Uslovi gradnje pomoćnih objekata uz stambene objekte

Član 103.

- (1) Zajedno sa stambenom građevinom, mogu se na stambenoj parceli graditi pomoćne, gospodarske i male poslovne građevine u funkciji stanovanja i u funkciji uređenja okućnice/dvorišta.
- (2) Nadzemni pomoćni objekat gradi se u granicama parcele min -2,5 m od njene granice. izuzev garaža uz individualne stambene objekte koji su povčeni u odnosu na regulacionu liniju, i ulaz u garažu može biti na regulacionouj liniji. Ostali pomoćni objekti ne mogu biti na regulacionoj liniji.
- (3) Podzemni pomoćni objekat gradi se u granicama parcele min 1,5 m od njene granice.
- (4) Pomoćni objekti su prizemni, maksimalni BGP je 30m² izuzev garaža.
- (5) Maksimalna dozvoljena visina pomoćnih objekata je 3,00m.
- (6) Garaže uz kolektivne stambene objekte mogu biti i Podrum(Po) + Prizemlje (P) ili ukoliko je teren u nagibu Suterren(S) + Prizemlje(P).
- (7) Suterrenski dio garaže iz može se koristiti i urediti kao pomoćnu građevinu tipa spremišta, alatnice i slično.
- (8) Nagib krova ne smije biti prema susjednim parcelama.

Član 104.

- (1) Pomoćne slobodnostojeće građevine obavezno se lociraju u stražnjem dijelu parcele, odnosno iza osnovne građevine u odnosu na ulicu i moraju biti unificirano oblikovane.
- (2) Iznimno se, ukoliko nema prostornih mogućnosti i ukoliko to konfiguracija terena ne dozvolja može dozvoliti i drugačiji smještaj građevina na građevinskoj parceli, te je dozvoljena gradnja garaža, nadstrešnica za auta i pergola uz regulacionu liniju prema cesti.
- (3) Garaža ili natkriveni parkirališni prostor sa zajedničkim kolskim ulazom, može se oblikovati kao integralni dio osnovne građevine, odnosno kao kompleks.

Član 105.

Zajedno sa stambenom građevinom, mogu se na stambenoj parceli graditi pomoćne, gospodarske i male poslovne građevine.

Član 106.

Izuzetno, ako se radi o postojećoj građevinskoj čestici na kojoj je osnovni sadržaj individualna stambena zgrada, uz nju se kao prateći sadržaj mogu locirati građevine

kompleksa (obiteljskog) poljoprivrednog gospodarstva, pod istim uslovim kao u stambenoj zoni, ali gospodarski, poljoprivredni sadržaj ne može biti osnovna namjena građevinske čestice u zoni javne i društvene namjene, niti se u zoni javne i društvene namjene može formirati nova čestica s poljoprivrednim sadržajima.

Odjeljak C. Uslovi gradnje manjih poslovnih objekata uz stambene objekte

Član 107.

- (1) Manji poslovni objekti uz stambene objekte mogu biti slobodnostojeći, uz stambeni objekat kao integralna građevina ili u sklopu stambenog objekta. Djelatnosti u okviru ovih objekata ne smiju biti štetni po zdravlje ljudi i okoliš, te biti na štetu susjednih parcela i objekata.
- (2) Dozvoljena spratnost može biti Podrum(Po) + Prizemlje (P)+ potkrovlje (Pt) ili ukoliko je teren u nagibu Suteran(Su) + Prizemlje(P) + potkrovlje (Pt). Visina građevine iznosi maksimalno 4,0 m i ne smije biti viša od osnovnog objekta.
- (3) Slobodnostojeći objekti se grade u ovisnosti od namjene u pravcu građevinske linije objekta prema ulici (uslužne i komercijelne djelatnosti) ili iza osnovnog objekta u slučaju zanatskih pogona i moraju biti usdaljeni od susjednih parcela koji su propisani za lociranje osnovnog objekta .
- (4) U slučaju da se izvode prislonjene uz osnovni objekta, moraju se smjestiti tako da su zadovoljeni uslovi minimalne udaljenosti granica susjednih parcela, a koji su propisani za lociranje osnovnog objekta .

Odjeljak D. Uslovi gradnje pomoćnih objekata uz poslovne objekte

Član 108.

- (1) Nadzemni pomoćni objekat gradi se u granicama parcele min 5,0m od njene granice.
- (2) Podzemni pomoćni objekat gradi se u granicama parcele min 3,0m od njene granice.
- (3) Pomoćni objekti su prizemni (P) ,maksimalni BGP je 50m². Ovo se ne odnosi na garaže.
- (4) Ukoliko je parcela/teren u nagibu pomoćni objekta može biti i u suteranu (S)
- (5) Maksimalna svijetla visina pomoćnih objekata je 2,40m
- (6) Garaža ili natkriveni parkirališni prostor sa zajedničkim kolskim ulazom, može se oblikovati kao integralni dio osnovne građevine, odnosno kao kompleks.
- (7) Garaže uz poslovne objekte mogu biti i Podrum(Po) + Prizemlje (P)+ 1 sprat(S) ili ukoliko je teren u nagibu Suteran(Su) + Prizemlje(P))+ 1 sprat(S).
- (8) Površina pomoćnih objekti tipa skladišta, servisa i se obračunava u procenta izgrađenosti parcele.
- (9) U zidu prema susjednoj parceli pomoćni objekti ne mogu imati otvore.
- (10) Nagib krova ne smije biti prema susjednim parcelama.

Odjeljak E. Uslovi gradnje objekata vanjskog uređenja terena oko objekta

Član 109.

- (1) Objekti vanjskog uređenja uz individualne stambene objekte kao što su fontane, otvoreni bazeni sa bazenskom tehnikom, pergole, manji sportski teren i dječije igralište nije dozvoljeno graditi na manjoj udaljenosti od 3,00m od granice parcele
- (2) Nadstrešnice, pergole islični pomoćni objekti se moraju se graditi od prirodnih materijalai biti izrađeni uskladu sa ambijentalnim vrijednostima lokacije.
- (3) Nagib nadstrešnice i pergole ne smije biti prema susjednim parcelama.

- (4) Sve zahvate vanjskog uređenja treba izvesti u materijalima i na način primjeren ambijentu/okolišu predmetne lokacije, u skladu s prostornim mogućnostima lokacije i tehničkim priposima vezanim za fontane, bazene, rekreacijske sparve.

Odjeljak F. Uslovi gradnje i postavljanja ograda na parceli

Član 110.

- (1) Parcele individualnih stambenih objekata se mogu se ograditi na način da se ne ugrožavaju susjedne parcele na način primjeren datoj lokaciji (u skladu s ambijetom) prirodni i stvoreni uslovi), a detaljni urbanističko-tehnički uslovi će biti propisanim kroz izradu detaljnog planskog dokumenta
- (2) Vrata i kapije na uličnoj ogradi ne mogu se otvarati izvan regulacione linije i ograda ne smije ugrožavati preglednost u saobraćaju.
- (3) Parcele za objekte poslovnih i drugih nestambenih objekata nije dozvojeno ograđivati,.
- (4) Parcele za objekte kolktivnog/višestambenog stanovanje i stambeno-poslovne objekte nije dozvojeno ograđivati, izuzev u slučajevima rezidencijalnog višestambenog stanovanja.
- (5) Parcele za objekte od javnog interesa se ne smiju ograditi, osim za objekte društvene infrastrukture (npr škole, vrtići, zdravstvene ustanove i slično.
- (6) Parcele za objekte odbrane, bezbjednosti, diplomatije se ograđuju u skladu s sigurnosnim zahtjevima korisnika, odnosno u skladu s važećom legislativom za tu vrstu objekata.
- (7) Parcele za objekte namijenjene za izgradnju skladišta, servisa i privrednih i poslovnih objekata mogu biti ograđene, a način će se propisati detaljnim planskim dokumentom.
- (8) Parcele sa objektima koji predstavljaju neposrednu opasnost po život ljudi moraju se ograditi

Odjeljak G. Uslovi gradnje i postavljanja ograda na parceli za područja na kojima nije propisana izrada detaljnog planskog dokumenta

Član 111.

- (1) Parcele individualnih stambenih objekata se mogu se ograditi na način da se ne ugrožavaju susjedne parcele na način primjeren datoj lokaciji (u skladu s ambijetom) prirodni i stvoreni uslovi), odnosno materijali moraju moraju biti u skladu s ambijetom predmetne lokacije.
- (2) Ograda oko ovih parcela ne smije biti viša od 1,5m.
- (3) Ograde objekata na uglu, odnosno saobraćajnoj raskrsnici ne smiju ugrožavati preglednost raskrsnice i moraju biti transparentne i max visine do 90cm
- (4) Parcele za objekte namijenjene za izgradnju skladišta, servisa i proizvodnih pogona mogu biti ograđene ogradom u visini do max 2,50m.
- (5) Vrata i kapije na uličnoj ogradi ne mogu se otvarati izvan regulacione linije i ograda ne smije ugrožavati preglednost u saobraćaju.

Odjeljak H. Uslovi gradnje pomoćnih objekata infrastrukture u funkciji održavanja parcele u skladu sa namjenom, unutar građevinske parcele.

Član 112.

- (1) Pomoćne objekte infrastrukture treba locirati iza ulične fasade osnovne građevine i moraju imati kolski prilaz minimalne širine 3,00m
- (2) Na vlasničkoj parceli se može postaviti septička jama i/ili u bioprečištač u skladu sa važećim normativima i legislativom i moraju biti posravljeni na parceli tako da vizilo za crpljenje jame ima adekvatan prilaz.
- (3) Pomoćni objekti se moraju graditi na način da oticanje oborinske vode ne bude na štetu susjednih parcela i objekata.
- (4) Spremnici (cisterne) plinske kotlovnice dozvoljeno je postavljati i izvan dijela parcele predviđenog za gradnju ako je to neophodno radi zadovoljavanja tehničkih uslova loviranja spremnika u odnosu na glavni i pomoćne objekte, kao i objekte infrastrukture na parceli.
- (5) Postava solarnih kolektora i fotonaponskih ćelija na teren okućnice građevne čestice moguća je i kao gradnja pomoćne građevine na građevnoj čestici postojeće zgrade, za njene potrebe. Površina im se računa u tlocrtnu izgrađenost građevne čestice. Mogu se postavljati i na krov i pročelja drugih pomoćnih građevina.
- (6) Solarni kolektori i fotonaponske ćelije mogu se postaviti unutar dijela parcele predviđenog za gradnju kao pomoćne građevine uz planirane i postojeće objekte, za njene potrebe. Površina im se računa u procenat izgrađenosti parcele (korisnom površinom solarne elektrane smatra se 25% površine solarnog panela).
- (7) Solarni kolektori i fotonaponske ćelije mogu se postavljati i na krov i fasade i drugih pomoćnih objekata-
- (8) Pomoćni objekti infrastrukture moraju se postaviti na način da ne ugrožavaju susjedne parcele i sadržaje i da ne utiču na zdravlje ljudi, te ne smiju biti štetni za okoliš (uz uvažavanje utvrđenih kriterija zaštite okoliša za svaku vrstu od infrastrukturnih objekata/zahvat)

Član 113.

Detaljniji uslovi izgradnje, oblikovanja i lociranja pomoćnih objekata na parceli odrediti će se Izradom detaljnog planskog dokumenta a u skladu sa specifičnim prostornim i prirodnim uslovima prostorne cjeline za koju se radi planski dokument, te je u skladu s tim dozvoljeno odstupanje do 10% od odredbi članova koji se odnose na pomoćne objekte.

POGLAVLJE VII. USLOVI KORIŠTENJA, LOCIRANJA I GRADNJE UNUTAR NAMJENE POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE (PZ)

Odjeljak B. Uslovi smještaja i gradnje gospodarskih i pratećih građevina za potrebe prijavljenog poljoprivrednog gazdinstva/domaćinstva i pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga

Član 114.

A. Generalni uslovi korištenja unutar namjene poljoprivrednog zemljišta (PZ)

Generalni uslovi smještaja, gradnje i uređenja unutar namjene poljoprivredno zemljište (PZ):

- a) U području namjene Poljoprivrednog zemljišta (PZ) postojeći stambeni objekti se zadržavaju. Eventualna dogradnja postojećih stambenih objekata ili izgradnja novih mora biti usklađena sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu. Na poljoprivrednom zemljištu je

dozvoljena izgradnja objekata prvog stepena poljoprivredne proizvodnje: objekti za proizvodnju povrća u zatvorenom prostoru (staklenici i plastenici), objekti za skladištenje sjemena, sadnica, đubriva i sl., objekti za proizvodnju gljiva, ribnjaci, objekti u stočarstvu i sl.

- b) Korištenje poljoprivrednog zemljišta vršiti uz naučnu i stručnu podlogu, te u skladu sa bonitetnom kategorijom i stepenom erodibilnostizemljišta, samo do stepena na kojem se ne umanjuju njegove prirodne osobine i proizvodna sposobnost.
- c) Zatečeno visoko rastinje (šumske površine) na poljoprivrednom zemljištu maksimalno zadržati.
- d) Na poljoprivrednim zemljištima sa nagibom preko 15% obavezno provoditi protuerozivne mjere kao što su: ograničena ili potpuna zabrana sječe voćaka i drugog drveća, održavanje dugogodišnjih zasada podignutih radi zaštite od erozije na zemljištu, ograničavanjeiskorištavanja pašnjaka, zabrana skidanja oraničnog sloja, zabrana pretvaranja livada, pašnjaka i neobrađenih površina u oranice zasijane jednogodišnjim biljnim vrstama, obavezno zatravnjivanje i sadnja višegodišnjih kultura na poljoprivrednim zemljištima sa nagibom većim od 25% itd.
- e) Zaštiti i održatikvalitet obradivog poljoprivrednog zemljišta uz vodotoke rijeka koje prate saobraćajnice i razvoj privrednih i mješovitih zona kroz sadnju zaštitnog zelenila, upotrebu najboljih raspoloživih tehnika, mjere sprječavanja erozije, kontinuiran monitoring, kontrolisanu upotrebu sredstava za zaštitu bilja, mineralnih đubriva, organskih gnojiva itd.
- f) U zaštitnom pojasu između granice poljoprivrednih parcela i obale vodotoka od 10 m nije dozvoljeno korištenje sredstava za zaštitu bilja i vještačkih đubriva.
- g) Zabranjeno je ispuštanje štetnih i opasnih materija na poljoprivrednom zemljištu, kao i upotreba mineralnih i organskih gnojiva, sredstava za zaštitu bilja u količini većoj od dozvoljene, te spaljivanje organskih ostataka poslije žetve usjeva.
- h) Sanirati, rekultivisati i vratiti u prvobitno stanje zapuštena, onečišćena i oštećena poljoprivredna zemljišta.
- i) Smanjiti upotrebu mineralnih i organskih gnojiva, kontinuirano vršiti podršku ekološki održivoj poljoprivredi, a odabirom kultura i primjenom tehnologija očuvati i oplemenjivati pejzaž poljoprivrednog i ukupnog prostora.
- j) Zaštiti i očuvati autohtone sorte biljaka i rasa domaćih životinja.
- k) Sumnjive minirane površine poljoprivrednog zemljišta deminirati ili obaviti stručni uviđaj i nalaz od strane ovlaštene institucije.
- l) Korištenje poljoprivrednog zemljišta za druge namjene dozvoljeno je samo za umrežavanje poljoprivrednog zemljišta u razne vidove zaštitnog zelenila.
- m) Korištenje poljoprivrednog zemljišta, u zonama koje se koriste i štite pod posebnim uslovima mora se odvijati pod propisanim i kontrolisanim uslovima za to područje.
- n) Spriječiti svako isušivanje postojećih močvara i bara u svrhu poljoprivredne proizvodnje.
- o) Održivu i ekološku poljoprivredu potrebno je povezati sa turizmom, te poticati agroturizam ili ekoturizam.
- p) Stoku, pernatu živinu i kuniće držati unutar područja utvrđenih Odlukom o držanju stoke u Kantonu Sarajevo u skladu sa propisima o zootehničko-zootehnološkim uslovima, zaštititi okoliša i propisima koji određuju uslove dobrobiti životinja.
- q) Minimalna zaštitna odstojanja između objekata za smještaj stoke i stambenog prostora je 20 m, od izvora bunara i drugih tekućih voda 40 m.

Odjeljak B. Uslovi smještaja i gradnje gospodarskih i pratećih građevina za potrebe prijavljenog poljoprivrednog gazdinstva/domaćinstva i pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga

Član 115.

- (1) Izvan granica utvrđenih građevinskih prostornih cjelina mogu se graditi poslovne i stambene građevine i kompleksi za potrebe privredne (poljoprivredne) proizvodnje i seoskog turizma izuzev na zemljištima na kojima postoji režim zaštite utvrđene Zakonom o prostornom uređenju KS, Prostornim planom KS i njegovim Izmjenama i dopuna, te zonama utvrđenim ovim Urbanističkim planom.
- (2) U svrhu održivog razvoja, dozvoljavaju se sljedeće privredne djelatnosti za potrebe poljoprivredne proizvodnje i seoskog turizma zemljištu u okviru obiteljskog gazdinstva, odnosno izgradnja građevina u funkciji poljoprivrede i seoskog turizma:
 - a) farme/objekti za smještaj i intenzivni uzgoj i preradu stoke,
 - b) građevine (stambene i privredne) za vlastite potrebe i u funkciji obavljanja poljoprivredne proizvodnje i/ili seoskog turizma.
- (3) Porodično privredno (poljoprivredno) gazdinstvo je samostalna privredna jedinica zasnovana na vlasništvu i/ili upotrebi proizvodnih resursa i upravljanju porodice u obavljanju proizvodne i poslovne (poljoprivredne) djelatnosti.
- (4) Kompleks porodičnog proizvodnog (poljoprivrednog) gazdinstva je građevinski sklop namijenjen djelatnosti poljoprivredne proizvodnje i sastoji se od jedne ili više funkcionalno povezanih građevina, objekata i uređaja namijenjenih poljoprivrednoj proizvodnji i uz farme dozvoljenja je izgradnja:
 - a) objekata u funkciji farme:
 - prateći objekti za primarnu preradu proizvoda proizvedenih na gospodarstvu, kao što su klaonice, sušionice, sortirnice, pakirnice, destilerije, uljare i trgovine za prodaju proizvoda proizvedenih na farmi;
 - prateći objekti za skladištenje silaže i mješaone stočne hrane, kompostane i druge građevine za skupljanje i obradu biljnog otpada, građevine za privremeno skladištenje i zrenje gnoja i slične građevine;
 - b) površine za:
 - 1) uzgoj bilja u kontrolisanim uslovima, kao što su staklenici, plastenici i slične konstrukcije,
 - 2) držanje pčela i kunića.
- (5) Na parcelama sa gospodarskim i pomoćnim objektima moguće je, u svrhu održivog razvoja i maksimalnog iskorištenja turističkog potencijala gospodarstava, vršiti plasman proizvoda iz vlastite proizvodnje (ugostiteljsko-trgovačke usluge), te u svrhu seoskog turizma/agroturizam omogućiti smještajne kapacitete u okviru obiteljskog gazdinstva u skladu s odredbama ove Odlluke.

Član 116.

- (1) U okviru porodičnog proizvodno-poslovnog (poljoprivrednog) gazdinstva za potrebe seoskog turizma (kao dodatne djelatnosti) mogu se graditi i:
 - a) individualni stambeni objekti za potrebe porodičnog gazdinstva i u okviru njih turistički sadržaji (smještajne jedinice, prostor za prehranu gostiju i plasman proizvoda sa gazdinstva),
 - b) poseban smještajni objekt (bungalovi) sa prostorom za prehranu gostiju,
 - c) poseban objekat za plasman proizvoda (prostori za prezentaciju, degustaciju i prodaju vlastitih proizvoda).
- (2) Objekti u funkciji farme, kao i vrsta i broj pratećih (kompatibilnih) objekata na kompleksu gazdinstva s utvrđuje se posebnim propisima i normativima ovisno vrsti privredne (poljoprivredne) djelatnosti pojedinog gazdinstva.

- (3) Ugostiteljsko-turistički sadržaji mogu se locirati isključivo u sklopu porodičnog privrednog gazdinstva.
- (4) Prilikom planiranja i lociranja objekta u okviru obiteljskog gazdinstva, projektovanja i odabira adekvatnih tehnologija u funkciji gazdinstva, moraju se osigurati i provesti mjere zaštite okoliša u skladu sa važećom legislativom.

Odjeljak C. Farme/objekti za smještaj i intenzivni uzgoj i preradu stoke

Član 117.

- (1) Farme su objekti za smještaj i intenzivni uzgoj, kao i preradu stoke, odnosno iskorištavanje stoke u privredne svrhe. Stoka su: goveda, konji, ovce, koze, svinje, pernata živina, kunići i pčele.
- (2) Držanje i iskorištavanje stoke u privredne svrhe obavezno se vrši u skladu sa propisima o zoohigijenskim i zootehničkim uslovima, dobrobiti životinja i zaštiti okoliša.
- (3) Razvrstani su prema vrsti stoke koja se uzgaja:
 - a) objekti za krupnu stoka (goveda, konja, magaraca, mazgi i mula),
 - b) objekti za sitnu stoku (ovaca, koza, svinja),
 - c) objekti i površine za pernatu živinu i kuniće, te površine za pčelinjake.
- (4) Lociranje objekata za smještaj i intenzivni uzgoj stoke ne dozvoljava se u užem urbanom području i na područjima koji su pod režimima zaštite.
- (5) U širem urbanom području dozvoljeno je formiranje farmi kapaciteta 15-20 uslovnih grla. Uslovno grlo stoke (UG) je životinja ili skupina istovrsnih životinja.

Član 118.

- (1) Površina parcele (kompleksa) na kojoj je moguća izgradnja farme i objekata u funkciji farme (obiteljskog gazdinstva), odnosno poljoprivredne proizvodnje utvrđuje se prema vrsti i intenzitetu proizvodnje, s tim da površina parcele nemožebitimanjaod:
 - a) 3000m^2 za intenzivnu stočarsku proizvodnju,
 - b) 1000m^2 za intenzivan uzgoj peradi i krznaša.
- (2) Unutar proizvodnog kompleksa/farme potrebno je predvidjeti dva odvojena bloka:
 - a) proizvodni dio izdvojen od ostalih objekata,
 - b) tehnički dio: objekti za zaposlenike, poslovni objekti, parteće objekte u funkciji pogona (kotlovnice, mašinske radionice/servisne, skladišta, prostor za plasman proizvoda i sl.).
- (3) Objekti namijenjeni ovoj vrsti djelatnosti su slobodnostojeći objekti (stambeni i privredni) ili grupacije slobodnostojećih proizvodnih objekata međusobno funkcionalno povezanih.
- (4) Maksimalni procenat izgađenosti (P_i) parcele ne može biti veći od 40% i u isti ulaze svi prateći sadržaji (građevine) u funkciji proizvodnje. Maksimalni koeficijent izgađenosti ne može biti veći od 0,5.
- (5) Arhitektonskim projektovanjem uvažiti graditeljske karakteristike lokacije, ekološke standarde i propise o zoohigijenskim i zootehničkim uslovima i dobrobiti životinja.
- (6) Građevine kompleksa porodičnog proizvodnog (poljoprivrednog) gazdinstva/ farme mogu se graditi uz poštivanja sljedećih uslova:
 - a) moraju se graditi na kompaktnom i suhom tlu s niskim nivoom podzemnih voda,
 - b) moraju biti izvan zona koje mogu biti ugrožene poplavama i klizanjem terena,

- c) površina zemljišta za farmu mora biti dovoljna i odgovarati kapacitetu, broju i veličini sagrađenih objekata kako bi se osigurala njihova funkcionalna povezanost i dovoljna međusobna udaljenost,
 - d) mora biti ograđena i to ogradom minimalne visine 2,0 m koja ne dozvoljava prolaz životinja,
 - e) mora imati obezbijeden pristup javnom saobraćajnom mrežu,
 - f) napješački mikološki mulazim potrebno je postaviti dezinfekcijske barijere,
 - g) na parceli osigurati adekvatan broj parking mjesta za uposlene, te za strojeve/vozila u funkciji farme,
 - h) uz objekat za smještaj stoke ili u neposrednoj blizini istog potrebno je obezbijediti prostor za odlaganje i zbrinjavanje đubreta i osoke iz objekta na koji mora biti smješten/izgrađen tako da se spriječi zagađivanje okoliša i raznošenje štetnih bioloških zagađivača,
 - i) mora biti adekvatno rješen sistem za prihvatanje i odvođenje otpadnih i oborinskih voda koje se ulijevaju u kanalizaciju ili prirodni recipijent bez prečišćavanja u skladu sa važećom legislativom i tehničkim propisima za otpadne i oborinske vode,
 - j) objekti za smještaj stoke moraju obavezno biti udaljeni od stambenog prostora u okviru gazdinstva minimalno 20 m, a od izvora, bunara i drugih tekućih voda 40 m,
 - k) ukoliko se na kompleksu formira kompostanokompostišta locirati na dijelu parcele koji je minimalno 20,0 m udaljen od javnih saobraćajnica, stambenog objekata, kao i pratećih objekata na farmi,
 - l) minimalna udaljenost proizvodnih objekata od granice parcele je 10,00 m,
 - m) spratnost privrednih objekata je prizemlje/visoko prizemlje + potkrovlje (P+Pt) u ovisnosti od vrste objekta i tehnologije prerade.
- (7) Na parcelama farmi potrebno je obezbijediti lokacije za:
- a) postavljanje posebnih posuda za selektivno prikupljanje (po kategorijama) nusproizvoda i otpada životinjskog porijekla,
 - b) postavljanje posuda za selektivno prikupljanje miješanog komunalnog otpada,
 - c) prikupljanje biorazgradivog otpada, te je potrebno:
 - 1) sklopiti sklopiti odgovarajući ugovor ili sporazum sa ovlaštenim operatorom koji će preuzeti daljnju brigu o otpadu,
 - 2) vođenje evidencije o produkciji nusproizvoda i otpada životinjskog porijekla i komunalnog otpada na mjesečnom nivou, te redovno izvještavati nadležna tijela;
 - d) pejzažno uređenje/zelenopovršine.
- (8) Kompleks farme treba da bude ograđen zaštitnim pojasom zelenila, te je unutar pripadajućeg parcele potrebno osigurati zaštitnu vegetacijski pojas minimalne širine 5,00-10,0 m između objekata.
- (9) Dijelovi kompleksa u kojima su smješteni vanjski biološki prečištač, kompostana, posude za otpadće se funkcionalno odvojiti od pejzaških i ostalih površina sadnjom zaštitnih živica/zelenog zida visine 1,20-2,50m.
- (10) Građevine (stambene i privredne) za poljoprivrednu proizvodnju i seoski turizam: na ovim prostorima potrebno je osigurati minimalno 10% površine za uređeno zelenilo, pejzažno uređenje sadnjom trave, zaštitne živice, niskog i visokog rastinja.
- (11) Pejzažno uređenje ovih površina oblikovati postavljajući osnovnih vegetacijskih kompozicija koje su uređene travnatih i cvjetnih površina, te kompaktnih živica uz potpuno poštivanje prirodnih uslova i sa ekološkim gledišta datu prednost autohtonim vrstama koje koji najbolje uspijevaju u datom prostoru i koji posjeduju otpornost prema negativnim biotičkim i abiotičkim uticajima.

Odjeljak D. Građevine (stambene i privredne) za poljoprivrednu proizvodnju i seoski turizam

Pododjeljak 1. Urbanističko-tehnički uslovi

Član 119.

- (1) Privredne (proizvodne i poslovne) i individualne stambene građevine za potrebe poljoprivredne proizvodnje i seoskog turizma mogu se graditi pod sljedećim uslovima:
 - a) da je minimalna površina jedne ili zbir više parcela istog vlasnika minimalno 2000 m²,
 - b) maksimalni procenat izgrađenosti (Pi) parcele za izgradnju građevina za potrebe poljoprivrednog gazdinstva iznosi 30%, uključujući i stambene građevine. Maksimalni koeficijent izgrađenosti (Ki) parcele za izgradnju građevina za potrebe poljoprivrednog gazdinstva ne može biti veći od 0,35,
 - c) maksimalni procenat izgrađenosti (Pi) parcele za izgradnju građevina za potrebe seoskog turizma iznosi 15%, uključujući i stambene građevine. Maksimalni koeficijent izgrađenosti (Ki) parcele za izgradnju građevina za potrebe seoskog turizma ne može biti veći od 0,25,
 - d) maksimalni procenat izgrađenosti (Pi) parcele poljoprivrednog gazdinstva ili seoskog turizma za izgradnju stambene građevine ne može biti veći od 5%. Koeficijent izgrađenosti (Ki) parcele poljoprivrednog gazdinstva ili seoskog turizma za izgradnju stambene građevine ne može biti veći od 0,06,
 - e) ukoliko se radi o poljoprivrednom gazdinstvu koje pored poljoprivredne proizvodnje ima i sadržaje seoskog turizma, te stambeni objekat za lične potrebe maksimalni procenat izgrađenosti (Pi) parcele za izgradnju navedenih građevina ne može biti veći 35%, a koeficijent izgrađenosti maksimalno 0,40,
- (2) Stambena građevina, u okviru jedne ili zbira više parcela istog vlasnika, se mora locirati na udaljenosti od minimalno 5 i maksimalno 10 metara od granice parcele, odnosno regulacione linije pristupnog puta. Stražnji dio građevine u odnosu na granicu parcele sa pristupnim putem ne može prelaziti udaljenost veću od 20 metara, odnosno preostali dio parcele mora biti rezervisan isključivo za namjenu poljoprivredne proizvodnje ili seoskog turizma.
- (3) U sklopu gazdinstva za potrebe seoskog turizma moguće je:
 - u jednom objektu imati maksimalno dvije smještajne jedinice sa 4 ležajaja ili četiri sa po 2 ležajaja, s tim da je maksimalni smještajni kapacitet ne može biti veći od 16 ležajajeva,
 - obezbijediti prostor ili objekat za prehranu gostiju,
 - imati prostor za plasman proizvoda (prostori za prezentaciju, degustaciju i prodaju vlastitih proizvoda) u stambenom objektu ili kao.
 - osigurati minimalno 10% površine za uređeno zelenilo u svrhu turističke ponude u sklopu kojeg je moguće postaviti rekreacijske sprave ili ljuljačke za djecu i sl.
 - Na parcelama stambenih i privrednih (proizvodne i poslovne) građevina za potrebe poljoprivredne proizvodnje i seoskog turizma potrebno je obezbijediti lokacije za: za selektivno prikupljanje miješanog komunalnog otpada.
- (4) Ukoliko se radi o poljoprivrednom gazdinstvu za intenzivni uzgoj i preradu stoke (farme) bez sadržaja seoskog turizma primjenjuju se uslovi iz predhodnog člana.

Pododjeljak 2. Urbani vrtovi (UV)

Član 120.

- (1) Uslovi korištenja poljoprivrednih površina unutar namjene Urbani vrtovi (UV):
- a) Sačuvati i valorizovati privatne bašte, dvorišta i površine koje bi mogle postati urbani vrtovi u područjima stanovanja, društvene namjene, sport i rekreacije i sl., podsticati plansko uređenje urbanih vrtova.
 - b) Zabranjeno je u urbanim vrtovima koristiti pesticide, a posebno se stimuliše održiva i ekološka poljoprivreda i uzgoj lokalnih medonosnih biljaka.
 - c) Stimulisati osnivanje i korištenje društvenih vrtova kroz dodjeljivanje parcela veličine do 50 m² stanovništvu besplatno na korištenje i određeni vremenski period. Društveni vrtovi trebaju biti zaštićenog vizuelnog identiteta, sa izrađenim projektom izgradnje, pravilnikom o uslovima i načinima korištenja društvenih vrtova, te vrtlarskim priručnikom sa praktičnim savjetima koji su bazirani na načelima organske poljoprivrede, te ograđeni i opremljeni sa popratnim zajedničkim sadržajima kao što su spremišta alata i organskog gnojiva, komposter, klupe i kante za otpad, spremnici za vodu, vrtne sjenice i nastrešnice.
 - d) Poljoprivredni način proizvodnje u okviru urbanih vrtova bazirati na ekološkim principima uzgoja, isključivo neprofitabilnog karaktera.
 - e) Slobodna građevinska zemljišta pogodna za poljoprivredne aktivnosti se mogu koristiti od strane stanovništva u svrhu formiranja društvenih vrtova do konačnog privođenja namjeni zemljišta. Društveni vrtovi se na javnim zelenim površinama mogu realizirati isključivo kao dio jedinstvenog pejzažnog tj. hortikulturnog uređenje predmetne lokacije. Društveni vrtovi se ne mogu realizirati na površinama koje imaju određenu kategoriju zaštite.
- (2) Opći i posebni uslovi za poljoprivredno zemljište:
- a) Stvoriti zakonski i strateški okvir za cjelovitu zaštitu zemljišta.
 - b) Inventarisati stanje zemljišta, vrste i intenziteta oštećenja, trajne gubitke promjene namjene zemljišta iz poljoprivrednog u građevinsko, te uspostaviti sistemski monitoring poljoprivrednog zemljišta.
 - c) Razviti programe kojima se uspostavlja ravnoteža između očuvanje poljoprivrednog zemljišta, demografskih promjena i interesa lokalnog stanovništva i načina proizvodnje.
 - d) Kontinuirano izrađivati i usvajati novu prostorno plansku dokumentaciju baziranu na kontroliranom razvoju gradova, a trajnu i privremenu promjenu namjena poljoprivrednog zemljišta u druge svrhe provoditi samo na osnovu bonitetne kategorije zemljišta.

POGLAVLJE VIII. ŠUME I ŠUMSKO ZEMLJIŠTE

Član 121.

Osnovno plansko usmjerenje se zasniva na unapređenju sadašnjeg stanja, vrijednosti i šumovitosti radi općekorisnih funkcija šuma i očuvanja životne sredine. Urbane transformacije grada u posljednjim etapama razvoja, moguće je pratiti kroz analizu svih relevantnih aspekata urbane forme gradova, njihovog oblika, veličine, geografskog položaja, topoloških karakteristika i složene strukture uticajnih faktora na njen razvoj. Šumski kompleksi kao elementi urbane matrice su strukturna komponenta gradskog pejzaža, obnavljaju se i nastaju kao dio prirodno-geografskih i geomorfoloških cjelina, ali isto tako društvenih, političkih i ekonomskih okvira. Sve intezivnijom gradnjom fizičkih struktura, šumski kompleksi kao prostorni resurs postaju sve dragocjeniji. Time se podrazumjeva njihovo definisanje ne samo kroz odnos, rastojanje, formu već cjelovito funkcionalno – prostorno značenje u sklopu složenog urbanog tkiva integrisano sa ostalim gradskim sadržajima.

Član 122.

- (1) Planirani razvoj koji podrazumjeva bilo kakve intervencije u prostoru unutar šumskih zemljišta nameće potrebu konstantnog praćenja i usklađivanja svih kategorija razvoja sa prirodnim tokovima u smislu osiguranja trajnog sistema stabilizacije geobiosfere. Šume su dobra od opšteg interesa i zahtjevaju posebnu brigu i zaštitu zajednice u cjelini.
- (2) U cilju očuvanja i zaštite prirodnih vrijednosti mora se isključiti svaki oblik eksploatacije šuma u urbanom području koji bi mogao ugroziti njihov opstanak. Aktivnosti treba usmjeriti u pravcu usaglašavanja stavova po pitanju zaštite, uređenja, unapređenja i gospodarenja šumama kao dominantno iskazanim sistemima uopće.
- (3) S obzirom na stanje i karakter šumske vegetacije u urbanom području Sarajeva potrebno je težiti očuvanju i zaštiti šuma i šumskih zemljišta kroz opredjeljenja institucija na nivou Kantona Sarajevo za izdvajanjem šuma posebne namjene.
- (4) Šume koje prvenstveno služe za zaštitu zemljišta na strmim terenima i zemljišta podložnih erozijama, bujicama, klizištima ili oštrim klimatskim uslovima koji ugrožavaju postojanje samih šuma „tzv. zaštitne šume“. Šuma čiji je glavni zadatak zaštita naselja, privrednih ili drugih objekata kao što su saobraćajnice, objekti telekomunikacione infrastrukture, zaštita izvorišta i korita vodotoka kao i šume podignute kao zaštitni pojasevi te služe protiv prirodnih nepogoda, katastrofa ili stihijskih efekata ljudskog djelovanja. Ekološka funkcija zaštitnih šuma u gradu je značajna budući da ove površine doprinose da se umanjuju klimatski ekstremi i pored ostalog pročišćava prostor od prašine, štetnih klica, a obogaćuje isti kisikom, te štiti od buke i djeluje pozitivno na psihu svojim umirujućim dejstvom.
- (5) Također šume od posebnog značaja za odbranu i potrebe Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, šume od specijalnog značaja za pročišćavanje zraka i snadbjevanje vodom te šume namjenjene za izletišta, odmor, opće obrazovanje, rekreaciju, klimatska i druga lječilišta, idr.
- (6) U principu se ne može očekivati povećanje površina šuma osim prirodnom progradacijom „osvajanja“ manjih površina, a to je za ovaj nivo dokumentacije zanemarivo. Aktivnosti treba usmjeriti u pravcu unapređenja strukture i sadržaja s ciljem postizanja stabilnosti ekosistema na ovim prostorima i ostvarenja polivalentnih funkcija šuma – hidroloških, antierozionih, klimatskih, zdravstvenih, turističkih itd.
- (7) Da bi se obezbjedila zaštita, očuvanje i efikasno korištenje šuma u urbanom području, potrebno je usmjeriti njihov dalji razvoj u skladu sa prostornim mogućnostima i potrebama stanovništva.
- (8) U daljem planiranju urbanog područja kroz poboljšanje uslova života u Sarajevu može da se očekuje očuvanje i usmjeravanje šumskih prostora uz njihovo bolje usklađivanje sa stvorenim uslovima sredine i bolju funkcionalno prostornu organizovanost u sklopu urbanog područja. To znači da šumski kompleksi nisu ostaci prostora poslije zadovoljenja izgrađenih struktura ili pogodnost za interpolaciju budućih, već ravnopravni gradski prostori, karakteristični određenim načinima korištenja. Svakako da treba da se napomene da su značajna mjesta događanja, kretanja, kontaktiranja i nesumnjivo davanja pečata izgledu prostornih cjelina urbanog ambijenta.
- (9) U perspektivi treba definisati ko i kako propisuje i gospodari navedenim šumama urbanog područja.

Član 123.

- (1) Šume u državnom vlasništvu moraju se u potpunosti zaštititi i očuvati u ovom planiranom obimu. Potrebno je iznaći mogućnosti okrupnjavanja šumskog zemljišta u državnom vlasništvu kroz razne vidove kao što je otkup, supstitucija privatnih šuma i šumskog zemljišta, idr. Kad su u pitanju privatne šume i šumska zemljišta nameće se pitanje stanja

- i kvaliteta tih šuma, vlasništva, ograničavanja prava, dugoročnog planiranja i razvoja, zahtijeva konflikata u prostornom načinu korištenja.
- (2) U skladu sa ovim trebali bi se u narednim fazam planiranja nastojati pronaći mogućnosti određena kompromisna i svaka druga rješenja u očuvanju i zaštiti ovih šuma i šumskih zemljišta kako kroz prava i interes pojedinca tako i kroz intres društvene zajednice i države.

POGLAVLJE IX POSEBNA NAMJENA

Odjeljak A. Posebna/specijalna namjena

Član 124.

Područja posebne namjene obuhvataju objekte i prostore od od značaja za odbranu pri Ministarstvu odbrane BiH. Ova područja se dijele na perspektivne i neperspektivne.

Pododjeljak 1. Perspektivne lokacije

Član 125.

- (1) Perspektivne lokacije ostaju u posjedu Ministarstva odbrane BiH i Oružanih snaga BiH.
- (2) Perspektivne lokacije posebne namjene uređuju se prema posebnim propisima.
- (3) Ministarstvo odbrane u skladu sa važećom legislativom ima nadležnost za planiranje i izvođenje geodetskih, fotogrametrijskih i kartografsko-reprodukcijских poslova od interesa za odbranu, provođenje nadzora nad izvođenjem tih poslova, kao i brigu o čuvanju, skladištenju i distribuciji geodetskih, fotogrametrijskih i kartografskih materijala i dokumenata značajnih za odbranu.
- (4) Unutar površina posebne namjene mogu se graditi i rekonstruirati objekti izahvati i postavljati uređaji koji služe osnovnoj namjeni.
- (5) Nadležni organi na svim nivoima vlasti su dužni obezbijediti podatke i informacije Ministarstvu odbrane za prostore i objekte u okruženju lokacija posebne namjene u cilju lakše i brže realizacije planiranih aktivnosti na objektima i prostorima od značaja za odbranu.
- (6) Oko perspektivnih lokacija posebne namjene planirati zaštitne pojaseve sa posebnim režimom korištenja, uređenja i izgradnje, a u skladu s prostornim mogućnostima lokacije.

Pododjeljak 2. Neperspektivne lokacije

Član 126.

- (1) Neperspektivne lokacije Ministarstva odbrane BiH i Oružanih snaga BiH su lokacije koje su predate ili trebaju biti predate Vladi Federacije BiH i civilnim strukturama na korištenje.
- (2) Na lokacijama koje nisu privedene konačnoj namjeni moguće je izvršiti prenamjenu prostora i planirati korištenje u druge svrhe.
- (3) Na ovim lokacijama, u ovisnosti od veličine i položaja, postojeće namjene i opremljenosti infrastrukturom, moguće je izvršiti prenamjenu u prostore i objekte za razvoj privredne, javne i društvene infrastrukture (privrednih i poslovnih kompleksa, prometne površine ili za potrebe kluturnih manifestacija, obrazovanja, socijano zbrinjavanje osoba u stanju potrebe i sl, te sporta i rekreacije), a u skladu s potrebama i zahtijevima kantona/općine/grada i zahtijevima područja na kom se nalaze.
- (4) Izradom detaljnog planskog dokumenta, a u skladu s definisanom namjenom, će se definisati način i uslovi korištenja datog lokaliteta, te će se primjenivati urbanističko

tehnički uslovi definirani urbanističkim planom za predmetnu namjenu a u skladu sa područjem na kom su locirane.

POGLAVLJE X POVRŠINE INFRASTRUKTURNIH SISTEMA (IS)

Odjeljak A. Saobraćajna infrastruktura

Pododjeljak1 Cestovni saobraćaj

Član 127.

Pod saobraćajnom mrežom i saobraćajnim površinama se podrazumjevaju:

- a) lokalne saobraćajnice
- b) sekundarne saobraćajnice
- c) primarne saobraćajnice
- d) autobuske, trolejbuske, tramvajske stanice
- e) benzinske stanice
- f) parkinzi i garaže
- g) pješačke i biciklističke staze

Pododjeljak 2. Cestovna - ulična mreža i trgovi

Član 128.

- (1) Urbanističkim planom predviđa se gradnja i uređenje osnovne cestovne - ulične mreže i trgova tako da se osigura usklađen razvoj javnog motornog, pješačkog i biciklističkog saobraćaja. U planiranju, projektovanju, gradnji i uređenju trgova i ulične mreže obezbjeđuje se propisane mjere zaštite okoliša.
- (2) Urbanističkim planom, uz zadržavanje i rekonstrukciju postojećih, predviđa se gradnja novih mostova za saobraćaj vozila i pješaka, kao objekata posebnog značaja za formiranje identiteta grada na više rijeka. Pored ovdje planiranih, pješačke i biciklističke mostove moguće je graditi i na drugim lokacijama u skladu s lokalnim potrebama i uslovima.

Pododjeljak 3. Mreža planiranih cesta i ulica

Član 129.

- (1) Osnovnu planiranu mrežu cesta i ulica, u skladu sa važećom zakonskom kategorizacijom, čine: autoceste, magistralne, regionalne, lokalne i nekategorisane ceste, odnosno ulice, međusobno povezane u jedinstven saobraćajni podsistem mreže cesta i ulica .
- (2) **Autocesta A1** na multimodalnom transportnom koridoru Vc je izgrađena u planiranom gabaritu na području Hadžića, i ima uticaj na urbano područje iako ne prolazi istim.
- (3) U pravilu, širina saobraćajnih traka saobraćajnica trebaju iznositi najmanje za: brzu gradsku cestu 3,5 m, ulice sa više od jedne saobraćajne trake po smjeru 3,25 m, ostale novoplanirane ili predviđene za rekonstrukciju ulice 3,0 m, a za nekategorizirane ulice 2,75 m. Sve raskrsnice brzoj gradskoj cesti moraju biti denivelisane, a na drugim dijelovima osnovne ulične mreže mogu biti denivelisane ako to zahtijevaju saobraćajne potrebe (opterećenja) i dozvoljavaju prostorne mogućnosti. Svi prelazi cesta – ulica preko željezničkih pruga u pravilu trebaju biti denivelisani. Sva stajališta javnog prevoza putnika na primarnim saobraćajnicama trebaju se, u pravilu, izvoditi izvan kolovoza saobraćajnice u namjenskim nišama.

Pododjeljak 4. Planirane saobraćajnice – ulice

Član 130.

- (1) Novoplanirane saobraćajnice ne mogu biti uže od 9,0 metara, izuzetno 7,5 m, ako to zahtijeva konfiguracija terena i ako se uz ulicu grade individualne građevine. Planirana slijepa ulica može biti najduža do 180 m, uz uslov da na kraju ima obaveznu okretnicu za komunalna i druga vozila. Planirana pristupna cesta do građevinske parcele je najmanje širine 5,5 m ako se koristi za kolski i pješački saobraćaj, s tim da je najduža 75 m i na nju se veže najviše pet individualnih stambenih objekata sa najviše po tri stana.
- (2) Izuzetno, planirana pristupna cesta do građevinske parcele je najmanje širine 3,5 m ako se koristi za kolski i pješački saobraćaj i najmanje širine 1,5 m ako se koristi samo za pješački saobraćaj, s tim da je najduža 50 m i na nju se mogu priključiti samo dva individualna stambena objekta sa najviše po tri stana.

Pododjeljak 5. Odnos prema postojećim ulicama

Član 131.

- (1) Postojećim ulicama koje nisu ucrtane u osnovnoj uličnoj mreži potrebno je obezbjediti prostor za proširenje postojeće ulice koji iznosi najmanje 4,5 m od osovine saobraćajnice, iznimno, 3,75 m, ako to zahtijeva konfiguracija terena i ako se uz ulicu grade individualni objekti.
- (2) U već izgrađenim dijelovima grada s formiranim ulicama, udaljenost regulacione linije ulice ne može biti manja od 2,75 m od osovine saobraćajnice za dvosmjerni saobraćaj, odnosno 1,75 m za jednosmjerni saobraćaj.
- (3) Uređenje kolskih ulaza u blok zgrada, objekat, garaže ili parking osigurati, u pravilu, bez mijenjanjanivelete i širine trotoara, po mogućnosti bez uklanjanja poteza drvoreda ili drugog zelenila, te bez ugrožavanja sigurnosti pješaka i biciklista arhitektonskim barijerama.

Pododjeljak 6. Parkinzi i garaže

Član 132.

- (1) Potreban broj parking ili garažnih mjesta (broj PGM) za stambenu namjenu propisan je pravilima ovih odredbi. Potreban broj PGM, kada to nije definisano ovim odredbama, određuje se na 1000 m² građevinske (bruto) površine, ovisno o namjeni prostora ili objekta:

Namjena prostora	Potreban broj PGM
Stanovanje	15
Proizvodnja, skladišta i sl	8
Trgovine	40
Drugi poslovni sadržaji	20
Restorani i kafane	50
Fakulteti i naučne ustanove	15

- (2) U bruto izgrađenu površinu za izračun PGM ne uračunavaju se garaže i jednonamjenska skloništa. Kada se potreban broj PGM, s obzirom na posebnost djelatnosti, ne može odrediti prema gornjem normativu odredit će se po jedno (1) PGM za:
- a) hotele, hostele i pansionere na svake dvije sobe;
 - b) motele na svaku sobu;
 - c) pozorišta, koncertne dvorane, kina i sl. na 18 sjedišta;
 - d) sportske dvorane i igrališta s gledalištima na 18 sjedišta i za jedan autobus na 400 mjesta;
 - e) ugostiteljsku namjenu na četiri do 12 sjedećih mjesta;
 - f) škole i predškolske ustanove, na jednu učionicu, odnosno za jednu grupu djece;
 - g) bolnice, na tri kreveta ili dva zaposlena u smjeni;
 - h) ambulante, poliklinike, domova zdravlja, socijalne ustanove i sl., na dva zaposlena u smjeni;
 - i) vjerski objekti, na pet do 20 sjedišta ili mjesta za molitvu, ovisno o lokalnim uslovima.
- (3) Postojeće garaže se ne mogu prenamijeniti u druge sadržaje, a parkinzi samo iznimno, isključivo uz obezbjeđenjeadekvatene alternativne površine - minimalno istog broja parking mjesta.
- (4) Parkiranje je moguće na svim ulicama osim uz autoceste, brze ceste, magistralne, regionalne, ostale saobraćajnice sa više od jedne saobraćajne trake po smjeru, ovisno o lokalnim uslovima (o potrebi za parkiranjem, raspoloživom prostoru, horizontalnoj i vertikalnoj preglednosti, prolazima za pješake i bicikliste, pristupu vatrogasnih vozila, hitne pomoći i sl.). Ako se parkinzi grade uz kolovoz primarnih naseljskih ulica, tada moraju biti pod uglom (30° ili 45°), a uz interne naseljske – servisne ulice mogu biti uzdužni, kosi ili okomiti. Ako se parkinzi grade uz kolovoz primarnih naseljskih ulica, dozvoljena brzina kretanja za motorna vozila ne smije biti veća od 50 km/h.
- (5) Odobravanju gradnje novih javnih garaža treba da prethodi izrada saobraćajne studije.
- (6) Uz stajališta i terminale javnog gradskog prevoza omogućuje se gradnja "park andride" parkinga.

Pododjeljak 7. Mreža biciklističkih staza i traka

Član 133.

Biciklistička infrastruktura obvezno se gradi i uređuje na potezima označenima na grafičkim priložima, a može se graditi i uređivati i na drugim površinama, sve u skladu s važećim provedbenim planovima i podzakonskim aktima kojima se uređuje to područje.

Pododjeljak 8. Pješačke zone, saobraćajnice, staze i sl.

Član 134.

- (1) Za kretanje pješaka mogu se graditi i uređivati, osim trotoara, trgova i ulica, pješačke saobraćajnice, pothodnici, nathodnici, stepeništa, te prolazi i šetališta.
- (2) Osim pješačke zone u staroj gradskoj jezgri uređivat će se i pješačke zone u drugim gradskim dijelovima u skladu sa potrebama i mogućnostima.
- (3) Površine za kretanje pješaka moraju biti kontinuirane i dovoljne širine, u pravilu, ne uže od 1,5 m. Izuzetno, a ovisno o prostornim ograničenjima, mogu biti i uže, ali ne manje od 1,2 m.
- (4) Pri izradi detaljnih planova uređenja prostora za nova stambena naselja i zone veće od 1 ha, širina pješačkog hodnika (pasaža) kod visokogradnje ne može biti manja od 2,25 m.

Na raskrscima i drugim mjestima gdje je predviđen prelaz preko kolovoza u nivou za pješake, bicikliste i osobe s poteškoćama u kretanju, moraju se ugraditi spuštene ivičnjaci.

Odjeljak B Željeznički saobraćaj

Član 135.

Željeznički saobraćaj i saobraćajne površine podrazumijevaju:

- a) željeznički saobraćaj i željeznička stanica
- b) pruga-gradske i međugradske željeznice i stajališta
- c) žičare/uspinjače/(liftovi)

Pododjeljak 1. Mreža željezničkog saobraćajakao dio javnog gradskog prevoza

Član 136.

- (1) Planira se osposobljavanje željeznice za daljnje uključivanje u sistem javnoga gradskog i prigradskog prevoza putnika. U skladu sa ovim stajališta u funkciji javnog prevoza putnika mogu se, prema potrebi, graditi i na lokacijama koje nisu označene u grafičkom prilogu, ako to doprinosi poboljšanju javnog prevoza putnika.
- (2) Industrijski kolosijeci mogu se graditi na svim površinama privredne namjene u skladu sa potrebama.
- (3) Za planirano uvezivanje postojeće i planirane mreže tramvajskih pruga sa postojećim željezničkim prugama, kao i eventualnim sistemom lahkošinske željeznice, potrebno je kroz adekvatne studije utvrditi i predložiti optimalna tehničko - tehnološka rješenja koja će dati potrebne odgovore na pitanja mogućnosti uvezivanja zbog drastičnih razlika pogonskih napona ovih sistema (da li uvođenjem hibridnih vučnih vozila ili na neki drugi način ili dr.), adekvatnih mjesta i načina fizičkog uvezivanja i sl., jer u dosadašnjem vremenu ovo nije nikada studijski analizirano na primjeren stručni način.
- (4) Tramvajske i željezničke pruge mogu se graditi i na trasama koje nisu označene na grafičkom prilogu ako će to doprinijeti poboljšanju javnog prevoza putnika. Uslovi za takvu gradnju se moraju utvrditi detaljnom prostorno planskom dokumentacijom.
- (5) U Urbanističkom planu određeno je da se omogućuje gradnja tramvajskih pruga, u pravilu, u prostoru odvojenom od kolovoza saobraćajnice. Kada se omogućuje gradnja tramvajskih pruga uz trotoar, za tramvajsku prugu je potrebno obezbjediti prostor širine 3,0 m. Kad se omogućuje gradnja tramvajskih pruga na prostoru odvojenom od ulice, potrebno je obezbjediti prostor širine 15,0 m, a najmanje 9,0 m.
- (6) Okretnice za vozila javnog prevoza i javni parkinzi uz stajališta i terminale javnog prevoza mogu se graditi u svim namjenama ovisno o lokalnim uslovima. Lokacije postojećih stajališta javnog prevoza mogu se mijenjati ako se poboljšava javni prevoz. Za novoplanirane trase tramvaja i željeznice lokacije stajališta odrediti će se detaljnijim saobraćajnim rješenjima.
- (7) Površine za gradnju planiranih depoa trolejbusa, autobusa i minibusa predviđene su na lokaciji određenoj u Prostornom planu Kantona Sarajevo, a za depo tramvaja se zadržava postojeća lokacija.

Pododjeljak 2. Koridori i zaštitni pojas

Član 137.

- (1) Koridore planirane za planiranu gradnju željeznice je potrebno štiti u skladu s odredbama važećih Zakona o željeznicama, Zakona o sigurnosti u željezničkom prometu i u skladu s odredbama iz ovog Plana. Ovim Planom određeni su koridori koje je potrebno razraditi detaljnim dokumentima prostornog uređenja užeg područja, uvažavajući opredjeljenje da se što manje zauzima novi prostor, te da se zadrži na trasi postojeće pruge u što je moguće višoj mjeri. Uz trasu željezničke pruge treba predvidjeti zaštitne pojaseve u širinama prema propisima iz oblasti željezničkog saobraćaja.
- (2) Zaštitni pružni pojas željezničke pruge je zemljini pojas sa obje strane pruge širine 200 m, računajući od ose krajnjih kolosjeka. Uslovi za građenje u zaštitnom pojasu pruge se definiraju kroz izradu detaljne planske dokumentacije u toku čije izrade se pribavlja saglasnost nadležnog upravitelja željezničke pruge.
- (3) Ukoliko ne postoji usvojena provedbena planska dokumentacija uslovi za građenje u zaštitnom pojasu pruge se definiraju uz prethodnu saglasnost nadležnog upravitelja željezničke pruge.

Odjeljak C Vazdušni saobraćaj

Član 138.

- (1) Omogućuje se gradnja helidroma na površinama svih namjena utvrđenih Urbanističkim planom, izuzev stambene i mješovite - pretežito stambene namjene, na lokacijama na kojima to dopušta konfiguracija terena, pravci vjetrova, mogućnost prilaza i odleta letjelica u skladu posebnim propisima.
- (2) Helidromi se mogu graditi i na ravnim krovovima građevina koje zadovoljavaju navedene propise.

Odjeljak E Uslovi korištenja zemljišta na planom utvrđenim trasama i zaštitnim pojasevima objekata saobraćajne infrastrukture

Član 139.

- (1) Na trasama novoplaniranih saobraćajnica i površinama planiranim za proširenje postojećih saobraćajnica, dakle prostoru predviđenom za ovu namjenu, predviđa se uspostavljanje parcela za planiranu namjenu nove gradnje saobraćajnica ili proširenje postojećih saobraćajnica. Ovo su površine unutar kojih je do gradnje nove ili proširenja postojeće saobraćajnice zabranjena bilo kakva druga gradnja (stambenih, poslovnih, privrednih, pomoćnih i drugih objekata, nadstrešnica i sl.) i zahvati koji nisu u funkciji planirane saobraćajnice, odnosno moguće je urediti travnjak, bez sadnje visoke vegetacije, te minimalni potrebni pristup građevini i sl., ali najkasnije do privođenja površina za gradnju planiranih objekata saobraćajne infrastrukture konačnoj namjeni.
- (2) Površine planirane za gradnju infrastrukturnih sistema ili objekata saobraćaja su površine na kojima se mogu graditi građevine saobraćajne infrastrukture i to na posebnim prostorima i građevinskim parcelama, kao i linijske i površinske građevine za saobraćaj.
- (3) Na površinama predviđenim za površinske i druge građevine saobraćajne infrastrukture mogu se graditi građevine i uređivati:
 - a) saobraćajnice svih planiranih vidova saobraćaja i trgovi, sa mogućnošću izvođenja u dva ili više nivoa,
 - b) mostovi, vijadukti, pergole, galerije, tuneli i drugi objekti u funkciji saobraćaja,
 - c) tramvajske pruge, terminali i depoi sa pripadajućim pratećim sadržajima,
 - d) autobuske i trolejbuske stanice, terminali i depoi sa pripadajućim pratećim sadržajima,

- e) željezničke pruge stanice, terminali (uključivo i teretne, kontejnerske i sl.) i depoi sa pripadajućim pratećim sadržajima,
 - f) biciklističke staze, trake i parkinzi za bicikle,
 - g) pješačke staze i zone, rampe za osobe sa umanjnim tjelesnim sposobnostima, javna stepeništa i liftovi,
 - h) benzinske stanice,
 - i) trase stanice vertikalnog transporta (žičare, kosi liftovi i sl.) sa pripadajućim pratećim sadržajima.
- (4) Sve javne površine namijenjene kretanju pješaka, kao i vozila svih vidova javnog prevoza putnika, moraju zadovoljavati odredbe važeće Uredbe o prostornim standardima, urbanističko - tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe sa umanjnim tjelesnim mogućnostima.
- (5) Ograde duž saobraćajnica se mogu izrađivati i postavljati u kombinaciji čvrstog materijala i živice visine do 1,5 m, na način da ne umanjuju uslove potrebne preglednosti i druge uslove za sigurno odvijanje saobraćaja.
- (6) Kao i svi drugi infrastrukturni sistemi i saobraćajni sistemi i objekti se moraju graditi prema posebnim važećim propisima za građenje, pravilima struke, te ovim odredbama.

Odjeljak F. Odnos prema postojećim objektima na planom utvrđenim trasama i zaštitnim pojasevima objekata saobraćajne infrastrukture

Član 140.

Svi postojeći objekti drugih namjena koji se nalaze na planom utvrđenim trasama i u zaštitnim pojasevima saobraćajne infrastrukture mogu se na tim lokacijama zadržati najkasnije do privođenja površina za gradnju planiranih objekata saobraćajne infrastrukture krajnjoj namjeni, pri čemu se za iste može odobriti samo nužno tekuće održavanje ili eventualne sanacije od nepredvidivih posljedica bez povećanja horizontalnih ili vertikalnih gabarita i građevinske vrijednosti, a sve u skladu sa važećim posebnim zakonskim i podzakonskim aktima po pojedinim vidovima saobraćaja kojima su definisani zaštitni pojasevi.

Odjeljak G. Informacijska i telekomunikaciona infrastruktura

Pododjeljak 1. Telekomunikaciona infrastruktura

Član 141.

- (1) **Pošta** - Razvoj poštanskog saobraćaja, telekomunikacija i radiotelevizije u dijelu koji se odnosi na izgradnju poslovnih objekata usmjeren je na građevinska područja naselja i biće tretiran kroz detaljnu plansku dokumentaciju.
- (2) **Radiotelevizija**- Koridore radio relejnih veza potrebno je očuvati, a u slučaju planiranja objekata koji se nalazi na trasi RR koridora ili je u njegovoj neposrednoj blizini potrebno je tražiti saglasnost Radiotelevizije Bosne i Hercegovine.

Pododjeljak 2. Fiksni pristup i telefonija

Član 142.

- (1) Pri planiranju, rekonstrukciji i gradnji saobraćajnica potrebno je predvidjeti koridore za polaganje kablovske kanalizacije u koju je moguće naknadno uvlačenje telekomunikacijskih vodova i ugradnja povezane opreme te je potrebno sagledati mogućnost zajedničkog korištenja pomenute infrastrukture od strane više operatora u

- svrhu zaštite životne sredine i izbjegavanja prekomjerne gradnje. U prostornom smislu DTK ne narušava postojeće stanje osim u trenutku izgradnje.
- (2) Telekomunikacijsku infrastrukturu (pristupna mreža, kablovska kanalizacija) planirati i izvoditi podzemno izvan kolovoza (u pločnicima i zelenim površinama) do objekata a prateći saobraćajne ili druge infrastrukturne koridore. Ukoliko trasu kablovske kanalizacije nije moguće planirati izvan kolovoza, moguće je istu planirati unutar kolovoza uz pribavljenu saglasnost i definisane uslove za prokope saobraćajnih površina od strane nadležnih upravitelja cesta
 - (3) Planiranje i gradnju nove kablovske pristupne mreža vršiti isključivo optičkim kablovima i pratećim tehnologijama, bakarnim kablovima vršiti samo popravke na postojećoj pristupnoj
 - (4) Ormariće sa TK opremom planirati uz ili unutar objekata te izbjegavati njihovo postavljanje kao samostojećih jedinica.

Pododjeljak 3. Mobilne komunikacije

Član 143.

- (1) Bazne stanice se moraju graditi u skladu sa Pravilom 94/2021 o zaštiti od djelovanja elektromagnetnih polja u frekvencijskom opsegu od 9 kHz do 300 GHz („Službeni glasnik BiH“, broj 76/21).
- (2) Prema članu 34. Zakona o komunikacijama („Službeni glasnik BiH“, broj 31/03, 75/06, 32/10, 98/12) sva oprema mora ispunjavati usklađene standarde Evropske unije.
- (3) Pored vođenja računa o zaštiti uticaja baznih stanica na životnu sredinu i zdravlje ljudi, važan je i arhitektonsko-urbanistički aspekt, kao i psihološki aspekt, koji podrazumijeva diskretna rješenja dizajna i montaže elemenata baznih stanica sa najmanjim vizuelnim uticajem na stanovništvo te u skladu s tim po potrebi prilagoditi antenski stub u svrhu uklapanja u ambijent i okolinu.
- (4) Bazna stanica manjih dimenzija (bazna stanica sa antenskim prihvatom na objekat) unutar granice urbanog područja potrebno je prije svega postavljati na postojeće objekte, u skladu s posebnim propisima i zakonima, ako visinom ispunjavaju tehničke potrebe zainteresovanih operatora te ako postoji saglasnost vlasnika objekta. U protivnom dozvoljava se postavljanje cjevastih antenskih stubova u cilju omogućavanja ubrzanog tehnološkog razvoja mobilne mreže na području Kantona Sarajevo.
- (5) Postavljanje samostojećih rešetkastih antenskih stubova u svrhu montaže elemenata baznih stanica nije dozvoljeno unutar granice užeg urbanog područja, a izvan granice užeg urbanog područja dopušta se njihovo postavljanje, u skladu s posebnim propisima i zakonima, unutar zone javne zelene površine - Z1-4 zona zaštitnog zelenila ali ne više od jednog u datoj zoni.
- (6) Sa urbanističko-arhitektonskog aspekta, odnosno vizuelnog identiteta stuba (dizajn, oblik, boja), trebaju biti uklopljeni u dati ambijent, uz uvažavanje postojećih vegetacijski oblikovanih cjelina-naročito stablašica (ne smije se dozvoliti sječa i krčenje postojeće vegetacije).
- (7) Projektom je po mogućnosti potrebno predvidjeti da samostojeći antenski stub može omogućiti smještaj više operatora i ostalih zainteresovanih korisnika.
- (8) Građenje samostojećih antenskih stubova nije dopušteno u:
 - a) vodozaštitnim zonama, izuzev izgradnje infrastrukturnih instalacija koje omogućuju redovito funkcionisanje objekata vodozahvatnog područja, uz primjenu standardnih mjera zaštite,
 - b) zakonom zaštićenim objektima prirodnog naslijeđa,
 - c) cjelinama graditeljskog naslijeđa kao i na/uz objekte graditeljskog naslijeđa.

Odjeljak HVode, vodne površine i vodna infrastruktura

Član 144.

- (1) Vodni resursi imaju veliki značaj u razvoju, organizaciji i funkcionisanju prostora urbanog područja Općine Hadžića. Integralno upravljanje vodnim resursima zasniva se na činjenici da je voda jedna od tri osnovna elementa života, ključni faktor za kvalitetan život ljudi i društveno – ekonomski razvoj te integralni dio ekosistema. Zbog toga, vodnim resursima treba da se upravlja kroz cjelokupno sagledavanje raspoloživih količina voda, potrebnih količina voda za piće, održivost korištenja i zaštite voda.
- (2) U implementaciji vodne politike prioritet treba da dobiju one aktivnosti koje su vezane prije svega za promovisanje održivog korištenja i zaštite voda.
- (3) Današnji trend korištenja vodnih resursa na području urbanog dijela Hadžića, a i šire, i odnos prema njemu ukazuje da mogu postati limitirajući faktori za njegov razvoj, ukoliko se blagovremeno ne poduzmu odgovarajuće planske mjere usmjerene na razvoj i kontinuirano provođenje procesa integralnog upravljanja vodnim resursima, a koji se mogu ostvariti kroz sljedeće ciljeve:
 - a) sanacija i rekonstrukcija javne vodovodne mreže i objekata vodovodnog sistema, u cilju smanjenja gubitaka u postojećoj vodovodnoj mreži na prihvatljivu vrijednost do 30%,
 - b) obezbjeđenje dovoljnih količina vode odgovarajućeg kvaliteta, za potrebe snabdijevanja stanovništva i privrede,
 - c) proširenje sistema distribucije, izgradnja primarnih elemenata vodovodnog sistema uz poštivanje njihovog poretka, u cilju uspostavljanja organizacionog, kontinuiranog i sigurnog vodosnabdijevanja svih potrošača,
 - d) optimiziranje, racionalno i višenamjensko korištenje ograničenih vodnih resursa pri čemu treba voditi računa o interesima različitih kategorija korisnika,
 - e) optimizacija sistema i raspodjela dostupnih količina voda kroz uvođenje efikasnih zona vodosnabdijevanja sa regulacijom maksimalno dopuštenih radnih pritisaka u mreži,
 - f) zaštita prostora na kojem su locirana postojeća i planirana izvorišta, te rezervacija i zaštita prostora potrebnog za realizaciju višenamjenskih objekata akumulacija, namijenjenih prvenstveno za vodosnabdijevanje,
 - g) noveliranje važećih Odluka o zaštiti postojećih izvorišta koje se koriste u vodosnabdijevanju, odnosno donošenje novih Odluka zaštite izvorišta koje se planiraju koristiti za vodosnabdijevanje stanovništva i privrede,
 - h) rješavanje imovinsko pravnih odnosa za parcele na kojima se planira gradnja primarnih objekata vodovodnog sistema (kaptaze, rezervoari, PS, filter postrojenja itd.),
 - i) povezivanje, rekonstrukcija i dogradnja lokalnih vodovodnih sistema, koji neće biti obuhvaćeni centralnim vodovodnim sistemom. Ovi sistemi moraju biti pod stalnim monitoringom u cilju omogućavanja potpune sanitarne zaštite i boljeg standarda u vodosnabdijevanju,
 - j) započeti aktivnosti na istražnim radovima i izgradnja prioriternih objekata koji trebaju da eliminišu deficit vode u vodosnabdijevanju urbanog područja, u prelaznom periodu omogućiti poboljšanje u snabdijevanju vodom do realizacije planskog opredjeljenja izgradnje višenamjenske akumulacije Crna rijeka,
 - k) postojeća izvorišta pitke vode potrebno je zaštititi sukladno važećoj regulativi budući da osiguranje dodatnih količina pitke vode ne samo da ne isključuje iz sistema ni jedno

od postojećih izvorišta nego, šta više, potencira značaj očuvanja zaštitnih zona izvorišta u Sarajevskom polju.

Član 145.

- (1) Urbanističkim planom određene su površine i koridori za:
 - a) sistem vodosnabdijevanja;
 - b) sistem odvodnje i tretmana otpadnih voda;
 - c) sistem uređenja vodotoka i voda.
- (2) Vodoprivredni sistemi prikazani su na kartografskom prikazu infrastrukturne mreže (vode, vodne površine i vodna infrastruktura). Simboli korišteni u kartografskim prikazima označavaju približnu lokaciju.
- (3) Trase i lokacije novoplaniranih infrastrukturnih objekata u ovom su Planu orijentacijske i dozvoljene su odgovarajuće prostorne prilagodbe koje ne odstupaju od konceptnog rješenja unutar koridora, odnosno radijusa za lokacije prikazane simbolom:
 - a) vodovi do objekata prikazanih simbolima - vezano za stvarni smještaj objekata;
 - b) za vodove na reguliranju vodotoka - prema projektnoj dokumentaciji;
 - c) za cjevovode vodovodnog odnosno kanizacionog sistema – do 100,0 m;
 - d) za izvorište/vodozahvat - na temelju hidroloških istražnih radova;
 - e) za rezervoare - u radijusu 200,0 m od Planom predložene lokacije, ili obzirom na podatke iz detaljnije projektne dokumentacije i geodetskih podloga, uz uslova da planirana kota dna rezervoara može da odstupa $\pm 10,0\text{m}$;
 - f) za pumpne stanice - u radijusu 100,0 m od Planom predložene lokacije, ili obzirom na podatke iz detaljnije projektne dokumentacije i geodetskih podloga;
 - g) lokacije uređaja za prečišćavanje otpadnih voda - u radijusu 500,0 m od Planom predložene lokacije, ili obzirom na podatke iz detaljnije projektne dokumentacije i geodetskih podloga;
 - h) za planirane akumulacije/mikroakumulacije/retencije - na temelju projektne dokumentacije;
 - i) za ostale građevine - na temelju projekta.
- (4) U okviru provođenja Urbanističkog plana moguća su i realna odstupanja u pogledu rješenja same trasa i/ili lokacija planiranih infrastrukturnih građevina, a radi usklađivanja s planovima Općina, trasama drugih prometnih i infrastrukturnih građevina, preciznijim geodetskim podlogama, tehnološkim inovacijama/ dostignućima, potrebama zaštite prirodnih vrijednosti i kulturnih dobara i sl., te se isto neće smatrati izmjenama ovog Plana.

Član 146.

- (1) Zaštita podzemnih voda i izvorišta vode za piće određuje se posebnim Odlukama o zaštiti pojedinačnih vodozahvata prema posebnim propisima, a istražne radove za određivanje zaštitnih zona izvorišta treba provoditi na način da se obuhvati cijelo slivno područje.
- (2) Vodozaštitna područja i režimi zaštite reguliraju se i drugim posebnim propisima i vodnim dozvolama i Prostornim planom Kantona Sarajeva.

Član 147.

- (1) Površine za vodnu infrastrukturu dijele se na:
 - a) koridor,
 - b) površine.
- (2) Vodovodni infrastrukturni koridor/pojas je prostor za smještaj vodovodnih i kanizacionih instalacija unutar ili izvan građevinskog zemljišta. Širina koridora unutar

- neizgrađenih dijelova građevinskih područja izdvojene namjene i izvan građevinskih područja naselja iznosi za vodovod 5 m sa obje strane cjevovoda, a za kanalizaciju 10 m.
- (3) Širina koridora unutar izgrađenih dijelova građevinskih područja izdvojenih namjena u zavisnosti od postojećih objekat iznosi za vodovod od 3-5 m, a za kanalizaciju od 3-10 m.
 - (4) Na prostoru obuhvaćenog zaštitnog infrastrukturnog koridora /pojasa ne mogu se graditi objekti ili vršiti radovi suprotni svrsi zbog koje je uspostavljen isti.
 - (5) Do usvajanja detaljnih planova ili urbanističkih projekata za područja koja su definisana kao koridori ili do izdavanja odobrenja za radove na izvođenju vodovodnih i kanizacionih građevina ili infrastrukture, unutar koridora nije dozvoljena gradnja građevina drugih namjena.

Član 148.

Vodne površine sa vodnim dobrom (priobalni pojas) je prostor u kojem je osiguran propisni vodni režim, kvalitet i zaštita voda. Priobalni pojas na vodotocima štiti se u svrhu tehničkog i vodoprivrednog održavanja vodotoka i drugih voda, djelotvornog provođenja odbrane od poplava i drugih oblika zaštite od štetnog djelovanja voda.

Pododjeljak 1. Građevine, uređaji i instalacije za vodosnabdijevanje

Član 149.

- (1) Urbanističkim planom određene su površine za uređenje i zaštitu izvorišta, pumpnih stanica, rezervoara i glavnih vodovodnih cjevovoda.
- (2) Za snabdijevanje vodom za piće koristit će se postojeća izvorišta.
- (3) Pored postojećih izvorišta planirano je i uvođenje novih količina voda sa planirane višenamjenske akumulacije Crna Rijeka, kao plansko rješenje.
- (4) Rubni dijelovi urbanog područja, snabdijevat će se putem lokalnih izvorišta, koji su neovisni od centralnog javnog sistema, putem individualnih bunara, i drugih tehničkih rješenja putem tehnološke vode.

Pododjeljak 2. Građevine, uređaji i instalacije za odvodnju voda

Član 150.

Urbanističkim planom određene su površine i koridori za gradnju građevina i uređaja za odvodnju otpadnih, oborinskih i drugih voda, tako da se:

- a) pretežno grade građevine i uređaji separatne javne kanizacione mreže. U izuzetnim slučajevima u zavisnosti od manjka prostora, u starim dijelovima grada gdje već postoji mješoviti kanizacioni sistem isti se može zadržati uz prethodno usaglašavanje sa nadležnim institucijama;
- b) odvodnja otpadnih voda tamo gdje nije sagrađen javni sistem odvodnje ili se ne planira njegova gradnja zbog lokalnih uslova i specifičnosti sistema odvodnje (reljef, mala gustoća naseljenosti, veliki investicijski troškovi i dr.) rješava u skladu s Odlukom o odvodnji voda na području Kantona Sarajeva i zakonskom legislativom;
- c) u zavisnosti od konfiguracije terena, otpadne vode, prije upuštanja u recipijent, prečišćavaju se na centralnom uređaju za prečišćavanje otpadnih voda na lokaciji Butile odnosno na lokalnim uređajima za pročišćavanje otpadnih voda na lokacijama Priboj i Ružino polje;
- d) svi kanali za odvodnju otpadnih voda grade se kao zatvoreni;

- e) rekonstruišu svi primarni odvodni kanali koji gravitiraju prema uređaju za prečišćavanje otpadnih voda Butila;
- f) grade prelivne građevine;
- g) grade retencijski bazeni;
- h) grade ispusti u prijemnik i druge građevine za javnu odvodnju otpadnih voda.

Član 151.

- (1) Preduslov za razvoj i širenje, kako urbanog područja tako i vodovodne infrastrukture je rekonstrukcija postojeće javne primarne vodovodne mreži u širem obuhvatu, a u skladu sa godišnjim planovima i programima nadležnih kantonalnih ministarstava, općina i Operatera vodovodnog sistema.
- (2) Za sva urbanizirana naselja potrebno je izgraditi distributivnu mrežu kako bi se voda iz postojećih i novoplaniranih rezervoara mogla dovesti do potrošača. Posebnu cjelinu čine bespravni cjevovodi i pruključci pa je potrebno zamijeniti bespravno izgrađenu mrežu na potezima gdje će se gradnja legalizirati.
- (3) Na lokalitetima koja nemaju realizovanu separatnu kanalizacionu mrežu nemaju riješeno minimalno 30%, vodovodna mreža se ne može dalje proširivati odnosno razvijati.
- (4) Daljom realizacijom planskih sadržaja u datom obuhvatu, mora se pratiti i realizacija proširenja (povećanja) saobraćajne i komunalne infrastrukture za dodatnih 5-10%.
- (5) Utvrđivanje optimizacije vodovodnog sistema i preraspodjele dostupnih količina vode definisat će se kroz efikasne zone vodosnabdijevanja sa regulacijom maksimalno dozvoljenih radnih pritisaka u mreži.

Pododjeljak 3. Građevine i uređaji za uređenje potoka i voda

Član 152.

- (1) Urbanističkim planom određene su vodne površine za:
 - a) uređenje postojećih vodotoka, posebno bujičnih voda, prema Zakonu o vodama, odnosno određeni su pojasi posebnog režima korištenja zbog održavanja vodnog režima;
 - b) gradnju retencija za zaštitu od štetnog djelovanja potočnih voda;
 - c) u cilju zaštite od štetnog djelovanja vode po ljude i okolinu, na vodotocima su dozvoljeni zahvati s ciljem regulisanja i korigovanja korita;
 - d) zahvate na regulaciji vodotoka treba provoditi uz maksimalno uvažavanje prirodnih i pejzažnih krajolika, te posebice ekološke ravnoteže, na način da se formira trapezno korito s obaloutvrdom od prirodnog kamena i zelenim kosinama. Izuzetno u slučajevima manjka prostornih mogućnosti dozvoljava se uređenje korita s vertikalnim zidom, po mogućnosti s jedne strane vodotoka i na kratkim dionicama;
 - e) zatvaranje i prespajanje pojedinih potoka u otvorene tokove većih vodotoka.
- (2) Planom su približno definisane granice priobalnog pojasa, kao vodno dobro. Stvarne granice vodnog dobra (vanjske granice uređenog i neuređenog korita vodotoka I i II kategorije, te njihov priobalni pojas itd.) utvrdit će se u skladu sa Zakonom o vodama od strane nadležnih institucija. Nakon utvrđivanja, isti će biti sastavni dio planskog usmjerenja.
- (3) Na površinama za gradnju koje graniče s vodotokom, planiranom ili postojećom regulacijskom i zaštitnom vodnom građevinom, te drugim vodnim dobrom, u svrhu sprječavanja pogoršavanja vodnog režima, ne mogu se graditi građevine niti podizati ograde na udaljenosti manjoj od 15,0 m za vodotoke I kategorije odnosno 5,0 m za vodotoke II kategorije, od obale postojećeg, odnosno planiranoga korita.

- (4) Pojas s obje strane potoka u kojem nije dopuštena gradnja uređuje se kao zelena površina – linijsko zelenilo, u kojoj se osiguravaju uslovi za revitalizaciju potoka, te se uređuju, u pravilu, kao pješačke, a ovisno o lokalnim uslovima i biciklističke komunikacije.
- (5) Prostori uz potoke su mogući pravci društvenog i vodoprivrednog razvoja i integriranja grada osobito kada služe tercijarnim i kvartarnim djelatnostima odmoru i rekreaciji. Preduslov razvoja je uređenje pješačkih komunikacija i prostora ugodnih za boravak ljudi na otvorenome.

Član 153.

- (1) Vode i vodno dobro unutar građevinskog područja naselja održavat će se i uređivati kao dio cjelovitog uređenja prostora, tako da se osigura prihvatljiv vodni režim, propisana kvaliteta i zaštita vodotoka, te zaštita od njihovog štetnog djelovanja.
- (2) Korita i tokovi vodotoka utvrđivat će se, u pravilu, maksimalno vodeći računa o prirodnom koritu vodotoka.
- (3) Pejzažno arhitektonsko oblikovanje uređenja korita, odnosno profil regulisanja korita treba da se projektuje i izvodi sa poprečnim profilom trapeznog oblika.
- (4) Izuzev na dijelovima toka vodotoka, gdje prostorne mogućnosti zahtijevaju da se korito uredi sa vertikalnim zidovima korita regulacije. Ove dionice moraju da budu što kraće.
- (5) Manje vodne površine mogu se formirati u okviru uređenja prostora.

Član 154.

Formiranje jedinstvene baze podataka svih potrošača / objekata, sa ciljem utvrđivanja stvarno potrebnih količina vode kao i prostorne preraspodjele.

Član 155.

Koncepcija održivog razvoja vodnih resursa na području urbanog dijela Hadžića zasniva se na sljedećem:

- a) Zaštita vode kao resursa, sa ciljem poboljšanja kvaliteta i kvantiteta vode i njihovo uvođenje u klasu čistih voda;
- b) Izrada kategorizacije vodotoka kao pokazatelja kvaliteta vode;
- c) Optimiziranje, racionalno i višenamjensko korištenje (recirkulacija vode) ograničenih vodnih resursa pri čemu treba voditi računa o interesima različitih kategorija korisnika – što predstavlja strateški zahvat;
- d) Utvrđivanje obaveze izgradnje katastra zagađivača radi praćenja i preuzimanja mjera u cilju sprječavanja negativnog uticaja a posebno u ekcesnim situacijama.;
- e) Uređenju voda kao elemenata životne sredine;
- f) Uređenju i korištenju vodnog dobra i njihovoj zaštiti prije svega sa stanovišta očuvanja, mogućnosti nesmetane evakuacije velikih voda, odvodnjavanja i očuvanja biodiverziteta, a sve u skladu sa Odlukama koje donose nadležne institucije propisane Zakonom o vodama;
- g) U svrhu njihovog korištenja, nastaviti sa aktivnostima na istraživanju geotermalnih resursa.

Odjeljak I Energetika

Član 156.

- (1) U obuhvatu Plana će biti definisane zone snabdijevanja toplotnom energijom sa sljedećim namjenama:
 - a) Područje pokriveno sistemom daljinskog grijanja
A1.Postojeće, A2.Rekonstrukcija, A3.Planirano

Ovo područje podrazumijeva snabdijevanje toplotnom energijom postojećih i planiranih objekata preko sistema daljinskog grijanja korištenjem gasa, biomase, geotermalne ili otpadne toplote integracijom toplotnih pumpi u sistem. Korištenje biomase prema usvojenom scenariju iz Studije izvodljivosti o proširenju i poboljšanju sistema daljinskog grijanja u Kantonu Sarajevo – Enova Sarajevo, PlanEnergi Danska, Sarajevo, 2018.god.Ovo područje obuhvata zone kolektivnog stanovanja, društvene infrastrukture, poslovne privrede a po potrebi i druge.

b) Područje pokriveno individualnim sistemima – gas i/ili OIE

Postojeći i planirani objekti iz ove zone koriste kao primarni energent za snabdijevanje toplotnom energijom prirodni gas, solarnu energiju, ili otpadnu toplotu. (U skladu sa prioriterizacijom energenata definisanom kroz Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o zaštiti i poboljšanju kvaliteta zraka u KS - nacrt). Moguće je korištenje toplotnih pumpi. Ovo područje obuhvata zone individualnog stanovanja i proizvodne privrede (osim u slučaju mogućnosti korištenja otpadne toplote iz proizvodnih procesa za sistem daljinskog grijanja).

c). Područje pokriveno sistemom daljinskog grijanja i individualnim sistemima

Kombinacija zone A i zone B, pretežno za zone sa mješovitom namjenom. Ukoliko je prostorno i tehnički moguće, individualni objekti bi se priključili na sistem daljinskog grijanja. U suprotnom, važi kao za B.

d. Područje pokriveno individualnim sistemima – OIE i ostalo

Objekti u ovoj zoni koriste obnovljive izvore energije, gasovita goriva, električnu energiju, tečna i čvrsta goriva koja moraju ispunjavati određene zahtjeve za kvalitet definisane Odlukom o izmjenama i dopunama Odluke o zaštiti i poboljšanju kvaliteta zraka u KS - nacrt.

Pododjeljak 1. Gasni sistem

Član 157.

- (1) Zaštitni pojas prstena gasa visokog pritiska iznosi po 3 m od ivica distributivnog gasovoda na obje strane, a gasovoda srednjeg pritiska po 2 m. U zaštitnom pojasu se ne smiju graditi objekti ili poduzeti druge radnje koje mogu uticati i ugroziti stanje ili pogon distributivnog gasovoda.
- (2) Tačna udaljenost gasovoda od drugih podzemnih vodova i ostali uslovi su definisani Pravilnikom o uslovima za nesmetanu i sigurnu distribuciju prirodnog gasa distributivnim gasnim sistemom pritiska do 16 bar („Sl.novine KS“ 40/17).

Član 158.

Minimalna odstojanja gasnih stanica (RS, MRS i MS) od stambenih i drugih objekata, kao i ostali uslovi, utvrđuju se prema Pravilniku o uslovima za nesmetanu i sigurnu distribuciju prirodnog gasa distributivnim gasnim sistemom pritiska do 16 bar („Sl.novine KS“ 40/17).

Pododjeljak 2. Toplifikacioni sistem

Član 159.

Prema Odluci Vlade Kantona Sarajevo (02-05-32299-16/19) usvaja se „Studija izvodljivosti o proširenju i poboljšanju sistema daljinskog grijanja u Kantonu Sarajevo“ i utvrđuje obaveza provedbe zaključaka i preporuka sadržanih u Studiji, gdje se, između ostalog, navodi: „Proširenje SDG u Kantonu Sarajevo na postojeće objekte kao i objekte koji će se tek graditi treba biti imperativ i isto mora biti ispraćeno sa dosljednim poštivanjem planske

dokumentacije. Tamo gdje je moguće, objekti će se priključiti na postojeće kotlovnice, a tamo gdje to nije moguće izgradit će se nove kotlovnice.“

Član 160.

Centralni toplifikacioni sistemi ne zahtijevaju posebne koridore, ali se ne smiju graditi u zoni drvoreda ili na lokacijama gdje se predviđa izgradnja građevina (ne smiju biti ispod građevina). Utvrđivanje uslova izgradnje mora biti u skladu sa Tehničkim i ostalim zahtjevima za projektovanje, izgradnju i održavanje toplovoda (vrelovoda).

Član 161.

Gasna kotlovnica može biti izgrađena kao poseban građevinski objekat, te prislonjena ili u sastavu objekta druge namjene, u zavisnosti od visine objekta uz koji će se postaviti. Tehnički uslovi za projektovanje, izgradnju i održavanje kotlovnica ukupnog kapaciteta iznad 50 kW su definisani Pravilnikom o tehničkim normativima za projektovanje, građenje, pogon i održavanje gasnih kotlovnica („Sl.list SFRJ“, br.10/90 i 52/90).

Član 162.

Prije izrade detaljne planske dokumentacije će, u zavisnosti od nadležnosti nivoa vlasti, nadležni organ trebati obezbijeditizemljište društvene namjene, za izgradnju novih kotlovnica/postrojenja. Za nova naselja, unutar zona sistema daljinskog grijanja, gdje je planirana izgradnja kotlovnice i sistema daljinskog grijanja, potrebno je prije realizacije stambenih objekata prvo omogućiti izgradnju objekta kotlovnice.Veličina parcele koju je neophodno obezbijediti za kotlovnice će se odrediti u saradnji sa upraviteljem.

Član 163.

Kod planiranja novih naselja neophodno je da se nove zgrade projektuju i grade sa centraliziranim sistemom grijanja, pripreme sanitarne vode i hlađenja. Takva naselja mogu biti osnova za visoko-efikasnu kogeneraciju s obzirom da se potrebe za toplotom u tom slučaju javljaju tokom čitave godine.

Član 164.

Kod izgradnje zona sa proizvodnom privredom, potrebno je prilikom donošenja Odluke o pristupanju izradi detaljnom planskom dokumentu za određenu lokaciju identifikovati proizvodne procese i mogućnost iskorištenja otpadne toplote.

Član 165.

- (1) Rezervoari koji služe za skladištenje tečnog naftnog gasa, moraju biti izgrađeni u skladu sa Pravilnikom o izgradnji postrojenja za tečni naftni gas i o uskladištavanju i pretakanju tečnog naftnog gasa („Sl.list SFRJ“, br.24/71).
- (2) Rezervoari koji služe za skladištenje ulja za loženje, moraju biti izgrađeni u skladu sa Pravilnikom o smještaju i držanju ulja za loženje („Sl.list SFRJ“, br.45/67).

Pododjeljak 3. Obnovljivi izvori energije

Član 166.

Planom omogućiti intenzivnije korištenje obnovljivih izvora energije u skladu sa važećim propisima, kako u oblasti proizvodnje i korištenja toplotne energije tako i u oblasti električne

energije, u cilju dekarbonizacije energetskeg sektora. Na prostorima za koje postoje pretpostavke za iskorištenje potencijala iz obnovljivih izvora energije investitorima omogućiti dodatna ispitivanja kojim bi se utvrdila isplativost izgradnje, vodeći računa o zaštiti okoliša, te ukoliko su rezultati ispitivanja pozitivni omogućiti realizaciju projekta i privođenju prostora konačnoj namjeni u skladu sa odredbama ove Odluke i važeće legislativne za ovu oblast i zaštitu okoliša.

Član 167.

- (1) U obuhvatu Plana mogu se koristiti kao dopunski izvori energije obnovljivi izvori energije (OIE): vjetra, sunca, biomase, bioplina i geotermalne energije.
- (2) Razvoj OIE se zasniva na komercijalno dostupnim tehnologijama iskorištavanju OIE, a sve u skladu s važećom legislativom (zakonski i podzakonski akti, tehnički normativi i standardi i sl.) za OIE i prostorno uređenje i odredbama ovog plana.
- (3) Cijeli prostor Urbanističkog plana se smatra prostorom za istraživanje mogućnosti primjene OIE i mjera energetske učinkovitosti, uz ograničenja definisana ovim Planom i posebnim propisima.

Član 168.

Uredbom o korištenju obnovljivih izvora energije i kogeneracije („Sl. novine FBiH“ br. 36/10), i ostalim zakonskim i podzakonskim aktima OIE se u ovisnosti od instalisane snage dijele se na:

- a) mikro postrojenja: do i uključivo 150 kW,
- b) mini postrojenja: od 150 kW do uključivo 1 MW,
- c) mala postrojenja: od 1 MW do uključivo 10 MW,
- d) velika postrojenja: preko 10 MW.

Član 169.

- (1) Uslovi građenja za OIE u ovoj odluci su dati sa prostornog aspekta i zaštite okoliša.
- (2) Uslovi građenja u dijelu koji se odnosi na primjenu tehničkih propisa iz područja elektroenergetike moraju se zatražiti od nadležnog elektroprivrednog poduzeća.
- (3) Lokacije i uslovi smještaja građevina i postrojenja za proizvodnju električne energije iz OIE će se odrediti na temelju prethodnih istraživanja i u skladu s važećom planskom dokumentacijom i zakonom propisanih procedurama, a prevashodno izrade dokumenata koji se tiču uticaja na okoliš i uključivanja javnosti u procedure izrade, te poštujući domaće i međunarodne standarde.
- (4) Povezivanje, odnosno priključak planiranih obnovljivih izvora energije na elektroenergetsku mrežu, sastoji se od pripadajuće trafostanice smještene u granicama obuhvata planiranog obnovljivog izvora (izuzetno u neposrednoj blizini) i priključnog dalekovoda/kabela na postojeći ili planirani dalekovod ili na postojeću ili planiranu trafostanicu
- (5) Pri izradi investiciono-tehničke dokumentacije poštivati tehničke normative i propise vezano za ovu oblast uz uvažavanje utvrđenih kriterija zaštite okoliša koju objekti za proizvodnju električne energije moraju imati, te je potrebno osigurati trajnu kontrolu uticaja na okoliš. Svadokumentacija mora proći javne procedure i verifikaciju u skladu s važećom legislativom.
- (6) Građevine i oprema za iskorištavanje OIE, kao i prateća infrastruktura ne smiju ugrožavati okoliš, kao i kulturno-historijske i prirodne vrijednosti, te pejzaža.

Pododjeljak 4. Energija vjetra

Član 170.

U obuhvatu Urbanističkog plana se omogućava se izgradnja vjetroelektrana (VE) manjih kapaciteta, izgradnja stupova za ispitivanje vjetropotencije i izgradnja vjetroagregata u urbanim područjima u svrhu napajanja objekta i urbane opreme obzirom.

Član 171.

- (1) U obuhvatu Urbanističkog plana se omogućava se izgradnja vjetroelektrana (VE) male snage/kapaciteta u urbanom području, uz sljedeće opće uslove:
- lokacija VE može biti u širem urbanom području, odnosno preporučljivo je instalirati vjetroelektrane u naseljenim područjima u kojima ne postoji centralizovano napajanje električnom energijom ili se električna energija prekida (kao dopunski izvor napajanja);
 - pristupni putevi do lokacije vjetroelektrane i operativni putevi na lokaciji sastavni su dio VE i treba ih projektovati širine do 5,0m, odnosno koridor širine do 10,0m, te eventualno veće širine na krivinama, a u skladu s prostornim mogućnostima, pristupni putevi moraju biti makadamski;
 - da bi se maksimalno iskoristio potencijal VE, potrebno je odrediti lokalitete na području gdje nema visokih stabala. Da bi se dobio maksimalni pokazatelj učinkovitosti, potrebno je postaviti osovinu turbine iznad nivoa prepreka najmanje 4-5m;
 - pripadajuća trafostanicu za povezivanje (priključak planirane VE na elektroenergetsku mrežu) smjestiti je u granicama obuhvata planirane VE;
 - razmak između pojedinih agregata mora iznositi između 5 i 10 prečnika lopatica;
- (2) Za postrojenja VE potrebo je definisati uži i širi prostor a na osnovu parametara datih u sljedećoj tabeli:

Instalirana snaga (MW)	Površina tlocrtna projekcije prostora vjetroelektrane (km ²)
Do 10	Do 4
10-20	4-6
20-50	6-15
50 i više	15-40

Član 172.

- (1) Potrebno je omogućiti višenamjensko korištenje zemljišta u obuhvatu projekta VE postrojenja a koje se odnosi o na poljoprivrednu proizvodnju, (smatraju kompatibilnom namjenom), te se nakon instaliranja vjetroagregata i infrastrukture, poljoprivreda u smislu zemljoradne i uzgoja stoke može nastaviti gotovo skoro do baze turbine.
- (2) Prilikom instalacije vjetroelektrane, potrebno je voditi računa da se rasporedom vjetroagregata i ratećom infrastrukturom obradi površina sačuva što većoj mjeri, odnosno da ne smije zauzeti više od 20-30% zemljišta zbirne vlasničke parcele (katastarskih čestica).

Član 173.

- (1) Okolišne i prostorne mjere u odnosu na ostale sadržaje i namjene u prostoru:
- Kako bi se izbjegli negativni uticaji vjetroelektrana koji se ogledaju u mogućnosti za uzrokovanje elektromagnetskih poremećaja koji mogu uticati na električnu opremu, preporučuje se da minimalna udaljenost od saobraćajne i druge osjetljive infrastrukture iznosi 1,5 ukupne visine vjetroagregata. Prosječna visina agregat na našem podneblju je 100m, te je u skladu sa tim, preporučena udaljenost od osjetljive infrastrukture 150m.

- b) Vjetroagregati mogu stvarati trepteće sjene koje uzrokuju smetnje vozačima naručito na autocestama i brzim cestama, te se preporučuje udaljenost VE od ovih saobraćajnica minimalno 300 m.
- c) Osigurati minimalnu udaljenost od 500,00 m od aerodroma, u svrhu sprječavanja interferencija s radarskom opremom i nastanka fizičkih prepreka, dok je detaljnija istraživanja potrebno provesti u zoni 500 m – 15 km.
- d) U svrhu racionalizacije korištenja prostora, vjetroenergetska postrojenja i prateću infrastrukturu planirati uz postojeće infrastrukturne koridore u skladu s prostornim mogućnostima i vodeći računa o mjerama zaštite.
- e) Za potrebe spajanja mreže vjetroelektrana u elektroenergetski sistem potrebno je u što većoj mjeri koristiti podzemne kabele koji prolaze postojećim trasama (npr. saobraćajnica), a samo na mjestima gdje to stanje na terenu ne dozvoljava koristiti nadzemne dalekovode.
- f) Osigurati minimalnu udaljenost od 500 m od zona u kojim bi uobičajene aktivnosti mogle imati jednu ili više štetnih posljedica uslijed djelovanja određenog pritiska vjetroelektrana. Takve zone obuhvataju zone javne i društvene namjene, turističke zone, obiteljska poljoprivredna dobra u službi turizma, sportsko-rekreacijske zone i sl.).
- g) Detaljnu procjenu utjecaja i mogućnosti lociranja VE postrojenja potrebno je provesti u zoni 500,00 m – 2,00 km udaljenosti od zona navedenih u prethodnom stavu, kako bi se izbjegli negativni estetski utjecaji, širenje buke (dnevna i noćna).
- h) U svrhu smanjivanja utjecaja na okoliš, racionalizacije korištenja prostora i povezivanja u elektroenergetsku mrežu mrežu, poželjno je grupisati vjetroenergetskih projekata u vjetroparkove.
- i) VE postrojenja nije moguće planirati unutar zona velike vjerovatnoće od pojave plavljenja i olujnih vjetrova.
- j) Na lokaciji zahvata ne smiju se postavljati ograde, osim ograde oko trafostanice, a trafostanicu izvesti s nepropusnom uljnom jamom s dvostrukim zidovima.
- k) Pri utvrđivanju uslova gradnje obavezno propisati sanaciju i obnovu lokacija nakon uklanjanja vjetroelektrana i prateće infrastrukture.
- l) U cilju zaštite ptica od sudara s lopaticama vjetroagregata tokom noći, koristiti minimalno osvijetljenje u skladu sa mjerama sigurnosti u saobraćaju, te za noćno osvijetljenje vjetroagregata koristiti žutu ili crvenu svjetlost s periodičnim paljenjem i gašenjem.
- m) U cilju zaštite ptica od sudara s lopaticama vjetroagregata tokom dana, vršne dijelove lopatica obojiti crvenom/crnim bojom i/ili UV bojama kako bi lopatice bile što uočljivije, naročito grabljivicama.
- n) Osigurati kontrolu buke vjetroagregata adekvatnim programima, koji omogućavaju način rada sa smanjenom emisijom buke.
- o) U cilju sanacije devastiranih površina, u okviru izrade projektne dokumentacije izraditi projekt vanjskog uređenja koji će obuhvatiti sve površine koje su devastirane pod privremenim utjecajem izvođenja radova i isto izvoditi odmah nakon završetka građevinskih radova kako bi se u što ranijoj fazi spriječila moguća pojava erozijskih procesa.
- p) Zbrinjavanje otpada vršiti prema preporukama i u skladu s dogovorom s nadležnim komunalnim preduzećem i ovlaštenim operaterima.

Član 174.

- (1) Potrebno je omogućiti vršenje istražnih radova na prostorima ili na dijelovima prostora namijenjenih razvoju VE postrojenja, kao i za istraživanje i eksploataciju i drugih

kompatibilnih izvora energije, ukoliko ispunjavaju odgovarajuće propisane zahvate – manji energetska parkovi.

- (2) Za ispitivanje vjetro potencijala i postavljenje mjernog stupa potrebno je ispuniti sljedeće uslove:
 - a) sigurnosna udaljenost mjernog stupa od elektroenergetskog voda mora biti minimalno 50,00 m,
 - b) prostor ispitivanja obuhvata prizemni sloj atmosfere u visini 200,00 m iznad tla unutar granica radijusa 50,00 m od koordinata geodetske točke mjernog stupa koja je prikazana na grafikonu priloga, na odgovarajućoj podlozi i razmjeri.

Član 175.

- (1) Dozvoljena je gradnja malih vjetroelektrana/vjetroagregata (VE) u urbanim područjima u svrhu napajanja objekata i urbane opreme obzirom da ne proizvode veliku buku.
- (2) Male vjetroelektrane/vjetroagregat imaju rotor prečnika cca 2,0 m, nazivne snaga im je od 0,5 kW do 5 kW i mogu se korsiti za napajanje električnom energijom:
 - a) objekata,
 - b) javne rasvjete, punionice za električne automobile i sl.
- (3) Mogu se montirati na krovove objekata i eventualno fasade.
- (4) Moguća je kombinacija i dozvoljava se postavljenje vjetorturbina i solarnih panela na krovove objekata u svrhu povećanja nazivne.
- (5) Male VE se mogu koristiti na sljedeći područjima:
 - a) na lokalitetima bez električne energije sa sistemom za skladištenje (baterijama) ili u kombinacijom sa nekim drugim izvorom energije,
 - b) za objekte priključene na elektroenergetsku mrežu sa ciljem smanjenja računa za električnu energiju,
 - c) za zagrijavanje zraka i vode.

Pododjeljak 5. Energija sunca

Član 176.

- (1) U obuhvatu Urbanističkog plana se omogućava se iskorištavanje energije sunca za pretvorbu u sve vidove energije (toplinska, električna energija), odnosno izgradnja fotonaponskih/solarnih solarnih elektrana (SE) sa pratećom infrastrukturem.
- (2) Infrastruktura fotonaponskog postrojenja se, pored fotonaponskih modula, sastoji od:
 - a) pristupnih i internih saobraćajnica između modula, potrebnih za održavanje;
 - b) invertera, transformatora, eventualno administrativnog objekta;
 - c) sistema rovova za električne i komunikacijske kablove;
 - d) sistem odvodnje oborinskih i otpadnih voda.

Član 177.

- (1) U zoni naselja mogu se graditi sljedeći SE:
 - a) mikro postrojenja: do i uključivo 150 kW,
 - b) mini postrojenja: od 150 kW do uključivo 1 MW i njihova udaljenost od prvih objekata treba biti minimalno 15m.
- (2) Udaljenost SE od naselja prema vrsti postrojenja:

- a) mala postrojenja: od 1 MW do uključivo 10 MW iznosi minimalno 300m
 b) velika postrojenja: preko 10 MW iznosi minimalno 500m i njihova udaljenost od prvih objekata treba biti minimalno 50 m.
- (3) Poželjna je izgradnja mikro solarnih elektrana, naseljenim područjima u kojima ne postoji centralizovano napajanje električnom energijom ili se električna energija prekida (kao dopunski izvor napajanja), a čime se omogućuje plasman proizvedene električne energije konzumu u neposrednoj blizini.
- (4) U svrhu racionalizacije korištenja prostora, SE postrojenja i prateću infrastrukturu planirati uz postojeće infrastrukturne koridore u skladu s prostornim mogućnostima i vodeći računa o mjerama zaštite;
- (5) Fotonaponski paneli postavljaju se na betonske temelje i/ili čelične i aluminijske nosače najčešće minimalno 1,00 m iznad nivoa tla. **Preporučuje se konstrukciju panela postavljati** u zemlju sidrenjem kako bi se što manje tla iskoristilo za konstrukciju i pripreme radove, a i zbog manje destrukcije tla prilikom montaže.

Član 178.

- (1) Generalni prostorni parametri prema tipu postrojenja (podjela postrojenja prema Uredbi o korištenju obnovljivih izvora energije i kogeneracije, „Sl. novine FBiH“ br. 36/10):

Tip postrojenja	Mikro fotonaponske elektrane do 150kW	
Namjena zemljišta/površina	Građevinsko	Poljoprivredno
Jačina/instalisanasna (kW/MW)	20 - 50	10-25
Veličina parcele (m ²)	1.000 – 4.000	1.000 – 4.000
(ha)	0,1-0,4	0,1-0,4
Iskorištenost parcele za SE (%)	60%	40%

Tip postrojenja	Mini fotonaponske elektrane od 150kW do 1000kW (1MW)	
Namjena zemljišta/površina	Građevinsko	Poljoprivredno
Jačina/instalisanasna (kW/MW)	50- 200	25-100
Veličina parcele (m ²)	4.000 – 8.000	4.000 – 8.000
(ha)	0,4-0,8	0,4-0,8
Iskorištenost parcele za SE (%)	60%	40%

Tip postrojenja	Malo fotonaponske elektrane od 1MW do 10 MW	
Namjena zemljišta/površina	Građevinsko	Poljoprivredno
Jačina/instalisanasna (kW/MW)	200- 500	200-500
Veličina parcele (ha)	0,8 – 2,0	0,8 – 2,0
Iskorištenost parcele za SE (%)	60%	40%

Tip postrojenja	Velika preko 10MW	
Namjena zemljišta/površina	Građevinsko	Poljoprivredno
Jačina/instalisanasna (kW/MW)		
Veličina parcele (m ²)	2,0 - 20,00	2,00 – 20,00
Iskorištenost parcele za SE (%)	60%	40%

- (2) Ovi kriteriji predstavljaju okvirne zahtjeve/parametre, a detaljniji kriteriji će se dopuniti u skladu sa specifičnostima pojedine lokacije i izradom okolišnih studija.

Član 179.

- (1) Prostorni parametri prema namjeni zemljišta/urbanističko-tehnički uslovi:

a) Građevinsko zemljište - stanovanje:

- 1) 40-50% površine zbirne vlasničke parcele predviđa se za realizaciju solarnog postrojenja i prateće infrastrukture u funkciji postrojenja, a što podrazumijeva:
 - solarne/fotonaponske panele, trafostanice, inverteri (inženjerske građevine),
 - pristupnih saobraćajnica i internih puteva između solarnih panela, potrebnih za održavanje. Zbirna vlasnička parcela predstavlja skup parcela (katastarskih čestica) istog vlasnika koje formiraju cjelovitu parcelu na kojoj će se graditi, tj. građevinsku parcelu;
- 2) procenatizgrađenosti zbirne vlasničke parcele (katastarskih čestica) solarnim panelima može biti 35-40% u ovisnosti od prostornih mogućnosti parcele (oblik, veličina, odnos prema susjednim parcelama, konfiguracija terena);
- 3) ukoliko su parcele veće od 2000,0 m² procenatizgrađenosti zbirne vlasničke parcele solarnim panelima može biti i veći od 35-40%, sa maksimalnim povećanjem od 10%;
- 4) na zbirnoj vlasničkoj parceli mora biti minimalno 20% uređenih zelenih površina, od čega 10% mora biti zasađeno visokim i srednjim rastinjem - linijsko zelenilo prema granici vlasničke parcele (obod parcele) kao vizualna barijera prema susjedima;
- 5) po obodu zbirne vlasničke parcele se može postaviti i živa ograda minimalne visine 2,0 m kao vizualna barijera prema susjedima;
- 6) paneli/solarna elektrana trebaju biti udaljeni od granice susjedne parcele minimalno 6,00 m (što obuhvata i prostor potreban za linijsko zelenilo), a u ovisnosti od raspoloživog prostora min 4,00 m (što obuhvata i prostor potreban za linijsko zelenilo) od granice sa javnom površinom/parcelom (put, parking, trg, park i sl.);
- 7) 30-35% površine zbirne vlasničke parcele mora biti rezervisano/obezbijedeno za realizaciju pretežne namjene u okviru koje se postavlja solarno postrojenje;
- 8) panele postaviti sa minimalnim razmakom između redova i kolona/cjelina od 3,5 m koji služi za servis i manipulaciju;
- 9) jedan red se može sastojati maksimalno od tri grupisana/spojena panela i biti maksimalne dužine 25,00-30,00 m.

b) Građevinsko zemljište - privreda:

- 1) 60-70% površine zbirne vlasničke parcele predviđa se za realizaciju solarnog postrojenja i prateće infrastrukture u funkciji postrojenja, a što podrazumijeva:
 - solarne/fotonaponske panele, trafostanice, inverteri (inženjerske građevine),
 - prateći objekti u funkciji SE,
 - pristupne saobraćajnice i interne puteve između solarnih panela, potrebnih za održavanje. Zbirna vlasnička parcela predstavlja skup parcela (katastarskih čestica) istog vlasnika koje formiraju cjelovitu parcelu na kojoj će se graditi, tj. građevinsku parcelu;
- 2) procenatizgrađenosti zbirne vlasničke parcele (katastarskih čestica) solarnim panelima može biti 35-40% u ovisnosti od prostornih mogućnosti parcele (oblik, veličina, odnos prema susjednim parcelama, konfiguracija terena);

- 3) ukoliko su parcele veće od 2000,0 m² procenatizgrađenosti zbirne vlasničke parcele solarnim panelima može biti i veći od 50-60%, sa maksimalnim povećanjem od 10%;
 - 4) na zbirnoj vlasničkoj parceli mora biti minimalno 20% uređenih zelenih površina, od čega 10% mora biti zasađeno visokim i srednjim rastinjem - linijsko zelenilo prema granici vlasničke parcele (obod parcele) kao vizualna barijera prema susjedima;
 - 5) po obodu zbirne vlasničke parcele se može postaviti i živa ograda minimalne visine 2,0m kao vizualna barijera prema susjedima;
 - 6) paneli/solarna elektrana trebaju biti udaljeni od granice susjedne parcele minimalno 6,00 m (što obuhvata i prostor potreban za linijsko zelenilo), a u ovisnosti od raspoloživog prostora minimalno 4,00 m (što obuhvata i prostor potreban za linijsko zelenilo) od granice sa javnom površinom/parcelom (put, parking, trg, park i sl.);
 - 7) 30-40% površine zbirne vlasničke parcele mora biti rezervisano/obezbijedeno za realizaciju pretežne namjene u okviru koje se postavlja solarno postrojenje;
 - 8) panele postaviti sa minimalnim razmakom između redova i kolona/cjelina od 3,5 m koji služi za servis i manipulaciju;
 - 9) jedan red se može sastojati maksimalno od tri grupisana/spojena panela i biti maksimalne dužine 35,00-45,00 m.
- c) Poljoprivredna zemljišta urbanog područja:
- 1) 25-35% površine zbirne vlasničke parcele predviđa se za realizaciju solarnog postrojenja i prateće infrastrukture u funkciji postrojenja, a što podrazumijeva:
 - solarne/fotonaponske panele, trafostanice, inverteri (inžinjerske građevine),
 - pristupnih saobraćajnica i internih puteva između solarnih panela, potrebnih za održavanje. Zbirna vlasnička parcela predstavlja skup parcela (katastarskih čestica) istog vlasnika koje formiraju cjelovitu parcelu na kojoj će se graditi, tj. građevinsku parcelu;
 - 2) procenatizgrađenosti zbirne vlasničke parcele (katastarskih čestica) solarnim panelima može biti maksimalno 15-20% u ovisnosti od prostornih mogućnosti parcele (oblik, veličina, odnos prema susjednim parcelama, konfiguracija terena);
 - 3) ukoliko su parcele veće od 2000,0 m² procenatizgrađenosti zbirne vlasničke parcele solarnim panelima može biti i veći od 15-20%, sa maksimalnim povećanjem od 10%;
 - 4) na zbirnoj vlasničkoj parceli mora biti minimalno 20% uređenih zelenih površina, od čega 10% mora biti zasađeno visokim i srednjim rastinjem - linijsko zelenilo prema granici vlasničke parcele (obod parcele) kao vizualna barijera prema susjedima;
 - 5) po obodu zbirne vlasničke parcele se može postaviti i živa ograda minimalne visine 2,0 m kao vizualna barijera prema susjedima;
 - 6) paneli/solarna elektrana trebaju biti udaljeni od granice susjedne parcele minimalno 6,00 m (što obuhvata i prostor potreban za linijsko zelenilo), a u ovisnosti od raspoloživog prostora minimalno 4,00 m (što obuhvata i prostor potreban za linijsko zelenilo) od granice sa javnom površinom/parcelom (put, parking, trg, park i sl.);
 - 7) 60-65% površine zbirne vlasničke parcele mora biti rezervisano/obezbijedeno za realizaciju pretežne namjene u okviru koje se postavlja solarno postorjenje obzirom da se radi o poljoprivrednom zemljištu;

- 8) panele postaviti sa minimalnim razmakom između redova i kolona/cjelina od 3,5 m koji služi za servis i manipulaciju, vodeći računa da se konstrukcija panela postavi na način da se vrši minimalna devastacija tla;
 - 9) jedan red se može sastojati maksimalno od tri grupisana/spojena panela i biti maksimalne dužine 25,00-30,00 m.
- d) Agrosolari:
- 1) u svrhu unapređenja poljoprivredne proizvodnje i racionalnog korištenja zemljišta dozvoljeno je postavljanje foronaponskih solarnih panela koji će služiti za zagrijavanje i snabdijevanje električnom energijom objekata u funkciji poljoprivrednog dobra, odnosno gazdinstva, odnosno agrosolara;
 - 2) agrosolari se mogu postaviti i kao staklenici ili uz staklenike, koriste se za sisteme navodnavnja, napajane strojeva, napajane objekata u funkciji gazdinstva;
 - 3) panele postaviti na minimalnu visinu od 2,0-3,0 m od zemlje (u ovisnosti od tipa panela) i minimalnim razmakom između redova i kolona/cjelina od 3,5 m koji služi za servis i manipulaciju, a ujedno omogućuje prostor za ispašu stoke kao i mogućnost korištenje zemljišta za uzgoj određenih poljoprivrednih kultura;
 - 4) ukoliko će se montirati agro-solar za uzgoj bobičastog voća tada se visina solara nalazi na visini od min 3,0 m iznad zemlje, a razmak između redova i cjelina/kolona može biti i manji od 3,5 m, odnosno minimalno 2,0 m;
 - 5) panele postaviti tako da se omogući iskorištenost parcele za poljoprivrednu proizvodnju 50% od ukupne površine parcele, a u skladu s prostornim mogućnostima lokacije;
 - 6) paneli/solarna elektrana trebaju biti udaljeni od granice parcele minimalno 6,00 m.
- (2) Navedeni parametri pod a), b), c) i d) su dati sa prostornog aspekta, dok je sa stanovišta elektroenergetike potrebno dobiti saglasnosti i uslove od nadležnih institucija, a u skladu s potrebama elektroenergetskog sektora.

Pododjeljak 6. Solarni paneli i urbani sistemi i urbana oprema

Član 180.

- (1) Omogućava se korištenje i postavljanje solarnih panela u energetske učinkovitoj arhitekturi:
- a) na krovovima i fasadama u svrhu proizvodnje električne energije i napajanja svih vrsta objekata (stambeni, javni društveni i poslovni i proizvodni) kao dopunskog izvora energije,
 - b) napajanje infrastrukturnih objekata:
 - 1) punionica za električne automobile uz sve vrste objekata, kao i na javnim parkinzima i garažama (planirati/projektovati neophodan prostor),
 - 2) na nadstrešnicama parking prostora za napajanje infrastrukture na parking prostoru (rampe, rasvjeta, naplatne kućice),
 - 3) kao barijere od buke na autocestama, a u svrhu napajanja svjetlosne signalizacije, rasvjete ili napajanja objekata u neposrednoj blizini,
 - 4) u izvedbi tunela željeznica ili autocesta za napajanje prateće infrastrukture,

- 5) u izvedbi na stubovima javne rasvjete, saobraćajne svjetlosne signalizacije, vizualnih komunikacija,
 - 6) napajanje kioska, trgovii i sl.
- (2) Ukoliko se postavljaju na kosim krovovima, fotonaponski paneli moraju pratiti nagib krovne plohe i moraju biti postavljeni na način da ne ugroze stabilnost krova i odvodnju oborinske vode i oštete krovni pokrivač.

Pododjeljak 7. Kombinovani/Hibridni obnovljivi sistemi: vjetroagregati i solarni paneli

Član 181.

- (1) Ovim Planom se dozvoljava izgradnja kombinovanih/hibridnih sistema obnovljivih izvora energije sunca i vjetra u svrhu obezbjeđenja sigurnog sistema za neprekidno/kontinuirano napajanje obzirom da kositi dva resursa OIE kojase medusobnonadopunjuju, te u svrhu racionalnog korištenja prostora, kao i snabdijevanja područja gdje nije isplativo dovoditi elektorenergetsku mrežu (udaljenost od središta ele. mreže, konfiguracija terena/pristupačnost i sl.)
- (2) Hibridni sistemi će biti korišteni za potrebe napajanja električnom energijom:
 - a) proizvodnih pogona i postrojenja,
 - b) poslovnih i privatnih objekata.
- (3) Hibridni sistem se sastoji od:
 - a) vjetroagregata,
 - b) fotonaponskih panela,
 - c) invertera (uređaj za prilagodbu napona),
 - d) razvodnupločukojadobivenuenergijuraspodjeljuje premapotrebi,
 - e) spremnik/baterija u koji odlazi sav proizvedeni višak energije i iz kojeg opet može, prema potrebi, biti vraćena na raspodjelu u razvodnu ploču.
- (4) Iznimno, radi nestabilnosti mreže, moguće je napajanje javnih, poslovnih i državnih institucija iz hibridnog sistema koji koristi jedanprirodnogOIEidrugogneprirodnog izvorakakobise omogućilo kontinuirano snabdijevanje električnomenergijom.
- (5) Na zajedničkim makrolokacijama, određenima za istraživanje i razvoj solarnih i vjetroenergetskih postrojenja, solarne elektrane moguće je graditi tek nakon izgradnje vjetroelektrana.
- (6) Omogućiti planiranje energetskih parkova za eksploataciju različitih kompatibilnih obnovljivih izvora energije, pri čemu bi nakon geotermalnih postrojenja prvo trebalo izgraditi vjetro, a zatim fotonaponska postrojenja, ukoliko je to u skladu s drugim uvjetima za izgradnju postrojenja za korištenje obnovljivih izvora energije.

Pododjeljak 8. Okolišne i prostorne mjere u odnosu na ostale sadržaje i namjene u prostoru

Član 182.

- (1) Po prestanku eksploatacije solara zemljište se mora vratiti u prvobitno stanje, tj. pretežnu namjenu zone u kojoj se nalazi i ne može se koristiti kao građevinsko zemljište za druge svrhe.
- (2) Pri sagledavanju mogućih uticaja, a obzirom na karakter samog zahvata, nositelj zahvata obvezan je primjenjivati sve mjere zaštite u skladu s važećom legislativom iz područja gradnje, zaštite okoliša i njegovih sastavnica i zaštite od opterećenja okoliša, zaštite od požara i zaštite na radu, odnosno izrađenoj projektnoj i drugoj dokumentaciji te primjeni dobre inženjerske i stručne prakse kako preduzeća prilikom izgradnje, tako i nositelja zahvata prilikom korištenja zahvata.

- (3) Ukoliko se omogućava planiranje solarnih postrojenja na nekorištenom poljoprivrednom tlu, potrebno je ograničiti korištenje pesticida, kao da se tlo koristi u poljoprivredne svrhe. Također, u slučaju namjene naknadnog korištenja takvog zemljišta u poljoprivredne svrhe potrebno je da se vegetacijom na ovom području adekvatno upravlja (košenje, ispaša ovaca).
- (4) Smještaj kolektora ili fotonaponskih panela mora biti takav da ne stvara svjetlosne refleksije prema drugim zgradama u kojima rade i borave ljudi, važnijim infrastrukturnim objektima (prometnice, objekti posebne namjene i sl.) odnosno da odblijeskom svjetlosnog zračenja ne stvara nepoželjne uvjete za okolinu.
- (5) Pri utvrđivanju uslova gradnje i razgradnje postrojenja obavezno propisati sanaciju i obnovu lokacija nakon njegovog uklanjanja i uklanjanja prateće infrastrukture. Na površinama gdje je nakon razgradnje potrebno uspostaviti travnjake i sl. vegetaciju plitkog korijenja, uklanjanje čvrstih podzemnih struktura potrebno je izvršiti najmanje do 1 m dubine, dok je uklanjanje kablova i slične infrastrukture obavezno, te svih podzemnih struktura.
- (6) Na prostoru solarnog parka - solarnih elektrana nije prihvatljivo:
 - a) skladištiti tvari štetne za okoliš (toksične tvari, hidraulična ulja, plinove, maziva, PVC materijale, materijale podložne koroziji i dr.),
 - b) odlagati i druge vrste otpada.
- (7) **Paneli/solarna elektrana trebaju biti** udaljeni od osovine željeznice, autoceste i brze cete minimalno 300 m, a 100,0 m od osovine ostalih javnih saobraćajnica (ukoliko se radi o ne toliko prometnim saobraćajnicama moguće je i manje udaljiti panele).
- (8) Pristupne saobraćajnice na zemljištima izvan građevniskogzemljišta moraju biti makadamske.
- (9) Ukoliko su paneli u funkciji autoceste/ceste i služe za napajanje električnom energijom rasvjete i signalizacije na autocesti/cesti i postavljaju se kao tuneli ili kao kombinacija sistema za zaštitu od buke i FN sistema. U ovim slučajevima s jedne strane se postavljaju fotonaponski paneli, a s druge aluminijski paneli za zaštitu od buke.
- (10) Paneli/solarna elektrana trebaju biti udaljeni minimalno 3000,0 m od aerodroma (potrebno je razmotriti moguće negativne uticaje interferencije s radarskim uređajima, te uticaje bljeska i odsjaja na sigurnost vazdušnog saobraćaja).
- (11) Udaljenost solarnog polja/SE od dalekovoda za 100 kW - minimalno 20 m, za 400 kW – minimalno 40 m i za 2x400 kW – minimalno 50 m.
- (12) SE postrojenja ne planirati u blizini otvorenih eksploatacijskih polja, zbog činjenice da trebaju velike površine zemljišta, a prašina koja nastaje prilikom eksploatacije negativno bi utjecala na efikasnost fotonaponskih ćelija.
- (13) Zbog racionalne potrošnje prostora, potrebno je izbjegavati formiranje privrednih zona isključivo za SE postrojenja, gdje bi se u pravilu trebali locirati integrirani sistemi na postojeće gospodarske građevine ili iznad parkirnih površina.
- (14) SE postrojenja mogu se planirati na područjima uspostavljene eksploatacije termalnih voda – manji energetske parkovi.

Pododjeljak 9. Energija biomase

Član183.

- (1) Ovim planom omogućava se korištenje biomase u svrhu proizvodnje svih vidova energije. Biomasa se, u kontekstu energetike, odnosi na svu materiju biljnog ili životinjskog porijekla koja se može koristiti kao gorivo za proizvodnju energije.
- (2) Preporučuju se manja kogeneracijska postrojenja u pogledu održivog korištenja biomase za razliku od velikih postrojenja, koja koriste otpadnu biomasu i grade se blizu težišta

potrošnje toplinske energije, te se toplina predaje izravno u objekt ili u obližnju toplinsku mrežu, dok se električna energija također koristi u objektu, a višak isporučuje u postojeću lokalnu niskonaponsku ili srednjonaponsku mrežu.

- (3) Zabranjeno je zauzimanje poljoprivrednih površina u funkciji uzgoja sorti koje će se koristiti za preradu u biodizel ili neko drugo biogorivo.
- (4) Veća bioenergetska postrojenja s proizvodnjom na komercijalnom nivou moguće je planirati na brownfield lokacijama, u privrednim zonama (prikladnim industrijama: drvna industrija, ratarska ili stočarska proizvodnja, prehrambenoprerađivačka industrija).
- (5) Zbog mogućih opterećenja lokalnih transportnih pravaca, u područjima bliže urbanim sredinama, bioenergetsko postrojenje je pogodno planirati u blizini intermodalnih čvorišta.
- (6) Bioenergija proizvedena u ruralnim područjima osigurava i njezinu potrošnju u ruralnim područjima te na taj način omogućava privredni razvoj.
- (7) Površine za razvoj nasada za energetske svrhe treba prioritetno planirati na degradiranim područjima.
- (8) Bioenergetska postrojenja većih snaga planirati na minimalnoj udaljenosti od 300 m od naseljenih područja i osjetljivih privrednih djelatnosti.
- (9) Zbog mogućih opterećenja lokalnih transportnih pravaca, u područjima bliže urbanim sredinama, bioenergetsko postrojenje je pogodno planirati u blizini intermodalnih čvorišta.
- (10) U zavisnosti od lokacije datog postrojenja detaljnije će se odrediti prostorno planske mjere, odnosno urabnističko tehnički uslovi (minimiziranje utiacaj na okoliš).
- (11) Veća bioenergetska postrojenja s proizvodnjom na komercijalnoj bazi pogodno je planirati na brownfield lokacijama, u privrednim zonama industrijske i proizvodne namjene ili u njihovoj blizini, ili kolocirana s ostalim prikladnim industrijama (drvna industrija, ratarska ili stočarska proizvodnja, prehrambeno-prerađivačka industrija).
- (12) Bioenergetska postrojenja ne smiju se planirati u zaštitnoj zoni, odnosno na površinama ograničenja prepreka oko aerodroma, suprotno zahtjevima koji se određuju aerodrom.
- (13) Prilikom planiranja bioenergetskih postrojenja, eventualno, u blizini perspektivnih lokacija oružanih snaga, potrebno je tražiti saglasnost istih i pridržavati se uslova koje propišu.

Pododjeljak 10. Okolišne mjere

Član 184.

- (1) Nasadi energetske kulture mogu se koristiti kao mjera sanacije degradiranog poljoprivrednog zemljišta, poput onog u blizini odlagališta otpada ili ostalih zemljišta koja nisu pogodna za prehrambenu proizvodnju, tla oštećenog erozijom, ili za regulaciju vodnih tokova.
- (2) Razvojem bioenergetskih postrojenja koja koriste poljoprivredno zemljište za proizvodnju biomase ne smije se ograničiti proizvodnja poljoprivrednih usjeva za prehrambene svrhe, niti utjecati na raspoloživost vode za vodoopskrbu ljudi.
- (3) Nije dozvoljena prenamjena šumskih površina u poljoprivredne površine za podizanje energetske nasade.
- (4) Nije dozvoljeno planiranje bioenergetskih postrojenja u na područjima prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa, kao i na područjima nedostatnih vodnih resursa.

- (5) Napraviti procjenu uticaja na okoliš za bioenergetska postojenja i prateće sadržaje, računajući i pristupne puteve i na osnovu istih oderdit planske mejeze za umanjivanje utacaja istih na okoliš i pejzaž/vizure.
- (6) U skladu sa prostornim mogućnostima ok postrojenja postaviti zeleni zaštitni pojas.
- (7) Sadnjom energetske kulture moguće je pozitivno djelovati u smislu smanjenja erozije, očuvanja ekosustava, regulacije vodnih tokova, korištenje poljoprivrednog tla u zonama gdje se zbog onečišćenja tla ne može provoditi uzgoj hrane za ishranu ljudi i stoke (u blizini odlagališta otpada i sl.), a za šta je (zbog mogućih manipulacija zemljištem) potrebno je propisima strogo regulisati moguću prenamjenu zemljišta, te osigurati provođenje monitoringa tla.

Pododjeljak 11. Energija biogasa

Član 185.

- (1) Planom se dozvoljava korištenje biogasa (deponijski gas) za kogeneraciju tj. maksimalno korištenje energije iz otpadnog kombinovanog proizvodnj utoplotne električne energije sa matra optimalnom varijantom sobzirom na postojeću snagu postrojenja.
- (2) Bioplin se može koristiti za različite energetske potrebe ovisno o prirodi izvora i lokalnom potražnjom za specifičnim vrstama energije.
- (3) Preporučuju se manja kogeneracijska postrojenja u pogledu održivog korištenja biomase, koja koriste otpadnu biomasu i grade se blizu težišta potrošnje toplinske energije, te se toplina predaje izravno u objekt ili u obližnju toplinsku mrežu, dok se električna energija također koristi u objektu, a višak isporučuje u postojeću lokalnu niskonaponsku ili srednjonaponsku mrežu.

Pododjeljak 12. Energijska efikasnost

Član 186.

Tehnički zahtjevi u pogledu ispunjenja minimalnih zahtjeva za energetske karakteristike novih zgrada i značajne obnove postojećih zgrada, uključujući građevinske dijelove zgrade, tehničke sisteme grijanja, hlađenja i pripreme potrošne tople vode su propisani Pravilnikom o minimalnim zahtjevima za energetske karakteristike zgrada („Službene novine FBiH“ br. 81/19).

Član 187.

Tehnički zahtjevi u pogledu ispunjenja minimalnih zahtjeva za energetske karakteristike novih zgrada i značajne obnove postojećih zgrada, uključujući građevinske dijelove zgrade, tehničke sisteme grijanja, hlađenja i pripreme potrošne tople vode su propisani Pravilnikom o minimalnim zahtjevima za energetske karakteristike zgrada („Službene novine FBiH“ br. 81/19).

Odjeljak J. Komunalna infrastruktura i upravljane otpadom (K)

Član 188.

- (1) Komunalna infrastruktura i upravljanje otpadom obuhvata objekte i površine potrebne za funkcionisanje sistema komunalnih usluga i nadležnih komunalnih preduzeća, te zadovoljenje potreba građana za ovom uslugom.

- (2) Komunalnom infrastrukturom su obuhvaćene sljedeće komunalne usluge: pijace/tržnice, groblja i upravljanje otpadom (dvolinijski sistem prikupljanja otpadom, zeleni otoci, reciklažna dvorišta i Regionalni centar za upravljanje otpadom „Smiljevići“).
- (3) Prostori (površine i objekti) za ove namjene organizuju se u skladu sa ovom Odlukom i posebnim propisima i uslovima, a prema potrebama i specifičnim tehnološkim zahtjevima komunalne djelatnosti i zaštite okoliša.

Pododjeljak 1 Pijace (K1)

Član 189.

(1) Precizne lokacije (mikrolokaliteti) i veličina planiranih pijaca će se odrediti detaljnom planskom dokumentacijom u okviru sljedećih pretežnih namjena (zona):

- a) mješovite (M1) - pretežno stambene namjene postojeće i planirane,
- b) mješovita (M2)- pretežito poslovna namjena postojeće i planirane,
- c) te eventualno u zonama stanovanja kako bi se na cijelom urbanom području ravnomjerno zadovoljila opskrba ovom vrstom roba i bila lako dostupna.

(2) Pijaca može biti otvoreni ili natkriveni i/ili kombinovani otvoreni i zatvoreni prostor sa tezgama na kojima su izloženi proizvodi koji se prodaju.

Član 190.

Opći uslovi za pijace (pretežno zelene) pri odabiru lokacije su:

- a) Pogodnost površine za uređenje i izgradnju (veličina lokacije koja može obezbijediti 0,27 m² pijačnog prostora po stanovniku).
- b) Broj korisnika u potencijalnom gravitacionom području (u radijusu od cca 2 km).
- c) Položaj lokacije u okviru pretežne namjene i u odnosu na susjedne namjene i objekte.
- d) Saobraćajna pristupačnost za korisnike i prodavce (blizina primarnih saobraćajnica i javnog prevoza: gradskog i međugradskog), mogućnost parkiranja, te opremljenost pratećom infrastrukturom (snabdijevanje vodom, odvodnja otpadnih voda, elektorinstalacijama i TT mrežom),
- e) Adekvatna udaljenost od velikih zagađivača (deponije, autoputa, proizvodnih pogona itd).

Član 191.

Opći urbanističko-tehnički uslovi za pijace (pretežno zelene) su:

- a) Funkcionalno i oblikovno usklađeno sa ostalim namjenama (materijali, pijačna oprema/tege: pokretne i nepokretne i urbana oprema, pješački i kolski prilazi, zelene površine i sl), kao i lokalitetom urbanog područja na kojem je smještena (vrijednost lokacije, ambijentalne vrijednosti i sl.).
- b) Pri izrade detaljne planske dokumentacije planirati prostor za selektivno prikupljanje otpada - zelene otoke (papira -plava posuda, plastika - žuta posuda, stakla -zelena posuda, miješani komunalni otpad - siva posuda).
- c) U okviru zelenog otoka postaviti i posudu za selektivno prikupljanje biootpada koji nastaje u obuhvatu pijaca/tržnica (smeđa posuda ili komposter).
- d) Zelene otoke graditi u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima datim ovom Odlukom.
- e) Za parcele pijačnih prostora (otvorene pijace) i tržnice (natkriveni i zatvoreni oprostori) obezbijediti zelenilo uz parking prostore i ostalo javno zelenilo u ukupnom procentu do 10% od ukupne površine parcele.
- f) Ukoliko to prostorne mogućnosti drukčije ne dozvoljavaju prostor oplemeti zelenilom u posudama, a isto se primjenjuje i za postojeće pijace i tržnice.

- g) Ukoliko je iste porebni vizualno odvojiti od susjednih namjena postaviti zeleni zid visine od 1,2 do 2,5m, a isto se primjenjuje i za postojeće pijace i tržnice.
- h) Postojeće zelene pijace:
 - oblikovno upotpuniti sa savremenom pijačnom i urbanom opremom,
 - unaprijediti sanitarno-higijenske uslove.
- i) Omogućiti višenamjensko korištenje ovog javnog prostora (zeleni pijaca, manifestacioni trg) i isto regulisati režimom rada.
- j) Na ovim prostorima moguće je organizovati i specijalizirane pijace (cvjetne, domaćih rukotvorina i sl.)
- k) Precizni urbanističko tehnički uslovi će se definisati detaljnim planskim dokumentima, a na osnovu analiza i potreba za predmetnu lokaciju i u skladu sa ostalim urbanim parametrima zone na kojoj se planira pijaca.

Pododjeljak 2. Groblja (K2)

Član 192.

- (1) Groblje je prostor/površina za ukop, odnosno polaganje posmrtnih ostataka umrlih.
- (2) Grobljamogubiti:
 - a) opća, višekonfesionalna,
 - b) posebna: vjerska/konfesionalna groblja, sopomengroblja, groblja koja imaju kulturno -historijsku vrijednost i za kućne ljubimce.
- (3) Ovim planom su utvrđene lokacija i površine za:
- (4) proširenje postojećih kapaciteta gradskog komunalnog groblja „Kopišanj,
- (5) formiranje novih separatnih/vjerskih grobalja, i proširenje postojećih separatnih/vjerskih grobalja u svrhu racionalizacije prostora.
- (6) Formiranje novih separatnih/vjerskih grobalja, i proširenje postojećih separatnih/vjerskih grobalja će se odrediti u skladu s prostornim mogućnostima minimalnim uslovima koje je potrebno poštovati vezano za ovu namjenu, a u skladu sa važećom legislativom koja reguliše ovu oblast.
- (7) Precizne lokacije (mikrolokaliteti) i veličina ovih grobalja će se odrediti detaljnom planskom dokumentacijom, a u skladu s potrebama lokalne zajednice.

Član 193.

Opći uslovi pri odabiru lokacije i pozicioniranju groblja su:

- 1. Pogodnost površine za uređenje i izgradnju groblja će se ocijeniti na osnovu udaljenosti od objekata stanovanja i drugi namjena, izvorišta vode za piće i položaja u odnosu na iste, sastava tla i sl,
- 2. Planom predviđena groblja, kao i eventualna proširenja postojećih grobalja, te groblja čije će se lokacije precizirati detaljnom planskom dokumentacijom moraju biti minimalno 20 m udaljena od zone stanovanja i imati zaštitni pojas zelenila oko obuhvata groblja.

Član 194.

Opći urbanističko -tehnički uslovi su:

- (1) Površina za sahranjivanje (grobnja polja) treba da zauzimaju minimalno 50% od površine obuhvata, odnosno kompleksa groblja-

- (2) Površina pratećih objekata u funkciji groblja može da iznosi do 2%-5% od površine kompleksa groblja u ovisnosti od vrste groblja,
- (3) Veličina grobnog mjesta je prosječno 5,1 m² (odnosnu skladu s važećom legislativom),
- (4) Površina internog saobraćaja treba da bude maksimalno do 15% -18% ukupne površine kompleksa groblja.
- (5) Groblje mora biti građeno i to ogradom koja ne dozvoljava prolaz životinja na groblje.
- (6) Groblje se sastoji od, odnosno u obuhvatu groblja moguće je graditi sljedeće:
 - a) unutarnjeg prostora/površina (grobna polja sa grobnim mjestima) i građevina (prateće i pogonske u funkciji groblja), unutrašnjih cesta i staza, zelenih površina, te pratećih objekata za posjetitelje i zaposlene, ,
 - b) vanjskog prostora: vanjske saobraćajne površine , parkirališta i usluge (prodaja cvijeća, javni toaleti, i sl).
- (7) Prateći i pogonski objekti u funkciji groblja su:
 - a) administrativno-komemorativni objekti, mrtvačnice, krematoriji, kolumbariji, rozariji
 - b) obredne dvorane i platoi za smještaj pokojnika, (gasulhana, musala/mejtaš, kapele), ekonomski i servisni objekti u funkciji groblja sa garažom za vozila za prevoz umrlih,
 - c) rasadnici i skladišta zemljenog materijala.
- (8) Uređenje svih groblja i gradnja pratećih objekata i opreme (urbanog mobilijara) mora biti:
 - a) oblikovno primjerena funkciji i tradiciji prostora na kojima se rade (staze, ograde, pejzažno uređenje), a u skladu s važećom legislativom;
 - b) opremljeno urbanim mobilijarom: klupama, rasvjetnim teljima, oglasnim pločama i oznakama grobnih polja, te posudama za odlaganje otpada,
 - c) postojećeg groblja oplemeniti i opremanjem urbanom opremom i pejzažno urediti.
- (9) Za postojeća groblja u kategoriji kulturno-istorijskog naslijeđa, naglašene ambijentalne vrijednosti i od spomeničkog značaja dopušteni su samo oni zahvati koji ne narušavaju i ne mijenjaju njihove estetske, kulturno-istorijske vrijednosti.
- (10) Za groblja koja imaju status registriranih zaštićenih prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti provoditi mjere zaštite u skladu sa važećim odlukama o samom groblju, te štiti ambijentalne vrijednosti istih.
- (11) Groblja opremiti adekvatnom komunalnom infrastrukturom:
 - a) prikupljanje i kontrolisano odvođenje površinskih voda i drenažih procjednih voda s ciljem snižavanja njihovog nivoa do kote koja će biti min 0,5 m niža od kote dna grobnih mjesta,
 - b) snabdijevanje vodom i odvođenje fekalnih i tehnoloških vode,
 - c) elektroenergetski i TT mreža.
- (12) Pri izradi detaljne planske dokumentacije planirati prostor za selektivno prikupljanje otpada - zelene otoke (papir -plava posuda, plastika - žuta posuda, staklo -zelena posuda, miješani komunalni otpad - siva posuda).
- (13) U okviru zelenog otoka postaviti i posudu za selektivno prikupljanje biootpada koji nastaje u obuhvatu groblja (smeđa posuda ili komposter).
- (14) Zelene otoke graditi u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima datim ovom Odlukom.
- (15) Za privremeno prikupljanje većih količina biootpada koji nastaje pri redovnom korištenju i održavanju zelenih površina između grobnih polja planirati lokacije za postavljanje posuda većih kapaciteta (kontejner od 5-7 m³) koje je moguće pomjerati u zavisnosti od potrebe.

- (16) U skladu sa prostornim mogućnostima unutar obuhvata groblja planirati lokaciju na kojoj će biti postavljeni komposterii većih kapaciteta, a u kojima će se vršiti kompostiranje tj. pretvorba biootpada u organsko gnojivo (kompost) koje se može koristiti kao gnojivo pri uzgajanju biljaka u stakleniku, vrtnom centru i zelenim površinama na groblju.
- (17) Zelene površine u kompleksu groblja treba da zauzmu površinu od oko 30% od površine kompleksa groblja.
- (18) Zelene površine uređuju se kao: zaštitno-izolacioni pojas, zelene površine grobnih polja i oko objekata, linearno zelenilo uz staze i prilaze.
- (19) Uz granicu groblja, a unutar površine groblja, treba osigurati zaštitni vegetacijski pojas minimalne širine 10,0 m između ograde groblja i grobnih polja i pješačkih staza.
- (20) Ovaj pojas može biti i manji, ukoliko to konfiguracija terena i prostorne mogućnosti ne dozvoljavaju:
 - a) Proširenje postojećih grobalja -u zoni gusto izgrađenih struktura, u ovisnosti od susjednih namjena (5,00 m od ograde ka grobnim poljima ili zeleni zid od zimzelenih vrsta min visine 2,50m),
 - b) izgradnja novih grobalja - u zoni gusto izgrađenih struktura u zoni gusto izgrađenih struktura, u ovisnosti od susjednih namjena (5,00 m od ograde ka grobnim poljima ili zeleni zid od zimzelenih vrsta min visine 2,50m),
 - c) postojeća groblja u zoni gusto izgrađenih struktura, u ovisnosti od lokaliteta, te ukoliko imaju kulturno-historijske vrijednosti, groblja ograditi zelenim zidom visine 1,20m do 2,50m.
- (21) Prostore između grobnih polja odvojiti zelenim zidovima min visine 1,20m.
- (22) Pejzažno uređenje groblja oblikovati postavljanjem osnovnih vegetacijskih kompozicijskih elemenata: drvoreda, kompaktnih živica, te uređenih travnatih i cvjetnih površina.
- (23) Način uređenja prostora goblja bazirati na potpunom poštivanju prirodnih uslova i sa ekološkog gledišta dati prednost autohtonim vrstama koje koji najbolje uspijevaju na datom prostoru i koji posjeduju otpornost prema negativnim biotičkim i abiotičkim uticajima.

Pododjeljak 3. Upravljanje otpadom (K3)

Član 195.

Unaprjediti sistem upravljanja otpadom na pravnom, institucionalnom i finansijskom nivou provođenjem sljedećih mjera i aktivnosti:

- a) Implementacija usvojenih zakonskih propisa, planskih i strateških dokumenata, te izrada i usvajanje nedostajućih,
- b) Jačanje tehničkih i kadrovskih kapaciteta, efektivnosti, efikasnosti i koordinacije organa i organizacija koje se u sistemu upravljanja otpadom,
- c) Kadrovska jačanje i redovno stručno usavršavanje kantonalne i općinske inspekcijske službe u sprovođenju inspekcijaskog nadzora,
- d) Analiza opravdanosti uspostavljanja Regionalnog centra za upravljanje otpadom (RCUO) kao nove samostalne institucije unutar sistema i institucionalnog odvajanja prikupljanja/transporta otpada od zbrinjavanja,
- e) Uvođenje novog tarifnog modela za usluge upravljanja otpadom koji je ekonomski opravdan i prihvatljiv za sve kategorije stanovništva,
- f) Kontinuirano provođenje kampanja i edukacije putem medija i direktnog kontakta sa stanovništvom i privrednim subjektima o načinu i značaju smanjenja, pravilnog razvrstavanja, ponovne upotrebe, reciklaže i zbrinjavanja otpada,

- g) Provoditi sistemsku sanaciju i sprječavanje ponovnog nastanka nelegalnih odlagališta otpada.

Član 196.

- (1) Postupak selektivnog prikupljanja otpada, radi ponovne upotrebe i reciklaže, treba vršiti na dva načina:
 - a) principom dolaska po odvojene komponente otpada (dvolinijski sistem prikupljanja otpada),
 - b) sistemom donošenja komponenti otpada na za to utvrđeno mjesto (zeleni otoci i reciklažna dvorišta).
- (2) U postupku pripreme planskih dokumenata i izgradnje infrastrukture za prikupljanje otpada implementirati planska usmjerenja i urbanističko-tehničke uslove iz „Elaborata o lokacijama reciklažnih dvorišta, niša i zelenih otoka sa lociranjem u prostorno-planskoj dokumentaciji i investicijskim planom Općine Hadžići“.
- (3) Otpad prikupljen u okviru infrastrukture za selektivno prikupljanje otpada transportirati u sortirnicu i reciklažno dvorište u sklopu RCUO „Smiljevići“.
- (4) Pravni subjekti su dužni pri izradi investiciono-tehničke dokumentacije predvidjeti lokacije na građevinskoj parceli na kojoj će biti postavljene posude za selektivno prikupljanje otpada.
- (5) Kontinuirano jačati ekološku svijest, motivirati i poticati građane, javne institucije i pravna lica na selektivno prikupljanje otpada na mjestu nastanka kroz držanje predavanja o uputama i načinu prikupljanja otpada, provođenjem edukacije, podjelom brošura, promocijom putem javnih medija i dr..

Član 197.

Dvolinijski sistem prikupljanja otpada obuhvata:

- (1) U područjima gdje je zastupljeno individualno stanovanje, u skladu sa prostornim mogućnostima, uspostaviti dvolinijski sistem prikupljanja otpada na način da se domaćinstvima dodijeli žuta posuda (kanta 120/240 l) za prikupljanje ambalažnog otpada i crna posuda (kanta 120/240 l) za prikupljanje drugih vrsta otpada.
- (2) U područjima mješovitog i individualnog stanovanja gdje ne postoji mogućnost izgradnje zelenih otoka i implementacije dvolinijskog sistema sa kantama uspostaviti dvolinijski sistem prikupljanja otpada putem kesa na način da se stanovništvu dodjeli žuta kesa za prikupljanje ambalažnog otpada i crna kesa za prikupljanje drugih vrsta otpada.
- (3) Ukoliko se prilikom implementacije dvolinijskog sistema putem kanti i kesa utvrdi finansijska neopravdanost, kao i nemogućnost prilaza vozila za prikupljanje otpada, preporuka je da se u tim naseljima ispitaju prostorne mogućnosti za postavljanje posuda većih kapaciteta u vidu zelenog otoka, a u svrhu dvolinijskog prikupljanja otpada od strane većeg broja domaćinstava. U tom slučaju zelene otoke treba planirati kao lokacije sa posudama minimalnog kapaciteta 1,1 m³ u žutoj boji za prikupljanje ambalažnog otpada (suha frakcija) i u crnoj boji za prikupljanje drugih vrsta otpada (mokra frakcija).
- (4) Iskorištavanje biootpada koji nastaje u individualnim domaćinstvima stimulisati kućnim kompostiranjem prilikom čega bi stanovništvo, po potrebi, kompost koristilo kao gnojivo u vlastitoj vrtnoj proizvodnji.

Član 198.

- (1) Zeleni otoci su lokacije za prikupljanje otpada sa posudama u koje se selektivno odlažu papir/karton (plava posuda), plastika/metal (žuta posuda), staklo (zeleno posuda) i miješani komunalni otpad (crna posuda).

- (2) U zonama kolektivnog i mješovitog stanovanja, poslovnim zonama, zonama sporta i rekreacije i zaštićenim prirodnim područjima uspostaviti sistem donošenja komponenti otpada na za to utvrđeno mjesto izgradnjom zelenih otoka većih kapaciteta (posude od 1,1 m³ do 5 m³), a na javnim površinama izgradnjom zelenih otoka manjih kapaciteta (korpe, koševi, košare).
- (3) Lokacije na kojima se grade zeleni otoci većih kapaciteta trebaju biti sa pripremljenom podlogom, edukativnim panoom i veličina prostora mora omogućiti prikladno smještanje odgovarajućeg broja posuda za otpad, te pristup i manipulaciju vozilima koja odvoze otpad.
- (4) Zeleni otoci mogu biti sa nadzemnim ili podzemnim posudama za selektivno prikupljanje otpada, a što će ovisiti o raspoloživosti prostora.

Član 199.

- 1) Reciklažna dvorišta su lokacije za prikupljanje otpada opremljene za prihvatanje selektivno prikupljenog otpada (papir, plastika, metal, staklo), kabastog otpada, električnog i elektroničnog otpada, tekstila, opasnih komponenti komunalnog otpada i građevinskog otpada za fizička lica.
- 2) Izgraditi i uspostaviti funkcionisanje reciklažnog dvorišta većih kapaciteta (cca 1000 - 2000 m²) u naselju Binježevo (zona individualnog stanovanja) na kojem bi se vršio predtretman (sabijanje) otpada sa ciljem smanjenja transportnih troškova. Ukoliko se ukaže potreba za izgradnjom reciklažnih dvorišta manjih kapaciteta, u skladu sa prostornim mogućnostima lokacije, iste izgraditi u skladu urbanističko-tehničkim uslovima navedenim u prethodno spomenutom Elaboratu i sljedećim stavovima ovog člana..
- 3) Reciklažno dvorište mora biti izgrađeno na nepropusnom platou, označeno, ograđeno i imati priključak na postojeću komunalnu infrastrukturu (elektro, TT, vodovodnu i kanalizacionu mrežu). Pri rasporedu opreme u krugu reciklažnog dvorišta, odnosno posuda za prikupljanje otpada i ostalih sadržaja, treba voditi računa o manipulativnom prostoru potrebnom za rad viljuškara, kao i vozila ovlaštenog operatera.
- 4) Reciklažno dvorište mora biti izgrađeno na mjestima koja neće negativno uticati na bezbjedno i normalno odvijanje saobraćaja. U slučaju da se lokacija planiranog reciklažnog dvorišta nalazi u pojasu saobraćajnice potrebno je pribaviti saglasnost od nadležnog upravitelja saobraćajnice.

Član 200.

- (1) Zbrinjavanje otpada će se obavljati na Regionalnom centru za upravljanje otpadom (RCUO) „Smiljevići“.
- (2) Prostor RCUO „Smiljevići“ zauzima površinu od 94,3 ha i ima zaštitni pojas unutar obuhvata RCUO uz ogradu od minimalno 50 m, a van obuhvata zaštitno zelenilo od minimalno 200 m, koje predstavlja tampon zonu prema susjednim namjenama, u skladu s konfiguracijom terena i prostornim mogućnostima.
- (3) Prostorni plan područja posebnog obilježja „Regionalni centar za upravljanje otpadom (RCUO)- Smiljevići“ će definisati precizna dugoročna planska usmjerenja u pogledu formiranja funkcionalnih zona sa propisanim mjerama, načinima i uslovima rekonstrukcije i eventualne izgradnje objekta, te uslova korištenja uz obezbjeđenje adekvatnih infrastrukturnih sistema.

POGLAVLJE XII. MJERE ZAŠTITE PRAVA LICA SA SMANJENIM TJELESNIM SPOSOBNOSTIMA

Odjeljak A. Urbanistička pravila za organizaciju prostora i projektovanje za lica sa smanjenim tjelesnim sposobnostima

Član 201.

- (1) Pri izradi detaljne planske dokumentacije i projektovanju potrebno je voditi računa o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja svih arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica sa umanjnim tjelesnim sposobnostima a kako bi im se obezbijedilo nesmetano kretanje, pristup, boravak i rad (pristupačnost) pri zadovoljavanju njihovih osnovnih životnih, radnih i drugih potreba.
- (2) Uredbom o prostornim standardima, urbanističko - tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica sa umanjnim tjelesnim mogućnostima, "Službene novine FBiH", br. 48/09 (Uredba) su dati uslovi pristupačnosti. Ovi uslovi se moraju poštovati pri planiranju, projektovanju i izvođenju građevina i zahvata u prostoru.
- (3) Uslovi koji su dati Uredbom ne mogu predstavljati ograničenje za primjenu uslova većeg stepena pristupačnosti kod planiranja i projektovanja građevina javne, poslovne, stambene i stambenoposlovne namjene, svih drugih javnih površina kao i svih građevinsko-zanatskih i instalaterskih radova, te uslova i načina jednostavnog prilagođavanja pristupačnosti građevina stambene i stambeno-poslovne namjene. Uslovi pristupačnosti na građevinama i javnim površinama se moraju održavati i ne smiju smanjivati uslove upotrebe pomagala različitih kategorija lica umanjnih tjelesnih mogućnosti.

Odjeljak B. Uslovi pristupačnosti

Član 202.

- (1) Uslovi pristupačnosti su definisani Uredbom o prostornim standardima, urbanističko - tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica sa umanjnim tjelesnim mogućnostima ("Službene novine FBiH", br. 48/09).
- (2) Uredbom definisani obavezni uslovi pristupačnosti su:
 - a) uslovi pristupačnosti za savladavanje visinskih razlika,
 - b) uslovi pristupačnosti za samostalan život,
 - c) uslovi pristupačnosti javnog prevoza,te dat grafički prikaz oznaka pristupačnosti, uslova upotrebe pomagala i obaveznih elemenata pristupačnosti
- (3) Obavezni uslovi pristupačnosti primjenjuju se odabirom najpovoljnijeg rješenja u odnosu na namjenu i drugi značaj građevine.
- (4) Oznake pristupačnosti moraju biti propisane veličine i postavljene na lako uočljivom mjestu. Prikaz oznaka pristupačnosti, uslova upotrebe pomagala i obaveznih elemenata pristupačnosti dati su (definisani) grafički u posebnom prilogu koji je sastavni dio Uredbe.
- (5) Kada su uslovi pristupačnosti ujedno i dio puta za izlaženje u slučaju opasnosti, tada moraju ispuniti i zahtjeve po posebnom propisu.

Odjeljak C. Iznimno odstupanje od propisanih uslova pristupačnosti

Član 203.

- (1) Pri planiranju i projektovanju moguće je odstupiti od propisanih uslova pristupačnosti u sljedećim uslovima:

- a) ako se pri rekonstrukciji građevine kulturno-historijskog naslijeđa ne mogu osigurati propisani uslovi pristupačnosti, a da se ne naruši autentično spomeničko svojstvo kulturnog dobra i uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležne institucije za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa;
 - b) u dijelovima naselja i na pojedinim građevinama za koje je utvrđena zaštita u skladu sa posebnim propisima iz područja zaštite prirode neće se primijeniti odredbe Uredbe ako bi se njihovom primjenom ugrozili ciljevi propisane zaštite, te se u tim slučajevima kao zamjena za uslove pristupačnosti za savladavanje visinske razlike obavezno koriste montažno-demontažni i drugi uređaji koji ne ugrožavaju ciljeve propisane zaštite.
- (2) Uslovi/urbana parvila za izgradnju objekata i korištenja zemljišta u skladu s odredbama:
- a) Uredbe o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima inormativima za sprječavanje stvaranja svih barijera za lica sa umanjenim tjelesnim sposobnostima,
 - b) Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća i drugim propisima , te prostorni razmještaj i uslovi za izgradnju objekata za zaštitu stanovnika i materijalnih dobara od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja ,
 - c) propisima koji se tiču zaštite okoliša (zrak, voda zemljište, biodiverzitet,...)

DIO PETI MJERE ZAŠTITE I OGRANIČENJA

POGLAVLJE IMjere zaštite kulturno historijskog i prirodnog naslijeđa

Odjeljak A. Nadležnosti

Član 204.

- (1) Prema nadležnostima nad dobrima kulturno-historijskog naslijeđa ustanovljena je sljedeća podjela:
- a) Prema Zakonu o zaštiti dobara koja su odlukama Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika proglašena kao nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine (Sl. nov. FBiH: 02/02, 08/02, 27/02, 06/04, 51/07) nadležnost za provođenje odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika jeste na Federalnom Ministarstvu prostornog uređenja, odnosno na Zavodu za zaštitu spomenika pri Ministarstvu kulture i sporta FBiH;
 - b) Prema Zakonu o zaštiti kulturne baštine Kantona Sarajevo (Sl. nov. KS: 02/00, 37/08) u nadležnosti Kantona Sarajevo se nalaze sva dobra kulturno-historijskog naslijeđa koja nemaju zaštitu na nivou Bosne i Hercegovine.

Odjeljak B. Planovi prostornog uređenja

Član 205.

U postupku izrade dokumenata prostornog uređenja je neophodno angažovanje institucije nadležne za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa kako bi se utvrdili uslovi za zaštitu, uređenje i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, sa ciljem da se propišu mjere zaštite koje su obavezujuće u provođenju dokumenata prostornog uređenja.

Odjeljak C. Intervencije

Član 206.

Sve intervencije na evidentiranim ili zaštićenim dobrima naslijeđa moraju biti odobrene od strane institucije nadležne za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa.

Odjeljak D. Prirodno naslijeđe

Član 207.

Radi zaštite biološke i pejzažne raznolikosti neophodno je poštovati mjere i uslove zaštite propisane Zakonom o zaštiti prirode (Sl. nov. FBiH 66/13), kao i one propisane posebnim elaboratima i zakonskim propisima koji se odnose na evidentirana i zaštićena područja prirodnog naslijeđa, pojedinačne spomenike prirode i spomenike vrtne arhitekture.

POGLAVLJE II MJERE ZAŠTITE STANOVNIKA I MATERIJALNIH DOBARA OD PRIRODNIH I LJUDSKIM DJELOVANJEM IZAZVANIH NEPOGODA I KATASTROFA I RATNIH DJELOVANJA

Član 208.

- (1) Obezbjedivanje potreba zaštite u planiranju i uređenju prostora je da se doprinese većoj sigurnosti i funkcionisanju prostornih sistema u uslovima prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja.
- (2) Mjere zaštite stanovnika i materijalnih dobara od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja mora biti u skladu sa Zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća i drugim propisima.

Član 209.

- (1) Polaznu osnovu za rad na obezbjeđenju potreba zaštite i s tim u vezi planiranje mjera zaštite i njihovo provođenje u uređivanju prostora, predstavljaju zahtjevi, podaci, obavještenja i dr. koje u okviru svojih nadležnosti utvrđuju nadležni organi kao i zajednički prostorni standardi i normativi koji su od važnosti za zaštitu od ratnih opasnosti i elementarnih nepogoda.
- (2) Efekti elementarnih nepogoda veoma su slični efektima koje izazivaju ratna dejstva, što ukazuje na činjenicu potrebe zajedničkog pristupa u rješavanju problematike zaštite od elementarnih nepogoda i zaštite od ratnih dejstava.

Odjeljak A. Ugroženost područja od ratnih dejstava i elementarnih nepogoda

Član 210.

- (1) Minska polja

U cilju otklanjanja opasnosti od mina i minsko-eksplozivnih sredstava, potrebno je nastaviti aktivnosti prema Akcionom planu i programu za implementaciju Strategije protuminskog djelovanja u BiH, jer deminiranje zemljišta je preduslov realizacije strateških ciljeva iz drugih oblasti.

- (2) Kontaminirane površine

Za kontaminirana područja sa osiromašenim uranijom, kao i za područja kontaminirana drugim vrstama kontaminacije koja se nalaze na području Kantona Sarajevo, potrebno je izvršiti istraživanja radi poduzimanja mjera sanacije.

Organi vlasti, u zavisnosti od nivoa, nadležnosti i djelokruga rada, odnosno nadležne službe su dužne da označe područja na kojima je registrovana kontaminacija i da klasifikuju područja po stepenima i vrstama kontaminacije u skladu sa važećim standardima, te da izvrše dekontaminaciju svih područja na kojima je stepen kontaminacije iznad dozvoljenog stepena kontaminacije, u skladu sa važećim standardima.

(3) Skloništa

Kao jedna od mjera zaštite stanovnika i materijalnih dobara od prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih nepogoda i katastrofa i ratnih djelovanja je i izgradnja skloništa, te adaptacija i održavanje postojećeg sklonišnog prostora u stambenim zgradama i drugim objektima.

(4) Zaštita ljudi i dobara od elementarnih nepogoda

Efekti i posljedice elementarnih nepogoda mogu se u najvećem broju slučajeva smanjiti ili eliminisati sinhronizovanim preventivnim planskim akcijama, naročito u oblasti planiranja i uređenja prostora. Potrebno je ograničiti uticaj prirodnih katastrofa primjenom zaštitnih mjera i što je moguće više otkloniti opasnost od *poplava, erozija, odrona, klizišta, požara i drugih nepogoda*.

(5) Klizišta (poplave, erozija, odroni)

Kroz djelatnost planiranja i uređenja prostora, moguće je uticati na smanjenje posljedica *pomjeranja tla (klizišta)* prvenstveno preko izbjegavanja takvih zona i naselja za bilo kakvu izgradnju, odnosno planiranja i preduzimanja odgovarajućih preventivnih građevinskih intervencija, pošumljavanja i sl. u zonama gdje je izgradnja prostora neophodna. Pri tom treba računati sa većim efektima zaštite od pomjeranja tla kroz planiranje izgradnje i uređenja užih teritorijalnih cjelina u odnosu na efekte koji se mogu postići u kontekstu prostornog planiranja širih područja.

Potrebno je usklađivanje planskih rješenja sa potrebama odbrane i zaštite naročito kada je riječ o prostornim i urbanističkim planovima širih područja. U vezi s tim potrebno je povećati napore u cilju sprečavanja degradacije (erozija, bujice, poplave) zemljišta; zaštititi prirodne rezervate kvalitetne pijaće vode i spriječiti dalje zagađenje površinskih, a naročito podzemnih voda; formirati veće šumske komplekse u neposrednoj blizini velikih naselja i spriječiti prekomjernu eksploataciju i devastiranje šuma;

(6) Požari

U cilju ranog otkrivanja požara, posebno šumskih požara i njihova pravovremenog gašenja utvrđene su preventivne mjere koje se trebaju provoditi na šumskim kompleksima, kao i u zaštićenim prirodnim područjima. Te mjere su:- izviđanje, obavještavanje – dojavljivanje, -dežurstvo i - patroliranje.

Na osnovu propisanih mjera za procjenu stepena ugroženosti od šumskih požara, neophodno je provođenje i finansiranje svih vrsta preventivno-operativnih mjera utvrđenih planom zaštite šuma od požara odstranjenosti obaveza- Ustanove koja upravlja šumskim, zaštićenim prirodnim područjima i ostalim područjima u Kantonu Sarajevo.

Odjeljak B Stabilnost terena

Član 211.

Kategorizacija terena sa aspekta stabilnosti terena, prema pogodnosti za građenje predstavlja procjenu svih inženjersko-geoloških i geotehničkih uslova koji su za razmatrano područje mjerodavni.

Uslovi izgradnje novih objekata prema stepenu pogodnosti za građenje su sljedeći:

1. Tereni veoma povoljni za građenje na stabilnim terenima
DA+GTI (da + detaljni geotehnički izvještaj)
2. Tereni povoljni za građenje na stabilnim terenima
DA+GTI (da + detaljni geotehnički izvještaj)
3. Tereni uslovno povoljni za gradnju objekata na uslovno stabilnim terenima
DA+GTI (da + detaljni geotehnički izvještaj) - prema preporuci GTI-a PZGJ+DRE-projekat zaštite građevinske jame + drenažni sistem regulacije i odvodnje površinskih voda - ukoliko je potrebno.
4. Tereni nepovoljni za gradnju objekata na nestabilnim terenima
DA+GTE+PSADNT+IPNO+VUO+SADNT+STINO+GTI (da+geotehnički elaborat +projekat sanacije dijela NT terena +izvedbeni projekat novog objekta+vanjskouređenje+ sanacija dijela nestabilnog terena + sanacija terena izgradnjom novog objekta+pozitivan detaljni geotehnički izvještaj)
- 5a. Tereni izrazito nepovoljni za gradnju objekata na klizištima
DA+GPE+ PSANT+ SADKL(SACKL)+M+IPNO+VUO+GTI (da + geotehnički projektni elaborat + projekt sanacije NT +s anacija dijela ili cjelogklizišta +monitoring+izvedbeniprojekat novih objekata+vanjsko uređenje + pozitivan detaljni geotehnički izvještaj)
- 5b. Tereni izrazito nepovoljni za gradnju objekata na aktivnim klizištima.
Na ovim terenima se ne može graditi izuzev gradnje u svrhu sanacije klizišta uz izradu detaljne geotehničke dokumentacije potrebne za sanaciju klizišta:geotehničkog projektnog elaborata (GPE), projekat sanacije NT (PSANT), sanacija cjelokupnog klizišta (SACKL), monitoring u trajanju od jedne godine (M) i održavanje saniranog klizišta (OSK).

POGLAVLJE III MJERE SPRJEČAVANJA NEPOVOLJNIH UTICAJA NA OKOLIŠ

Odjeljak A.Opće mjere sprječavanja nepovoljnih uticaja na okoliš

Član 212.

S ciljem sprječavanja nepovoljnih uticaja na okoliš utvrđuju se sljedeće mjere i aktivnosti:

- a) Implementacija i unapređenje pravnog i strateškog okvira zaštite okoliša na nivou Federacije BiH i Kantona Sarajevo,
- b) Uspostava efikasnog institucionalnog okvira u oblasti zaštite okoliša kroz organizacione promjene i jačanje ljudskih i tehničkih kapaciteta,
- c) Uspostavljanje jedinstvenog informacionog sistema praćenja stanja okoliša,
- d) Uspostavljanje odgovarajućeg monitoringa komponenti okoliša u skladu sa zakonskom regulativom,
- e) Sprječavanje i smanjenje emisija zagađujućih supstanci u sve komponente okoliša poštivanjem graničnih vrijednosti emisije i primjenom najboljih raspoloživih tehnika,
- f) Provođenje postupka strateške procjene uticaja na okoliš za strategije/planove/programme za koje se utvrdi da mogu imati značajan negativan uticaj na zrak, vodu, tlo, biodiverzitet, zdravlje ljudi, te okoliš u cjelini,

- g) Izdavanje okolinskih dozvola i provođenje postupka procjene uticaja na okoliš u skladu sa važećim zakonskim i podzakonskim propisima iz oblasti zaštite okoliša,
- h) Provedba mjera zaštite okoliša propisanih stareškim procjenama i procjenama uticaja na okoliš, okolinskim dozvolama i urbanističkim saglasnostima prilikom realizacije planiranih zahvata u prostoru,
- i) Pojačana inspekcijska kontrola i poboljšanje rada inspekcijskih službi kroz redovno stručno usavršavanje inspektora,
- j) Jačanje ekološke svijesti stanovništva i unaprjeđenje obrazovanja o okolišu.

Odjeljak B. Mjere zaštite zraka

Član 213.

U cilju poboljšanja kvaliteta zraka utvrđuju se sljedeće mjere i aktivnosti:

- a) Implementacija Odluke o zaštiti i poboljšanju kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo,
- b) Održavanje i proširenje postojeće mreže stanica za praćanje kvaliteta zraka KS, osiguravanje kvalitetnih mjerenja, prikupljanje, validacija i razmjena podataka,
- c) Procjena uticaja novog izvora emisije i ograničavanje izvora emisije koji može ugroziti utvrđenu kategoriju kvaliteta zraka primjenom matematičkog modela u postupku izdavanja okolinskih dozvola i urbanističkih saglasnosti,
- d) Pribavljanje naučnih saznanja o karakteristikama lokalne urbane klime,
- e) Proširenje i poboljšanje sistema daljinskog grijanja kroz izgradnju novih i rekonstrukciju postojećih kotlovnica, sa integracijom tehnologija baziranih na obnovljivim izvorima energije, kao i iskorištavanju postojećih slobodnih kapaciteta,
- f) Priklučenje postojećih i planiranih objekata na sistem daljinskog grijanja i gasni sistem gdje za to postoje tehničke i finansijske mogućnosti,
- g) Ograničavanje i kontinuirana kontrola upotrebe čvrstih goriva u postrojenjima za sagorijevanje i tehnološkim postrojenjima, te poticanje korištenja gasa, toplotnih pumpi, geotermalne energije, visokokvalitetnih čvrstih i tečnih goriva i isključiva primjena visokoefikasnih kotlova i peći,
- h) Uvođenje i podsticanje korištenja raspoloživih obnovljivih izvora energije (toplotne pumpe, geotermalna i vjetro energija, biomasa),
- i) Povećanje energijske efikasnosti kroz racionalno korištenje energenata, utopljavanje objekata i redovan unos podataka o potrošnji energije u Informacioni sistem za upravljanje energijom (EMIS),
- j) Subvencioniranje povećanja energijske efikasnosti, širenja daljinskog grijanja, zamjene ložišta koja koriste ugalj i ogrjevno drvo sa ekološki prihvatljivim energentima, troškova toplotne energije za socijalno ugrožene kategorije stanovništva i dr.,
- k) Uvođenje zone niske emisije u okviru koje će biti zabranjeno kretanja vozila koja nisu u skladu s najvišim, aktuelnim standardima Euro-emisije,
- l) Poboljšanje protoka vozila i saobraćajne povezanosti rekonstrukcijom i širenjem mreže saobraćajnica i izgradnjom parking površina,
- m) Unaprjeđenje kvalitete usluge javnog prijevoza rekonstrukcijom i širenjem mreže tramvajske i trolejbuske infrastrukture, kao i obnovom voznog parka,
- n) Podsticanje korištenja alternativnih goriva (CNG – kompresovani prirodni gas, električna energija i dr.) i uspostavljanje mreže punionica za vozila javnog prijevoza i motorna vozila,
- o) Osiguravanje maksimalne ispravnosti i funkcionalnosti sistema sagorijevanja pogonskog goriva redovnim i vanrednim tehničkim pregledima motornih vozila,
- p) Stimulacija biciklizma i pješačenja izgradnjom novih i održavanjem postojećih biciklističkih i pješačkih staza,

- q) Revitalizacija postojećih i formiranje novih zelenih površina sa visokovrijednim autohtonim biljnim vrstama, te formiranje linijskog sistema zelenila uz saobraćajnice i trase šinskih linija.

Pododjeljak 1- Primjena matematičkog modela disperzije

Član 214.

- (1) Procjeniti uticaj novog izvora emisije u zrak i ograničiti izvor emisije koji može ugroziti utvrđenu kategoriju kvaliteta zraka primjenom matematičkog modela disperzije u postupku izdavanja okolinskih dozvola i urbanističkih saglasnosti, a što se dokazuje izdavanjem Stručnog mišljenja o uticaju novih izvora emisije na kvalitet zraka,
- (2) Stručno mišljenje o uticaju novih izvora emisije na kvalitet zraka izrađuje Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo na osnovu trenutne kategorije kvaliteta zraka, prognozirajući budućeg stanja upotrebom matematičkog modela disperzije, primjenom Metodologije za ocjenu uticaja na kvalitet zraka za nove izvore emisija u prostoru i zakonskih i podzakonskih propisa iz oblasti zaštite zraka,
- (3) Zavod za planiranje razvoja KS će izdati negativno stručno mišljenje u sljedećim slučajevima:
 - a) Kada se unosi novi izvor emisija onog polutanta u području gdje je kategorija kvaliteta zraka III za taj polutant,
 - b) Kada se unosi novi izvor emisija koji bi pogoršao kategoriju kvaliteta zraka na nekom području (npr. sa I na II, sa II na III ili sa I na III),
 - c) Nedopustivo velikog uticaja na kvalitet zraka (kada je veličina uticaja planiranog zahvata veća od 20% preostalog kapaciteta atmosfere definisane kao pozitivna razlika između granične vrijednosti kvaliteta zraka za datu zagađujuću materiju i postojećeg stanja kvaliteta zraka tj. pokazatelja koncentracija date zagađujuće materije),
- (4) Organ nadležan za izdavanje urbanističke saglasnosti obavezan je u Rješenju o urbanističkoj saglasnosti propisati mjere zaštite kvaliteta zraka i urbanističko-tehničke uslove u skladu sa Stručnim mišljenjem iz stava (1) ovog člana.

Odjeljak C. Mjere zaštite voda

Član 215.

U cilju racionalnog korištenja i zaštite voda utvrđuju se sljedeće mjere i aktivnosti:

- a) Noveliranje postojećih, usvajanje novih i provođenje odluka o sanitarnoj zaštiti izvorišta pitke vode u skladu sa zakonskom legislativom,
- b) Osigurati zaštitu i racionalno korištenje izvorišta mineralnih, termalnih i termomineralnih voda,
- c) Uspostavljanje kontinuiranog sistema monitoringa kvantiteta i kvaliteta podzemnih voda i površinskih vodotoka,
- d) Otklanjanje svakog rizika od negativnih uticaja u II i III zoni sanitarne zaštite izvorišta, posebno u obuhvatima planiranih zona stanovanja, poslovnoj i mješovitoj zoni,
- e) Sanacija i rekonstrukcija dotrajale postojeće i izgradnja nove vodovodne i kanalizacione mreže, rješavanje problema „bespravne vodovodne mreže“ i razdvajanje postojećeg mješovitog kanalizacionog sistema,
- f) Obezbeđivanje kontinuiranog i adekvatnog rada centralnog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Butilama,
- g) Izgradnja lokalnih uređaja za tretman otpadnih voda za područja koja ne mogu gravitacionim putem dospjeti do centralnog uređaja za prečišćavanje otpadnih voda,

- h) Uvođenje predtretmana industrijskih i sanitarnih otpadnih voda i strogo kontrolisanje ispuštanja prečišćenih voda u recipijent,
- i) Ispitivanje vodonepropusnosti i funkcionalnosti postojećih septičkih jama, te obavezivanje svih objekata na ishodovanje vodnih akata za korištenje voda, prikupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda,
- j) Izgradnja nepropusnih septičkih jama sa uspostavljenim sistemom redovnog čišćenja i održavanja u slučajevima tehničke nemogućnosti izvođenja javne kanalizacione mreže,
- k) Dovođenje u funkciju uređaja za tretman procjednih voda sa deponije otpada u Smiljevićima,
- l) Saniranje i trajno rješavanje problema divljih deponija otpada na obalama rijeka i drugim mjestima na kojima mogu imati negativni uticaj na vodne resurse,
- m) Osiguravanje adekvatne kontrole eksploatacije građevinskog materijala iz riječnih korita,
- n) Implementacija Federalnog i Kantonalnog operativnog plana odbrane od poplava, izrada plan upravljanja poplavnim rizikom za KS i osiguravanje provođenja mjera za smanjenje poplavnog rizika,
- o) Izgradnja sistema zaštitnih vodnih objekata uz kontinuirano održavanje i čišćenje, te saniranje postojećih.

Odjeljak D. Mjere zaštite zemljišta

Član 216.

U cilju očuvanja zemljišta utvrđuju se sljedeće mjere i aktivnosti:

- a) Identificiranje „nultog stanja“ zemljišta, nivoa oštećenja i nivoa rizika po zdravlje ljudi i okoliš,
- b) Uspostavljanje sistemskog monitoringa zemljišta validnim indikatorima sa stanovišta kontaminacije organskih i anorganskih polutanata, biološke aktivnosti i promjena namjene zemljišta,
- c) Očuvanje i pravilno korištenje poljoprivrednog i šumskog zemljišta,
- d) Osiguravanje zaštite najkvalitetnijih zemljišta uz vodotoke rijeka koje prate saobraćajnice i razvoj privrednih i mješovitih zona kroz sadnju zaštitnog zelenila i upotrebu najboljih raspoloživih tehnika;
- e) Remedijacijazemljišta i sadnja linijskog sistema zelenila uz saobraćajnice kako bi se smanjile koncentracije olova, kadmija, hroma i nikla u zemljištu,
- f) Provođenje mjera sprječavanja erozije i poplava,
- g) Priprema dugoročnog plana sanacije i povrata funkcije degradiranog zemljišta, klizišta i nelegalnih odlagališta otpada,
- h) Ograničavanje i kontrolisanje upotrebe pesticida i mineralnih đubriva,
- i) Pružanje kontinuirane podrške proizvodnji hrane na principima tradicionalne i ekološki održive proizvodnje, naročito u područjima gdje postoji mogućnost razvoja ekoturizma.

Odjeljak E. Mjere zaštite od buke i svjetlosnog zagađenja

Član 217.

U cilju uspostavljanja sistema upravljanja i smanjenja nivoa buke i vještačkog osvjetljenja utvrđuju se sljedeće mjere i aktivnosti:

- a) Izrada bazne karte buke za područje Kantona Sarajevo i implementacija iste prilikom izrade strateških i planskih dokumenata,
- b) Uspostavljanje redovnog monitoringa i kontrole nivoa buke i svjetlosnog zagađenja,

- c) Sprječavanje nastanka buke, kao i smanjenje broja izvora buke i nivoa buke na dopušteni,
- d) Identificiranje kritičnih područja i analiziranje jačine svjetlosnog zagađenja na istim,
- e) Provođenje dodatnih mjera smanjenja ili sprječavanja daljnjeg svjetlosnog zagađenja,
- f) Stimulisanje smanjenja nivoa buke i svjetlosnog zagađenja primjenom novih tehnologija,
- g) Osigurati sagledavanje uticaja svjetlosnog zagađenja prilikom izdavanja okolinskih dozvola.

Odjeljak F. Mjere zaštite biodiverziteta

Član 218.

U cilju zaštite biodiverziteta potrebno je poduzeti sljedeće mjere i aktivnosti:

- a) Valorizacija i zaštita biodiverziteta, geodiverziteta i ostalih prirodnih vrijednosti uz kontinuirani monitoring,
- b) Identificiranje tipova staništa i procjenjivanje stepena ugroženosti vrsta i staništa u skladu sa IUCN,
- c) Inventarizacija rijetkih i ugroženih vrsta biljaka, životinja i gljiva,
- d) Istraživanje i kartiranje invazivnih vrsta uz procjenu njihovog uticaja na autohtone vrste,
- e) Sprječavanje unosa i širenja invazivnih vrsta kroz uspostavu sistema monitoringa i kontrole,
- f) Uspostavljanje mreže postojećih i novih zaštićenih područja i pravna zaštita ekosistema sa visokim vrijednostima biodiverziteta,
- g) Uspostavljanje efikasnog sistema kontrole nad eksploatacijom resursa,
- h) Maksimalno zadržavanje i očuvanje postojećih zelenih površina, rekultivisanje istih i planiranje novih sa visokovrijednim autohtonim biljnim vrstama,
- i) Podizanje novih drvoreda, zelenih površina, žardinjera i vertikalnog zelenila u pješačkim zonama ili kao kompenzacija štete nastale u slučajevima sječe šume ili drvoreda u zoni postojeće ili planirane putne i ulične mreže.

Odjeljak G. Nagib terena

Član 219.

Nagib površine terena je značajan kod prostornog i urbanog planiranja, građenja objekata i infrastrukturnih zahvata.

Urbano područje Sarajeva je sa aspekta pogodnosti terena u odnosu na nagibe površina podijeljeno na pet kategorija:

- I. Optimalno povoljni tereni od 0 do 5 % nagiba (izdvojeni su duž rijeka Bosne, Željeznice, Miljacke, Zujevine, Misoče i drugih potoka);
- II. Povoljni tereni od 5 do 15 % nagiba (izdvojeni su na prelazu ravnog terena u brežuljkasti teren, te na grebenima i zaravnima brdovitog terena);
- III. Uslovno povoljni tereni od 15 do 25 % nagiba (obuhvataju bočne prostore duž i oko prethodnih kategorija i uglavnom su zastupljeni na padinskim dijelovima urbanog područja);
- IV. Nepovoljni tereni od 25 do 35 %;
- V. Izrazito nepovoljni tereni preko 35% nagiba (predstavljaju veći limitirajući faktor za urbanizaciju)

DIO ŠESTI PRELAZNE I ZAVRŠNEODREDBE

Odjeljak A. Obaveze izmjene i dopune donesenih dokumenata prostornog uređenja

Član 220.

- (1) Detaljni planski dokumeti doneseni prije stupanja na snagu Urbanističkog plana i ove Odluke, a koji su u suprotnosti sa njima, usaglasit će se sa Urbanističkim planom i ovom Odlukom ukoliko nisu u cijelosti realizovani i namjene planirane ovim planovima nisu priveden konačnoj namjeni;
- (2) Ocjenu o potrebi i stepenu usaglašavanja planova iz prerodnog stava donosi Nosilac pripreme plana uz saradnju sa Zavodom za planiranje razvoja Kantona Sarajeva.

Odjeljak B Završne odredbe

Član 221.

Općinsko vijeće i Skupština Kantona će u roku od godinu dana staviti van snage Odluke koje regulišu politiku prostornog uređenja, a u suprotnosti su sa Urbanističkim planom.

Član 222.

Provođenje ovog Plana vodit će Nosilac pripreme plana, a na osnovu procedura definisanih važećom legislativom,.

Član 223.

Ova odluka stupa na snagu _____ dana od dana objavljivanja u Službenim novinama

Kantona Sarajevo.

Broj: _____

Datum: _____, godine, Sarajevo

Predsjedavajući
Skupštine Kantona Sarajevo:
